
3 1761 05251810 7

DET JYDSKE FOLKESPROG

GRAMMATISK FREMSTILLET

AF

L. VARMING,

SOGNEPRÆST FOR ØSTER- OG VESTER-ALLING I AARHUS STIFT.

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF
DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB.

οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον.

KJØBENHAVN.

H. HAGERUPS FORLAG. – KLEINS BOGTRYKKERI.

1862.

DET KONGELIGE DANSKE

VIDENSKABERNES SELSKAB

MED TAKNEMMELIGHED OG ÆRBØDIGHED

TILEGNET

AF

FORFATTEREN.

Til Læseren.

Nærværende Skrift er et Forsøg til Besvarelsen af en Prisopgave, udsat af det kongelige danske Videnskabernes Selskab i Marts 1854, saa lydende:

»En Fremstilling af den jydske Sprogarts grammatiske og »dialektologiske Form og Forhold over hele Halvoen. Det »maatte herved være et Hovedformaal at undersøge og op- »lyse: hvorvidt en afgjort og tydelig Forskjellighed kan »paavises imellem to i Fortiden afvigende Sprogarter, den »ene skandinavisk-nordisk, den anden germanisk-angelsaxisk, »som maaske kunne antages at have nordfra og sydfra med »Folkestammerne banet sig Indgang paa den jydske Halvø? »Ligeledes: om og hvorvidt det maa antages, at en Sammen- »smæltning af disse to Sprogarter har dannet i Tidernes Løb »det saavel i Udtalen, som i en Del grammatiske Særegen- »heder, for hele Jylland endnu meget ejendommelige Almue- »sprog, hvis kjendelige og betydelige Slægtskab med engelsk »Talesprog og engelske Dialekter er en af dets charakter- »istiske og sterkest udprægede Egenskaber. Tillige maatte »Besvarelsen af denne Prisopgave indeholde en tilstrækkelig »Oplysning af det nærværende Forhold imellem det jydske »Almuesprog, som det er i Sönder-Jylland eller Hertug- »dömmet Slesvig, og i Nörre-Jylland eller Halvøen Nord »for Kongeaaen; ligesom ogsaa de Sprogforhold med Hen- »syn til Udtale, Ordböjninger, og andre grammatiske og »lexikalske Egenheder, nöje og fuldstændig maatte angives, »ved hvilke den sydvestlige og nordøstlige Mundart paa den »jydske Halvø kunne adskilles fra hinanden, ved en af flere

»Sagkyndige antagen Sproggrændse, bestemt ved den jydske
»Hederyg og andre Naturgrændser paa Halvøen. Endelig
»maatte den jydske Dialektlære oplyses ved Sprogprøver fra
»forskjellige Egne i Nörre-Jylland og Slesvig.«

Til Besvarelsen var vel indrömmet en Frist af 2½ Aar, men paa Grund af Opgavens Omfang blev kun dens grammatikalske Del udførlig behandlet, og det saaledes, at »den i höj Grad tildrog sig Bedömmelses-Komiteens Opmærksomhed«. Derimod blev det mig ikke muligt dengang — saa lidt som senere — at anstille »en gjennemgribende Betragtning af Ordforraadets Beskaffenhed«, hvortil der desuden fattedes mig tilstrækkeligt Stof, ligesom og det vanskelige Punkt om Jydskens Forhold til Oldsprogene ikke var fremstillet med tilbørlig Skarphed og Klarhed, og det med mindre Tydelighed var oplyst, hvad der er ejendommeligt for hver enkelt Dialekt, og hvad der er fælles for det hele Folkesprog. — Paa Grund af disse Mangler kunde Komiteen ikke anbefale Afhandlingen til at vinde den udsatte Belönning, men efter enstemmig Indstilling af alle dens Medlemmer (Etatsraad C. Molbech, Professor H. M. Velschow, Etatsr. N. M. Petersen, Prof. N. L. Westergaard) tilkjendte Selskabet mig »af det Schouske Legat 300 Rdl. »som Paaskjönnelse af Arbejdets Fortjenester og som en Under»støttelse til dets videre Fremme og endelige Udarbejdelse«, ligesom der og senere tilstodes mig en Sum til Trykning-Omkostningerne.

Först efter andre 2 Aars Forløb er Skriftet efter Omarbejdelse af flere Partier og betydelige Rettelser blevet udarbejdet saaledes, at det kan forelægges Dialektstudiets og overhovedet Sproggranskniugens Venner, til hvis overbærende Dom det anbefales, i Betragtning af, at det er det förste, der nogenlunde fuldstændig behandler de jydske Sprogarter under Et. — De anførte Sprogprover have ikke forhen været trykte som saadanne, med Undtagelse af dem, der ere vedföjede til Sammenligning. Ved nogle har jeg været nödt til at maatte nöjes med Oversættelser af allerede bekjendte Ting.

Afhandlingen var indsendt med følgende

Forord.

Den videnskabelige Tænkning, hvis Valgsprog er: »nil divini nec humani a me alienum puto«, tillader ikke noget mørkt Punkt vedblivende at være i Erkjendelsen; men hvor den finder et saadant, søger den ikke blot at belyse det ved Hjælp af det allerede Bekjendte, for at trænge ind i det forhen Dunkles Væsen, men den stræber ogsaa baade at føre det saaledes Erkjendte tilbage til dets sidste Grunde eller se det i dets Oprindelse, og tillige at betragte det i dets Forhold til dets Beslægtede. — Ligesom Religionshistorien ikke anseer nogen af Folkereligionerne for ligegyldig, men enhver af dem som tjenende til at vise den Retning, som Gudsideen har taget, det Udtryk, som Gudsbevidstheden har faaet i og ved Folkeaanderne — og ligesom Religionsfilosofien søger at eftervise enhver af Folkereligionerne i deres Forhold til den aabenbarede Religion, i deres relative Berettigelse, som Gnister af det guddommelige Lys i Vildfarelsens Nat — saaledes er for Sproghistorien heller ingen Sprogart (Dialekt) uden Betydning, ved Betragtningen af de forskjellige Udtryk for de menneskelige Tanker, Følelser og Begreber, hvor som helst de findes fremstillede i Talens Form; saaledes søger Sprogenes Filosofi at stille ethvert Folkesprog paa dets Plads i Sprogenes Kjæde, og at se det i dets Forhold saavel til sit Stamsprog som til Sidesprogene, kort: at eftervise Enheden i Mangfoldigheden.

Vort eget Modersmaal kan byde over flere saadanne Sprogarter, der dog næsten alle have hidtil været at betragte som dunkle Punkter, hvilke trænge til Videnskabens Lys, da de dels i grammatikalsk Henseende ere blevne kun lidt, eller slet ikke, behandlede, og dels i filosofisk Henseende aldrig nöjere ere blevne sete i

deres Sammenhæng, eller i deres Forhold saavel til hverandre indbyrdes, som til Stamsproget og de beslægtede Sprog. Men Betragtningen af disse vore Sprogarter har, foruden at være af Interesse for Forskningen, den Nytte, at de efterat være belyste af Stamsproget og de beslægtede Sprog atter kaste Lys paa de sidste, og den gjör derved ikke alene, at det allerede Bekjendte vinder i Klarhed, men den kan ofte tjene til at oplyse Et og Andet i dem, som hidtil var uklart, ja undertiden vil det vel endog hændes, at man ved Undersøgelsen af et Folkesprog bliver opmærksom paa Ting, der antages almindelig bekjendte, men om hvilke man enten nødes til rent at forandre sin Mening, eller man ledes til i det mindste at betragte dem fra en ny Side — thi, som Aasen bemærker, »et fuldkomment Sprog kan först opstaa ved en höjere »Udvikling af det Stof, som findes i Folkesproget«.[1])

De Sprogarter, hvori vort Folkesprog deler sig, ere at henføre til tvende Hovedgrupper, af hvilke den ene indbefatter dem, der tales paa de danske Øer i Østersøen, eller af Østdanskerne, den anden dem, der tales paa den jydske Halvø, eller af Vestdanskerne ɔ: Jyderne, og til deres Undersøgelse har derfor det kongelige danske Videnskabernes Selskab under 31. Marts 1854 udsat to Prisopgaver, en med Hensyn til hver af disse Hovedgrupper, og af hvilke Opgaven om det jydske Folkesprog[2]) skulde søges besvaret i nærværende Skrift.

Hvad den jydske Sprogart angaar, er det ogsaa paa Tiden, at der gjöres alt muligt, for at redde den fra Forglemmelse, da i vore Dage Halvøens folkelige Forhold saa meget forandres ved hyppige Bosættelser af Folk fra Øerne, ved Tilströmning af Rejsende, ved Jærnbaners Anlæg, at om ikke mange Aartier vil det nuværende Folkesprog tabe sig og efterhaanden forsvinde i de mest befolkede og befærdede Egne.

Selv født i Jylland anstillede jeg, længere Tid tilbage, i de Egne, hvor jeg i flere Aar opholdt mig, Iagttagelser over Almuens Sprog, hvilke jeg optegnede, og som det senere var min Hensigt at sammenligne med beslægtede Sprog og Sprogarter; dog, for-

---

[1]) Det norske Folkesprogs Grammatik. Fort. [2]) s. foran.

ogede Forretninger nodte mig til at opgive dette Forehavende. Men da Videnskabernes Selskab havde udsat nærværende Opgave, og jeg atter havde faaet Tiden mere til min Raadighed, var det mig en kjærkommen Anledning til at forsoge sammes Besvarelse, saameget mere, som der imidlertid var udkommet enkelte Skrifter i denne Retning, hvilke kunde benyttes til Oplysning og Fuldstændighed.

Endskjönt vore Almuesprog hidtil have været enten oversete af de Fleste, eller ofte betragtede kun fra den latterlige Side, fortjene de dog en videnskabelig Behandling ogsaa for deres egen Skyld, da de tidt indeholde Ord og Former, der ligge Stamsproget nærmere, og de udgjöre, om end i en raa Skikkelse, Sprogets Kjærne. De danne saaledes en Modvægt imod Skriftsprogets altfor store Forandring, imod dets Overfyldning eller Omskiftning med fremmede Ord; thi saa længe et Folkesprog bestaar, kan Skriftsproget ikke blive et væsenlig andet, naar det skal forstaaes af Almuen. — Ved den grammatiske Fremstilling skal nu det Særegne og fra det dannede Sprog Afvigende sees i sin Berettigelse, som det, »hvori der ikke blot er Forstand, »men tillige som det, man kan faa Forstand af«. Det er her ikke Meningen, at det skulde være fortrinligere end det dannede Sprog, hvilket vilde være ligefrem modsigende — kun at det ved Siden af dette har sin Betydning; thi at det i lingvistisk Henseende gjælder: *οὐδὲν μικρόν, οὐδὲν παραφρονητέον*, have lærde Mænd allerede i ældre Tider indseet.[1]) Ja, hvad en Mand, der vistnok fuldvel kjendte Sprogenes Værd og Vegt har fra et höjere Standpunkt udtalt om de bekjendte og uddannede Sprog: *τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον*,[2]) det samme tör vel ogsaa anvendes inden en snævrere Kreds om et Lands Sprogarter: at heller ikke af disse er nogen uden Betydning.

Som Kilder har jeg benyttet Optegnelser, samlede dels af mig selv, under et fleraarigt Ophold i forskjellige Egne af Halvøen, dels af Andre — og det baade trykte og utrykte, hvilke sidste ere blevne mig velvillig overladte af Samlerne eller Ejerne, deriblandt

---

[1]) A. S. Vedel, s. hans Levnet af C. F. Vegener. [2]) 1. Cor. 14, 10

et ældre Haandskrift; til Sprogarterne i Tönder- og Husumegnen har jeg ikke kunnet erholde tilstrækkelige Oplysninger; men saavel i det Hele taget, som i Henseende til de nævnte Sprogarter, formener jeg, at Afhandlingen indeholder det behørige Stof med Hensyn til Opgavens Hovedformaal.

De Fordringer, som Professor Rask stiller til Sprogforklareren, ere: at han skal være aldeles fordomsfri med Hensyn til det Sprog, han behandler, og at han skal besidde saa udbredt Sprogkundskab, som muligt.[1]) At jeg har været i Besiddelse af den förste Egenskab vil forhaabenlig kunne skjönnes af hele Skriftet; hvorvidt jeg har tilegnet mig den anden, maa overlades til Kyndiges Bedömmelse.

Naar en anden af vore ypperste Sprogforskere gjör gjældende for enhver videnskabelige Frembringelse de tvende Ideer: Sandhed og Skjönhed,[2]) kan jeg med Hensyn til nærværende Arbejde kun sige dette, at hin har været mig den höjeste Lov, og at jeg har tilstræbt denne, for saa vidt at jeg stedse har søgt ved det Foregaaende at begrunde eller forberede det Efterfølgende, og overhovedet ved Stoffets Anordning. Til Foretagendet er jeg gaaet ikke blot med Overbevisningen om dets Vigtighed for Sproggranskningen, men og med Bevidstheden om dets Vanskelighed, baade fordi det skal omfatte saa stor en Landsdel, med saa mange forskjellige Sprogarter, og fordi der fordres, at Folkesprogets Behandling, der i grammatisk og historisk Henseende hidtil har været i sin Barndom, nu skal fremtræde moden og fuldvoxen; men jeg har udført det med Kjærlighed til Sagen og med vedholdende Flid. — Synes Emnet end for den Ukyndige at være tört og kjedeligt, er det dog for Sproggranskeren særdeles interessant; og under mangen trættende Undersøgelse har den Glæde, jeg har haft ved de efterhaanden vundne Resultater, ansporet mig til at fortsætte og fuldende et Arbejde, hvorom det var mit Ønske, at det maatte tjene til en nogenlunde fuldstændig Oplysning om mit Fødelands Sprogarter, som det er mit Haab, at det maa være ikke aldeles

---

[1]) Om Islandskens Oprindelse S. 28 flg. [2]) N. M. Petersen.

uden Frugt for det danske Sprogstudium. — Maatte det da blive til Ære og Gavn for Fædrelandet!

Da Hensigten fornuftigvis ikke kan være at *uddanne* det jydske Folkesprog i Modsætning til Talesproget, men kun at *fremstille* samme saaledes, som det er, har jeg ikke lagt an paa at skrive »populært«, men i Alt ladet mig lede alene af videnskabelige Hensyn; kun har jeg anvendt de af Professor Rask indførte danske Benævnelser paa grammatikalske Begreber. I Fremstillingen af Lydlæren har jeg tildels fulgt samme Plan som I. Aasen — i hans: *det norske Folkesprogs Grammatik* — som den, efter hvilken Stoffet ogsaa i Jydsk lader sig bekvemmest ordne og fordele.

Ved Benyttelsen af de ældre haandskrevne og trykte Kilder til Sprogartens Fremstilling har jeg stadig maattet anvende Kritik, dels paa Grund af deres fejlagtige og inkonsekvente Retskrivning, dels fordi Ordene sædvanlig havde i Optegnelserne faaet et dansk Tilsnit, hvorved de havde tabt det jydske Præg, og vare blevne en Mellemting imellem jydsk Folkesprog og dansk Skriftsprog, henhørende hverken til det ene, eller til det andet; — dels endelig, fordi de ofte vare misforstaaede af Samlerne, der have gaaet mere ud paa lexikalske end paa grammatikalske Oplysninger. I de nyere Sprogprøver, for hvilke jeg her takker de Mange, der have ydet mig Bidrag, har jeg tilladt mig saadanne Forandringer, der vare nødvendige, for at indordne dem under det anvendte System i Retskrivningen. De vigtigste her benyttede Kilder ere:

Haandskrifter:

L. Melsen: Samling af Provindsial-Ord og Talemaader, almindelig brugelige i Vensyssel, tillige med nogle Exempler paa Vendelboernes Mundart eller Udtale. Aalborg 1811.

F. V. S. Jacobsen: Ordsamling til den nordsamsingske Sprogart. Nordby.

C. T. Christensen: Vesterjydske Ord og Taalemaader m. m. Vardeegnen.

H. C. C. Fangel: Alsingske Ordsprog.

Trykte Skrifter:

O. Olavius: Beskrivelse over Schagen Kjøbstad og Omegn. Kbhvn. 1787.

N. Blicher: Topographi over Vium og Lysgaard Præstekald. Viborg 1795.

Aagaard: Beskrivelse over Thy. Kbhvn. 1806.
— Beskrivelse over Törninglen. Kbhvn. 1815.
Schade: Beskrivelse over Mors. Aalborg 1811.
Cl. Duus: Sundeved.
J. Victor Bloch: Nogle grammatikalske Bemærkninger om den vesterjydske Dialect, med Sprogprøver. Horsens 1837.
St. St. Blicher: *e Binnstow'*, s. Noveller, 5te B., udg. af P. L. Møller, Kbhvn. 1846.
E. Hagerup: Om det danske Sprog i Angel. Kbhvn. 1854.
— Bemærkninger om Sprogforholdene i Angel, samt nogle Sprogprøver. Kbhvn. 1855.
Svend Grundtvig: Gamle danske Minder.
Laust Skalle: Faaklaaring aa Beskryuels öuer et faalæ villelæ Gild. Randers 1854.
Kresten Skalle: Faakl. aa Beskr. öuer tou faalæ willele Begrauelser. Randers 1855.
M. Mörk Hansen: Oplysninger og Bemærkninger om det danske Folkesprog i Sønderjylland. Kbhvn. 1854.
Lehrmann: Bjergmanden paa Mols.

Til Jevnførelse:

Haandskrifter:

B. Bendsen[1]): Die nordfriesische Sprache nach der moringer Mundart. Ærøskjöbing 1851.
C. Hermansen: Syrisk Formlære, i Forelæsninger ved Kbhvn. Universit. 1842—43.

Trykte Skrifter,

især for saa vidt de ikke ere anførte i Afhandlingen selv:

a. grammatikalske:

Rask: Dansk Sproglære, udg. af H. K. Rask. Kbhvn. 1837.
— Kortfattet Vejledning til det oldnordiske Sprog. Kbhvn. 1844.
— Engelsk Formlære. Kbhvn. 1832.
N. M. Petersen: De danske gerningsords theori. Kbhvn. 1854.
K. Gislason: Um frumparta íslenzkrar túngu. Kaupmannahöfn 1846.
Schmeller, kortf. oldsaxisk Sproglære, i hans Udg. af *Heljand* II. München 1839.
J. Mussæus: Versuch einer plattdeutschen Sprachlehre (Meklenb.). Neu Strelitz und Neu Brandenburg 1829.
E. Krüger: Uebersicht der plattdeutschen Sprache. Emden 1843.
L. R. Tuxen: Det plattydske Folkesprog i Angel. Kbhvn. 1857.
F. Ahn: Holländische Sprachlehre. Crefeld 1845.

---

[1]) s. Rask Fris. Sprogl. Fort. S. 23.

C. Säve: Om Dalmålet. Upsala 1852.
J. Heym: Russische Sprachlehre. I. Riga 1804.
Franz Bopp: Kritische Grammatik der Sanskrita Sprache. Berlin 1834.

b. lexikalske:

Björn Haldorsen: Lexicon islandico-latino-danicum. Havniæ 1814.
Sveinbjörn Egilsson: Lexicon poëticum antiquæ linguæ septentrionalis Fasc. I—V. Hafniæ 1854.
C. Molbech: Dansk Dialect-Lexikon. Kjöbh. 1841.
I. Aasen: Ordbog over det norske Folkesprog. Kristiania 1850.
M. W. Kalén: Östgötha Dialekten. Upsala 1846.
G. O. Hyltén Cavallius: Vocabularium Værendicum. Upsala 1837. (Brudstykke.)

c. historiske:

C. Molbech: Bidrag til en Historie og Sprogskildring af de danske Bibeloversættelser fra det 16 Aarhundrede. (Universitets-program.) Kbhvn. 1840.

I ovrigt s. Afhandlingen.

Skrifter paa ældre Dansk:

Valdemars jydske Lov, udg. af N. M. Petersen 1850.
— — — - - P. G. Thorsen 1853.
Eriks sjællandske Lov, udg. af Samme.
Valdemars sjællandske Lov, udg. af Samme.
De slesvigske Stadsretter, udg. af Samme 1855, og i: Corpus statutorum Slesvicensium. 1795.
Lucidarius, udg. af C. J. Brandt. Kbhvn. 1849.

Skrifter paa beslægtede Sprog:

Færeyínga Saga, udg. af C. C. Rafn. Kbhvn. 1832.
Uald söldring Tialen, fan C. P. Hansen. Mogeltønder 1858.
Quickborn, von Klaus Groth, 7. Aufl. Hamburg 1857.
Vertelln, af Samme. Kiel 1855.

Æröskjöbing, 1 November 1858.

Forfatteren.

Følgende **Rettelser** og **Tillæg** bedes foretagne för Læsningen:

3 Side, 1 Linie fra oven læs: det.
5 — 6 — f. neden læs: af.
9 — 4 — f. n. læs: œpti.
10 — 15 — f. o. læs: Overgangsformerne.
19 — 12 — f. n. læs: bedst, störst.
21 — 14 — f. n. læs: ere.
28 — 10 — f. n. læs: nátt.
35 — 14 — f. o. læs: leifr.
40 — 7 — f. o. læs: Hyrde.
46 — 4 — f. n. læs: náttverðr.
47 — 13 — f. n. læs: h o o.
52 — 11 — f. n. læs: 78.
53 — 8 — f. n. læs: utan.
55 — 4 — f. n. efter augna tilföjes: ell. bst. Nf. Flt. augun.
56 — 8 — f. o. læs: tvaug.
— — 9 — f. o. læs: bóge.
— — 19 — f. n. efter 2 filföjes: Anm.
59 — 8 — f. o. bortfalde Ordene: og *lòw* (lo, Dat.).
— — 15 — f. o. *a* til *aj*, og Resten af §. hører til §. 118.
73 — 10 — f. n. efter Slag tilföjes: Stige.
74 — 23 — f. o. læs: fjörðr.
75 — 11 — f. n. efter *hįl*, tilföjes: *Bįn*.
79 — 15 — f. o. læs: *blöwen*.
— — 21 — f. o. efter *Lẏw* tilföjes: *o̊west*.
92 — 13 — f. n. læs: síðla.
128 — 3 — f. n. Om Ordet *Limmer* s. rettere S. 251.
130 — 4 — f. n. og flere Steder som Overskrift læs: Kjendeordene.
144 — 9 — f. o. Angl. *dĕr*.
159 — 4 — f. o. *ennsum* og
160 — 16 — f. o. *ennen* rettere af Isl. ern, virksom, hurtig.
163 — 8 — f. n. eft. til tilföjes: -s.
169 — 9 — f. n. *Helwedens* er rettere en ældre Ejf. sml. Isl. -ins.
186 — 17 — f. o. læs: leifa.
203 — 6 — f. n. læs: tánke.
207 — 2 — f. o. læs: Talböjning.
215 — 13 — f. o. læs: *gjer'*.
222 — 14 — f. o. tilföjes: höre, liebe.
230 — 18 — f. o. efter tilbage tilföjes: til.
241 — 12 — f. o. læs: og *ö*.
247 — 19 — f. n. læs: »Geatas«[1]).

Indhold.

Side.

Den jydske Sproglære.

Indledning.

§. 1. Jydsk er den Sprogart, der bruges som Talesprog af Almuen paa den jydske Halvø. Den adskiller sig i mange Henseender saavel fra de Sprogarter, der tales paa de danske Øer i Østersøen, som fra det almindelige danske Tale- og Skriftsprog, hvilket dog ikke har været uden Indvirkning paa Folkets Sprog paa Halvøen. Til Forskjel fra Øsproget og den dannede Dansk, kaldes Sproget her *det jydske Folkesprog* eller Almuesprog.

§. 2. Det jydske Folkesprog i sin nærværende Skikkelse viser sig at være en skandinavisk Sprogart, i Modsætning til de germaniske Sprog, der tales eller ere blevne talte paa Halvøen, idet denne regnes fra Skagen til Ejderen. Disse germaniske Sprog, hvorfra Jydsken maa adskilles, ere dels de nyere: Nordfrisisk og Nedersaxisk eller Plattydsk, dels de ældre, uddøde, Oldfrisisk og Oldangelsk, saaledes som denne kan skjönnes af Angelsaxisk eller Oldengelsk, en Affødning af den gamle Angelsk og Oldsaxisk, hvilket Sprog taltes i det nuværende Holsten. Iøvrigt er Jydsken beslægtet ikke blot med de skandinaviske Sprog, men ogsaa med de nævnte germaniske samt med den nyere Engelsk.[1])

§. 3. Jydsken er en blandet Sprogart; den har Ordforraadet tilfælles med Islandsk og indeholder mange Ord, som ere af Brug i den nyere Dansk. I Henseende til Böjningsformerne staar den

[1]) Her følges Prof. Rasks Inddeling af Sprogene i: den *skandinaviske* Sprogstamme, hvortil høre Islandsk, Svensk og Dansk, og: den *germaniske*, hvortil høre: 1. de saxiske eller nedergermaniske Sprog: Frisisk, Angelsaxisk og Oldsaxisk samt Plattydsk; 2. de tydske eller overgermaniske: Frankisk, Allemannisk og Mösogothisk. Se Frisisk Sproglære Fortale S. 13. Undersøgelse om det gamle nordiske eller islandske Sprogs Oprindelse. S. 64 flg. — Anglerne have sandsynligvis været Overgangsled imellem Skandinaverne og Germanerne.

dels paa samme Trin som Dansk,[1]) dels har den flere Træk, som vise hen til de germaniske Sprog. Ordenes Grundformer tyde ofte hen paa Islandsk, men endnu oftere afvige de derfra, og stemme snart overens med de germaniske Sprog, snart ere de ejendommelige for Folkesproget selv. Denne Mangel paa Enhed har sin Grund i, at Jydsken aldrig har været uddannet som Skriftsprog, men har kun udviklet sig som *Talesprog* iblandt Almuen. I mange Henseender stemmer Jydsken med de norske Folkesprog.[2])

§. 4. Det jydske Folkesprog deler sig i flere Sprogarter, der dog alle stemme overens i en Stræben efter Ordenes Korthed — ja nogle ere i den Grad forkortede, at de se ud som Rødder — deraf de hyppige Bortfald af Bogstaver og Endelser, Sammentrækning af Stavelser eller endog af Ord; og i Sammenligning hermed ere Tilsætninger og Forlængelser kun faa. Fremdeles have de alle det tilfælles, at de sløve Lydsystemet, deraf Brydninger af Selvlydene; især sløves Medlydene, deraf Overgangen fra haarde til bløde og svage, Vokalisering og Assimilationer. — Da nu de nævnte Ejendommeligheder gjentage sig overalt paa samme Maade, tildels i de samme Ord og Böjningsformer eller -endelser, over hele Halvøen, er det af denne indbyrdes Lighed klart, at der hersker *én* Hoved-Sprogart i hele det egenlig saakaldte Jylland. — Men paa den anden Side er der en Forskjel imellem de enkelte Sprogarter selv indbyrdes, i Henseende saavel til Bogstav-Overgange, som til visse Böjningsformer, hvilke Forskjelligheder oftest lade sig henføre til de Hoved-Landskaber, hvori de naturlige Grændser have delt Halvøen; kun maa det bemærkes, at med Hensyn til Afvigelserne ere Sprogarterne ikke altid bestemt adskilte, men gaa, paa Grund af de svage naturlige Skil imellem Landskaberne, ofte over i hverandre, ligesom der ogsaa gives Sprogarter, der danne Overgangen imellem Jydsk og Øsproget, nl. mod Nord: Samsø, mod Syd: Ærø.

§. 5. Efter den almindelige geografiske Inddeling adskilles Jylland ved Skodborgaa i to större Dele: Nörre- og Sønderjylland, men i sproglig Henseende maa Grændsen drages lidt sydligere, til Gjælds Aa, mod Øst til Haderslev Fjord, saaledes at ogsaa Frøs og Kalvslunds Herreder, det Nordlige af Törninglen samt Ribe og Haderslev Omegn regnes til Nörrejylland. Sproget norden for denne Grændse er altsaa *Nörrejydsk* som den ene Hovedafdeling. Grændsen for de sydligere Sprogarter er noget vanskeligere at bestemme, fordi de brydes mod fremmede, germaniske Sprog, i Syd:

---

[1]) Ved *Dansk* forstaas her altid det dannede Sprog. [2]) Jfr. *J. Aasen*: Det norske Folkesprogs Grammatik.

Nedersaxisk, i Vest: Nordfrisisk. — Efter Aagaard[1]) tales de Danske i Sønderjylland fra Skodborgaa 14 Mile mod Syd, hvilket nyere Undersøgelser have bekræftet,[2]) og en Linie mellem Dansktalende og Plattydsktalende maatte tænkes dragen tvers over Landet omtrent fra Husum lidt norden forbi Slesvig til Slien (efter Sproggrændsen[3]): fra Svesing over Treja, Helligbæk, Nörre-Brarup og Eskris til Østersøen,[4]) som den østlige Grændse. Mod Vest bliver Grændsen dels Nordfrisland, adskilt ved en Linie, dragen lidt Nord for Husum, fra Skobøl, gjennem Olderup, Enge, Lek, Klixbøl til Hvidaa[4]) — dels Vesterhavet. Hertil høre: den nordlige Del af Angellandet, Aabenraa Amt med Sundeved, Øen Als, den störste Del af Tønder Amt, hele Løgumkloster og Haderslev Amt, med den sydlige Del af Törninglen. Sproget i disse Distrikter er *Sønderjydsk* som den anden Hovedafdeling.

§. 6. Fremdrage vi nu de Punkter, i hvilke Nörrejydsk adskiller sig fra Sønderjydsk, ville vi finde, at de dog mest angaa Udtale og Overgange, og at der i det hele kun gives faa almindelige Træk som Skjelnemærker.

I. For Nörrejydsken kan saaledes betragtes som særeget: Overgangene *o* for *a*, *į* for *e* (langt), *ų* for *o* (langt), og tildels *æ* for *a*; Brydningerne *ow* af *o* og *u*, *öj* og *yw* af *y*, *ej* af *e*; fremdeles den bløde Udtale af *v* (*w*) i Forlyden, *h* haardt foran *j* og *v*, *j* sterkt efter *k* og *g*; det bløde *d* (*ð*) i Efterlyden, Overgangen *v*, undertiden *w*, for *b* (*p*) i samme Stilling; endelig 1 Persons Stedord: *a* (hvorfra dog undtages Thyland).

II. For Sønderjydsken er særeget: Overgangen langt *a* for *a*, *ĕ* for *a*, *æ* for *a* i Nutiden, *h* stumt foran *j* og *v*; *v* haardt i Forlyden og *vv* i Efterlyden, den gutturale Udtale af *d* (*ð*) som *r*, Overgangen *f* for *b* (*p*) undertiden for *v*, og af *g* (*gg*) til *k* i Efterlyden, saaledes at altsaa Medlydssystemet er noget haardere, som og Udtalen af Selvlydene skarpere; endelig 1 Persons Stedord *ĕ* (hvorfra undtages Haderslev By og Omegn).

Enkelte af de nævnte Overgange kunne vel ogsaa forekomme i en anden Hovedafdeling, men kun undtagelsesvis. Da Brugen af *ĕ* og *a* for 1 Person saa bestemt kan henføres hvert til sin Hoved-

---

[1]) Beskrivelse over Törninglæn 1815. [2]) s. *Allen* om Sprog- og Folkeejendommelighed i Hertugd. Slesvig eller Sönderjylland, i Antislesvigholstenske Fragmenter. 3 Bind. Kbhvn. 1848. — Hagerup Bemærkninger om Sprogforholdene i Angel. Kbhvn 1855. [3]) Ifølge *Allen*: Det danske Sprogs Historie i Hertgd. Slesv. 2 Del. S. 705 flg. tales det jydske Folkesprog ogsaa søndenfor Sproggrændsen i Tolk, Ulvsnæs og Brodersby Sogne (Gottorp Amt) men denne Sprogart er ikke nöjere undersøgt. [4]) efter *Olsens* Sprogkart hos Allen.

afdeling (kun med en enkelt Afvigelse), kunde man maaske kalde Sønderjydsken Sproget med *ĕ* og Nörrejydsken Sproget med *a* (Jvfr. la langue d'oui og la langue d'oi).

§. 7. Men Sprogarterne kunne endnu grupperes paa en anden Maade, hvorved der tillige kan paavises en större Forskjellighed imellem de derved fremkommende Partier, og det saavel i Overgangs- som i Böjningsformerne, idet man nemlig kunde adskille den sydvestlige Del af Halvøen fra den nordøstlige, ligeledes efter en naturlig Grændse, der dannes af den jydske Höjderyg og Vandløbene. — For at bestemme Grændsen, drages en Linie fra Horsens Fjord, Østen om Viborg og over Hjarbæk, Nordvest (igjennem Limfjorden) til Bulbjerg Rev; saaledes at hvad der ligger Syd og Vest for denne Linie kaldes Vesterjydsk (i videre Betydning), og hvad der ligger Øst og Nord for Linien er Østerjydsk, idet hver af disse Hovedgrupper igjen har sine Underafdelinger.

I. Den *sydvestlige*[1]) Hovedafdeling deler sig först i to Klasser, hvoraf vi allerede have omtalt den sydlige, eller *Sønderjydsk*. Den anden Klasse eller *Vesterjydsk* i egenlig og snævrere Betydning indbefatter den sydlige og vestlige Del af Nörrejylland, adskilt fra den nordøstlige ved den nysanførte Grændse; mod Syd indtil Gjælds Aa. Vi skulle nu först anføre de fælles Punkter, hvori de begge adskille sig fra Østerjydsken, og dernæst disse tre Klassers indbyrdes Forskjelle. Den sydvestlige Hovedafdeling har da følgende Særegenheder: Udtalen af *ld*, *nd*, *lt*, *nt* med et Forslag af *j* (eller *i*); Navneordenes bestemte Kjendeord *ä* eller *e*, foransat Ordet; i Gjerningsordene bortfalder Endelsen *er* i Nutid af Stammer paa *s*, *r*, *l*, *n*, og Endelsen (*t*) i Datid af den svage Böjn. 2. Kl. (s. §. 226) af Stammer paa *r*, *l*, *n*; Datid og lid. Tillf. paa *j*, af Stammer paa en Selvlyd, samt Omskrivning af Ejeformen ved et Stedord. — Hertil kommer endnu som eget for Vesterjydsken: kun et Alkjön for Navneordene, hvoraf følger, at det ubestemte og Tillægsordenes bestemte Kjendeord, ligesom ogsaa Tillægsordet selv, naar de forbindes med Navneo., ere af ét Kjön (svarende til Fælleskjön).

II. Den *nordøstlige*[2]) Hovedafdelings Særegenheder ere: Navneordenes bestemte Kjendeord tilföjet Ordet i to Kjön: Fælleskjön og Intetkjön, i nogle Sprogarter endog tre Kjön: Hank., Hunk. og Intetk.; hyppigt Bortfald af Tillægso. Intetk. *t*, af Gjerningso. Nutids Endelse *r*, en egen Dannelse af Datid, idet Endelsen *d*

---

[1]) Af Nogle kaldt den *jotiske* (ɔ: egenlig jydske). [2]) Af Nogle kaldt den *gothiske*. s. N. M. Petersen: Om Modersmaalet. S. 24.

enten fordobles, nl. i Stammer paa en Selvlyd, eller assimileres med Kjendebogstavet i Stammer paa *l* og *n*; Ejeform kun ved Böjningsendelse (*s*).

§. 8. Betragte vi nærmere de enkelte Sprogarter og henføre dem til de tre Klasser: Vester-, Sønder- og Østerjydsk, bliver Forholdet følgende.

De vestlige Sprogarter: 1. den nordlige Afdeling: Nordvest for Limfjorden: Thyland, Mors; Nord for Skjærn Aa: Ulvborg Herred, hvortil ogsaa kunne regnes: Hammerum og Lysgaard Herreder: Kjönnet snart Fælleskjön og (sjeldnere) Intetkjön (Thyland, Mors), snart kun Alkjön (Ulvb., Lysg.); Navneo. best. Kjendeo. *ä*, Lysg. *e*. Særskilt mærkes Thyland 1 Prs. Sto. *ĕ*, iøvrigt *a*.

2. den mellemste Afdeling, imellem Skjærn Aa og Skodborg Aa: Lönborg, Alheden og Vejle Amt: kun et Alkjön; Navneo. best. Kjo. *e*, 1 Prs. Sto. *a*.

3. den sydlige Afdeling, imellem Skodborg Aa og Gjælds Aa: Frøs og Kalvslunds Herreder, det Nordlige af Törninglen, Ribe og Omegn, den nordlige Del af Haderslev Amt: to Kjön Fælleskjön og Intetkjön, Navneord. best. Kjo. *ä*, 1 Pers. Sto. *a*.

§. 9. *De sydlige Sprogarter*: 1. den nordlige Afdeling, imellem Haderslev Fjord og Aabenraa Fjord: den sydlige Del af Haderslev Amt, Løgumkloster Birk, det sydlige Törninglen og den nordlige Del af Tönder Amt: Fællesk. og Intetk., Navneo. best. Kjendeo. *ä*, Tillægso. Intetk. *t* (fast), 1 Pers. Stedo. *ĕ*, hvorfra undtages Haderslev By s. ovfr. Udtalen af *ð* som *r*; *r* et Tungebogstav.

2. den mellemste Afdeling, imellem Aabenraa Fjord og Flensborg Fjord: Aabenraa Provsti, østlig: Sundeved, Varnæs Birk, Als; Kjendemærker som forr. Særeget for Als er det sterkt aspirerede *g* (*ģ*, som Td, ch), i Efterlyden, og hyppig Bilyd af *a* (og *e*) efter en lang Selvlyd.

3. den sydlige Afdeling, Syd for Flensborg Fjord: Husum Amt, den sydlige Del af Tönder Amt, og Flensborg; heraf er bedst undersøgt: Angel; hyppige Overgange: *æ* og *e* af *a*, *ǽ* af *a*, *y* af *ø* og *öj*; Udtalen af *ð* som *r*, og *r* et Ganebogstav, hvormed *l* har meget tilfælles; Fællesk. og Intetk., Navneo. best. Kjo. *ä*, foran en Selvlyd *är*; Tillo.s Intetk.s Mærke *t* fast; Omlyd *æ* af *a* og *a* i Nutid; Bortfald ad *d* (*de*) i Datid af den svage Böjn. 3 Kl.; af *t* i lid. Tillægsf. af samme Kl.; af *n* i lid. Tillægsf. af den lukte Hoveda.; Endelsen *-ens* for *-ent* (*-ende*) i Ordenstal.

§. 10. *De østlige Sprogarter*: 1. den nordlige Afdeling, Nordost for Limfjorden: Vensyssel: Overgangen *tj* og *dj* for *kj* og *gj*; Udtalen af *nd* og *nt* med Bilyd af *j* (sml. Vester- og Sønderj.);

tre Kjön for Navneo.s best. Kjendeo., og for det ubest. Kjendeo., samt for de singulare Ejestedo. og det paapegende Sto., for Talo. »*en*«, og det ubest. Sto. »*En*«, — undertiden Bortfald af Tilf.s Endelse *et*, af de svage Gjo. 3 Kl.

2. den mellemste Afdeling, imellem Limfjorden og Randers Fjord: Himmersyssel (det Sydlige af Aalborg Amt), og det Nordlige af Randers Amt: Spor af 3 Kjön i det efterhængte Kjendeord, ellers kun to Kjön, Fællesk. og Intetk.; hyppigt Bortfald af Intetkjöns-Mærket *t* i Tillo.

3. den sydlige Afdeling, imellem Randers Fjord og Horsens Fjord: den sydlige Del af Randers Amt, samt Aarhuus og Skanderborg Amt. Af dens Sprogarter mærkes især Sønderherred og Mols, hvortil kan henføres Nordsamsø: Mangel af *Y*- og *Ø*-Lyd; 3 Kjön for Navneo. bst. Kjo. i *ældre* Molsisk og i Nrdsms.; for *Nordsms.* Navnef. paa -*e* (svagt), hvorved Sprogarten gjör Overgang til Øernes.

§. 11. Endskjönt saaledes Sprogarterne i de tre Hovedklasser i nogle Punkter ere forskjellige, ere de dog alle nöje forbundne med hverandre indbyrdes; thi Slægtskabet af Vesterjydsk med Østerjydsk vil sees især af Ordenes Grundformer (Overgange, lexikalske Hensyn), — med Sønderjydsk i Böjningslæren (grammatikalsk Hensyn). — Paa den anden Side er Böjningen i Sønderjydsk i flere Henseender lig den østerjydske Sprogklasses, og navnlig har den angelske Sprogart ofte tillige Overgange tilfælles med denne. Det er da ogsaa heraf klart, at alle Sprogarter paa den jydske Halvø ere at betragte som *ét* Sprog.

§. 12. Det Sprog, hvoraf de jydske Sprogarter i Almindelighed kunne betragtes opstaaede, og som de komme nærmest, naar man blot ser hen til det nuværende jydske Sprogs Indretning, er det danske Sprog i dets ældre Tid, nemlig fra Tidsrummet 1250 til 1350.[1]) Men vi finde tillige i Folkesproget meget, som ikke er dansk, idet der viser sig en staaende Splid imellem Ordenes Grundformer og deres Endelser, af hvilke vel de sidste, men ikke altid de förste ere danske; fremdeles i den forskjellige Brug af visse Ordklasser, især Navneordenes bestemte Kjendeord; — hvilken Splid kun kan løses, ved at antage Sprog, der have været herskende paa Halvøen i Oldtiden, förend det danske fremstod.

---

[1]) N. M. Petersen: Det danske, norske og svenske Sprog i dets Historie, antager 4 Perioder; 1. 1100 (eller 1050) — 1250 eller Ældste Dansk; 2. 1250—1400 (eller 1350): Ældre Dansk; 3. 1400 (eller 1350) — 1530: Gammel Dansk; 4. 1530 til 1660. — Jfv. Sammes Bidrag til den danske Literaturhistorie 1. Del.

§. 13. Af de Sprog, der have hersket paa Halvøen i den ældre Tid, kunne vi med Sikkerhed nævne *Islandsk*, som det, der har været talt hele det nuværende Danmark over. Dette Sprogs Formbygning er allerede betydelig svækket i det danske Sprogs anden Periode, hvorimod den er næsten den samme som i ældste Dansk (1000—1250). »Det er altsaa langt rigere paa Former end »baade de nordiske Folkesprog og Dansk og Svensk; derimod ere »de ældste norske og svenske Skrifter forfattede i et Sprog, der »meget ligner den olddanske Tunge eller Islandsk. Heraf kan man »slutte, at Sproget engang har været det samme i de tre nordiske »Riger; men som Rigerne adskiltes, have ogsaa Sprogene udviklet »sig hver paa sin Maade, og ere nu at anse som Dialekter af *ét* »og samme Oldsprog.«[1])

§. 14. Foruden de Ejendommeligheder, der godtgjöre en olddansk Oprindelse, indeholder Jydsken endnu enkelte Træk, der vise hen paa de germaniske Sprog; men de ere ikke oprindelige for Sprogarten og altfor faa til at svække Jydskens Karakter som skandinavisk. (Se herom Afsnittet om Jydskens Forhold til Sprogstammerne paa Halvøen.)

§. 15. Det er Sproglærens Opgave at fremstille de Regler for Formdannelse, der have gjort sig gjældende i Sproget, og idet den ved Siden heraf paaviser de indbyrdes Afvigelser imellem Sprogarterne, bliver Fremstillingen tillige *dialektologisk*. Den jydske Sproglære skal fremstille Sproget i dets Selvstændighed, men det bliver nødvendigt saavel til Forklaring af utydelige Former, som til Bedömmelse af Jydskens Slægtskab med andre Sprog, at paavise Analogier i disse. Derved bliver Fremstillingen tillige *sammenlignende*. Nærværende Skrift afhandler först Folkesproget for sig, derpaa anstilles en Sammenligning med beslægtede Sprog; endelig skal Sprogets Forhold nærmere undersøges; til Slutning anføres Sprogprøver.

§. 16. Sproglæren deler sig naturlig i *Formlæren*, der afhandler Ordenes Form og Dannelse, og *Ordföjningslæren*, der betragter den Maade, hvorpaa Ordene sammenföjes til en Mening. I Ordföjningen stemmer Jydsken oftest overens med Dansk. Med Hensyn til Ordenes Former maa der skjelnes imellem *Grundformerne*, eller Ordene som saadanne blot med Hensyn til de Lyde, hvoraf de bestaa; og *Böjningsformerne*, eller Ordenes Forandringer paa Grund af deres Forbindelse med hverandre.[2])

---

[1]) Se om **Norsk**: *Aasen* anf. St. §. 6. [2]) Samme §. 9.

§. 17. Ved Fremstillingen af Ordformerne kommer *Overgangsformerne*, eller Ordenes forskjellige Form i de forskjellige Sprogarter, fortrinlig i Betragtning i et Sprog, der kun bestaar som Talesprog, og indeholder mange Dialekter. Det er ligeledes af Vigtighed at se, hvorledes ny Former *dannes* af de oprindelige. Formlæren indbefatter saaledes: Lydlæren, Böjningslæren, og Orddannelseslæren, hvilke tilligemed Ordföjningslæren udgjöre den hele Sproglære.[1]) — Den jydske Retskrivning grunder sig dels paa Udtalen, dels paa de Regler, som Lydene følge ved Overgange og Forandringer.

Anm. Forkortelser for Landskabsnavnene: Aabr. Aabenraa, — Aarh. Aarhusegnen. — Alh. Alheden. — Angl. Angel. — Fss. Fussingø. — Gvrsl. Gaverslund. — Hdsl. Haderslev Amt. — Hvlb. Hovlberg Herred. — Hsm. Husumegnen. — Lrsk. Lerskov. — Lgkl. Løgumkloster Birk. — Lsg. Lysgaard Herred. — Lnb. Lönborg. — Mls. Mols. — Mrs. Mors. — Nsm. Nordsamsø. — Rnd. Randers Egnen (N. V.). — Rb. Ribe Stift. — Rgkb. Ringkjøbing Egnen. — Skg. Skagen. — Sndv. Sundeved. — Th. Thyland. — Tdr. Tönder Egnen. — Trnl. Tørninglen. — Ulvb. Ulvborg Herred. — Vrd. Varde Egnen. — Vrn. Varnæs Birk. — Vl. Vejle Egn. — Vns. Vensyssel. — Fremmede: Bl. Bleking. — Nrsk. Norsk. — Sk. Skaane. — Vrdl. Virdaland. — Øgthl. Østergothland. — Nrdhbl. Nordhumberland.

For Jevnførelserne med det ældre Sprog: Slesv. Slesvigs Kjøbstadret. — E. S. L. Eriks sjællandske Lov. — W. S. L. Valdemars sjæll. Lov. — J. L. Jydske Lov. — Flsb. Flensborgs Kjøbstadret. — Hdsl. Haderslevs Kjøbstadret. — Th. D. Thor Degns Artikler. — St. Kn. Sankt Knuds Gildeskraa (i Flensb.). — P. L. Peter Laale. — H. H. Henrik Harpestrengs Lægebog. — Luc. Lucidarius. — E. a. P. Kr. Erik af Pommerns Krönnike. — Rmkr. Rimkrönniken. — 1295 og 1321: Tillæg til Flensb. Kjøbst.-ret. — 14 Aarh.: Gammel dansk Postil. — 1450: Bibeloversættelse. — 1488: Eusebii Sendebrev til Damasus. — 1524: Hans Mikkelsens Oversættelse af Ny Testament. — 1529: Christjern Pedersens Oversættelse af Ny Testament. — 1539: Hans Tavsens Bibeloversættelse. — 1550: Bibeloversættelse.

---

[1]) Se om Norsk: *Aasen* anf. St. §. 9.

For beslægtede Sprog: Anglsx. Angelsaxisk. — Dn. Dansk. — Engl. Engelsk. — Frnsk. Fransk. — Gr. Græsk. — Holl. Hollandsk. — Isl. Islandsk. — Lat. Latin. — Mgoth. Mösogothisk. — Nfr. Nordfrisisk. — Oldsx. Oldsaxisk. — Ndsx. Nedersaxisk. — Snskr. Sanskrit. — Sv. Svensk. — Td. Tydsk.

Förste Afdeling. Om Lydforholdet.

I. Om Bogstavernes Udtale.

§. 18. Til at betegne Lydene i det jydske Folkesprog kan i Almindelighed anvendes den samme Bogstavrække som i de beslægtede Sprog. (Om Betegnelserne for Afændringerne af Selvlydene s. §. 20 flg.) Selvlydene stemme overens med Islandsk, men dennes Tvelyde mangle. Medlydene ere tildels de samme som i Dansk, idet Lyden *Þ*, ældre Dn. *th* er bortfalden; derimod har *v* i visse Stillinger en særegen Udtale, der ligesom i Engelsk kan betegnes med *w*. — I nærværende Fremstilling er blot taget Hensyn til de tydelige og bestemte Lyde; de særegne eller dunklere, der kunne forekomme navnlig i de nörrejydske Sprogarter, kunne som blotte Udtaleformer sædvanlig ikke her komme i Betragtning, dog er anvendt Tegnet *ÿ* for den korte, dunkle Lyd af *y* foran *ö*, og ⌐ ved Udtalen af *ld*, *nd*, o. s. v. — begge i den vestlige Del af Nörrejylland (s. §. 7. I.), fremdeles ⌐ som Tegn for Bilyden efter langt *i*, *u*, og ⌐́ for den sterke Aandelyd af *g* (s. §. 9, 2). Lydforraadet, som her lægges til Grund, er det, der hersker i de vestlige Sprogarter.

Anm. Af de gamle islandske Tvelyde findes kun faa og svage Spor i enkelte Sprogarter; af á: *kawt*, rask, Isl. kátr, munter, og maaske *slawt'* Isl. slátra; af æ: *Böj* Isl. bær, *öjt'* Isl. æpti, raabte; af au: *löjs* Isl. lauss, *köjt'* Isl. kaupti, dog kan *j* saavel i dette Ord, som i *öjt'* være traadt istedenfor *p* (*f*); af æ: *nejst* Isl. næst; sml. Benævnelsen af *æ* som »*eje*«, der undertiden høres.

A. Selvlydene.

§. 19. Det jydske Folkesprog har følgende Selvlyde: *a*, *ꜳ*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y*, *æ*, *ø*, *ö*, hvilke (efter Rask) kunne deles i to Arter: den haarde: *u*, *ꜳ*, *o*, *u*, og den bløde: *ö*, *ø*, *æ*, *e*, *i*, *y*. De kunne (efter Chladni) ordnes saaledes ifølge Lydtrinnet (idet *i* betragtes som den höjeste): *i*, *e*, *æ*, *a*, *ꜳ*, *o*, *u*, samt: *y*, *ø*, *ö*; eller med *a* som Grundlyd: *a* — *ꜳ*, (*ö*), *o*, (*ø*), *u*; *a* — *æ*, *e*, *i*, *y*. Deres Udtale er ikke ens i alle Sprogarter; i de sydlige er Udtalen nærmest overensstemmende med den danske, i de nordlige er den ofte forskjellig derfra, saa at *o* (Isl. *ó*) og *e* (Isl. *ei*) her udtales og benævnes *òw* og *íë* (med lydeligt *e*); i Mls. og Nsm. udtales *y* som *i*, i Nsm. *ŷ* (Isl. *ý*) som *èj*; i Mls. og Nsm. desuden *ö* som *æ*, *ø* som *e*.[1]) Men denne Udtale er Sproglæren for Tydeligheds Skyld nødt til at betegne med de almindelige Vokaltegn, som hertil lade sig anvende, og henregne dem til Overgansformerne.

§. 20. Selvlydene: *a*, *ꜳ*, *æ*, *ø*, *ö* have hver kun *en* bestemt, enkelt Lyd. De øvrige kunne i en kört Stavelse have Lyd tilfælles hver med sin nærmest beslægtede, enten med den underliggende: *i* med *e*, *e* med *æ*, *y* med *ø*; eller med den overliggende: *u* med *o*, *o* med *ꜳ*, heraf altsaa: *i* med *e*-Lyd, *e* med *æ*-Lyd, o. s. v. Denne Afændring i Lyden har man, efter Rask, kaldt den aabne, i Modsætning til rent *i*, *e*, o. s. v., og skal her betegnes ved ˘ over Lydtegnet: *ĭ*, *ĕ*, *ŏ*, *ŭ*, *y̆*. Med Hensyn til, at *ĕ* og *ŏ* ofte er den korte Udale af *æ* og *ꜳ*, kunne de ogsaa betegnes: *ä* ɔ: kort *æ*, og *å* ɔ: kort *ꜳ*.

§. 21. Gaar man ud fra de tre Hovedlyde: *a*, *u*, *i*, bliver Selvlydenes Ordning i Almindelighed denne: *A*-Klassen: *a* — *ꜳ*, *æ*, *ö*; *U*-Klassen: *u* — *o*, *y*, *ø*; *I*-Klassen *i* — *e*. Efter Udviklingen i §. 20 kan det jydske Selvlyds-System fremstilles saaledes:

a

Læberækken	Tungerækken	Læbe- og Tungerækken
ꜳ, *å*	*æ*, *ä*	*ö*
ŏ	*ĕ*	*ø*
o	*e*	*y̆*
ŭ	*ĭ*	*y*
u	*i*	(*ÿ*)

og deles i følgende Klasser:

---

[1]) *i* for *y*, og *e* for *ø* (*ö*) findes ligeledes i det til Mols grændsende Sønderherred, derimod ikke paa Halvøen Helgenæs.

1. *A*-Lyd: *a*, f. Ex. *Hjat'* Hjerte, *Dår* Dör, *fràm* frem, *tawen* tagen, *Lass* Læs.
2. *Al*-Lyd: *æ*, *å*, *ŏ*, f. Ex. *Gæd* Gade; *kå* kan; *Bŏnd* Bund.
   O-Lyd: *o*, *ŭ*, f. Ex. *Ôl* Aal, *do* du, *Mŭnd* Mund.
   U-Lyd: *u* f. Ex. *Lu'* Hue, *tû* tog og to, *sku* skulde.
3. *Æ*-Lyd: *æ*, *ä*, *ĕ*, f. Ex. *bær* bære og bedre; *vätt* været; *mĕ* med.
   E-Lyd: *é*, *ĭ*, f. Ex. *de* det, *ved'* vide; *tĭ* til, *mĭtt* mit.
   I-Lyd: *i*, f. Ex. *fir'* fire, *skî* ske, *mi* min.
4. *Ö*-Lyd: *ö*, f. Ex. *lös'* læse, *sòlle* sælle, *löw'* leve, *Bröw* Brev.
   Ø-Lyd: *ø*, *ÿ*, f. Ex. *Snô* Sne, *dø* døde; *Bÿlt* Bylt, *tÿtt* tyktes.
   Y-Lyd: *y*, *ÿ*, f. Ex. *Y'* Öje, *Hỳwl* Hjul; *Lÿöng* Lyng. — Denne 4. Klasse mangler i de molsiske Sprogarter. Selvlydene: *æ*, *æ*, ere altid lange; ogsaa *ø* er sædvanlig langt; *ä*, *ĕ*, *å*, *ŏ*, *ĭ*, *ŭ*, *ÿ*, *ÿ* ere altid korte; *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y*, *ö* kunne være snart lange snart korte.

§. 22. *a* udtales rent som i Dansk; *æ* og *å* ligeledes.

§. 23. *ĕ*, som i »Ven«, »er«: *Stej* (Sted), *fekk*, *tejen*, *Sen* (Sön), *Fènger*, *vèggen* (vegen); ligeledes *ä*: *frä* fra, *vätt* været; begge gaa undertiden over til *æ*: *Hær* (Herre og Herde), *glæm* (glemme), *fræ* (Bio.); og *ĕ* til *ē*: *Bjere* (Bjerge), *Ven'* (Venner).

e er sædvanlig langt: *res'*, *rele*, *ved'*, *Krê*, *Séf*, *Rév*, ligeledes i den fremmede Endelse *-et*: *Kaskjét*, *Bangenét*; undertiden kort: *Vèg* (Væg), *ett* (ædt), *veggen* (veget).

I ubetonede Stavelser er Lyden dunkel: *sàmmel*, *Fûer*, *Detter*, *blöwen*, *lowed*. Det svage *e* i *-le* (*lig*): *tille*, *sölle*, *tåvvele*, gaar i Rnd. over til *ĕ*: *tillĕ*, o. s. v.

§. 24. *ĭ* som den korte Selvlyd i Ordene: »vil«, »til«: *Spìgger*, *Tìmmer*, *hitt* (hitte), *mitt* (mit og midt), *dripp*, *Stikk* (Stykke), *rist'* (ryste), *bidd* (bide), *tink'* (tænke), *Link'* (Lænke), *bitte*; det gaar undertiden over til *ī*: *blīnd* (blind).

i er snart langt: *ri'*, *fir'*, *ien* (egen); ofte med Bilyd af *ĕ* (‿): *mịr* (mere), *Bịn'* (Ben Flt.); snart kort: *Skiv*, *Skipp*, *git* (gid og gjæt), *itt*, *ginn* (given), *tille* (tidlig); i Endelser, for *e*: *Enki*, *sweddi*; for *-ende*: *Buind* (eg. Boende ɔ: Bonde), *færind*; i *-li* og *i* for *-lig* og *-ig*; *dejli*, *næri*, *wari* (værdig).

Anm. Om den korte, lave Lyd skal skrives *ĭ* eller *e* kan i nogle Ord være tvivlsomt: *bĭtte* sml. Frnsk. petit, Dn. bitte (med *i*); *tink'* Anglsx. þencean, tænke, sml. þincean, tykkes; *migti*, Anglsx. mihtig, Td. mächtig. — *i* er undertiden kort ogsaa i det dannede Talesprog.

§. 25. *ŏ*, som i »Toft«, »Sogn«, »komme«: *Golt*, *Row*, *Torren*, *Bond* (Bund); samme Lyd har *å* i: *nå* (nu), *rått* (rakt).

o er oftest langt: *Bôg, Rô* (Raad), *tol', Oës* (Aarhus); kort i *gonn* (gaaet), *Monnda, Skoller* (Skaaler). Det lange *o* har undertiden (Als) Bilyd af *a*: *moan* (i Morgen), *Moa* (Moder), *roale* (morsom).

§. 26. *ŭ* som i »ung«, »Dukke«, »rumme«: *Hùg, Mund, Hùnning, Kung', hun, Wùrm, Trumm, summ* (somme), *Sùmmer, ùm, hwùns, Uks', wuks'*; *Unnen* (undorn), *pludder*; *Brudgům, u'* sædvanlig langt: *Kû* (Ko), *tû* (to); ofte med Bilyd af *ĕ* (⌐): *Hus* (Huse og Hose), *stůr* (stor), eller *o*: *Kuon* (Kone), *Stûol* (Stol); kort i *Tust* Hms. (Dunst), *hudden* (hvordan); *plukk, lukk*; *Guj*.

Anm. Det kan være tvivlsomt, om man skal skrive den forhöjede Lyd med *u*, eller med *o*; Ordformen i Skriftsproget taler for dette, men den jydske Udtale, den ældre Brug og Analogi med beslægtede Sprog for hint, sml. hunang Isl. og hunnung ældr. Dn., Kunung ældr. Dn., og kung Sv., uuurm Oldsx. og vurm Anglsx.; trumma Sv. og trumba Isl., sumæ ældr. Dn. og sumr Flt. sumir Isl., sumar Isl., uxi Isl., uxu Dat. Fl. 3. Ps., bruðgumi Isl. og bruði-gumo Oldsx., undorn Angls., undarn Oldsx., og Unnerne Nrdfrs., idet *u* i disse Ord vel nærmest betegner den jydske Lyd.

§. 27. *y̆*, som *i*: »yngre«, »Lyng«, »Tryk«: *dygti* og *dy̆rti, ny̆s* (Bio.), *Sjy̆n* (Isl. sjón), *sjy̆nnes, by̆gg*.

y er snart langt: *Y'* (Öje), *by', Hŷ* (Hø og Höj), *Tŷr* (Töjr); med Bilyd af *ö* (*ĕ*): *hyör* (høre), *györ* (gjöre); snart kort i: *Bylle* (Bølge), *yll* (ylde, af Uld), *Bŷnner, Yssen, Yw'* (Öje); *Tynn* Als (Tønde).

§. 28. *æ* udtales som i Dansk, men bredere; om *ä* se § 23.

§. 29. *ö* svarer til *ö* i: »Höj«, »gjöre«, og er oftest kort: *Öl, Öster, ströggen, töl, sölle, nöj* (ny), og *nöj'* (noget), *Öwn* (Öjne), *Bröw*; undertiden langt: *Hön', lös'* (læse).

ø er oftest langt, og svarer til *ø* i: »møde«, »føde«, »dør«: *ø'* (øde), *Ør, smør*; *Snô, Brô, Lôg, Rôg*; kort i: *Bògger, Swòn* (Svin), *Sønnda, møtt* (mødt og midt), *fløtt* (eller *fly̆tt* ɔ: *flydt*).

Anm. Nogle af de Vokaler, der have den dobbelte Lyd, kunne med de samme Lydforbindelser være snart: *ĕ, ĭ* o. s. v.; snart: *e, i* o. s. v., f. Ex. med *ĕ*: *Leggen* (paa Töjr), med *e*: *veggen* (vegen); med *ĭ*: *lìg* (lig!), *drill*; med *i*: *lìg* (lîg), *trìll*; med *ŭ*: *Mŭnd*; med *u*: *Hund*. Ogsaa vexle disse Lyde i Sprogarterne, saaledes *ĭ* i: *lĭlle, ĕ* i: *vèggen, stèggen*; *y̆* i: *Bylt, Hyll, fyll*, alle i Lnb., medens de samme Selvlyde i andre Sprogarter udtales *e, i, y*, som i Talesproget. Der

kan derfor ikke gives en bestemt Regel for de Tilfælde, hvori hver af disse Afændringer forekomme; dog have *e, i, o, u, y* i en lang Stavelse altid den bestemte Lyd af *e, i,* o. s. v. og i en kort Stavelse oftest Lyden *ĕ, ĭ,* o. s. v., men naar Stammens lange *e, i, o, u, y* ved Böjning eller Orddannelse forkortes, beholde de sædvanlig den oprindelige, altsaa: *ed'* (langt *e*), *ĕdder* (kort *e*); *Flí* (langt *i*), *flitte* (kort *i*, flittig) o. s. v.; undt. dog: *Kŭnner* af *Kųn'*.

§. 30. Tvelyd, som en Sammensmæltning af to Selvlyde til *én*, gives næppe i Jydsk, saaledes som i Islandsk og i det norske Folkesprog (s. Aasen 24 flg.); thi ved Forbindelsen af en Selvlyd med *j* (*i*) eller *w* (*u*) som Efterlyde vil Vægten altid lægges paa den foregaaende Selvlyd: *Stej* Sted, *Stèj* Sti, *Stej'* Stige; *Row* Rug, *Ròw* Ro, *Row'* Roe; *tàw* tog, *tawen* tagen, tvertimod Tvelydens Karakter (s. Aasen 26. Anm. jvfr. Bopp vergl. Grammatik S. 23 flg.); og som Forlyde blive de rene Medlyde, medens derimod den virkelige Vokal høres for sig: *jitt* ikke: iit; *jèn* ikke: ien (derimod: *iën*[1]) egen), *Gwol* ikke Guol. Forbindelserne *îi, ûu* o. s. v. i Mls. s. §. 63 ere kun at anse som fordoblede Selvlyde. Endelig bør heller ikke *ŷö* og *ÿô* i Lnb. antages for Diftonger; thi den Vokal, hvorpaa Tonen hviler, høres aldeles selvstændig, medens den toneløse er en Bilyd eller et Forslag, saa at ingen egenlig Sammensmæltning her har fundet Sted.

Anm. Som Efterlyde danne *j* og *w* sædvanlig kun korte Stavelser; sjelden lange som i *Hōj* Vrn., *bōj* Angl.; *i Lāw* (i Lave).

B. Medlydene.

§. 31. Det jydske Folkesprog har følgende sexten Medlyde: *b, d* (*die*), *f, g* (*gie*), *h* (*hô*), *j* (*jŏd*), *k* (*kó*), *l* (*ell*), *m* (*emm*), *n* (*enn*), *p, r* (*ær*), *s, t, v, w* (*wé*), som efter Taleredskaberne, hvormed de frembringes, deles i Ganebogstaver: *k, g, j, h*; Tungebogstaver: *t, d, s, r, l, n*; Læbebogstaver: *p, b, f, v, w, m*. De to förste i hver Række ere stumme og deles i haarde: *k, t, p,* og blode: *g, d, b*. Aandende ere: *h, f,* samt *d* ɔ: Isl. *ð* (*eð*), ældr. Dn. *th*, og *g* ɔ: ældr. Dn. *gh*, efter en Selvlyd. Svage ere: *j, v* og *w*; flydende: *r, l, n, m*; hvislende: *s*. — *J* og *w* ere Halvselvlyde, da *j* efter Vokalen, og *w* saavel foran som efter denne, har noget af Selvlydens Natur.

Anm. De fremmede Bogstaver: *c, q, x, z* ere overflødige og antages derfor ikke i Jydsk, ligesaa lidt som i Norsk (s.

[1]) Tegnet ¨ er kun en Diæresis.

Aas. 28. Anm.). For *c* bruges *k* eller *s*, for *g* — *k*, for *z* — *s*, for *x* snart *ks*, f. Ex.: *Uks'*, eller *gs*: *Wogs*, *strags*; snart er Ganelyden bleven til *w*: *Ows'*, *Yws'*, *vowsen*, eller til *j*: *sejs*, *vejs'*; eller til *vv*: *Ovvs*, *Bovvs*, eller endelig assimileret med *s*: *Yssen*, *Vessel*.

§. 32. *d* har den almindelige Udtale, naar det begynder Ordet, eller staar foran en betonet Selvlyd: *Dàw*, *Dæler*, *dröj*. Staar det derimod efter Selvlyden, eller imellem to Selvlyde, har *d* og *dd* den bløde, aandende Lyd (*ð*): *Fûd*, *Fèdder*, *sâd*, *sìdder*. Derimod kan dette bløde *d* ikke udtales i de sydlige Egne, der hjælpe sig med *r* altsaa: *Mar* for: Mad, *hvîr* for: hvid, *sôr* for: sød, *sâren* for: saadan, *môr* for: mod o. s. v. Om Udtalen af *d* efter *l* og *n*, s. ndfr,

§. 33. *g* foran en Selvlyd udtales dybt fra Ganen; foran en Medlyd meget blødt i de nordlige Sprogarter, medens det derimod i de sydlige undertiden gaar over til *k*, f. Ex. *knavv* (gnave). Imellem *i* eller *e* og *j* er Lyden ofte utydelig, saa at *gj* lyder som *j*: *igjén* eller *egjén* som: *ijén* og *ején*, *igjemmel* som: *ijemmel*. Efter en betonet Selvlyd, eller imellem to Selvlyde er *g* og *gg* sædvanlig blødt og aandende: *Mỳg*, *Ság*, *Èg* (Æg), *Skjèg*, *røg*, *stryg'*; *røggen*, *veggen*, *lìgget*, og paa Als faar *g* en sterkere Beaanding (*ģ*) næsten som Nfr. *g*, Td. *ch*, Anglsx. *h* og det baade i lange og korte Stavelser, baade: *stryģ'*, *Īģ* (Eg) og *sýģ*, læs: *strȳch*, *Īch*, *sych*; ligeledes *gg*, i: *stroģģen* (strøgen), *eģģer* (ager) l. *strochen*, *echer*. — Kun i nogle af de sydlige Egne har *g* i enkelte Ord den haarde Lyd som *k*: *Ek*, *Vek*, *Skek* (Lgkl. Angl. ogsaa her. Als), Æg, Væg, Skjæg.

§. 34. *j* efter *g* og især *k*, foran *e*, *ø*, *ö*, udtales lydelig og haardt i de nordlige Sprogarter: *gjenn* (gjærne og gjenne), *gjør*, *kjelle* (kjælen), *kjør*, *kjön*, *skjöw*. I de sydlige er det næsten stumt, som i Talesproget.

§. 35. *h* foran *j* og *v* (*w*) høres altid tydelig og sterkt i de nordlige Sprogarter, f. Ex. i: *hjilp'*, *hjìm*, *hwā*, *hwiss*, *hwūns* o. s. v. I de sydlige (ogs. Als) er det derimod stumt, saa at kun *j* og *v* høres, altsaa *hjels'* som *jels'*, *Hvorn* som *Vorn* (Horn) Vrn.

§. 36. *l*, fyldigt og rullende. I den angelske Sprogart adskilles det næsten ikke fra *r*, eller *l* udtales, som om det blev smæltet sammen med *r*: *ja vell* eller: *ja verl*, *Møll* eller *Mørl*.

§. 37. *l* og *n*, efterfulgte af *d* og *t* have i de nordvestlige og sydlige Sprogarter en særegen Udtale, idet en Lyd af *i* eller *j* smælter sammen med *l* og *n*, men er vanskelig at betegne nöjagtig i Skrift. Maaske den kunde angives ved et underskrevet *i* (‸) for

at tilkjendegive dens Tilstedeværelse; sædvanlig efter en kort Selvlyd: *Stold, Golt, Splind* (Splint), *Pỳnt*, og i: *den, kan*; ved Assimilation af *ld* (*ll*) og *nd* (*nn*): *vill* (vilde); *Hinner* (Hænder); efter en lang Selvlyd: *Hānd, Ænd, Splēnd* (Angl.); *Hand, Mald* (Muld), *sjalen* (sjelden) Als; undertiden ogsaa i de østlige Sprogarter f. Ex. Nsm. *Mand, kan*; Vns. *mîn* (min Hank), og i: *nd*.

§. 38. *r* udtales i de fleste jydske Sprogarter med Tungespidsen sterkt og snurrende. I enkelte Egne (Angel) udtales det uden Snurrelyd, mere som Ganebogstav, og nærmere *l*. S. §. 36.

Anm. I det ældre Sprog forekomme Former, hvori *r* er gaaet over til *l*: Luc. Malmersten (Marmor), Hans Tavs. 1535 Malle (Marv) sml. Angl. *Malle* f. *Marre*,

§. 39. *s* er i Almindelighed haardt; kun i de nordligste Egne (Skg.), noget svagere eller lespende.

§. 40. *w*, eller en Mellemlyd af *u* og *v* høres i de nordlige Sprogarter saavel foran som efter en Selvlyd; ikke blot, som i Talesproget, i sov, Stövle, f. Ex. *tòw, tàw, Höwder*, men ogsaa i: *Wand, Wurm, Hwòn, wê* (vêd), *Wejst, wi*. I de sydlige (med Undtagelse af *Vestkysten*) forekommer denne Udtale derimod kun *efter* Selvlyden; i Begyndelsen høres den haarde Lyd af *v*: *Vand, Vurm, Hvŭnn* (Horn). Angl.

Anm. I det ældre Sprog har uden Tvivl en lignende Udtale været herskende, jvfr. wand, war, flöw med suend, louede. — De sydlige Sprogarter stemme her med Talesproget. *w* foran en Selvlyd er ikke aldeles gjennemgaaende i de nordlige Sprogarter, f. Ex. Lsg. *voss* (os), *vær* (været). Endskjönt Talesproget har den samme Udtale af *v* som Endebogstav efter en Selvlyd, bør dog ogsaa her *w* skrives i Jydsk, for at adskille det fra det haarde *v* som Overgang af *b*; f. Ex. *löw'* leve, og *løv* løbe, *löwend* levende, og *lövven* løben.

Forhold til Dansk og beslægtede Sprog.

§. 41. At Udtalen med *ĕ* og *e*, *ĭ* og *i*, o. s. v. ikke altid i de samme Ord stemmer overens med Talesproget, sees af Ex. i §. 23—27. 29. Om skarpt *i* og *y* ogsaa forekomme i en kort Stavelse foran *l*, er usikkert, da nogle Dannede udtale Ord som: »ville, billig, fylde, Stylter« med Lyd af *i* og *y* (Kbhvn. Jyll.), andre som: *vĭlle, bĭllig, fy̆lde, Sty̆lter* (Sjæll. og Øerne). Udtalen *ô* og *ō* foran *g* i Jydsk: *Bôg, klôg, dôg, kog'* afviger fra den danske Udtale af de samme Ord som: *Båg, Klåg, dŏg, kåge*. — *dd* er undertiden haardere i Dansk, i: »sidder, sidde« (l. *sĭtter, sĭtte*); i

Isl. forekommer *ðð* ikke. — *g* efter en Selvlyd er ikke sjelden haardere i Dansk, især i korte Stavelser: »Myg, styg« (næsten som: Myk, styk), hvor Td. har ck: Mücken, Rücken, — altid *gg*: »ligger, lægger, tigger«, sml. Td. eggen. At *h* er stumt i Dansk foran *j* og *v*, og *j* efter *k* og *g* afviger fra de nordlige Sprogarter. *V* foran en Selvlyd har aldrig Lyd af *w* i det dannede Sprog, saa lidt som i Td., Ndsx. og Nrdfr. — *r* er i Dansk et Ganebogstav, og *l* mindre fyldigt. *ld* o. s. v. med Bilyd af *i* er ukjendt i Talesproget, samt i Sv. og Td.

II. Om Bogstavernes Forbindelse.

§. 42. I Lydenes Forbindelse til Ord og Stavelser har Jydsken vel en Del tilfælles med Dansk og Islandsk, men mange Afvigelser fra disse maa dog nærmere fremstilles, da Jydskens Særegenheder for en stor Del bero herpaa. Der viser sig saaledes en gjensidig Indflydelse mellem Selvlyde og Medlyde, og imellem de sidste indbyrdes, hvilken foregaar efter andre Regler end de sædvanlige. Med Hensyn til Medlydenes Stilling kunne de deles i *Forlyde*, naar de staa foran Selvlydene, f. Ex. *d* i *Dýwr*, *kr* i *Krî*, og *Efterlyde*, naar de staa efter samme, f. Ex. *r* i *Ôr*, *lt* i *Golt*.

§. 43. I Henseende til Forlydenes Anvendelse og deres Sammensætning med hverandre gjælde i Almindelighed de samme Regler som i Dansk og tildels i Norsk (Aas. 39); dog taaler *t* ikke gjerne *j* efter sig (mest kun hvor *tj* er en Udtaleform af *kj*, i Vns. s. §. 95). *w* kan i Rnd. Vns. og en Del af Hms. staa foran alle Selvlyde, i de øvrige nordlige Sprogarter sædvanlig kun foran *a*, *ɑ*, *ǫ* og *o*, *ŭ* (de haarde), med mindre en anden Medlyd gaar foran *w* (s. Anm.). — Som Efterlyde bruges alle Medlyde, undtagen *h*, og sjelden *b* (og *bb*). De kunne forbindes paa mange Maader.

Anm. Med Brugen af *w* som Forlyd i Rnd. o. s. v. sml. Former i det ældre Sprog, ikke blot: wand, war, waxæn, wox, men ogsaa weri, winter, witæ, wærri. — Forbindelserne: *hw*, *gw*, *kw*, *sw*, *skw*, *tw* kunne i Jydsk staa foran alle Selvlyde, sml. ældr. Dn. hwilt (hvilket), hwælp, quærsæt (= kwærsæt), og swa, sworæn o. s. v. — *b* forekommer meget sjelden som Efterlyd, enligt efter Vokalen, f. Ex. i *Neb* Vrn. (Næb); *bb* i *skubb* har en haardere Udtale, omtr. som *Lepp*, Lnb. (Angls. lippe); foran *t* staar *b* i *dibt* Mls. maaske rettere *dipt* (dybt).

§. 44. Som Efterlyde kunne anvendes de fordoblede Konso-

nanter, der i Jydsk ere at betragte som Slutnings-Medlyde, fremkomne ved Bortfald af det toneløse *e*: *stikk* f. stikke, *ligg* f. ligge, *sidd* f. sidde o. s. v. eller ved Assimilation: *finn* f. finde, *mell* f. medl Isl. meðal.

Anm. I andre Tilfælde synes Fordobling sjelden nødvendig, mest kun hvor det rullende Tonehold er sterkt fremtrædende, f. Ex. Als *vell* vel, *hvenn* hvem.

§. 45. Selvlydene *a*, *æ* og tildels *ø* ere af Naturen lange (§. 21), men forkortes ved Böjning og Orddannelse, saa at *a* bliver *å*, *æ* — *ä*, og *ø* — *ö*: *fâ* — *fån*, *sma* — *Småtöw*, *fægt* — *fägter*, *stræv* — *sträft*, *øf* — *öjt'*; og foran dobbelte Medlyde: *ga* — *gånn*, *græd* — *grädder*, idet *ø* da beholdes (kort udtalt): *strøg* — *strøggen*, ligl. *nødd* (noget), *møtt* (mødt og midt). Om de øvrige s. §. 21. — I de Ord, som oprindelig ende paa Stamme-Selvlyden, er denne lang: *trê*, *ní*, *Kô* og *Kû*. I de Ord derimod, hvor den korte Stamme-Selvlyd, ved Bortfald af Slutnings-Medlyden, selv kommer til at ende Ordet, vedbliver den at være kort: *ĕ* for: eg (jeg), *mĕ* (meg, eller f. med), *dĕ* (deg), *sĕ* (seg); *a* for ak (ac), *ve* for ved, *te*, ældr. Dn. og Oldfr. thet (at), og Oldsx. that (som), sml. Isl. þat; *tĭ* f. til, *vĭ* f. vil; *fŏ* f. for, *ŏ* f. og, *ku* f. kunde, *sku* f. skulde, samt i de smaa Ord: *do* du, *no* nu. I afkortede toneløse Ordformer forkortes ligeledes *a* og *æ*: *kå* (Mls. *kân* kan, *ä* Kjo, Angls. þæt; samt i: *nå* nu, *innå* endnu; — ogsaa *ø* er kort i: *nø* f. *nødd* (noget).

§. 46. Selvlydene i Almindelighed forkortes ved Fordobling, Assimilation, Böjning og Orddannelse: *skî* (ske) — *skidd*, *ed'* — *ett*, *Kyn'* — *Kunner*, *Bân* — *Bynn*, *Far'* — *falle*, *Mŷöl* — *myølle*. En lignende Forkortning er ogsaa foregaaet i Stavelsen, idet *į* og *y* ere opløste i: *je* og *wo*: *fįd* — *Fjett*, *Stįn* — *stjenne*, *Stjendyng'*, *Skyl* — *Skwolmejster*. S. §. 170.

§. 47. Naar der foran *æ* og *ĕ*, i en betonet Stavelse, staar et Ganebogstav, især *k* eller *g*, kunne disse, fornemmelig i de nordlige Sprogarter, ikke vel forbindes med hine, uden ved indskjudt *j*, sterkt udtalt, næsten som et kort *i*: *Kjæv'*, *Kjǽr*, *gjekk*, *Kjerk'*, *skjell*. Ved *ø* og *ö* er en Mellemlyd ligeledes nødvendig: i de østlige *j*: *kjøv*, *kjør*, *skjöw*, *gjør*, (hvorved dog maa mærkes, at *kj* og *gj* blive i Vensyss. *tj* og *dj*, s. §. 95); i de vestlige *y*: *kyöv*, *kyör*, *györ* (ligl. Als, Nörrehr.), eller *ÿ*: *Kÿømmand*, *Kÿørsel*. I de sydlige Sprogarter er *j* mindre fornødent: *Skǽg* (Vrn.) og *Skek* (Lgkl.), *køv*, *gør*, men forekommer dog oftere foran *ø* og *ö*: *kjøf*, *kjør* (Angl.), *igjömmel*, *kjøss* (Vrn.). I øvrigt forbindes *kj* og *gj* ogsaa med andre Selvlyde: *Gjôr* (Gjord), *gjor'* (gjorde), *Kjòwl*,

Kjoḷler Angl. (Kjelder), især med *a* som Overgang af *æ*: *Kjaf'* (Kjæbe), *Gjâr* (Gjær), *Kjâr* (Kjær), ligl. i *Gjav'* Angl. og *Gjaw'* Vrn. (Gave), *gjan'* (Isl. gjarnan, gjærne). Ogsaa paa *h* udøver Selvlyden en saadan Indvirkning: *hjalt* (halt); — *hjels'*, den- *hjer*, *hjē* (hedde), Angl. Vrn. Als. — *hjimle* Angl. (hemmelig); — *Hjölli*. — Sml. §. 34. 35.

Anm. Foran *ej* er *j* sjeldent: *Hjèjl* (Brokfugl), ellers föjes *k*, *g*, *h*, umiddelbart til *ej*: *Kèjl* (Kjeddel), *Kejl'* (Kegle), *Gej'* (Gjedde), *Hèjn* (Hegn). Former med *j* (*i*) i det ældre Sprog: giaf I. L. Gave, gjenstæ, hiemme, giek, skiep (Flsb.).

§. 48. Med *o* forbindes *k*, *g*, *h* ofte ved *w* (*v*): *Kwott* (Spillekaart), *Kwon* Rnd. (en lille Del, et Korn), og *Kvôrn* Vrn. (Kôrnet), *igwor* Rnd. (f. *igôr*, igaar); *Hwòn*, Angl. *Hvŭnn*, Vrn. *Hvôrn*; *hwòs* Rnd. (hos), ligl. *Gwŏl* (Gulv), *Kwŏl* (Als. *Koll* Kull), *Hwŏl* (Hul). S. §. 94, ogsaa om *o* er overgaaet til *a*: *Kvan, Hvan* (Als).

Anm. Ved Böjning kan *kw* vexle med *k*: *Kyn'* Flt. *Kŭnner* og *Kwŏnner*; eller ved Orddannelse *gw* med *g*: *gott* og *Gwoss*. I det ældre Sprog forekomme Former med *w* (*u*) efter *k* (*q*), *g* og *h*: I. L. quonæ, gwoth, gwoz og gvoz, hwos (ogs. 1524). Til §. 47 og 48: Endskjönt *h* i de sydlige Sprogarter er stumt i *hj* og *hv* (s. §. 35), vise dog Formerne: *hjimle, hjels', Hvŭnn, Hvôrn*, at *h* er blevet paavirket paa samme Maade som i de nordlige, og bør derfor skrives, som væsenligt for Ordets Stamme.

§. 49. Forbindelsen *gn* taales ikke gjærne i Forlyden, men *g* bortfalder: *Nist, ni'* Angl. Lgkl. (gnide), eller bliver til *k*: *Knaf* Vrn. (Gnav); sml. §. 84 og 95. — Om *gn* i Efterlyden s. §. 111, 2 og 112, 2.

§. 50. *Nk* og *ng* ere vel, som i Dansk og beslægtede Sprog, saa nöje forbundne, at *n* modtager noget af Ganebogstavets Natur: *Vink, Skuṇk, Vìng, Dyng', hungen* o. s. v., dog ikke altid *nk* i Angl. og Als, s. §. 135, ligesom og *ng* undertiden bliver assimileret, s. §. 129.

§. *Ld, nd, nk, ns* og *m* have ofte den Indvirkning paa Selvlyden, at den bliver fra kort til lang, saaledes at foran *ld* og *nd* gaar *ŏ* og *å* over til *o*: *kôld, Hônd* (Haand), *Bônd* (Baand); foran *nd* bliver *ĭ* til *e*: *Splēṇd* (Splint). *skēn* (skinnede) Angl.; *ĕ* til *æ*: *Ænd, vænd*; *y̆* til *ø* og *æ*: *Søṇd* Angl.; *u* til *a*: *Stând* (Stund); foran *nk* bliver *y* til *æ*: *Ænk* (Ynk); foran *ns* bliver *a* til *a*: *Dâns, Hâns*; foran *m* blive *ĕ* (ä) og *ŏ* til *æ*: *næm* (nem eller næm) *glæm* (glemme, og Sv. glömma), *Tæm* (Tömme), *ræm* (römme),

Sâm (Söm). Herfra ere dog flere Undtagelser i de forskjellige Sprogarter, sml. *gŏld, Bŏnd* (Bund), *Vind* og *Splind* Vrn. (Splint), *tynd, slìm,* og fl.

§. 52. *w* kan i de fleste Sprogarter ikke have *e* eller *i* foran sig, men *e* (langt) bliver til *ö* (kort), f. Ex. *Bröw, blöw, löw' dröwen*; ligeledes *ĕ* f. Ex. *öwn'* (evne), *löwn'* (levne); undertiden taales heller ikke *æ*: *Vöw* (Væv), *Nöw'* (Næve); *i* (langt) bliver til *y* (kort og skarpt): *Lỳw, Knỳw, stỳw, ryw', blyw', gywen* (given); *ĭ* til *ö*: *Röwt* (Rift), *Dröwt, Skröwt.* Undtag. *Dèwl* Hms. Hvlb. (Djævel), Vrn. *Döwl.* At *öw* vexler med *ĕw*, og *yw* med *iw* i Mls. s. §. 79 *ĕ* 6 og 80 *i* 4.

Anm. Af alle de jydske Sprogarter er det fornemmelig kun Mls., Sønderhrd. (Aarh. St.) og Nsm., hvor *e* og *i* kunne staa foran *w*, fordi her (især Mls.) mangle *ö* og *y*, s. §. 19. 20.

§. 53. Endelserne *t* og *s* svække ofte den foregaaende Medlyd, saa at den *assimileres*, f. Ex. ved *d* foran *t*: *gott, mott, bĭtt* (bidt); ved *r*: *vätt* (været, udt. *värt*), *swŭtt* (sort), *hått* (haardt, af *hôr* haard), især i Angl.: *batt, mytt* (af *mỳr, môr*), *fjutten, hvett, tött* (tört); foran *s*: *d* i: *Døssens, Füssel, Bjĭssel*; *r* i: *Bassel* (Barsel), *Tissdaw, Wassens* (Verdsens l. Versens); eller *bortfalder*, saaledes *d* i: *bǣst, sĭst*, og *r* i: *Basel, Tĭsda, næst* (f. nærest); fremdeles *r* i: *rât* (rart), *Swat'* (Sværte). — Naar *t* föjes til en sammensat Efterlyd, bortfalder den nærmeste Medlyd; af *rk* i *mўrt* Vrn. (mørkt); *stert* Vrn. (sterkt); af *sk* i: *danst, frĭst* (friskt) Angl.; af *ng* i *lont* og *lant* (langt), og i: *hend* (hængt), af *lf* i *Tylt* (Tylft), af *lg* i *solt* (solgt), *fuld* (fulgt) af *rf* i: *Nøtört*, af *nk* i *tint* (tænkt) o. s. v. Se ndfr. under Bortfald og Assimilat.

Anm. Bortfaldet foran *s* kan iøvrigt ofte betragtes som opstaaet efter Assimilationen, f. Ex. *bæst* f. besst, *stöst* f. stösst, af bedst, stösst s. §. 127. Bortfald af den sidste Medlyd (*g*) foran *t* og *d*: Th. D. forfuldh (*dh* f. *t*), ladhe lagde, Luc. lonth langt, hændæ hængte, spordæ spurgte; fremdeles Th. D. lagsøth (f. -søkt). Hns. Tavs. solde solgte, spørsmaal.

Forholdet til beslægtede Sprog.

§. 54. Hverken i det dannede Talesprog eller i de germaniske Sprog indskydes i Udtalen noget *j* efter *k* eller *g* foran *e, æ, ö* og *ø*, skjönt *j* er almindeligt i den danske Skrivebrug. I det ældre Sprog blev *j* udeladt: gøre, kæræ, i gên, senere skrevet: gjøre, kjæræ, eller med *i*: giek, giên (s. §. 47. Anm.). — Efter *h* indskydes derimod *j* i de skandinaviske Sprogarter, og det lyder her

saa sterkt, at f. Ex. i det danske Talesprog kun *j* høres, medens *h* er aldeles stumt. — I Norsk iagttages, at ved Forbindelsen af Rodens og Endelsens Medlyde föjes en blød Lyd til en blød, en haard til en haard (s. Aas. 50); i Jydsk derimod kan en haard Lyd föjes til en blød. *Egt, Vegt*; *Majt, tröjt* (trykt), *hows', slawt, skywt'* (skifte). I Dansk finder vel ofte samme Forbindelse Sted som i Jydsk, men *g* høres da noget sterkere i den dannede Udtale, f. Ex. »Magt«, »Dragt«, »fegte« omtr. som: Makt, Drakt, fekte, ikke som Macht eller Maght o. s. v.; medens i Jydsk *t* udtales mindre haardt, naar en Selvlyd følger: *sajtens* (ɔ: sajdens), *Awten* (ɔ: Awden).

III. Om Stavelser og Betoning.[1]

§. 55. Et Ord bestaar i Jydsk af saa mange Stavelser, som det har virkelige Selvlyde. En Stavelse er lang, naar den har en lang Selvlyd; kort, naar Selvlyden er kort; men ofte udgjör den sidste Del af Ordet kun en uegenlig eller Halvstavelse, f. Ex. *Vèjer* eller *Vèj'r* (Vedder), *Howed* eller *How'd, Lèjer* eller *Lèj'r* (Læder), idet en utydelig Lyd synes indskudt imellem to uforenelige Medlyde (s. Aas. 55. 56). Om den indskudte Selvlyds Bortfald, s. §. 142.

Anm. Som virkelige Selvlyde betragtes hverken *ÿ*, der kun staar for *j*, ikke heller de underskrevne ͺ og ͺ, der kun ere Halvlyde (s. §. 18). Lyden *e* i Halvstavelsen bør vel i Almindelighed skrives for den magelige Udtales Skyld.

§. 56. Med *Tonefaldet* i usammensatte Ord forholder det sig sædvanlig som i Dansk; ligesaa naar Böjnings- eller Afledsendelser tilföjes. Tegnet for Hovedtonen er her ('). — Enkelte Afledsendelser faa dog en sterkere Bitone: *Ármûd, Hjáwhîd,* og undertiden Endelser ligeledes, i Mls.: *Skáttîn* (Skatterne), *ménnâr* (f. *minner* ɔ: mindre); ligesom ogsaa Ord af flere end to Stavelser oftest have Tonen paa næstsidste, idet den sidste er bortfaldt: *ett Agend* f. Agende, *Dríkkels* f. Drikkelse. Afledsendelsen *-ajte* (-agtig): *grinájte, bœnájte*; men *swútajte, brúnajte,* o. s. v.

§. 57. I sammensatte Navneord betones de enkelte Led enten selvstændig, dog med Hovedtonen paa det förste: *Hésptrǽ, Héwlspôn, Gánœnd, Hówkummels*; eller et af Leddene mister sin Tone, det sidste Led i: *Hósbend* (Husbond), *Préjstgor, Kálgor* eller *Kálgu, Stówder* (Stuedör), *Hwárken* Vns. (ɔ: Hvert-kjön, Hermafrodit),

---

[1]) Om Betoningen i Dansk, s. Levins Lydlære §. 81 flg. §. 109.

Vínni (vindauga), *Hjölli* (Hølê), *Bássel, Knýttos* (Knyttehose), *Krítbar* (Krittebare, Trillebør); fremdeles i: *Hanster* (Hansdatter), *Pejster* (Pērsdatter); paa det sidste Led i: *Godáw, Goláw, grangívvelse, fuldkúmmele*; især i Egennavne, der ere sammensatte med *Gôr, Land, Eng, Bro* eller *Bròw, Holm, Ma'* (Made, Eng) o. s. v.; *Worgôr, Rugôr, Gammellúnd, Lilléng, Soltbró* (jvfr. *Hobrów*), *Bowensholm, Plankemá*; ligeledes *Sønnebórre, Kolindsúnd*; dog ikke i *Lýsgor, Høgholm* o. fl. I Tillægsord mister sædvanlig det sidste Led Tonen: *gråblo, swuthjelmed, splinternöj* (men: *kålhögen*).

§. 58. Forstavelser følge i Almindelighed de samme Regler som i Dansk. Saaledes har *for* (*fō*) som Forholdsord Tonen: *Fórbin, Fōstow', Fórdil, Fóreller* (ogsaa *Foréller*); som blot Forstavelse er det tonelost: *forhéjst* (forhexet), *fōdrókken*. *U-* (*o-*) har Tonen foran et Enstavelses-Ord: *újawn, útrow, Útöw, Úlykk*; men: ulýkkele, umówle).

§. 59. Jydsken har *Tonelag* tilfælles med det dannede Sprog, nemlig det *flydende* f. Ex. *Hiden, Limmer,* og det *stødende*, f. Ex. *Bôs, Lŷw,* medens mange betonede Ord mangle Tonelag f. Ex. *slipper, slap, trekker, trokken, Netter*; men disse ere dog forskjellige i de forskjellige Sprogarter, s. §. 157 flg. — Den alsingske Sprogart har kun det flydende Tonelag.

§. 60. Paa Tonens Varighed bero *Toneholdene*, af hvilke et langt og et kort svare til hvert af Tonelagene; til det flydende svare det *slæbende* og det *nynnende*: *Pigen, Kynen,* og *Pigger, Künner*; til det stødende høre det *standsende* og det egenlig saakaldte *stødende* Tonehold: *Bôg, Bân* og *Bògger, Bànt* (Barnet). De betonede Stavelser, der mangle Tonelag, have *løbende* Tone.

Anm. Der bør i Særdeleshed lægges Mærke til, at Jydsken har standsende og stødende Tonehold, hvilke er blandt de Kjendemærker, der give den sit Præg som *dansk* Sprogart. Toneholdene ere af stor Vigtighed, da de ofte ere det eneste Middel til at skjelne Ordene fra hinanden: *Brøer* (slæb.) Brødre, men *Brøer* (stnds.) Brød (Flt.), *Stej* (stød.) Sti, og *Stej* (løb.) Sted; eller Böjningsformer, f. Ex. *Kal* (stnds.) Karl, men *Kal* (slæb.) Flt., *styr* (stnds.) stor, men *styr'* store; *sa* (slæb.) sagde, og *sâ* (stnds.) sagt, o. s. v. Det slæbende og skridende Tonehold, der i Dansk adskilles, falde sammen i Jydsk, der saaledes har kun 5 Tonehold, medens man i Dansk har 6. — Den als. Sprgrt., der mangler det stødende Tonelag, s. §. 59, har følgelig kun 3 Tonehold; sml. Ærø og flere af Øsprogene, samt Nrsk., Sv. og de germaniske Sprog.

§. 61. Det *slæbende* Tonehold forekommer ikke blot i Flerstavelses-Ord, f. Ex. *Buend, Staakel, Hwæden, kjører,* men ogsaa i oprindelige Tostavelses-Ord, der ere forkortede ved Bortfald af *e,* f. Ex. *Hwæd, kjør, laan* og *læ* (laane), *Yr'* (Øre). I de nordlige Sprogarter er det sjeldnere i oprindelige Enstavelses-Ord, f. Ex. *Skōl* (Skaal), ligl. *sōn* (saadan) for *saan* (stnds.), hyppigt derimod i de sydlige, s. §. 159 flg., f. Ex. *Vūn* Vrn., *Lāņd* Angl., *San* Lgkl. (Sogn) o. s. v.

§. 62. Om det *nynnende* Tonehold gjælder det samme: *Kungen, Skoller* (Skaaler) og *Skŏller* (Skuldre), *rejen, flöwen, Skawtet,* men ogsaa: *Kung', renn, hĭnt', sej', ryw'* o. s. v. Fremdeles i Enstavelsord, i de sydlige Sprogarter: *Kall* Vrn. (Kalv), *Søll* (Sølv); *Hvŭnn* Angl. (Horn), ligl. *Bynn* (Börn).

§. 63. Det *standsende* Tonehold forekommer 1. især i Enstavelses-Ord: *Bân, Stīn, Hŷ, gô;* i Mls. med en særegen Betoning, hvorved Selvlyden udtales ligesom dobbelt, eller med svagere (ensartet) Bilyd, f. Ex. *Bên* eller *Bêen* (Börn), *Bīn* eller *Bíin* (Bên), *nǽj* eller *nǽäj* (nej), *kân* eller *kâån* (kan) o. s. v. (s. §. 30). 2. ogsaa i oprindelige Flerstavelses-Ord: *Fâer, Mûer, Brôer.*

§. 64. Det *stødende* Tonehold findes ligeledes mest i Enstavelses-Ord: *Mỳg, Èg, blòw, Vìng* (Vinge), *Bold* (stumt *d*), dog ogsaa i Flerstavelses-Ord: *Hìmmel, sàmmel, hèlle* (hellig), især i de vestlige Sprogarter: Lnb. *gàmmel, àtter* (efter), *vèggen, Knàpper.* I Mls. udøver det et særeget Tryk paa den følgende Medlyd, der udtales ligesom brudt, idet at det tilbageholdte Aandedræt sterkt udstødes, f. Ex. *Tind* (Tiende) næsten som *Tìn'n, sjèl* som *sjèl'l, trèj* som *trèji, Lìw* som *Lìwu.*

§. 65. Det *løbende* Tonehold forekommer baade i Fler- og Enstavelses-Ord: *Rytter, slipper, Pjalt, Stej* (Sted), ligeledes i forkortede Ord: *trekk, slipp, itt,* samt i nogle Smaaord, der slutte med en Selvlyd: *do, no;* ligl. i: *ĕ* f. eg (jeg) og »er«, *mĕ, tĭ,* o. fl. afkortede Former, s. §. 45.

§. 66. Toneholdene kunne *angives* dels ved Tegnene: (¯) for det slæbende, (^) for det standsende, (`) for det stødende. Det slæbende Tonehold er i øvrigt som oftest tilstrækkelig udtrykt ved de af Naturen lange Selvlyde: *a, æ, ø,* f. Ex. *Laa* Lade, *bær* bære, *ø* øde, *brænd* brændte; ligeledes *Laen* Laden, *øer* øder; samt i Tostavelses-Ord ved enhver Selvlyd, naar *e* eller en enlig Medlyd (dog sjelden *j* og *w*) følger efter Stammevokalen: *rier* rider, *gue* gode, *Kynen* Konen, *soren* svoren; — og behøver her i Reglen kun at anvendes i de enstavede Ord med en kort Stammevokal, der har dette Tonehold, f. Ex. *Skōl* Skaal, *sōn* saadan, især i de

sydlige Sprogarter: *Hānd, Eld, Īld,* o. s. v. I forkortede Ord, hvis Vokal er anceps, kan dette Tonehold betegnes ved ('), der tillige udtrykker Forkortningen: *ved'* vide, *ed'* æde, *ly'* lyde, *res'* rejse, *Lu'* Hue. Derimod maa Tegnet (^) for det standsende Tonehold altid anvendes hvor det forekommer, for at skjelne det fra de andre: f. Ex. *vê* (vêd), *êd* (æd!), *Hând, Bônd* (Baand), *ûnd, kân, Hôs* Skg. (Svinehoved); *Dâren* (Dören), *Bônen* Börnene o. s. v.

§. 67. Det *nynnende* (eller rullende) Tonehold (sædvl. ~) er tilstrækkelig betegnet ved Fordobling af Stammens Slutnings-Medlyd, naar denne er: *g, d, l, n, r, v, m,* f. Ex. *ligg, sidd, fall, binn, sörr* (og *sörre*), *Slavv, kumm*; ligeledes ved *j* og *w* imellem to Selvlyde: *rejen, flöwen.* I forkortede Former paa to Medlyde, samt paa *j* eller *w* er anvendt ('): *hjilp', hint', hjels', syng', tink', sej', flyw'.* — Men Tegnet (`) for det stødende Tonehold maa anvendes for at skjelne det fra de øvrige korte: *vèggen, sìdder, bìnner, Sòrre, kùmmer, tròkken, gjèw, knòw.* I de Stavelser, der endes paa *ld, nd,* er dette Tonehold uden videre dermed betegnet: *Sild, Bold, Kwind, stind.* — Det løbende Tonehold behøver ingen nærmere Betegnelse, da enhver betonet (kort) Selvlyd, der ikke har noget af de ovennævnte Tonehold, kan betragtes som løbetonet.

Anm. I Sammensætninger maa Tegnet (') for det nynnende Tonehold udelades: *Stunthys', Frejda* (Isl. freyudagr), *Lowda* (Isl. laugardagr) o. s. v. Ved Ordenes Forbindelse i Talen, mister *en* eller flere Selvlyde ofte Toneholdet paa Grund af Sætningsbetoningen (den oratoriske Accent), hvorved kun et enkelt Ord fremhæves (s. Levin anf. St. S. 20 flg.): f. Ex. *han ku ìtt sej', hu möj han vill ha.* — Udtalen bevæger sig især i Anapæster f. Ex. *a vil ud* | *i wŏ Kal* | *gor ŏ plukk* | *nowe Ber,* eller vexlende med Jamber: *vĭ do ìtt* | *go mĕ mĕ* | *ŏ sî* | *o e Hûs?*

Anden Afdeling. Om Afstamningen.

---

§. 68. I Læren om Afstamningen fremsættes Reglerne for de Forandringer, som Ordene lide, dels idet et Sprog udvikler sig af et andet eller af flere andre, dels derved at de fremtræde i nye Former af de i Sproget selv værende Stamord (Böjning, Ord-

dannelse). Den förste af disse to Arter skulle vi her betragte og fremstille de Regler, efter hvilke Udviklingen er foregaaet ved Bortfald og Tilsætning, ved Lydskifte o. s. v. Idet Lydene, ved at gaa over fra Stamsproget til et afledt Sprog, komme til at vexle i dettes Sprogarter, opstaa Overgangsformerne (jvfr. §. 17 og næste §.). Den anden Art af Afstamning afhandles i Læren om Bogstavernes Forandringer.

Anm. Ved Afstamningen maa man agte nöje paa den af Prof. Rask begrundede Regl (s. Om Islandskens Oprindelse S. 35): »*Det Sprog, der har den kunstigste Grammatik, er det mest ublandede, det oprindeligste og Kilden nærmeste*«, altsaa i Almindelighed Oldsprogene. Heraf følger med Hensyn til Jydsk, at de sterkt afledte Sprog, med afslidte eller ufuldstændige Böjningsformer og Endelser ikke kunne være Stamsprog, men kun beslægtede eller Sidesprog, der i det höjeste indeholde Analogier til Oplysning eller Bestyrkelse, men ikke kunne benyttes til Udledning, med mindre Ordet har samme Grundform og Betydning som i Oldsproget, — eller de indeholde en enkelt Form, der ikke forekommer i Oldsproget, og som da bliver nærmeste Kilde, f. Ex. *gjèmmel* og *gjömmel* ældr. Dn. gömæn, Isl. í gegnum. — Lydovergangene fra beslægtede Sprog ere iøvrigt i Jydsk dels de almindelige, som finde Sted i alle Sprog (s. Rask anf. St. S. 50 flg.), dels nogle særegne for Almuesproget. — Da vi ikke kjende det jydske Oldsprog som saadant, maa vi nöjes med at sammenligne Folkesproget med de beslægtede saavel Oldsprog, som nyere.

§. 69. Endskjönt Sprogarterne i Jydsk have i Almindelighed Lydsystem tilfælles, er der i Anvendelsen en stor Forskjellighed saavel imellem Sprogarterne indbyrdes som med Hensyn til de beslægtede Sprog, saaledes at vel Ordene og deres Betydninger ere de samme, men Formen er forskjellig, idet en vis Lyd i den ene Sprogart svarer til en anden i en anden Sprogart, f. Ex. *a* i: *Dâr, târ* til *ö* i: *Dör, tör.* Af saadanne Forandringer ere der mangfoldige i de jydske Sprogarter; undertiden ere de mere omfattende og foregaa efter bestemte Regler i alle eller i visse Sprogarter, men ofte ere de indskrænkede til faa Ord.[1]) Nogle have deres tilsvarende i et, andre i et andet Sprog, atter andre synes at have deres Grund alene i den Tilfældighed eller Vilkaarlighed, Folkesproget er undergivet, da det kun bestaar som Talesprog. — Fra

[1]) Sml. Norsk. Aas. §. 61.

Overgangsformerne, eller Ordenes afvigende Former i Sprogarterne paa Grund af Lydskifte, maa man adskille Böjnings- og Afledsformer, saavelsom de almindelige Regler for Udtale og Lydforbindelser, der grunde sig paa Sprogets eget indre Væsen. Vi kunne betragte dels Forholdet imellem Sprogarterne indbyrdes, eller (efter Aasen) den indre Overgang, dels Forholdet til beslægtede Sprog, eller den ydre Overgang.

Anm. Saavel Selvlyde som Medlyde kunne gaa dels umiddelbart over til de nærmest beslægtede, f. Ex. *Gad'* — *Gæd*, *Plumm* (Isl. plumma) — *Blumm* (Blomme); dels middelbart igjennem den nærmeste til en længre fraliggende f. Ex. *Ul'* (Ugle) — *Ogel* — *Aigel*, hvilket især gjælder om Selvlydene, der paa den Maade kunne gjennemløbe en hel Klasse af beslægtede, f. Ex. *Hānd* — *Hånd* — *Hônd* — *Hûnd*, ja endog gaa ind i en sideordnet Vokalklasse f. Ex. Kilde (sml. isl. kèlda): *Kēld* — *Kjēll* — *Kjæld* — *Kjāld* — *Kjald* — *Kjōld*; Isl. upp á: *oppå* — *apô* — *ĕpô* — *epô* — medens Medlydene, indenfor Folkesprogets Omraade, bevæge sig sædvanlig kun *et* Trin: f. Ex. isl. pípa, Dn. Pibe: *Pif'* — *Piv'* o. s. v. — Som Exempler paa de mangfoldige og indbyrdes afvigende Former, et Ord kan antage ved paa forskjellig Maade at gaa over i de forskjellige Sprogarter, kunne anføres: *Dàw* — *Då* — *-da* — *-dä* — *-de*, Dag; *ifjûr* — *ifjòwer* — *ifjöwer* — *ifjĕwer* — *ifÿwer*, ifjor; *öwle* — *ywle* — *uwle* — (*jywle, juwle*) — *owle* — *howelĕ* Isl. öflugr; Jamling — *Jemmel* — *Jammen* ældr. Dn. jamlingæ.

A. Sprogarternes indbyrdes Forhold.

I. Selvlyds-Overgang.

a. Bortfald og Tilsætning.

§. 70. At den toneløse Selvlyd *e* bortfalder af Slutningen i de allerfleste Ord af alle Ordklasser over hele Halvøen, saa vidt den jydske Tunge tales, er et almindeligt Særkjende, hvorved Jydsken adskiller sig fra Øernes Sprogarter, f. Ex. *Kæg* (Kage), *Hjat'*, *Tung'*, *Kjerk'*, *Klokk*; *ø'*, *re'*, *fir'*, *ot'*, *kjør*, *lær*, *ed'*, *løv*, *kumm*, *ligg'*, *sej'*, *flyw'*; *æp*, *ud'*, *inn*, *umm*, *hjimm*, *mell* (Isl. milli); fremdeles i Afledsformerne: *-els* (-else), *-er* (gl. Dn. -ere, Isl. -ari): *Smørels*, *Howels*, *Edels*, *Drikkels*, *Bæger*, *Mæler*, *Skrywer*, *Rytter*. Kun i ganske faa Ord beholdes *e* i enkelte Sprogarter: *Gåsse* Lrsk. Vrn. (Gase, eller Gasse), *Jegge* Angl. (Hjulege), *Helvede*

(ogsaa: *Hellet*); almindelig i: *Åbòrre* (Aborre), samt i: *lille, bĭtte* (dog ogsaa *lill, vĭtt* Als. Nrhr.), *sölle, grumme.*

Anm. Naar den toneløse Slutn. Selvlyd (Dn. -*e*) beholdes i Jydsk, gaar den i nogle Sprogarter over til *i*: *Ėnki* (I. L. enki), *Sĭlki, Venni* (Nsm. Vane), *Wonni* (Orne), *sweddi* (svede), *hweddi* Hms. (hvæsse). I det ældre Sprog forekommer Bortfaldet af Slutn. Selvl. (*æ*) enkelte Gange i J. L. baan og banæ, legh og leghæ (Leje), wær og wæriæ eller werri (en Værge); livs og livsæ, swær (sværge), ransak, wart (f. warthæ), far f. faræ, at hald; æth og æthæ (Isl. eða, eller), en og enæ, mæl f. mællæ, fyr og fiur f. firæ (4); men især i Flsb. frugh, æfn (Isl. efni), skip (Skjeppe), løw (Løve), spar (Sparre), scaath og scathæ, giild, tim eller tiim, ølkun, windigh, woon (Vane), ygh, bunk, gaat og gatæ, klæth og klæthæ, tynn og tynnæ, wæghæls, laghsøkæls, lokkæls; (1295. bathæls); aat og atæ (8), fyrtiug; orsak (sik), bætær (bøde), foll (falde), sigh, kast, leg, worth, wirth, (hindær og hindæræ), kall eller koll, læp (løbe), gang f. gangæ, (1321. biuth); mell (Isl. á milli); (ær) hiem (hjemme); Hdrsl. Allmes; fier og fiwghre, fyrtiug og fyrtiuge, beter (bøde), (hinder, hindre), æth (eða). Bortfaldet af det toneløse Slutnings-*e*, ældre. Dn. æ, svarende til Isl. *a, i, u*, Angls. *a, i, o*, er ikke saaledes gjennemført i nogen anden skandinavisk og næppe i nogen beslægtet germanisk Sprogart, Engelsk maaske alene undtagen, og naar man ogsaa hertil henregner det stumme *e*; sml. Fransk, og i Ital. star f. stare, arder f. ardere, buon f. buono, bel f. bello, gran f. grande o. s. v.

§. 71. Omvendt tilföjes *e*, hvilket det bortfaldne *e* i visse Tilfælde selv bevirker. Naar nemlig Ordet kom til at ende paa to Medlyde, der bleve assimilerede, tilföjes et *e*, for at lette Udtalen: Farv' — *Farre*, arv' — *arre*, bjerg' — *bjerre*, sörg' — *sörre*, Salv' — *Sàlle*, Bylg' — *Bylle.* Overhovedet tilföjes *e* sædvanlig efter Assimilation af *rv, rg, lv, lg*: *Marre, Sparre* (Spurv), *Tòrre* (Torv og Tørv), *Àrre, Kjerre, Kòrre*; *Bjèrre, Sòrre, Dwèrre*; i Angl. *Kàlle, Ulle, Gùlle*; samt i: *Tàlle.* — Naar den lange Slutnings-Selvl. i Als faar en Tilsætning af *e* eller *a*, er dette vel mere at betragte som en Bilyd: *Kuë* (Ko), *triĕ* (tre), *roa* (*sĕ*) ro ɔ: more sig. — Om Indskydning af *e* o. s. v., se §. 134 flg.

Anm. At -*e* i *Farre* o. s. v. ikke er det oprindelige, men at betragte som en Hjælpevokal, enten fremkommen paa

Grund af Assimilationen (s. ovfr.), eller indskudt imellem det rullende *r* eller *l* (*rr*, *ll*) og den følgende Medlyd, som derpaa er bortfalden, kan sees af de nordfris. Former: Fárrev (l. Fårrev), Márrig, Skyrrev, sml. gml. Dn. Sorrig (Sorg), og i Analogi hermed i Jydsk, f. Ex. Farrev, Marrev, Skurrev, Sorreg, hvoraf: *Fárre* o. s. v. I ovrigt kan dette tilföjede *e* betragtes som en Erstatning for det oprindelige. — *e* i *Küe*, *trīe* og *a* i *röa* (s. §. 25) synes at være en Følge af det slæbende Tonehold, idet Tonen bringes til Hvile, og disse Tillæg ellers ere overflødige, sml. *Ko*, *tre*, *ro*, og *Kow*, *trej*, *ròw*.

§. 72. Naar Slutnings-Medlyden: *r* eller *d* bortfalder efter langt *u*, i (Als ogsaa *y*) med Bilyd af *ĕ* (s. §. 24. 26. 27.), træder dette istedenfor *r* eller *d*: *stûë* f. *stųr*, *hûë* f. *hųr*, *stuë* f. *styr'*, *diĕ* f. *dįr*, *nîĕ* f. *nįr*, *niĕ* f. *nir'*; *miĕ* f. *mįr'*; *gûë* f. *gůd*, og *gue* f. *gųd'*; i Lnb. *Flûë* f. *Flůd*, *Hiĕ* f. *Hįd'* (Lynghede); Angl. *Hviĕ* (Hvede); undertiden for *g*: *Uë* Lnb. f. *Ug'* (Vugge), *Yë* Als. f. *Yg'* Flsb. ygh (Öje); sml. §. 70. Anm.

b. Ombytning.

§. 73. I Henseende til Ordenen kunne vi her følge Inddelingen efter de tre Hoved-Klasser af Selvlyde: *a*, *a*, *o*, *u*; — *æ*, *e*, *i*; — *ö*, *ø*, *y*.

§. 74. *a* vexler 1. med *a*: *Gad*, *Swal*, *Hånd*, *Sånd*, *hår*, *Fåer*, *Bån*, *mal*; Lsg. *Àrm*, *fjale*, *fag*, og *Gad'*, *Sval' Hānd* (Angl.), *Sand*, *hår* (Vrn.), *Fåer*, *Bån* (Angl.), *mal'* (pingere), *Àrm*, *fjalle* (Lnb.) fage; *Gjåld* og *Gjåld* (Hms.), *sjalen* (Lnb. Als) og *sjallin* Rnd. (Isl. sjaldan); ogsaa naar Selvlyden ender Stavelsen: *å* (*å* af), *frå* (*frå*) Mls. Als (*frå*), *kå* (*kå*) Nsm. (*ka* kan), *rå* Hms. (*raj* Vrn. Sndv. Angl., Isl. hraðr, snart; kort i: *då* Als Nrhr. (da). Denne Overgang er almindelig i de nordlige Sprogarter, især i Vestjylland, sjeldnere i de sydlige.

2. med *ŏ*, foran *nk* og *ng*: *sonk* Lgkl. Lnb (*sank*), *Stjonk* Lgkl. Angl. (*Stank* Vrn.), *Gòng* (Gang), *Ongel* (Angel); foran andre Medlyde: *òw* (*àw* af), *Owten* Als (*Awten*), *Stold* (Stald), *Pòlt* Lnb. Angl. (*Pjalt*). *koll* Sndv. Vrn. (*kall*), *foll* Vrn. (*fall*), *sjollen* Angl. Sndv. Als (*sjallin*), *lont* (*lant* Vrn.), *jònt* Skg. (*jawnt*), *wont'* (*vant'* Vrn., Isl. vanta), *oller* (*aller* Vrn. aldrig), *sott* Sndv. Vrn. (*satt* satte), *kost'* Hvlb. (*kast'* Mls.), *Ond* Lsg. (And), *Vond* Als (*Wand*), *Nòwn* Lsg. (*Nàwn*), *drovven* Angl. (*drawen*), *Herskop* Angl. (Herskab); med *o*: *sjolen* Vrn. (*sjallen* Hms.), *woner* Fss. (*vagner* Angl.), *spon'* Lsg. (Oldsx. spanan tilskynde), *söj* Vrn.

Sndv. Hdsl. (*sa'* Fss. sagde), *Sōls* Nsm. (*Sals*, Bryggers), *Hol'* Aarh. (Hale), *Wôn* Vns. (Isl. vagn), kort i: *ho* Angl. Als (*hāj* Vrn.), *so* Angl. Als (*sa'*); og Angl. *oggen* (aget), *boggen* (bagt).

3. med *u*, foran *nk*, Rnd. *Bunk*, *Skunk* (Bank, Skank); samt i: *kùm* Vrn. (*kam* Angl. Hms.), *swutt*, Als Sndhr. *sutt* (Als. Nrhr. *swatt*, Isl. svartr); med *u*: *Sûnd* Nsm. (Sand), *Hûnd* Nsm. (*Hānd* Angl.), *Vûn* Angl. (*Wàwn* Nsm. Isl. vagn).

4. med *æ*: *lâr* (*larrer* Vrn. simulare), *Næder* Lnb. (*Natter*, Isl. náttverðr), *blænd* (*blann*), *æst* Hms. (*ast* Vns. lysten, Isl. ást Kjærlighed); *Kæsten* Trnl. (*Kassten* Karsten); kort i: *här*, *hä* Als. Angl. (har), *Mejdä* (Mĭdda), *lä* (lade, curare).

5. med *ĕ*: *Nett* (Natt), *Detter* (Datter), *Lep* (Lap), *tepp* Mls. (tappe), *Jen* Als (*Jân*, Isl. járn), *Venni* Nsm. (Vane), *ĕ* Vrd. (af), *Hvellep* Angl. (*Hwalp*), *erre* Angl. Vrn. Als (*arre* arve), *Vermt* Angl. Als (*Warmt*), *tej'* Angl. Vrn. Als. Lnb. (*ta* tage), *Wejmel* Fss. (Vadmel), *Èwl* Hrs. (Isl. afl), *krewel* Ulvb. (*krawel* kravle); *Jemmel* Vns. (Jamling, Aarsdagen s. §. 318); især i Angl. *Ferre* (Farre), *glej* (glat), *Mejt* (Majt), *drej'* (*draw'*), *lejer* (*lajer* Vrn. læsser), *feller* (*fàller*), *teffer* (*tafer* Vrn.), *egger* (*agger* Vrn.), *Hesptræ* (*Hasptræ*).

6. med *ĭ*: *nohìnne* og *nohànner* (omtrent); med *i*, langt i: *fîl*(*d*), Lnb. Ulvb. Lsg. (*falt*); kort i: *hvinner* Vrn. Angl. Trnl. (Flsb. hwannær, Isl. hvað-nær); *illýwal* Lnb. (*allywel*).

7. med *ö*: *Öst* Trnl. (*Āst* Als, *Ās* Angl. ældr. Isl. arss); med *ø* (gjennem *a*): *sø* (sagde).

Anm. I det ældre Sprog forekomme Former med *aa* (*a*): I. L. baan (og banæ), raan, saak, naam; Flsb. maan (og man), naabur, gaat (og gatæ), scaath (og scathæ), saal (og sal), baak (og bak), faat; kort (*å*, *ŏ*): faangær (og fangær), staang, aaldær; Hdrsl. Raan, Kaag (Isl. kagi, Pæl), fraa, waare (Dat. Flt.). Th. D. vaar (var), faarer, jaa (ja), thaa (da); St. Kn. kaar (og kar), naat (Nat, Isl. nát og nótt); Luc. raan (randt), waar (var), 1524. baarn (Barn), Fortaale (Fortale), A. S. Vedel: haar (har), sml. Ærø: *hær* har, *kæ* kan, *fræ* fra, *vær*, *vå* var, *Dæter* Datter. Med ŏ, I. L. stoll (Stald), unskop, byskop, ol, olt, ollæ; Flsb. ol eller oll (og all), olt (og alt), ollæ (og allæ), woldemar, mandrop, wor (var), foll (falde), molt, wongømæ, koll og kall; Hdsl. Torff (Torv), Herschop og Herschab, Købmanschop; Luc. stondhær, gongæn, fongæ, twongh, long, ophof; Vedel: gong, P. Hgl. Mondag;

(med *sott* sml. 1525. saat); Ærø: towen (tagen). Med *o*: Flsb. swor (Svar), goghæn og gagin. Luc. swolæ, sworædæ Ærø: voë vade. Med *u*: Wugen (Vogn, vagn). Med *æ*: J. L. hævær eller hæuær (og hauær), thækær (og thakær); Flsb. dræghær, lætær (og latær), fær (farer); St. Kn. hæver (haver); læde (lade), Sæligheit (sml. Td. Seeligkeit), kort (*ĕ*, *ä*): J. L. fengær (og fangær), fellær; hwælp, æruæ, hwænnær; St. Kn. twidrecht, teghe (tage); Luc. neyldhær (naglet), jæmmerlegh (Td. jämmerlich), Rmkr. jeyæ (jage); sml. Ærø: teje (tage), dreje (drage). Med *fīld* sml. Luc. fiældh, Er. af Ps. Kr. fiæl. 1450: fiöl; med *hvinner*, sml. Hdsl. winner, Th. D. hwinner og hvinner. Med *ö* jvfr. Ærø (Mrstl.) Kömmeret (Kammeret).

§. 75. *a* (og *å*) vexler 1. med *a*: *Ma*' Angl. (Maade), *al*' Angl. Als (aarle), *vagen* Angl. Vrn. Als (vaagen), *når* Ulvb. (naar), *Hand* Angl. (*Hånd*); kort i: *a* (*a* eller *å* af), *stann* Angl. (*stånn* Lnb. Rnd. Mls.), *Raj* Angl. Vrn. (Raad), samt i *Algjer* (Aalegjer), *Kalgor* (Kaalgaard), *Handkle*, *ma* Vns. (maa), *Fraser* Nsm. (Fraadser), *Vawnhûs* Nsm. (Vaabenhus).

2. med *o*, langt i: *Or*' (Aare, remus), *tol*', *mol*' (*mal*, molere), *Tog*', *Rôv* (Sndv. *Raf*, Raab), *Gôs*, *Bôs*, *ôg* Angl. (*aged*), ligl. *smô*, *gô*, *slô*, *fô* (smaa o. s. v.), og i Overgangen: *Hônd* Rnd. Mls. (*Hând* ældr. Dn. hand), *Hol*' (*Hal*, Hale), *swol*' (og *swal* svale); kort i: *o* Lnb. Ulvb. (*å*, paa), *gonn*, *stonn*; *lonn* Als (laane); *ŏ* i: *Ojer* Vrn. (Aare, vena). Overgangen *o* af *a* er almindelig i de vestlige Sprogarter (undtg. *spâ*, *flâ*, *Bâd*), og hyppig i de østlige, dog i Rnd. og Mls. med mange Undtagelser. I de sydlige Sprogarter er den usædvanlig og forekommer kun undtagelsvis: Angl. *lô* (*la*' lagde), *sô* (at saa), *Ôg* (Aag), Vrn. *bo*' (baade).

3. med *æ*: *fræ* Hms. (*fra*, og *frå*, Angl. Als. Mls.), *nær* Hms. (*nar* Mls.), *mæl* Lsg. Nsm. (metiri, Angl. molere), *lær* Lsg. (*lâr* Rnd. mener), *læs* Angl. (laase), *læ* Rnd. Lsg. Ulvb. (laane En Noget), samt i de sydlige Sprogarter: Angl. Vrn. Sndv. Als: *fær*, *gær*, *slær*, *stær*, *sær* (Rnd. *fâr*, *gâr*, *slâr*, *stâr*, *sâr*); Angl. *flær* (flaar), *klær* (klaar, klør); og i Overgangen: *hær* Angl. (*hâr*, har), s. §. 66, 4.

4. sjeldnere med *u* (gjennem *o*); *nyd*' Mls. (f. *no*' naade), *Ug* Als (Aag), *Hûnd* Nsm. (f. *Hônd* opr. hand), *Bûs* Gvsl. (f. *Bôs* Baas); med *ö*, langt i: *sön* Hms. (*sân* saadan), *lön*' Lsg. (laane af En), kort i: *Öjr*' Angl. (Blodaare); med *ä* eller *ĕ*: *äbâg* (*ä* f.

å Isl. *á*), samt i Overgangen sml. Angl. *smegger, egger* med *smœger, œger*, s. §. 74, 5., med *e*: Mls. *stêr* og *stœr* (staar).

Anm. I det ældre Sprog findes Former med *a*: J. L. hand (Haand), kall (Kaal), kallgarth, eller kalgarth (Formen »kalfgarth« CLXXIX strider imod Sammenhængen); Hdsl. atte f. åtte, bathe f. båthe, Th. D. *a* og *aa* (paa), rad og raad, star f. staar; St. Kn. wath (Vaade); Luc. har (Haar), and (Aand), saræ (saare ɔ: meget), 1508. nar (naar) fremdeles: naghræ (sml. Sv. några), madhæ (Maade), raddhæ (raadede); maaske *a* (*ā*) i ældr. Dn. kun er en Skrivemaade f. *aa* (*å*); sml. dog Ærø: lane laane, Bare Baare; ligl. Hān(d) Haand, med *o*: J. L. tholæ, stolæt, (orsak), boræt, gornithing (CLXXIV); Flsb. bothæ, swo, og i Overgangen: goghæn (Gavn), swor (Svar), s. §. 74 Anm.; Hdsl. Monet; Th. D. open, mo og maa, gord (Gaard), so, soden (saadan), po, St. Kn. *o* eller *oo* (paa, Jd. *œ*, Isl. *á*), obenbar, borth f. bårth (slaaet), bood (Baad), oore, gorth eller goorth (Gaard); Luc. so eller soo og soe (Dat. og at saa, ogsaa Bindeo. saa), gor (gaar), stor (staar), mo, smo, stol (Staal), odh, gorth (Gaard), torn, skoræt, mool, nodæ, drobæ, poskæ, soor, oolæ (Aal Flt.), monyn (Maanen); 1529. robende, 1524. Foor (Faar); fremdeles Oor, hordh, sml. Ærø: Kōl Kaal, hōrt (haardt), Rō (Raad), vo (vaad). Med *æ*: J. L., Flsb., Hdsl., Th. D.: fær, gær, slær, stær. J. L. lær (laaner), mændæ (Maaned), Flsb. læær, særær, Flsb. hwannær; med *u*: J. L. mugh Flt. (maa).

§. 76. *ŏ* ombyttes 1. med *œ*: *stœp* Angl. (stoppe), *bœj* Angl. (*bowed*), *vrœr* Vrn. (rode), *Sœn* Lgkl. (Sogn).

2. med *a*: *stapp* (stoppe), *kàm* Hms. (kom), *Pappel* Vrn. Angl., *Lapp* Lnb. (Loppe), *Snat* Lsg. Vns. (Snot); især foran *w*: Angl. (Als): *Lawt, Tawt, Sawn* (*Lowt, Towt, Sown*); *tàw* Hvlb. Hms. *tòw* Angl. Rnd. tog), *slàw* (*slòw* Rnd.), *gawen* Rnd. (*gowen* Lnb. gaaet).

3. med *u*, langt i: *Ūnd* eller *Uend* Nsm. (*Onn*, Aande), *Ûn* Lnb. Hms., Angl. *Vûn* (*Wòwn* Vogn), *Fûrk* Nsm. (Fork), *būj* Als (*bowed*, boede) *Hyf* Als (*Hòvven*, Hob), kort i *kullit* Nsm. (koldt); med *ŭ*: *Furt* Als (Angls. ford, Td. Furt, snæver Grönvej), samt i: *Sùmmer* (Sommer), *Ux'* (Oxe), s. fl. §. 26, og Anm.

4. med *ö*: *Fröst* Lnb., *tồl* Hms., *töll* Vns. (tolv), *Tòrre* (*Tòrre* Isl. torf), *Böjs'* Angl. (*Bows'* Lnb.), *sköwl'* (skovle), *sồwer* Hrs. (*sòwer*), *ồwer* (*òwer*) *höwn'* Hrs. (*hown'*), *nöwentier* Hvlb. (*nowen-*

tier); med *ø* kort i: *nødd* Hms. (*nott* Lnb. noget) og *nø* Hvlb. (*nŏ* Lnb. nogle).

5. sjeldnere med *y*: *yssen* Angl. (*owsen* Hms.); med *æ*: *Bræmer* Nsm. (Brombær); kort i: *nä* Rnd. (*nŏ* Lnb. noget); med *ĕ*: *Brember* Mls. (d. s.), *wess* Nsm. (os), *heller* Angl. (holder), samt i Overgangen: *ifjæwer* Mls. (f. *ifjöwer*, *ifjòwer*), *ĕpô* (og *ŏpâ* Rnd).

o vexler 1. med *u*, med en ofte dunkel Bilyd (*e*, *i*, *o*) — hvilken her er betegnet *y̧*: *Ky̧n'* (Kone), *Py̧s'* (Pose), *By̧ǵ* Als (*Bôg*), *y̧ǵ* Als (Angl. *ôg* agede), *Kŷn* Hms. Lnb. (*Kvôrn* Vrn.), *Tûn* Lsg. (*Tvôrn* Vrn.), *ûn̨d* (ond), *Fŷd* (Fod), *stŷd* (stod), *Kjy̧l'* Vrn. (Kjole), *Bŷr* (Bord), *stûr* (stor), *Jûr* Lnb. (Jord); i: *tuë* Als (2), *Grûïd* Mls. (Isl. grjót), *Stûol* Vns. (Stol) træde de forskjellige Bilyde sterkere eller bestemtere frem. Uden Bilyd: *Kû* Gvsl. (*Ko*), *Skû* Gvsl. (Sko), Ulvb. *slû*, *stû* (slog, stod); *tû* Ulvb. (tog) Tdr. Als (to, Talo. Intetk.); kort i: *hu* (hvor), *hudden* (hvordan). — Overgangen er almindelig i de nordlige Sprogarter, sjeldnere i de sydlige; med *ŭ*: Angl. *Hvunn* (Horn), *Kvunn* (Korn), *Tvunn* (Torn).

2. med *a*: Nsm. *Nâr* (Nord), *Hjâr* (*Hjôr* Hjord); Als *Tvan* (Torn), *Hvan* (Horn), *Kvan* (Korn); med *ä*: *nä* Rnd. (*no* Hms. Aarh. noget); med *e*: *let* Vns. (lod, curavit). Med *æ* kun i Overgangen (*o* af *a*) i Formerne *fær*, *gær* o. s. v. (*fôr* f. *fâr*, *gôr* f. *gâr*); med *ø*: *vrød* Mrs. (rode).

Anm. Der kunde være Spørgsmaal, om man ikke burde skrive en Selvlyd efter *u* (f. *o*), naar Bilyden høres, oftest som et kort *e*; men dels er den ikke altid tydelig, f. Ex. *Sky̧l'* (Skole) enten *Skuel*, eller *Skuol*; *Ky̧n'* enten *Kuen* eller *Kuon* eller *Kuun*, *y̧nd'* (onde) enten *uend* eller *uind*, og tjener ikke til at danne nogen Stavelse; dels bortfalder Bilyden ofte ved Böjning; men den bør dog ved et Tegn (‸) adskilles fra Lyden *u* i de Ord, hvori *ŭ* eller *û* er oprindeligt. Kun hvor Lyden *e* er væsenlig for Ordet, bør den skrives, f. Ex. *Mûer* Moder, altsaa to Stavelser; *Buend* eller *Buind* ɔ: b u a n d i, men ogsaa *Būn̨d* ɔ: b ó n d i ved en Sammentrækning (s. om Halvlyde §. 55). At det overgaaede *o* kommer tilbage ved Böjning og Afledning, s. under Forandringer. — I det ældre Sprog forekomme følgende Former med *a*: J. L. k v a m Flsb. k a m (kom), a f (og of, om), St. Kn. w a x (Vox jvfr. Td. W a c h s, Isl. v a x), H. H. m j a l k (Isl. mjólk); med *ø* og *ö*: Flsb. t ø l f (tolv), (g ø r t h), l ø t (lod); Luc. g ö r t h æ, ō w e r. Med *u* (f. *ŏ*): J. L. k u n u n g og k u n u g (Isl. konungr); Hdsl. U f e n (Ovn); St. Kn. s c h u g (Skov), v n d (ond); — 1539: w u t t e (vogte) sml. Ærø: *vutte*;

(f. *o*) J. L. Flsb. Hdsl. tu (to), J. L. Flsb. kunæ (Flsb. ølkun), Hdsl. Kune (Wugen Vogn s. §. 74 Anm.), og med uo: J. L. (senere) quonæ (kwonæ? sml. gwoth); Luc. krunæ, 1524 stuud, sædvl. uo: stuod, luod, stuor, Bluod, Stuol og Stuul, Tuorne, (Skwo Sko), Vedel: Krunen; — med *ŭ* f. *ŏ*, s. §. 26. Anm., med *æ* (*ä*): Flsb. næt (noget).

§. 77. *ŭ* ombyttes 1. med *ŏ*: *Kòrre* (f. *Kùrre* Kurv), *Gwòl* (*Gulle* Angl. *Gull* Vrn.), *Kwol*, Angl. *Kŏl*, Als *Koll* (Kul), *Mòld* (*Mŭld* Angl.), *Bond* (Bund), *Pòng*, *tòng* (Lnb.), *Dokk*, *drokken*, *sloppen*, (Pung, tung, Dukke, drukken, sluppen), *op* (Hdsl. *ŭp*, Isl. upp), *lowt'* (lugte), og *Lowt*, Als *Lŏft* (Luft); med *o*: *hôg* (hug Dat.).

2. sjeldnere med *a*: *ap* (Isl. uppi); med *ö*: *kömmer* Angl. Als (*kùmmer*), *löjt'* Hvlb. (lugte); med *ø*: *Øn*, (og *Ønnen*) Vns. (*Unnen*, Middagsmaaltid); med *a*: *Spàrre* (Spurv), *Varm* Als (*Vurm* Angl.) *kàm* s. §. 76 *ŏ* 2. (*kum* Vrn.), *hwàns*? Thl. (*hwuns*? Hms. hvorledes), *apô* (Isl. upp á); med *ĕ*: *ĕpô* Hms. Aarh. (d. s.); samt i ubetonede Slutningsstavelser: *Brøgem* Sndv. (*Brúdgùm*), *Gjajerep* Rnd. (Gjanderup).

u vexler 1. med *o*: *Wog'* Hms. Aarh. (*Ug'* Lnb., *Vug'* Angl., Vugge), *Og'* Als (Uge), *Ogel* Als (*Ul'* Hms. Aarh., Ugle), *hôl* Angl. (hûl), Angl. *lok'*, *Pōnd* (*lukk* s. §. 26, *Pund*), *Lōnd* Als (*Lund*), *Bōj* Als (Bud), kort i: *do*, *no* (du, nu), i Forstavelsen *o*-: Angl. *omöjle* (*umòwle*); med *ŏ*: *Kold* (et Kuld), *Skoller* (Skulder), *Skŏ* Als (Skud), *skott*, *brott* (skudt, brudt), *Oggel* Vrn. (Ugle), *Boj* (Bud), *For* Nsm. (Fure), *Dog* Nsm. (Dugg); og foran *w* (*vv*): *Bow'*, Angl. *Bovv* (Bue), *Row* (Rug); ligeledes: *snòw*, *bòw*, *Kòw* (Lnb. *snû*, *bû*, *Kû* jvfr. §. 76. *o* 1), *Skòw* (*Skû* Gvsl. §. 76. *o* 1), *tòw* (*tû* Lnb. at to, jvfr. §. 76 *ŏ* 1 og *o* 1); *Stow'* (Stue), *holl* Als (hûl).

2. med *a*: *plak* Angl. Als (*plukk*), *Stând* Hms. (Stund), *Agel* Nsm. (Ugle), *Mald* Als (Muld); kort i: *nå* Mls. (nu).

3. med *ø*: *Brøgem* Sndv. (*Brudgum*), i Overg. *vrød* Mrs (*ryd'*, rode s. §. 76 *o* 2); kort i: *Ølle* Angl. (*Ulle* Lnb. Vestangl. Olie), *fŏtrøtt* (fortrudt).

4. med *y*: *Tŷr* (ældr. Dn. thjudr, Isl. tjóðr, Töjr); *drŷ* Angl. (*drû* Nsm. Isl. drjúgr, dröj); kort i: *Jỳwl* Hms. (Jul), *Hỳwl* (Hjul), *Ytte* Hms. (Jutta), *annlyn* Angl. (*annelunn*); med *y̆*: *My̆s* Angl. Als Lnb. (Mûs Flt.).

5. med *ĕ*, i toneløse Slutningsstavelser: *annelĕn* Lsg. (s. 4), *Öwesep* og *Öwesup* Lsg. (Avner).

Anm. Til *ŏ* f. *u* svarer i det ældre Sprog J. L. hoggær

(eller = *hügger*), til *o*: Flsb. hoger; til *a*: 1524 bruidgam (af Isl. gumi, Oldsx. gumo, lat. homo); til *ö* f. *u*: J. L. collæ (Kuld Flt.), J. L. Flsb. skot, Hdsl. Rog, sml. Ærø Row; 1450 hon (eller = *hün*); til *y*: J. L. kymær og kumær, thymælfingær (f. thumælf., Isl. þumalfíngr), Flsb. ryll (Rulle), H. H. yrt (Urt), Luc. yrthær (Flt.), (slykkes); fremdeles tyrde (1508), yssle (usle) sml. Ærø: yssel, og Yĕ (Uge), bryĕ (bruge).

§. 78. *æ* vexler 1. med *e*: *ed'* (*æ'* Angl. æde), *ver'* Angl. (*vær*), *Nes'* Lsg. (Næse), *Kle'* (Klæde), Als: *set'* (Angl. *sæt* 6te), *stel'* (*stæl*), *Her'* (*Hær*, Herde, Skulder), *slef'* (*slæv*); fremdeles *spê* (spæd), og i Overgangen: Mls. *stêr, fêr, gêr* (Angl. *stær fær, gær*); kort i: *Eg, Vèg, Skjèg, Nèv* (Æg, Væg, Skjæg, Næb); med *ĕ*: Angl. Lgkl. *Ek, Vek, Skek, Nef*, Isl. egg, veggr, skegg, nef; *len* Angl. (*lær* Ulvb. laaner, sml. Isl. ek ljæ); *hvinner* Angl. (*hunær*, naar?). Overgangen *e* er dog almindeligere i de nordlige Sprogarter, end i de sydlige.

2. med *a*: *Kjaf'* Angl. Vrn. Als (*Kjæv*), *draf'* Angl. (dræbe), *Kjald* Hms. (*Kæld* Als Brönd), *gra* Angl. (*græd*); især foran *r*: *fare* Nsm. (f. *fære*, færdig), *lar'* Hms. Nsm. (*lær* Angl. Vrn. lærte), *fjar'* Hms. (*fjær* Vrn., *fær* Angl., fjerde), *Har'* Lnb. (*Hær*, Vor Herre), *Waren* (*Væren* Angl. Verden), *Får* Rnd. (Færd), *Fjår* (Fjær), *Står* (Stær), *wår* (værd), *svar* Als (*svær*); ogsaa naar *r* bortfalder: *Kjån* Lnb. (Kjærne i Frugt), *Åt* Hms. (*Æt* Angl. Als.), *Stjåt* (Stjært), *Swat'* Hms. (Sværte).

3. med *i*, med Bilyd af *e* (*į*): *Nįs'* Lnb. Hms. Rnd. Aarh. (Næse), *Sįv*, Als *Sif* (Sæbe): *dįr, hįr, hær, dær* Lsg.); *driĕ* Als, Angl. *dri'* uden Bilyd (dræe).

4. med *ö*: *lös'* Lnb. Hms. Vns. (læse); foran *w* og *vv*: *skjöw* (skjæv), *strövv* Angl. Vrn. Als (*stræv*), *hövv* Angl. Als (*hæv* Vrn.).

5. med *a*: *Taskemand* Nsm. (*Tæskmand*); med *ŭ*: *wŭtt* Hms. (været, gjennem *a, a, o*), med *o*: *Sôr* Angl. (Svær).

Anm. I det ældre Sprog findes *e* for *æ*: (J. L. fethærns), (Hdsl. sleer f. slær), Th. D. vere (være), ner ɔ: nêr (f. *nær* naar), (geef gjæv) Luc. leræ, gledæ, hedher (Hæder), lesæ, sether (sæder, betyder), three (Træ); 1450 skera, 1508 skeer (skjær, purus), seeth (Sæd); 1529 veret (været); med *a*: J. L. fialæ (fjæle), krauer (kræver), jartægn (Jærtegn), sjal (Sjæl); Th. D. nar (maaske = når) f. nær (naar); med *i*: St. Kn. hiethær (Hæder) — hieleræ (Hæler). Med *ö* sml. Ærø: lösse læse.

§. 79. *ĕ* (og *ä*) ombyttes 1. med *æ*: *Pæng* og *Penger* Mls.,

vær Angl. (*verr* Sndv.), *Væren* Angl. (Verden), *sæl* (sælge), *Jæm* (*Èm* Vrn.) — egenlig kun en Forlængelse af *ĕ* (og *ä*).

2. med *ĭ*: *hjìm, hĭnt', Vĭn* Angl., *brĭnn* Angl., *Bjìrre, Grĭs* Angl., *Mĭnd* (Vrn. Angl. Lsg.), *skink'* Rnd., *tink'* Vns. Hms. Hvlb., *Link'* Lnb., *Hìnner* Angl. Lgkl. Lnb. for: *hjèm, hent', Ven, brenn, Bjèrre, Grĕs, Mĕnd, skjenk', tenk', Lenk', Hènner*; *ligg* (lægge); med *i* (kort): *in* Rnd. (end), *innó* (endnu), *inten* Hvlb. (enten), *Illing* Lnb. (f. *Elling*), *Villing* Lnb. Lsg. (f. *Velling*); *Skipp* (Skjeppe) og i toneløse Slutningsstavelser: *Monid* Mls. (Maaned), *Minnisk* (f. Menneske), *Markin* (f. *Marken* ɔ: Marked), *sjallin* Rnd. (sjelden), *Buind* Rnd. (f. *Buend*), *gitt* Hms. Aarh. (gjætte) langt i: *Vịld* Thl. (Væld), samt i: *-hîd* (Angl. -hejt), *Li'* Angl, (en Leje), *Dịn* (Degn), *Ĭm* Als (*Èm* Vrn.).

3. med *a*: *fràm* (*frèm* Vrn.), *Frammes* (Fremmers), *wal* (vel), *Blak* Angl. Vrn. Als (Blæk), *sjallen* (sjelden), *Latt* (Lægte), *Lass* (Læs), *Ask* Lnb. Als (Æske), *àtter* Lnb. Lsg. (efter), *Spjat* Lsg. (Spjet), *Smaj* Aabr. By (*Smej*), (*Smej*, Smed); foran *r*: *Wo Har'* Lnb. (Vor Herre), *har'* Nsm. (hærde), *war'* Hms. (*verr* Sndv. værre), *farre* Lnb. Hms. Rnd. (færdig); *varre* Als (*verri*, værge); ogsaa hvor *r* er bortfaldt: *gjan'* Hms. (*gjenn* Rnd.), *Hjat'* Hms. Nsm. (Hjerte), *Stjan'* (Stjerne); eller assimileret: *twatt* (tvert, Isl. þvert).

4. med *æ* i Angl. Dat. *læt, ræt, tæt, træt, stræt* (f. *lekked, rekked, tekked, trekked, strekked*).

5. med *ŏ*: *wor* (*ver* Trnl., Isl. verðr), *Kjoller* Angl. Vrn. (Kjelder), *vovven* Angl. (vejet, Isl. veginn); *dom* Nsm. (dem); — med *ŭ*: *wuks'* (Lnb. *vejs'* voxe).

6. med *ö*: *sölle* (sælle Tlo.), *ölle* Hms. Vns. (*elle* Angl. 11), *trödde* Hms., *tröje* Vns. (Angl. *trerre* og *trörre* 30), *möl* (*mögl*) Angl. meget (sml. *Mejl* -gade, Aarh.), *röns'* Angl. (rense), *Svönd* Angl. Als (Svend), *köw* Angl. (Als *kef* kjed), især foran *w, vv*: *gjöw* Lnb. (*gjèw* Thl. Hms. Vns.), *Höwn* Lnb. (Hevn), *öwn'* Lnb. (*ewn'* Rnd.), *nöwn'* (nævne), *Röw* Lnb. Angl. Vrn. (*Rew*, Ræv), *Döwl'* Lnb. Vrn. (*Dèwl*), *Kröwt* Angl. Als, *Krövvert* Lgkl. (Kræft), *kröw'* (krew' Mls.), følgelig vexler *öw* og *övv* med Mls. og Nsm. *ew*: *Bröw, Vöw, skjöw, löw', blövven* med: *Brew, Vèw, skjèw, lew', blewen*, Hrs. *söwer* Isl. sefr, med *y* i: *kỳw* (Als *kef*).

e vexler 1. med *æ*: *Hwæd* Lnb. (Hvede), *Swǽd* Lnb. (Sved), *ræn* Hms. (*ren'* Als, pluere), *ǽn* Ulvb. (En, quidam), *Pær* Ulvb. (Pēer), og i Overgangen (af *i*): *Kræsten* Ulvb. (*Krēsten*), *Kæḷd* Als (*Kjēḷd* Angl., Kilde, eller sml. Isl. kelda; kort i: *lä* Hms. (*le* Angl. lade, sinere).

2. med langt *i*, især i de nordlige Sprogarter og tildels i Angl., snart med Bilyd af *e* (*į*): *Bįn*, *Snįs*, *Sįv*, *Stįg*, *sįn*, *mįr'*, *lįg'*, og *Bên*, *Snês*, *Sêf* (Vrn.), *Stêg* (Angl.), *sên*, *mer'* (Vrn. Sndv. Hdsl.), *rįs'* Angl. (*res'* Hms. Vl., Isl. reisa, Oldsx. risan), *nír* f, *nêr* Isl. niðr; — *Hvië* Angl. (Hvede), *lië* Als (lede), — *Rįf* Als (Reb), *Iġ* Als (Eg); samt i *Piër* (f. Peër), *Niëls* (Niels, udt. Nēls); snart uden Bilyd: *sí*, *ski*, *Lí*, og *sê*, *skê*, *Lê*; *trí* Ulvb. (*trē* Angl. Vrn.); — kort i Böjning og Afledning: *di* (de), *sveddi* Rnd. (Angl. *svíje* svede); *Hjölli* (Hølê), *hejni* Mls. (henne); ligeledes *Silki*, *Enki* (s. §. 70. Anm.); med *ĭ*: *trĭddi* (tredie).

3. sjelden med *a*: *Kjald* Aarh., med *æ*: *Kjæld* Hms. (Vns. *Tjæld*), med *o*; *Tjōld* Skg. (*Kjēld* Angl. s. 1. ovfr.), med *ö*: *lövver* Angl. Vrn. Als (levere); med *ø*: Hms. *Snô* (Sne), *Lø* (f. Løf, Isl. leif, Brød, Leve); med *o* i ubetonede Slutn.-Stavelser: Als *ello* (Angl. *elle* 11), *Hello* (f. Helle ɔ: Helved, af Isl. við r Skov), en Bys Navn; — med *y*, i: Als *try* (tre Intetk.).

Anm. I det ældre Sprog forekomme Former med *æ* for *ē* (*ä*): J. L. rætæns, og rætæ (Flt. bst.), sælæ, pæning; for *e*: J. L. æn (1) og ænæ, æt (ét), mæræ, wæt (vêd), ræp (CLXXVIII. Reb), gætær og getær (CLXXIX.). Flsb. huætæ, mæthælst, e mæth (imedens); 1295 næthæn; Th. D. hælt (hêlt), St. Kn. bæthen (bedet), thæ og the (de ɔ: som), Luc. hædhæ (hedde), rænæ (rene), græn (Gren), foræne; 1539 hæden (heden), Vedel: udlædt (udlêt); med *ĭ* og *i* f. *ē*: Flsb. (winstær) (venstre), hinnæ (Isl. henni), thinnæ (denne), wintæs, 1321 engilsk. Hdsl. Skippe Skjeppe, Fællit og Fellet, Torig og Toreg (Torv). Th. D. rørindis og rørindes, herrith og herret. St. Kn. in og en (end), Luc. lijet (lejet); med *i* for *e*: Flsb. skr. *ie* (Isl. ei): ien (og ieen), iet og ient, gien (f. gên), mien og men (Mên), mieræ og meræ, bien (Bên), stien (Stên), giet (Gêd), hietær (Isl. at heita); dog kan *i* undertiden staa for *j*, sml. *skiep* (ogsaa skip) Skjeppe, og maaske: *skiethæ* skete; Hdsl. di f. the (de), Th. D. thii, it (ét), St. Kn. hielsum (af Isl. heill Held), twidrecht; — 1529 wijd (vêd); kort i: J. L. ænki (Isl. ekkja), werri (en Værge, sml. Isl. at verja); Flsb. kirki (f. kirkjæ Isl. kyrkja), Hdsl. Kiercki; Th. D. beggi (Isl. beggja Ejf.). — Med Hensyn til Overgangen *i* med Bilyd, synes denne, af samme Grunde som ovfr. *u* af *o* (§. 76 Anm.) ikke at burde betegnes med en selvstændig Vokal, men kun med ̦, for at adskille Overgangsformen

fra de Former, der oprindelig have *i*; hvilket ogsaa gjælder for *i* af *æ* (§. 78. 3). — Med *a* for *ĕ*: J. L. ac (Isl. ek), fiarthing, skialnæd og skelnit, naghæl (Negl), fram, starct, lass (Læs), hwart; Flsb. last (Læst), Hdsl. sialf og sielv, anss og æns (ligesom, Isl. eins), skialligh. Th. D. anten (enten), (St. Kn. almachtigh, fangcel); Luc. aller (eller); 1508 ba-hawthe behagede; med *ø, ö* for *ĕ* og *e*: J. L. gømæn, Flsb. i gømæn (gjennem), Flsb. miøl (Mel), svøn (Svend), St. Kn. thølig (deslige, Isl. þvílíkt); H. H. thöm (dem) og Luc. töm: H. H. gönum; sml. Luc. møghel, møghet (f. megel, meget, Isl. mikill, mikit) og Ærø: den möjle (megen); P. L. nömmer (næmmer); 1524 löffne (leve), Dn. Sövn Isl. svefn. — Med Als *try* sml. ældr. Dn. thry (J. L. o. fl.).

§. 80. *ĭ* vexler 1. med *e*: *Splĕnd* Angl. Als (*Splind* Vrn. Splint), *hjĕls* Als Nrhrd. (hilse), *blĕnd* Angl. (blind), *Bjĕlk* Als (*Bjilk'* Bjelke); med *ĕ*: *Fjett* (Fidt eller Fedt), *Tĕng* Mls. (Ting), *Venk* Nsm. (Vink), *Fesk* Nsm. (Fisk); *Kjerk'* (Kirke), *Skjelling* (Skilling); *hels'*, Angl. Als Sndhrd. *hjels'* (hilse), samt i det ubst. Kjo. (Hunk. og Fællk.) og Böjningsendelsen: *-ĕn* for Isl. -in; i Hms. *fekk* (fik).

2. med *æ*: *dræste* Ulvb. (dristig), *sæker* Angl. (sikker); *fægt* Angl. (*figt'* fegte); kort i: *æláw* Vrn. (*ilaw*, imedens).

3. med *ö*: *Mjölk* Angl. (*Mjĭlk*); *vöjt'* Angl., *vöwt'* Als (vifte), *möst'* (miste), og i de fleste Sprogarter foran *w*, *vr*, i *Dröwt*, *Röwt*, *Skröwt* (f. Drift, Rift, Skrift), *Skröwrt* Angl. (Skrifte); med *ø* (kort): *møtt* (midt).

4. Enkelt mærkes, med *o*: *Imren* Hrs. ligget; og med *ÿ*: Angl. *stjynnk* (stinke).

ī ombyttes 1. med *e*: *ved'* Hms., *ve'* Angl. (vide), *res'* (*sĕ*) Isl. rísa (Dat. reis), *Eld* Vrn. (*Ild* Angl. Ild), *Kjĕld* Angl. Nsm. (Kilde, Brönd), *et'* Angl. (*itt* Rnd. Ulvb. ikke); kort i: *efjòwer* Lsg. (ifjor), samt i Afledsendelserne: *-e*, *-le*, *-ele* (f. -ig, -lig, -elig): *dygte*, *nære*, *tille*, *dejle*, *lykkele* (f. dygtig, nærig, tidlig, deilig, lykkelig; med *ĕ*, i: *Kjell* (Kilde, s. frn.), *Gjeft* (nl. Foder, af give), *sej'* (*si'* Angl. sige); *Stej'* (Stige), *Vinner* Angl. (*Vinni* Lsg. Hms. Vindue); og i Rnd. i de nævnte Afledsstavelser: *tørstĕ*, *ukynnĕ*, *fœlĕ*, *venlĕ*, *willelĕ*, *önkelĕ* (f. tørstig, o. s. v.); i Sto. *mĕ*, *dĕ*, *se* (mig, dig, sig); Hms. *gjekk* (Angl. *gikk*).

2. med *a*: *affer* Als (ivrig, om Hesten); Angl. *amell* (imellem), *adàw* (i Dag), *amórn* (*imonn* Trnl. denne Morgen).

3. med *æ*: *Fæl* Lsg. (Fil); kort i Vrn. *ämell, ägjen, ämôr* (Angl. ogs. *ädàw* s. ovfr.), f. imellem, igjen, imod.

4. med *y*: *fŷl* og *fîl* Lnb. (faldt), *Swŷn* Lnb. (Svin), *vyg'* Angl. (vige), kort *y* foran *w* og *vv* i de fleste Sprogarter: *gywen* Rnd. Lsg. (*ginn* Hms. given), *Syvv* Als (Siv), *gywt, Lỳw, Knỳw, blyw', dryw'* (Mls. *giwft, Lìw, Knìw, bliw', driw'*), saa at *yw* og *yvv* vexler med *iw*.

5. med *ö*: *Skövvt* Angl. (Skifte); med *ø* (kort): *Swøn* Hms. (Svin Flt.); *trøwes* Skg. (trives); *møst* Aarh. (miste).

Anm. Lyden af *i* som *ĭ* i Lnb. *Sĭld, mĭld, lille,* samt i: *bĭtte, hĭtt* (hitte), *mitt* (mit), *ditt, sitt,* er vel kun en Udtaleform, og disse Ord skrives derfor rigtigst med *ĭ*. Former i det ældre Sprog med *ĕ* for *ĭ*: Hdsl. Kiercki, Skielling. Eld, feck (og tick), Th. D. berck (Birk); — 1321 engin (ingen); Luc.: hemmel (Himmel); for i: Flsb. giek (ɔ: gjekk); 1321 sek (sig) Th. D. segh, blotheg; Luc. og 1539: meg, deg, seg, Luc. keldhæ (Kilde), seynæ (signe), 1484: seyæ (sige); *e* for *i*: J. L. seghæ (sige); H. H. eeld (Ild), 1484 wede og 1529 vede (vide); 1524 e sönder (isönder, istykker). Med *sej', Stej'* sml. Ærø: seje, Steje, veje (vie). Med *a*: Luc. ammoth (ogs. aamoth), 1484 amoth (imod, Isl. í móti og *á* móti). Med *y*: St. Kn. gylde (og gilde), ylle (ilde), gyver (giver), rynesch (rhinsk), (dryk, Drik, Isl. dryck), eky (f. ekki) scyldygh, Luc. tydh, twylæ, aldry, monyn, dog er *y* vel her oftest kun en Skrivebrug for *i*; fremdeles foran *w*: St. Kn. fyrtyw og fyrtiw, Luc. rywes, grywæ (Griffer); med *ø* (*ö*): Luc. møstæ (miste).

§. 81. *ö* ombyttes 1. med *o*: *smør, snør, gjør* (smöre, snöre, gjöre), *mø* Vns. (*möj* meget), *Høst* Als Sndrhrd. (*Höst* Hms.); overalt foran et enestaaende *g*: *Lòg, Ròg, Hòg* (Dn. Talespr. især Sjæll. og Øerne: Löj, Röj, Höj); kort i *Bògger* (Talespr. ofte: *Böjer*), *Sønnda* (Söndag); Lnb. *Sòwn, Dòwn, Lòwn* (f. *Söwn, Döwn, Löwn*); Lnb. *Tòw* (*Töw*, Töj); iøvrigt med alle Selvlyde.

2. med *y*: *Yws'* Lnb. (*Öws*, og *Öjs'* Angl. Vrn. Als), *nyw'* Lnb. (*növv* Angl.), *Ywn* Lnb. (*Öwn* Hms. Lgkl., *Öwn'* Vns., *Öjn'* Angl.), Angl. *Tŷ, by', fõny'* (*Töw, böw', fõnöw'*), *Tyr* (*Töjr* s. §. 77 *u* 4), *Yw'*, Vrn. *Y'*, Als *Yë* (*Öw'*), *hyer* Vrn. (*höwer* höjre), Angl. *drŷ, hŷ,* Lnb. *dryw, hyw* (*dröw, höw*), *Bynn* Angl. (*Bôn*, Börn); *ywle* Angl. (og *öwle* overmaade, Isl. öflugr, sterk, fast).

3. med *i*: Angl. *sniffel* (*snöwl'*).

4. med *e*: Mls. *Rên* (f. Rön, Træart), *Bên* (*Bôn*) *drem'* Nsm.

(drömme); hyppigst med *è*: *Sèn* Vns. Hms. Mls. (Sön), *Dettere* (f. *Döttere*), *Tejer* (Töjer, af kartet Uld), *Ben* Nsm. (*Bön* Börn), *Fel* Nsm. (*Föl*) *Rèdder* Nsm. (*Rödder* Hms. *Rörrer* Angl.), *Fèdder* Mls. Hvlb. (*Födder* Hms.), *Dèj* Nsm. (*Döj* Lnb. Aarh. Hms. Dynd), især i Mls. *mèj* (*möj* Hms. Rnd. Lnb. Isl. mjök), *Bèj* (*Böj*), *Smer* (Smör), *Hjenn* (*Hjönn* Lykl. Hjörne); foran *w*: Mls. *Hèw*, *Ews'* (*Höw*, *Öws'*), Mls. Rnd. *Sèwn*, *Klèwer* (*Söwn*, *Klöwer*), *hewl'* Mls. (hövle) Nsm. *En* (*Ön* Lsg. Örn); Mls. Nsm. *knèw* (*knöw*), *Lew* Nsm. (*Löw* Lsg. Vand til Brygning, Isl. laug); samt i Overgangen Mls. Nsm. *blèw* (*blöw*), *Brew* (*Bröw*) o. s. v., se §. 79 *è* 6; *Ewter* Mls. (Vrd. *Öwter*, Urter), og i *-el* for *-öl*: *Bassel*, Angl. *Errel*, *Resel* o. s. v.

5. med *æ*: *Tæm*, *dæm*, *Sæm*, *æm* Hms. Rnd. Mls. (Tömme, dömme, Söm, öm), *Dræm* Rnd. (Dröm); især i Mls. *Dær*, *tær*, *fær* (f. *Dôr*, *tôr*, *fôr*); *græn* Mls. Nsm. (grön).

6. med *a*: *nagen* Vrn. Angl., *naggen* Hvlb. (*nöggen* Lnb.), *lavve(n)* Angl. (löjet), især foran *r*: *Dâr*, *Nâr*, *fâr* (*Dôr*, *Nör*, *för*); *star'* Lnb. (större), *Ârn* Lnb. Örn, *Bân* Ulvb. (*Bôn*); og i Overgangen: *kraw'* Vl. (*kröw'*).

7. med *æ*: *Hæn* Angl. (*Hjönn* Lgkl.); *ære(t)* Rb.[1]) (hidsig, Isl. örr); *Dærns*[2]) Rb., *Dæns* Vrd. (*Dörns*, *Döns* Trnl.).

8. med *ö*: *Noggel* (et Nögle), *Owsling* Vns. (*Östers*), *Lowda* Hms. (*Löwerda*), *plow'* (*plöj'* Vrn.), *Bòj* Ulvb. (*Böj* By), *bòj* Angl. (*böj* Hms. bød), *Ojer* Vrn. (*Öjer* Angl. Isl. æðr, Blodaare); *kjowt'* Hms. Lnb. (*köjt'* Vrn. Lglkl. Angl. *köwt'* Als); Aabr. By: *Stowl'* (Stövle), *Dòwl* (*Döwl* Lnb. Vrn.), Lnb. *noggen* og *nöggen*, *Lojer*, *Troj'* (f. *Löjer*, *Tröj'*); Rnd. Hms. *mòwle* (Angl. *möjle* mulig), *Tòrre* Isl. torf (*Törre*, Törv), *owle* Sndv. (Angl. *öwle*, s. No. 2.

9. med *u*: *surer* Rnd. (f. *sörrer* f. sorrer, sørger), *Luerda* Thl. (*Löwerda*), *Us'* Vns. (*Öjs'* Angl. Als, Isl. öx); *drù* Nsm. (dröj, s. §. 77 *u* 4); kort i Vns. *drutt* (*dröwt'* drøfte); *uwle* Angl. (og *öwle* s. No. 2).

ø vexler 1. med *ö*: *ströggen*, *nöggen*, *Öster* Lnb. (strøgen, nøgen, Øster); *löjs* Hdsl., *lös* Vrn. (løs), *Bögger* Angl. (*Bògger*); foran *w*: *öwrig* Lnb., *öwest*, *Höwder* (øvrig, øverst, Hoveder).

2. med *y*, langt, ofte med Bilyd af *e* (ö): *smyg'* Vrn. (smøge), *stryg* Als (strøg), *Bry'* Angl. (Brøde); — *Hŷ* Hms. (*Hò*), Angl. *Nŷ*, *blŷ*, *tŷ* (et *Nôd*, *blôd*, *tô*), *Grŷ* (Grød), *Syë* Als (Sø), *kyöv* Lnb., *kyöf* Als Nrhrd. (*køf* Als Sndhr.), *Hyst*, *Yg* Als Nrhrd. (*Høst*, *Øg* Als Nrhr.), og i Almindelighed kan bemærkes, at Als

---

[1]) s. Molb. Dial. lex. [2]) smstds.

Nörreherred har *y* i de Forbindelser, hvor Als Sønderherred har *ø*, og svarer saaledes i förste Henseende nærmest til Angl.; foran *r*: Angl. Als Nrhrd.: *Yr*', *gyr*' (Lnb.), *hyr*', *kyr*', (Als Sndhrd. Vrn. o. fl. *Ør*, *gør* og *gjør*, *hør*, *kør* og *kjør*); Angl. *Rŷr*, *mŷr* (*Rôr*, *môr*); ligel. *Kÿer* (eller *Kÿr*), Angl. Als Nrhrd. (*Kÿr*), Hms. (*Kør* eller *Køer* Als Sndhrd.); kort i: *Bylle* Lnb. Lgkl. (Bølge), *Tynn* Angl. Als (Tønde), *Bynner* Angl. Als, Hms. (Bønder), *Yssen* Angl. Vrn. (Øxne).

3. med *ĭ*: Mls. *mirk* (Isl. myrkr), *Sister* (Isl. systir), *fille* (Isl. fylgja); *Timmer* (*Tömmer*) idet andre Sprogarter og Dn. her have *ø*: mørk, Søster, følge; i Overg. Mls. *Bìnner* (*Bynner*, Bønder).

4. med *e*: Mls. (Nsm.): *fest*, *Hest*, *seg*', *her*', *fer*', *feër*, *rer*' (*føst*, *Høst*, *hør*, *før*, *føer* ɔ: føder, *rør*), *El* Nsm. (en Øl), frmdl. Mls. *Rég*, *Néd* (en *Nôd*), *Bré*, *ré*, *Kéër*, *Svêv*, *dê* (*Rôg*, *Nô*, *rô*, *Kÿôr*, *Svôv*, *dô*); *Svev*' Angl. (en Svøbe). Med *ē*: *Kēn* Mls. (Køerne), *Flejen* Mls. (Fløden), Lnb. *lèvver* (*lòvver*).

5. med *æ*: *læv* Lnb. (*løv*, løbe), *Fræ* Rnd. (*Frô*); *Mænien* Nsm. (Mønningen), *Sæbi* Nsm. (Søby).

6. med *ö*: *Lov* (Løb), *Lof* Angl. (d. s.), *lovven* Lnb. (løbet), *Mog* (Møg), *snott* Angl. (*snott* Hms., snydt), *strog̊gen* Als (*strøggen*); med *o*, i *hor*' Hms. (hørte); *Sjô* Angl. (*Sjô* Hms.). Sjeldnere med *u*: *Sjua* Angl. (d. s.); med *u*: Angl. *Bulle* (Bølge).

Anm. Forholdet imellem *ö* og *ø* (s. No. 1) er i Jydsk i Grunden det samme som imellem *ŏ* og *o*, *ĕ* og *e*, o. s. v. og hører saaledes til Udtaleformerne (s. §. 29, sml. §. 69), men er medtaget her, af Hensyn til Afvigelsen fra det dannede Talesprog, og saa meget bekvemmere, som hver Lyd har sit bestemt udprægede Skrifttegn. Former i det ældre Sprog med *y*, for *ø*, Dn. *ö*: Flsb. ygh (f. øghæ Öje), rymmæ (römme), St. Kn. hygher (f. høghær, höjere); med *o* (*ŏ*) for (Dn.) *ø*: J. L. loghærdag; for (Dn.) *ö*: J. L. torf (Törv). Med Lnb. *lòvven*, sml. Ærø: lovven. Med *ĕ* for *ö*: 1539 Temmelfinger (som f. Tömmelf. ældr. Dn. thumælf. Isl. þumalfingr); med *e* f. *ø*: Postil 14. Aarh. swept (svøbt), sml. Ærø: sveve (svøbe). Med *æ* f. *ø*: Flsb. læp (løbe); sml. Ærø (Mrstl.): levver (løber). — Med *ĭ* (Dn. *ø*): J. L. timbær (Tømmer). Hdsl. Sinnen (Sønden); med *ø* — *æ* sml. Sæby og Søby.

§. 82. *ў* vexler 1. med *ĭ*: *dipp* Hms. Aarh. (dyppe); *dripp* (dryppe), *rist*' (ryste), *Stikk* Rnd. Mls. (Stykke); især i Mls. Nsm. *Ding*' (Dynge), *Lìng* (Lyng), *sing*' (synge), *Likk* (Lykke), *trikk* (trykke), *beginn* (begynde) o. s. v.

2. med *ø*: *søn* Angl. (Isl. synja negte), *Sønd* Angl. (Synd), *Løsthus* Ulvb. (Lysthuus); med *ö*: Sndv. *röjt* (rykket), *tröjt* (trykket); med *ŭ*: *sputt* Vns. (spytte), Als *lŭste* (lystig); — *Fŭr* (*Fy̆r*).

3. sjelden med *ŏ*: *tott* Angl. (tyktes); med *æ*: *Ènk* Mls. Rnd. Hvlb. (Ynk); med *a*: Angl. *Stjamp* (Stymper).

y ombyttes 1. med *i*: Mls. (Nsm.) *Bî* (By), *Grîn* (Gryn), *Fîr* (Fyr); *ni* (ny), *sìg* (*sy̆g*), *Hir'* Angl. Vrn. Als (Hyrder); kort i: Mls. *Bìg* (*By̆g*), Nsm. *Kis* (*Kys*); og foran *w*: Mls. *sìw* (*sy̆w*), *Tìw* (*Tỳw*), *Dìwr* (*Dỳwr*), *Lìws* (*Lỳws*), samt i Overg. Mls. Nsm. *Lìw* (*Lỳw*), *Knìw* (*Knỳw*) o. s. v., s. §. 80 *i* 4.

2. med *ĕ*: Nsm. *nelle* (nylig), samt i: *Skèj* (Sky), *Blèj* Bly, s. und. Brydning §. 119, 1.

3. med *ø* (= *y̆*): *kjøss* (*kyss*), *nørrelē* Rnd. (nydelig), *fløtt*, *snøtt* (flydt, snydt); med *ö*: *Höll* Angl. (sml. *Baghöl* Aarh.) Isl. hylr, Svelg, Dyb; og i Overgangen: *stövv* Angl. (*sty̆w*, stiv), *Skövvt* Angl. (*Skywt'*, Skifte).

4. med *u*: *hul'* Angl. (hyle), Nsm. *Jude* (eller *Iwde*, Jyde), *Surer* (Syrer); og i Overgangen: Aabr. By: *Lû* (*Lỳw*, Liv), *Knû* (*Knỳw*, Kniv); kort i: *Kruf* Angl. Als (*Kry̆v*), *Skuġ* Als (*Skyg'*), *Kjuwli* Nsm. (*Kywling*); og i Overg. *Bulle* Angl. (*Bylle* Lnb).

5. med *o*: *Hjor'* Aarh. Hms. (Hyrde); med *ŏ*: *Jovver* Als (*Ywer*, Angl. *Jywer*, Isl. júfr).

Anm. Lyden *y̆* høres i Lnb. *fy̆ll* (fylde), *Hyll* (Hylde), *Ty̆lt*, *By̆lt*; Angl. *by̆gger*, men at skrive disse Ord med *ø* synes dog ikke nødvendigt. — Former i det ældre Sprog med *i* (*ĭ*) for *y̆*: Luc. stirke (Styrke), tikkes (tykkes, synes), listælicht (lysteligt); 1529 sticke (Stykke); med *i* for *y*: Hdsl. birth (Byrd); Luc. miræ (Myre), stiræ (styre), tik (tyk), skild (skyld); 1524 trijg (tryg); Luc. iu i: lius Lys, spiudh (Spyd) er vel kun en Skrivebrug for *y* (*i* + *u* ɔ: *y*). Med *rist'* sml. Ærø: riste (ryste); med *Skuġ* Ærø Skugge.

II. Medlyds-Overgang.

§. 83. I Henseende til Medlydenes Overgange kunne disse deles ligesom Selvlydenes i Overgang ved Bortfald og Tilsætning, og Overgang ved Ombytning. De behandles efter de tre Medlydsklasser: Ganebogstaver, Tungebogstaver og Læbebogstaver (s. §. 31).

a. Bortfald og Tilsætning.

§. 84. *k* og *g* bortfalde i Forlyden foran *n* (s. §. 49): *nap*

(f. knap), *Nist* (Gnist), *ni'* Angl. Lgkl. Trn. (gnide); foran *l*: Rnd. *limmer* (gjenlyde) Isl. glamra, glumra; glymr (Gjenlyd); foran *v*, i: *wik* Vns. (f. *kwik* rask, Isl. kvikr). I Efterlyden bortfalder *k* og især *g* foran *n*, undrt. *s*: *dran* Hdsl. (drukne), *Us'* Vns. (Øxe), *Sæn* Lgkl. (Sogn), *Ræn* Hms. Vrn., *Rǣn* Als, *Ren* Angl. (Regn), *Mân* Vns. og *Mon* Aarh. (Isl. magn), *woner* Fss. (vaagner), *Ûn* Hms. Nsm., *Vūn* Angl. Vrn. Hdsl. *Vūn* Als, *Wôn* Vns. (Vogn), *Dên* Rnd. Vrn., *Dįn* Hms. Mls. Angl., *Dįn* Als (Degn); *k*, i Böjningen: Angl. *tæt*, Nsm. *tot'* (takte), Angl. *træt* (f. trakte eller trækkede ɔ: trak), *stræt*, Nsm. *strot'* (f. strakte), *læt* Angl. (f. lakte ɔ: lekkede); foran *s* i: *Us'* Vns. (Øxe); af *sk* i Slutningen: *Dörens* eller *Dörns* og *Döns* Trnl. (Als *Döns*, Angl. Nfr. *Dörnsk* Stue); at *k* og *g* bortfalde af *rkt*, *skt*, *nkt* og *ngt*, *lgt* s. §. 53. Hyppigst bortfalder *g* foran *l*: *Ul'* Lgkl. Hms. Aarh. (Ugle), *Kul'* (Kugle), *möl* (eller *möel*) Angl. (f. møgl f. møgel i Bet. megen); efter *r* og *l* af Stammen: *Wàl* (Valg), *Sàl* (Salg), *sǣl* (sælge), *spør* (spörge), *swær* (sværge), ligl. *Wolbor-Auten* (Valborg-A.); af *ng* i Böjningen: *long* — *lont* (langt); imellem to Selvlyde: *Fued* Lgkl. (Foged), *ien* (egen), *hyer* Vrn. (f. hyger, Isl. hægra), *nuer* Rnd. (f. noger, ældr. Dn. noghær Nogle), *Luerda* Thl. (f. Løgerdag), *möel* Angl. (f. møgel) s. ovfr.; ligeledes naar *e* er bortfaldt: *Li'* Angl. Vrn. (f. Lege, ældr. Dn. leghæ, en Leje), *Pi'* Trnl. (*Pig'* Lsg. Skjört), *si'* Angl., *se'* Vns. (sige), *ny'* Vrn. (f. nøge, nöje), *föny'* Angl. (Td. vergnügen), *Y'* Angl., *Yï* Als (Flsb. Stdr. ygh, Isl. auga), *by'* (f. byge, Angls. býgan). *K* bortfalder undertiden, og *g* ofte, naar de skulde staa enlig efter Selvlyden: *a* og *ĕ* (f. ak eller ac og ek eller èg, jeg), Rnd. *fĕ*, *gi* (f. *fekk*, *gikk*); — *Dâ* Lsg. og i: *-da*, *-dä* eller *-dĕ*, *-de* (Dag): *Sønnda* eller *Sønndä*, *Mìdde* (Middag), *ŏ*, Lnb. Ulvb. *o* (og), *Kri* (Krig), *Tŷ* Angl. (Ndsx. Dtm. Tŷg, Isl. tygi), *hŷ* Angl. Vrn. (f. hyg, ældr. Dn. høgh, Angls. heah), *drŷ* Angl., *drû* Nsm. (Isl. drjúgr), *Tô* Rnd. (Isl. baade: tog og tó Uld), i Verbalformerne: *ta* (f. take, tage), *tô* Rnd. (f. tôk, tog), *slâ* eller *slô* (f. slage), og *slô* Angl. Vrn. (f. slôg), *lâ* og *lâ* (ældr. Dn. lagh, lagt), *sâ* og *sâ* (ældr. Dn. sagh, sagt), Vns. *plø* (f. pløg, Isl. plægja); fremdeles i: *manne* (ældr. Dn. manægh, Oldsx. manege, Anglsx. manige, Oldfr. monnege, mange, eller s. §. 129); i Stedordene: *mĕ*, *dĕ*, *sĕ* (gl. Dn. meg, seg); endelig af Endelserne: *-i*, *-li*, *-eli*, eller *-e* o. s. v., *-ĕ* o. s. v.: *dŷrti*, *dörli*, *grummeli*, og *dygte*, *fælĕ* o. s. v.; ligl. i: *Himmere* Angl. Himmerig. (Maaske ogsaa *edru* Nfr. æþerig, ædru, hører herhen). At *g* er stumt imellem *i* eller *e* og *j* s. §. 33. — *g* tilföjes i: *Hwonnig* Skg.

(f. *Wonni* Vns. Orne); *dôg* (Isl. þó, dog, eller *g* er beholdt, sml. Td. doch, s. §. 152.).

Anm. Til *Nist* svarer Luc. nist. Med Bortfald af *k* i Efterlyden forekommer Luc. totæ (tyktes), af *g* i Flsb. høtith (f. høgh-), Th. D. ladhe ((lagde), forfuldh (-fulgt); Luc. foran *l*: fwlæ røst, dyther (af dygth, Dyd, Isl. dygð); efter *r* og *l*: J. L. (opr. *j*): sværær (sværger), sælær (sælger) Isl. sverja, selja; ogsaa i: fulde fulgte, Isl. at fylja); Luc. bieræth (Bjerget), Hns. Tvs. spörsmaal, solde (solgte); imellem to Selvlyde; gml. Dn. fluæ, tiæ, siæ Isl. fluga, þegja, segja, sml. Dn. hue Isl. huga, Bue Isl. bogi, Vindue Isl. vindauga; enlig efter Selvlyden: Luc. hw (Isl. hugr, Hu), ælsku (f. elskog, Isl. elskugi), af Endelsen -ug (Isl. -ugr, Dn. -ig): Luc. werthw (værdig), tørstu (tørstig), skuldu (skyldig), samt i: aldry eller aldri, aldræ (aldrig, Isl. aldreigi, eller aldrei, aldri). — *G* er beholdt i Hdsl. antug, Th. D. antugh (ɔ: én af to), J. L. antigh og anti, enten). — I Skriftsproget er *g* bortfaldt i: Sti (Isl. stig), Kvie (Isl. kvíga), vie (Isl. vigja), tie (Isl. þegja), og ofte i Talesproget.

§. 85. *j* bortfalder undertiden i Forlyden: *Ywl* (f. *Jywl*, Jul); *Ytte* Hms. (Juta); efter en Medlyd foran *æ*, *e*: *Tær* Angl. (Tjære), *Sæl* (Sjæl), *stæl* Hms., *stel'* Als (stjæle), *sæt* Angl. Vrn., *set'* Als (sjette), *fær* Angl. (f. *fjær* fjerde), *ten'* Angl. (tjene); ogsaa foran andre Selvlyde: *stàl* (stjal), *stollen* (Mls. *stjollen*), *Pọlt* Angl. Vrn. Als (Pjalt), *Hæn* Lnb. *Hörn'* Angl. (*Hjönn* Lgkl. Hjörne), *Dèwl* (Angls. deófol, Isl. difill og djell), *kinn* (Rnd. *kjenn*), *Mø* Lsg. (Mjød, Isl. mjöður), *ifÿwer* Lnb. (*ifjöwer*); i Efterlyden: *Árbed* (Arbeid). — Det foransættes ofte *e* i Begyndelsen af Ordet: *jén* (én), *jens* (ens, enig), *jenne* (ene), *Jenning* (Enebær), *Jêg* (Êg), *Jèdder* (Edder), *Jer* (Eder), *Jèrrik*, Angl. *Jerk* (Erik); ligl. *Jæm* (Vrn. *Em* Damp), *Jæl* (*Êl* Mrs. Thl. Iling, Byge), *jöwer* Angl. eller *jewer* (Vrn. *ifre*, Als *affer*, s. §. 80 i 2), *Jywer* Angl., *Jöwer* Lgkl., *Jovver* Als (Ywer), *jywsen* Vns. (*owsen*, Vrn. *ysne*, tyregal), *jøssel* Mrs. (*øssel* Thl. forvirret), *jywle* og *juwle* Angl. (ogs. *ywle*, *uwle* s. §. 69. Anm.). — Det indskydes ogsaa efter andre Medlyde end *k*, *g*, *h* (§. 47), især foran *e*: *mjest* (mest), *sjet* Lng. (Angl. *sê*, Hms. *sit* seet), *sjèl* (selv), *Sjelhund* (Sælhund), *djem* Rnd. (dem), *djerres* (deres), *Tjelt* (Telt), *Mjël* Vrn. Als *Mjöl* Angl. (*Mịl*, Mêl), *Mjilk* (Mælk); fremdeles i: *hjalt* Hms. (halt), *Hjor'* (Hyrde), *Stjönk* Angl. Lgkl. (Stank), *Stjamp* Angl. (Stymper), *tjums* Vns. (f. kuns, kun), *tjyw'* Angl. (*tyw'* tyve), *Sjô* Hms.,

Sjaa Angl. (Sø), *Sjÿn* Hms. (Syn), *sjÿnnes* (synes), *sjyng'* (synge), eller med *ÿ*: Lnb. *sjÿønnes* (synes), *Lÿöng* (Lyng).

Anm. I det ældre Sprog er *j* (*i*) foransat i: jen (ien, én), jeth (ieth, ét), jene (ene), jak, jæk, Dn. jeg (ældr. Dn. ak, ac, ældr. Isl. ek); Th. D. (diegns), hiemmelige, siælf, dieris og theris, St. Kn. sjelef; H. H. mialk (Mælk), meor (ɔ: mjør, Anglsx. *e* f. *j*, mør); Luc. dieris, dielle (dele), sjal og sjæl (Isl. selr), eller *y*: Th. D. dyeghen (Degn), Luc. myeen (mene).

§. 86. At *h* er stumt foran *j* og *v* i de sydlige Sprogarter s. §. 35. — *h* foransættes i: *heller*, *heje*, Als *hē* (eller), *hejes* (f. *ejes* ellers); *hôr*[1]) Rnd. (f. *ȯr* nænsom), *howelė* Fss. (Sndv. *owle* s. §. 69. Anm.), *Hambret* Vns. (ældr. Dn. anbuth, Knæhase); *Hjáuchịd* (af jage, Hastverk), *Hwonnig* Skg. (f. *Wonni* Orne); *Hwonsel*[2]) (f. *Wonsel*, Vansæl), *hwell*[3]) Mrs., *hwalle* Rb. (Isl. valdr, sml. vældig).

Anm. *h* er bortfaldt i J. L. wat f. hwat; foransat i J. L. heghæn (f. eghæn); Hdsl. heller (f. eller).

§. 87. *t* i Forlyden bortfalder i det bst. Kjo. *ä* og *e* (Oldsx. the, Anglsx. þe, Oldfr. thi). I Efterlyden bortfalder *t* i Afledsendelsen *-et*, især i de vestlige og sydlige Sprogarter: Lnb. *fjalle* (fjollet), *mÿølle* (melet), Vrn. *stompe* (stumpet), *tvære* (f. tværet, tvær), Vrn. *ysne* (f. ysnet), Rnd. *smörrē* (smörret); ligl. i Angl. *Löwne* (Levnet); samt af *-eret*: *sennere*, *stennere* Angl., *sjennere*, *stjennere* Hms. (senet, stenet), ligl. *grynnere* (grynet); af enkelte Ord: bst. Kjo. Intetk. Nsm. *-e* (-ęt), ubest. Kjo. Intetk. *e* (et); *de* (det), *ŏ*, Lnb. *a* (at), *te* (Oldfr. thet, Angls. þætte, at, sml. Isl. þat), *æ-fór* (Angls. æt-foran), *spȯ* (*sē*) Td. sich sputen, Engl. to speed; *Pa* Nsm. (f. *Patt* Patte), Angl. *Næ* (Nat), *Kær* (et Kort), *fögjæ* (forgjette), *Warskav* Rnd. (Værtskab, Gilde), *i Aws* (i Aftes); *ft* i: *i Ás* (d. s.). *t* tilföjes i: *sīnt* Vrn. (af *sīn* eller *sinn* siden), *Dîrt* Nsm. (Dyr), *Äst* Als, *Ajst* Aarh., *Öst* Trnl. (*As* Angl. Isl arss eller rass), *fejt* Rb. (Als *fej*, Nordengl. feg, sml. Anglsx. fæger, Isl. fagr. Om Bortfald af *t* i Böjningsendelser, s. under Forandringer.

Anm. I det ældre Sprog er *t* bortfaldt: J. L. tof (f. toft), Flsb. *a* (at); Luc. mak (Magt), werskap (s. ovfr.). Med *de* sml. Dn. de efter Udt. for: det.

§. 88. *d* bortfalder hyppig, naar det skulde staa enligt efter Selvlyden; af Slutningen, f. Ex. *vê* (vêd), *mē* (med),

---

[1]) s. Molb. Dial. Lex. [2]) smstds. [3]) smdstds.

hwa (hvad), *stô* Rnd. (stod); sædvanlig i forskjellige Ord i de forskjellige Sprogarter: *Blâ* Lsg. (Blad), *glâ* Hms. (glad), *râ* Hms., *dræ* Angl. (Sv. Nrsk. rad, Isl. hraðr, Anglsx. hraðe, sml. Engl. rather hr. Gr.); *Rô* (Raad), *Trô* (Traad), *Lý* (Lyd), *Tî* (Tid), *rô* (rød), *ræ* (ræd), *lô*, Angl. *la* (lod); *go* og Rnd. *gû* (god) i Sammensætninger: *go* eller *gu Dàw*, *go Awten*, *go Kâl*, *go Vej*; *Ve* Vrn. (Ved), *a* (ad), *û* Angl. (ud), Angl. *hi* (hid), *Skå* (Skud), *ô* (*ôd*), *sâ* (sad), *skjø* (skjød), *snø* (snød), *mǣ* (f. mæde, Anglsx. metan, maale, sml. Isl. meta, vurdere). Bortfaldet finder Sted især i de sydlige Sprogarter. (At *e* træder istedenfor *d* efter en lang Selvlyd s. §. 72). Fremdeles bortfalder *d* imellem to Selvlyde, hvoraf den sidste er *e*: *Faër*, Vrn. *Fáer* (Fader), *Mûër* (Moder), *Fûër* (Foder); *Brôer* Flt. *Brøer* (Broder, Brødre, Sv. bröder), *mûen* (moden), *umsier* Angl. Vrn. (omsider); ogsaa hvor *e* er bortfaldt: *Stæ* Lsg. (Stade), *Læ* (Lade), *bo'* (baade), *ri'* (ride), *bre'* (Isl. bræða og breiða), *by'* (byde), *ræ* (Isl. hræða), Angl. *u'* (ude), *Ga'* (*Gæd* Gade), *hje'* (hjedd); af dr i: *Tyr* (ældr. thjudr, Isl. tjóðr), ligl. i *bær* Angl. (bedre), samt af rd: *Waren*, Angl. *Væren* (Verden), *fære* Angl. (færdig), *wari* (værdig); foran *k*: *Bøker* (Bødker), *Sneker* (Snedker). *D* er aldeles stumt efter *r* i alle Sprogarterne og kan derfor bortfalde i Skrivningen: *Ûr* (Ord), *Ûret* (Ordet), *Bûr* (Bord), *Bur'* (Borde), *hôr* (haard), *horer* (haardere), *Fâr* (Færd), *wâr* (værd); i ld og nd er *d* vel i og for sig stumt, men erstattes dog især i de vestlige og sydlige Sprogarter, med en svag *i*-Lyd (§. 37). At *d* bortfalder som Böjningsendelse s. und. Forandringer. — nd er bortfaldt i *stô* og *stâ* (f. stande Isl. standa). — *d* er foransat i Angl. *dræ*; det er tilföjet i Vns. *Dyd*[1]) Isl. dý, Dynd.

Anm. I det ældre Sprog er *d* undertiden bortfaldt imellem to Selvlyde: Luc. sìen (siden), 1524 hween (Hveden), sml. Dn. Gnier af gnide, bie Isl. bíða, tiere ældr. Dn. tither, Isl. tiðar. — *d* synes at kunne udelades af *ld*, *nd*, især efter en lang Stavelse (*Hônd*, *Bônd*, *Lând* o. s. v.); men da den særegne Udtale med *i*-Lyd viser, at man dog er sig dets Tilstedeværelse bevidst, idet denne Udtale forekommer kun sjelden uden i Forbindelsen af *d* og *t* med *l* og *n*, bør *d* vel rigtigst skrives. Derimod kan *d* bortfalde foran *t* i de angelske Datider, af de sterke Gjerno. *holt*, *galt*, *falt*, *bant*, o. s. v. for: holdt, gjaldt, faldt, bandt, da *t* her egenlig er en Hærdelse af *d* sml. Isl. halda — hèlt,

[1]) saaledes hos Melsen.

gjalda — galt. binda — batt f. bant. — Med Bortfald af et enligt *d* efter Selvlyden sml. Ærø: Ma (Mad), vo (vaad), leē (lede), viē (vide), og i Alm. Øbomaalet, ligesom ogsaa ofte i Talesproget. — At et bortfaldt *d* undertiden kommer tilbage ved Böjning s. under Forandringer.

§. 89. *s* er bortfaldt i *tø* Thl. (f. *tøss* forkort. af *tosser* to Gange). Det er tilföjet i: *hwùns* (f. *hùdden* hvordan), *kuns*, *ikkons* (Rnd.). *tjums* (Vns.) kun, *Strimmels* Angl. (*Strìmmel*), *Kammers* (Kammer): *nýlles* Als ɔ: nyligs, hvor det vel er Ejef. mærket, sml. fælles (f. fælligs); ligl. i *entes* Søndrhr. (for inte, eller *int'* ikke), s. §. 140.

Anm. Med tilföjet *s* sml. Dn. kuns og kun: imedens (Sv. emedan).

§. 90. *r* bortfalder hyppig i Slutningen af Stammen: *Pa* (Par), *To* (f. *Tór*, Taar), *ē* (er), *næ* (f. *nær* naar og nær), *wa* (var), *fō* (for), *hu* (f. *hur*, hvor), *wo* (*wor*), *Jē* (Jer) *djē* (*djer*), *hwæ* (*hwær*), *gjø* (*gjør*), *væ'* (være), *fi'* (fire), *Jû* Vl. (f. *Jûr* Jord); Angl. *væ'* (været), *vu'* (f. *vur* vorde), men erstattes ofte efter en lang Selvlyd med *e* (§. 72). Det bortfalder fremdeles ofte af Flerstavelses-Ord paa -er: *Dette* (f. *Detter*), *Nette* (f. *Netter* Nadver), *Fâne* (*Fâer*), *Mûe* (*Múer*), *öwē* Rnd. (f. *öwer*), *ette* (f. *etter* efter); i Sammensætninger: *Kalgu* (f. *Kalgor*, Kaalgaard), *Algu* Rnd. (Alvor), *Wo-Ha'* Lsg. (f. *Har'*, Vor Herre), og ofte i Böjningsendelsen *-er*, især foran Ord, der begynde med en Medlyd, s. Forandringer. — *r* bortfalder især i de nordlige Sprogarter foran Tungebogstaver, hyppigst ɔ: *Bân*, Angl. *Bån* (Barn), *Bön*, Ulvb. *Bün* (Börn), *Gân* (Garn), *Jân*, Als. *Jēn* (Isl. járn, Jærn), *Kûn* (Korn), og *Kun* (en lille Del), *Tụn* (Torn), *Tân* Lnb. (Taarn), *Ân* (Arne), *Han* Lnb. (Hjörne), *Stjan'* (Stjerne), *Taning* (Tærning), *Bjön* (Björn), *Ön* Lsg. (Örn); fremdeles: *Åt* (Nsm. *Årt* Ært), *Hjat* (*Hjart'* Tdr., Hjerte), *tate* Nsm. (P. Syv. tartig, nödtörftig), foran Endelsen *t*: *råt* (f. *rårt* rart); videre i *Kål*, Vrn. Angl. (*Kål* Karl), *al'* Vrn., *ole* Nsm. (aarle), *fæle* (farlig), *pæs* (perse); *Båsel* Lnb. (Barsel), *hwaken* Rnd. (hverken); ogsaa i ubetonede Stavelser: i Endelsen *-wun* (-vurn): *pīnwun*, i Endelsen *-es* (-ers): *Bæges* (Bagers), *Frammes* (Fremmers); ligeledes: *elles* Hvlb. (ellers), *Annes* (Anders). *rg* bortfalder i: *Muen* Lnb. *Mæen* (Morgen), *Jøen* Als (Jørgen). *r* tilföjes undertiden i Slutningen: *Kròwr* (Krosted), *Vinner* Angl. (*Vinni* Vindue), *Kôr* Aarh. (Kaa, Allike), mest foran Ord, der begynde med en Selvlyd: *hinner* (f. *hinne* hende), *jenner* (ene), især i Angl. foran en

Selvlyd: Kjo. *är Ór* (f. *ä O.* Aaret), *manner Ór* (f. *manne O.*), *ar-Öwergor* (*a* Isl. á).

Anm. Bortaldet af *r* forekommer i det ældre Sprog: J. L. æftæ (f. æftær), Luc. æ og ær (er); især foran *s*: føstæ (förste), fesk (fersk), du vost eller wast (f. varst, var). Med *jenner* sml. J. L. enært (ene).

§. 91. *l* bortfalder af nogle faa Ord, især foran en Medlyd: *ska* (skal), *vĭ* (vil), *tĭ* (til); ld (*ll*) i *sku* (f. *skull* skulde).

§. 92. *n* bortfalder i: *Kór* Mrs. (*Korn*), *Bár* Thl. (Börn), *Mol* Trnl. (Sv. moln), ofte i: *ka*, Nsm. *kâ*' (kan, Mls. *kân*), *mi*, *dî*, *sî* (min, din, sin), *kjelle* (kaad, sml. kjælen); i Nsm. af Kjo. Hank. ubst. *i* (f. in), og bst. *-i* (f. -in); ogsaa i: *Høser* Skg. (Höns); *ng* er bortfaldt i: *gâ* eller *gó* (f. gange), *fâ* eller *fó* (f. fange), *ịn* Vns. (ingen), *Hunne* Als (f. *Hùnning*), og af Endelsen *-ing*, *-ning*: Nsm. *Elli* (f. Elling), *Grevni* (Grebning), *Hjemni* (Fss. *Hjemning* Hjem); *nn* f. nd: *ku* (f. *kunn*, kunde); om *stâ* og *stô* s. §. 88.; ogsaa i: *Ærik* Als (Andrik ɔ: And-rik); *rn* i: *Jæ* Rb. (Jærn), *Bâsel* (f. Barns-øl) s. §. 90. *n* tilföjes i: *læn* (Rngkb. *læ* Isl. ljá, laane), *förn* Vns. (för, sml. til-forn, og Isl. forn Tlo. og fyrr Bio), *ennŏn* Angl. *innŏn* Hus. (endnu), Angl. *endăn* (endda), samt i: Aarh. *tĭn* (f. *tĭ* til), *ven* (f. *ve* ved) i Forbindelsen: *tĭn-ŏ* (til at), *vèn-ŏ* (ved at). *ng* kan betragtes som tilföjet i: *Vonning* Lsg. (f. *Wonni* Vns. Orne).

Anm. Til *læ* svarer J. L. læ, lær, læthæ, læth; med *læn* Isl. lena, Dn. laane, for-lene; med *kâ* sml. Ærø *kæ*.

§. 93. Af Læbebogstaverne bortfalder *f* i: *â* eller *å*, *o*, *a*, *ĕ* Vrd. (af), *æ* (āf ɔ: a'e Bio. J. L. auæ eller avæ, N. M. Petrs. aufæ), *ellet* Angl. (Hms.. *ölleft*), *Lø* Lgkl. (f. Løf, Angl. *Lịf*, Isl. leifr, Engl. loaf), af *lft*, s. §. 53. At *f* tilföjes i Mls. efter *w*: *jŏwf* (jo), *Jawft* (Jagt), *giwft* (gift) er vel kun en Udtaleform (sml. J. L. aufæ f. auæ, Th. D. skowff f. skou f. skogh).

§. 94. *v* eller *w* bortfalder undertiden i Forlyden foran *o* og *u*, eller smælter sammen dermed, saa at *vo*, *vu*, *væ* blive til *u*: *Ụ̂n* (Angl. Vrn. *Vụ̂n*, Vns. *Wôn* Vogn), *Ug'* eller *Uĕ* Lnb. Lsg., *Ugg* Nsm. (Angl. *Vug'*, Aarh. *Wog'* Vugge), *Ug'* (Isl. vika, Angls. vuce), *ụ̂d* Vl. (f. *wôd* vaad), *ụ̂nd* (Isl. vandr, Nrsk. vond), *utter* (vogter), *uer* Lsg. Lnb. (f. *wærer*, varer, curam habeo); af Endelsen *-vuren* (f. vurn) i Nsm. *hasseluren* (hidsig); i Sammensætningerne: Nsm. *Natûr* (nattverðr), *Unnenûr*, Mls. *Unnenòwer* (som af undanverðr, Middagsmad); efter en Medlyd, især *s*: *Sôr* Angl. (Svær), *sôr*, *soren* (svor, svoren), *sôl* (sval), *sŭtt* Als Sndh. (*swŭtt*, Lgkl. *swŭrt*, Als Nrhrd. *swatt* Isl. svartr);

fremdeles i: *tòw* og *tú* (Isl. tvau, ældr. Dn. tva, Sv. två), *tos* Angl., *tosser* Vns. (Isl. tvisvar, Engl. twice), *hŷr* og *hu* (hvor). I Efterlyden bortfalder *v* (= Isl. og ældr. Dn. *f*) af Stammens Slutning efter *l*, i mange Sprogarter: *hal* (halv), *sjèl* (selv), *töl* (tolv), *Kàl* (Kalv), *Gwòl* (Gulv); enligt (*v* eller *w*) efter en Selvlyd: *ga* (gav), Aabr. By: *Knû* (f. *Knỳw* Kniv), *Lû* (f. *Lỳw* Liv); imellem to Selvlyde: *Hue* Lnb. (Hoved), fremdeles: *tø'* Rnd. (Isl. tefja)[1]), *fly'* Angl. (flyve), *ha* (have); samt i: *twil'* (tvivle)[2]), *jont* Skg. Rnd. (jevnt), *haid* og *had'* (havde). *w* i de nordlige, og *v* i de sydlige Sprogarter foransættes ofte Ord, der begynde med en Selvlyd, især *o* og *u*: *Wol* (Ol), *Wôg* Lgkl. (f, *Ôg* Aag), *Wonni* Lsg. (Orne). *Wôs* Vns. Ulvb. (Isl. óss, Aamunding), deraf: Vosborg, *Wonnsda* (Onsdag), *Wolle* (Ole); *Würm* (Orm), *Wüst* (Ost), *wüss* (os), og Angl. Vrn. *Vol, Vonnsda* (ogs. Als), *Volle*; *Vurm*, Als *Varm*; *Vost, voss*; Vrn. Als *vünnele*, Angl. *vunnle* (underlig); sjelden foran andre Selvlyde: *vönsk'* Angl. (ønske), *wess* Nsm. (os); fremdeles foran *r*: *vrorr* Angl., *vrær* Vrn., *vrød* Mrs. (rode), *vraij* Angl., *vroj* Vrn. (Isl. ræða[3]), ornegal); *vrê* (Isl. reiðr). *w* og *v* indskydes ogsaa efter andre Medlyde end *k, g, h* (§. 48), efter *s* i: *Swòl* (Sol), *swolten* (sulten, Isl. baade: sultr og svelta, Sult); efter *t* i: *Twunn* Angl., *Tvôrn* Vrn., *Tvan* Als (Torn).

Anm. Former i det ældre Sprog med bortfaldt *v*: J. L. ukæ, og Dn. Uge; tøsser, tu (Intetk.) og Dn. to; (1509) hvo (hvor); Luc. twylæ (tvivle), hadhæ (havde); med *ùnd* og *sutt* jvfr. Dn. ond, sort; med *Sôr* Ærø: Sōr; foransat Luc. vos eller wos og woss (os); 1524: wönskæ, wunderlig. Sml. Dn. (dgl. T.) voss, og foran *r*: vred, vrang (Isl. rángr), Vrag (Isl. rek), Vrist (Isl. rist), Vraa (Isl. rá).

b. Ombytning.

§. 95. Ganebogstaverne *k* og *g* ombyttes i Forlyden 1. med hinanden i: *knavv* Angl. Vrn. og *gnaw'* (gnave), *Knavv* Vrn. f. *Gnaw* (Pibespids) s. §. 49. 2. *k* med *t*, og *g* med *d*, begge foran *j* i Vns.: *Tjŷör* (*Kjôer*), *Tjèlling* (*Kjèlling*), *tjums* (kuns, jvfr. §. 85), *hwittjen* (*hwikken*, hvilken) *Djes* (f. *Gjes*), *djør* (gjør'), *Djøsses* f. *Gjøsses* (Jøsses! Jesu!), *dji* (gid); i Efterlyden med

---

[1]) sinke, opholde; eller maaske for tøde, d. s., s. Molb. Dial. lex. [2]) Gaar man ud fra Isl. tvíla, som den oprindelige Form, er *v* i „tvivle" at betragte som tilföjet; ligl. *f* i Td. Zweifeln. [3]) af ráði, porcus, s. Egilsson Lex. poët. ling. septentr.

hinanden, i: *Sykn* (eller *Sykken*) Angl. (*Syggent* Sndv. Sögn), *Lik* Lsg. (*Lìg*, Lîg). *k* 1. med *j* og *w* s. §. 111, 1., §. 112, 1. 2. med *t*: *itt* og *ìtt* (*ìkk*, ikke, s. §. 117. 119); *g* 1. med *j* og *w*, s. §. 111, 2. 112, 2. — 2. med *d*: *manden* (*jìn*) Angl. (mangen én); 3. med *r*: *dўrti* Rnd. (*dygti*).

Anm. Formerne *Sykn* og *Lik* vise hen til de gamle: Isl. sýkn (sýkn dagr, ældr. Dn. sykæn dagh), lík jvfr. §. 152.

§. 96. *j* i Forlyden vexler med *v*, i: *Hvörn'* Angl. (*Hjören* Vrn. *Hjönn* Lgkl. s. §. 81 Nr. 7); i Efterlyden med *w* og *vv*: *Löwn* (*Löjn* Angl. Vrn. Als). *Öwn* og *Ywn* (*Öjn'* Angl. Vrn.), *draw'* (*drej'* Angl.), *sawt'* Vrn., *savvt* Angl. (*sajt'* sagtens), *Smew'* Nsm. (Smöje, Slippe), *nyw'*, *nyvv* Angl. (nöje), *flöw* (Angl. Vrn. *flöj*), *vovven* Angl. (vejet), *Mawt* Lgkl. (*Majt* Hms., *Mejt* Angl.), idet baade *j* og *w* staa for *g* s. §. 111, 2. 112, 2 — og omvendt *w* med *j* i de sydlige Sprogarter: *Öjs'* Angl. Vrn. Als (*Yws'* Lnb.), *Böjs'* Angl. (*Bows'* Vrn. Lnb.), *nöj'* Hms. (*nowt* Lnb.) — *löjt'* Angl. (*löwt'*), *köjt* Vrn. (*kjowt* kjöbt), idet *j* og *w* begge staa for *k* og *p* (Dn. *f* eller *b*), s. §. 111, 1. 7. og 112, 1. 4.); derim. sml. *Höj* (Vrn.) ɔ: Hōd, og *Howed* eller *Howd*, Isl. höfuð, Hoved.

§. 97. *hj* ombyttes undertiden med *sj*: Aarh. *sjìm* (f. *hjīm* hjém), *sjilp'* f. *hjilp'* hjælpe).

§. 98. Tungebogstaverne *t* og *d* vexle undertiden i Forlyden: *Taw* Mrs. (f. *Daw*, Dag), *Tust* (*u*-Lyd) Hms. (*Dunst* sml. Engl. thust, Støv), *dylle* Trnl. (*tålle* taalig); i Efterlyden, idet at et enligt *d* bliver til *t*: *hit* (hid), *git* (gid); *lét* Vns. (lod, curavit), i Dativ af de svage Gjo. *-et* f. *-ed*: *glowet* (f. *glowed*), *spaıret* (f. *spaıred*); og omvendt *t* til *d*: *ved'* (Isl. vita, Sv. veta), *hjedd* (Isl. heita), *ed* Nsm. (f. *ett*, et), og i Almindelighed i *-ed* for *-et*: bst. Kjo. Hms. *Fôred* (Faaret), *Gwòlled* (Gulvet), Rnd. *Gilled* (Gildet); i paapeg. Sto. som tilföjet: *hâr-ed* (f. *hâr-et* har det), *sîer-ed* (f. *sîer-et* seer det); i Tlf. *àrred* (arvet), *lòwed* (lovet), ogsaa i: *hàwd* (Isl. haft); samt i Afledsendelsen *-ed* f. *-et*: *Lewned* Rnd. (Levnet), *kolled* (kullet), *hjelmed* (hjelmet); *dd* ombyttes med *tt*, i: Angl. *Mittel* (f. Middel). *nd* ombyttes 1. med *nt* i Ordenstal: Hms. *tröttent* (trettende), *fjowtent* (fjortende), 2. med *ns*, ligl. i Ordenst. Angl. *trettens*, *fjuttens*; 3. med *ng*: *Ring* (f. Rind, Skorpe, Isl. rinda, Td. Rinde, sml. Dn. Rand); *engelangs* Thl. (Luc. endælangs, langs med); *nt* vexler med *nd*, idet *d* er stumt: Vrn. *mēņ(d)* (fr *mēnt* mente), *heņd* (f. *hent* hængt); ligeledes i *fand*, *wand* (Angl. *faņt*, *vaņt* fandt, vandt); *lt* med *ld*: *skjeld* og *skjelt* (skilt); om *t* som Endelse s. videre under Forandringer. Det bløde *d* (ð) og *dd* (ðð) i Efterlyden ombyttes 1. med *r*,

især i de sydlige Sprogarter; *d* enligt efter en Selvlyd, hyppig i Als: *sār* (sad), *vēr* (vêd), *ur* (ud), *emur* (imod), *Bŏr* (Baad), *ōr* (aad), *bir'* (bide), *snyr'* (snyde), *slir'* (slide), *flyr'* (flyde), ogsaa i *hor'* (f. hod' f. *had'* havde), *möjer* (f. *möjed* meget), undertiden i Angl. (hvor *d* hyppigere bortfalder, eller bliver til *j*); *Styr* (Stød), *byr'* (bøde, fyre); foran en Medlyd (*k*) undertiden i Angl. *Börker* (Bødker), *Snerker* (Snedker); *dd*, imellem to Selvlyde, hyppig i Angl. *slirrer* (f. *slidder*, slider), ligl. *smirrer* (smider), *ärrer* (æder), *sĭrrer* (sidder), *snyrrer* (f. *snydder* snyder), *skyrrer* (skyder), *hjerrer* (f. *hjedder*, hedder); *Förrer* (f. *Födder*, Fødder), *Nörrer* (Nødder), *Rörrer* (Rødder), *Mörring* (Mødding), *Tarrer* (Tadder); *trerre* eller *trörre* (f. *tredde* eller *trödde* tredive), Als *Lerrik* (Læddik), *Slarrer* (Sladder); i lid. Tlf. af de svage Gjo. (efterat *t* er overgaaet til *d* s. ovfr.) i Als *lower* (f. *lòwed*, lovet), s. und. Forandr. — I de nordlige Sprogarter er *d* kun undertiden gaaet over til *r*: *vêr* Rnd. (ene, og foran en Selvlyd, vêd), *Ainster* Vns. (Arnested); *dd* i: *verres*, Angl. *vĕrr* (vædde), *nÿrrelĕ* Rnd. (f. *nyddele* nydelig), da *d* og *dd* ofte beholdes, med den bløde Udtale (s. §. 32). — 2. med *j*: *Maj* og *Mad*, *ujen* og *udden* (uden) s. §. 111, 4. — 3. med *n*, i: *Awskįn* (Afsked); *Beskįn* eller *Beskejn* (Besked).

Anm. I det ældre Sprog forekommer i Forlyden *t* (f. *þ*, *th*), hvor senere Dn. har *d*: Th. D. ta og thaa (da), tissæ (disse), æntogh (end-dog), Luc. töm (dem), terres (deres), tyn (din); i Efterlyden: *t* f. *d*: J. L. skelnit og skialnæd (Isl. skilnaðr), hovæt (Isl. höfuð); Hdsl. Tiuffnet (Isl. þjófnaðr), Fellet (Fælled); Th. D. hæret eller herret (og herrith, Isl. hèrað), met (Isl. með), døt (Død, Isl. dauði); 1508: hit (hid); i Dat. Hdsl. wilkøret (vilkaarede ɔ: vedtog), Pstil. 14. Aarh. plantit (plantede), lijet (lejede), sml. Ærø: snakket (snakkede), fanget (fangede) o. s. v. *d* eller *th* (ɔ: ð) f. *t*: J. L. kallæth (kaldet), sæghteth (og sægthæt), tapæth (tabt), skapæth (skabt), louæth, ogsaa i læth (laant), gørth (gjort), krafth (krævet); 1321 sauth (f. sagth, sagt), Th. D. eth (et) intzeygleth (bst. Kjo.), anneth (andet), skicketh (skikket), opboreth (oppebaaret), giorth (gjort), sworeth, og saaledes hyppig (vexlende med *d*) for *t*, endog i: sloth, ath (at), borth (bort), løsth (Intetk.), sith (sit), alth (alt). Luc. ath (at), loth (Isl. hlutr), eth (et, Kjo.), bst. korsæth, altæreth, folketh, wanneth, biereth; 1450 husæth, weldeth (Vælden); 1488: lywseth; i Tlo. Intetk. Luc.

høth (höjt); Rimkr. megeth, egæth (eget); H. H. stampæth, Luc. wæreth (været), safneth (samlet), joreth (jordet), sporth (spurgt); 1508: kommæth, sæd (sat); *d* for *t* efter en Medlyd: Flsbg. skild (skilt), fæld (f. fælt, af fællæ), brænd (f. brænt, af brænnæ), Hdsl. wand (vandt), Th. D. feldh, forfuldh (forfulgt); Hns. Taus. fand (fandt). Med Overgangen *r* f. *d*, jvfr. Dn. Ørken (f. Ødken, af øde), og i Alm. i de skandinaviske Sprog frems. Nut. Ent. 3 P., hvor de germaniske have *d* eller *t* (*þ*, *th*, *ð*): Mösog. giutiþ (gyder), Td. bittet (beder), Oldsx. leggid eller leggit (lægger), Anglsx. seglað (sejler), Oldfr. lirnath (lærer) sml. Isl. gýtr, biðr, leggr, siglir, lærir; endelig i Dn. i byd. M. Flt. 2 P., der i de øvrige er ens med 2 P. i frems. Nut. Flt. paa *d*, *t* o. s. v.: gyder! Isl. gjótið, giver! Isl. gefit, lader Angls. lætað, o. s. v.

§. 99. *s* vexler 1. med *t*: *kratt* Hms. (f. *krass* kradse), 2. med *r*: *Glar* og *Glas*, *Blær*, Lsg. *Blæs* (Blære).

§. 100. *r* gaar over til *l* ved Assimilation s. §. 126. Om *l* som Udtaleform for *r* s. §. 38. Sml. *Balbîr* (Barbêr), *baldyr'* (f. bardyre, bordere, brodere).

§. 101. *l* ombyttes i Forlyden med *n*, i: *Nòggel* (Angl. Als Lnb. Lsg. *Løggel*, Isl. lykill); i Efterlyden med *t*, i: *kytt* Vrn. (f. *kyll*, kyle). At det i den angelske Udtale fervexles med *r*, se §. 36.

§. 102. *n* vexler 1. med *l*: *sammel* og *sammen*; *igjemmel* (ældr. Dn. *gømæn*), 2. med *m*: *ikkoms* Rnd. (s. §. 127), *ittjums* Vns. (ikkuns). *nd* med *ll*: Nsm. *Bòllen* (f. *Bònnen* Bunden).

§. 103. Læbebogstavet *p* vexler 1. med *v* i Afledsendelsen *-skav*, Angl. *-skop* (Isl. -skapr): *Reskav* og *Reskop*, *Venskav* og *Vinskop*. 2. med *f*: *Poffel* Angl. (*Pappel* Vrn.) og gaar i nogle Sprogarter over til *f* foran *t*: *kjöft*, *döft*, *taft* (f. kjöpt, döpt, tapt, sml. ældr. Dn. køpæ, døpæ, tapæ), (i andre til *j* og *w* s. §. 111, 7 og §. 112, 3). 3. med *k*: *Föfikkels* Fss. (Forfippelse).

§. 104. *b* vexler i Forlyden 1. med *p*: *Plumm* Angl. Als (*Blumm*); 2. med *v*: Angl. Als. Trnl. *vĭtte* (*bĭtte* lille), *Vinser* Lsg. Rngkb. (Bismer); 3. med *f*: *Nafer* Angl. (Nabo); 4. med *t*: *Ullentorre*[1]) Angl. (Oldenborre). I Efterlyden beholdes et enligt *b* (og *bb*), Isl. og ældr. Dn. *p*, næsten aldrig (s. §. 43, Anm.) men bliver i de nordlige Sprogarter til *v*, i de sydlige til *f*, saal. at altsaa *v* og *f* vexle: *Krŷv*, Vrn. *Krŷf*, Angl. Als *Kruf* (Kryb,

---

[1]) se iøvr. Molb. Dial. lex. und. „Torre“.

sml. Isl. at krjúpa), *Rêv*, Angl. *Rîf*, Vrn. *Réf* (Reb, ældr. Dn. rep, Isl. reip), *Sîv*, Angl. *Sîf*, Vrn. *Séf* (Sæbe, Nfr. Síp, Engl. soap), *Skav*, Angl. Vrn.: *Skaf* (Skab, Isl. skap), *Gâv* og *Gâv*, Angl. Vrn. *Gaf* (Gab, Isl. gap), *Drov'* og *Dræv*, Angl. *Dræf* (Draabe, Isl. dropi), *Piv'* og *Pif'* (Pibe, Isl. pípa), *Kjæv* og *Kjaf'* (Kjæbe, Isl. kjaptr); *øv* Trnl., *øf* Angl. (Isl. œpa), *døv* og *døf* (døbe, ældr. Dn. døpæ), *kjøv* og *kjøf* (kjøbe, ældr. Dn. køpæ, Isl. kaupa), *løv* og *løf* (løbe, ældr. Dn. løpæ, Isl. hlaupa); fordoblet i: *Avvild*, Angl. Als *Affel* eller *Afl* (Abild, Isl. apaldr), *Evvel*, Angl. Vrn. Als *Æfel* (Æble, Isl. epli), *taver* og *tæver*, Angl. *teffer* (taber, Isl. tapar); foran *t* ogsaa i de nordlige: *taft* (tabt), *kjöft* (kjöbt), *fölóft* (sml. Td. verlobt) s. und. Forandringer, og jvfr. §. 103, 2.

Anm. Ligesom *v* for *p* eller *b* er gjennemgaaende i de nordlige Sprogarter, hvor *f* forekommer kun undtagelsesvis, (f. Ex. *Skiv*, Ulvb. *Skif*), saaledes er *f*, for *p* eller *b*, det samme i de sydlige, og Former med *v* ere her Undtagelser: Angl. *Rövv* (Td. Rübe), *strövv* (streben), eller ikke fælles for Sprogarterne: *Svev'*, Vrn. *Svøf* (Svøbe, Isl. sveipa), Lgkl. *Ævel*, og *Æfel* s. ovfr., Vrn. *Avvild*, og *Affel* s. ovfr., Lgkl. *Avvenræ*, Angl. *Affenræ*, Vrn. *Offenræ* (opnæ øræ s. Thorsen: De slesv. Stadsretter, Forerindr. S. 50 flg.). — *p*, Dn. *b*, beholdes i: *Lip* eller *Lipp* Lnb. (Anglsx. Td. Lippe).

§. 105. *f* vexler 1. med *v*, ogsaa i Ord, hvor Isl. har *f* (ɔ: haardt *v*), Dn. *b*, *v*, *f*: *Nèv*, Angl. *Neff* (Næb, Isl. nef), *tràvvil* (Vrn. Angl. *traffel* eller *trafl* (travl, Isl. trafall); *èvven* (effen, Isl. jafn); 2. at det gaar over til *j* og *w*, s. §. 111, 7 og §. 112, 4.

Anm. Ogsaa her kan *f* undertiden i de sydlige Sprogarter vexle med *v*: Lgkl. *Bivvel*, Vrn. Angl. *Biffel* eller *Bifl*, Isl. biflía). Med Overgangen *f* sml. i det ældre Sprog: J. L. k ø f t æ (f. køptæ), (Hdsl. t v i f f e l e r, Td. z w e i f e l n, tvivle, Isl. tvíla).

§. 106. *v* vexler 1. med *w* i F o r l y d e n s. §. 40. 2. med *f*: *Frīt*, *Fritbor* (Vridbor); 3. med *b* foran *r*: Hms. *bri'* (f. *vri'* vride); i E f t e r l y d e n med *w*: *gryw'* og *griv'* (gribe), *rower* Lsg. Ulvb. (*rover*, raaber), s. §. 112, 4.

§. 107. *w* i Efterlyden vexler 1. med *vv* i Angl. *stövv*, *ryvv*, *tovven*, *blövven*, *lavven*, og *stŷw*, *ryw'*, *tawen*, *blöwen*, *löwen* (löjet), *slavvt* og *slawt'*, *krövv* og *kröw'*; 2. med *g* i Forlyden i: *Algu* Fss. (*Alwūr*). At *w* som Overgang af *g*, *k*, *p* kan vexle med *j*, s. §. 95.

§. 108. *m* vexler med *n* i: *hvèn* Angl. Vrn. Sndv., og *hwèm*; *Vinser* (f. *Vimser*), s. §. 104 (sml. Dn. Bismer og Nfr. V a n-

serne), og s. §. 102; *mt* ombyttes med *nt*: *hint'* (hente, Isl. heimta).

III. Den blandede Overgang.

§. 109. Foruden de anførte Overgange gives der flere, som foregaa ved visse Bogstaver, ofte ved en Medlyd og en Selvlyd tilsammen, idet den overgaaede Medlyd virker tibage paa Selvlyden.[1])

Overgang til en Halvselvlyd.

§. 110. En af de mest gjennemgaaende Medlyds-Overgange er den, at visse Medlyde af alle tre Klasser især i Efterlyden blive til Halvselvlyde, eller til de svageste Medlyde *j* og *w*, saaledes at disse tvende træde i Stedet ikke blot for de tilsvarende bløde: *d*, *g*, *v*, men derved ogsaa for Isl. og ældr. Dn. *k*, *t*, *p*, *f*; *j* endog for *l* og *n*; om *w* f. *r* s. §. 112, 5.

§. 111. *j* staar saaledes 1. for *k* (Isl. Oldsx. *k*, ældr. Dn. *k*, *gh*, Dn. *k* [*x*], *g*, Td. *ch*) efter *e* og *ö*, f. Ex. *dej* (þik), *tejen* (tekinn), *Tèjn* (teikn), *Lejkjôv* (af líkr), *sejs* (sex), *vejs'* (vaxa), *röjt'* Isl. rækta, at røgte, og Angl. Dat. rykkede, *tröjt'* Angl. (trykkede); *möj* (mjök), *nöj'* (nökkut); *Öjs'* Angl. Vrn. Als (öx), *Böjs'* Angl. (buxur); ogsaa i *Majt*, Angl. *Mejt* (Isl. makt og mekt).

Anm. Sml. Ærø: teje (taka), den möjle, Aarh. Mejl — gade, Isl. mikla. — For denne Overgang er Vejen banet i det ældre Sprog ved Svækkelsen af *k* til *g* (*gh*): Flsb.teghæn, Isl. tekinn (tagen), og St. Kn. teghe, Isl. taka (tage); — *møgle* (mikla), ligl. *meg*, *deg*, *seg* Isl. mik, þik, sik; Dn. mig, dig, sig, sml. Dn. Talespr. mej, dej, sej; — og s. No. 75.

2. for *g* (Isl. Oldsx. Dn. *g*, ældr. Dn. *gh*, Td. *g*, *ch*) efter *e* og *ö*, undertiden *a*, f. Ex.: *vej'* (vega), *fèj* Trnl. (bestemt til at dø, Isl. fegr) og Angl. Sndv. (dygtig, Nrdhmbl. feg, smuk, sml. Angls. fæger, Isl. fagr), *Lej'* (ældr. Dn. leghæ, Isl. leiga), *drej'* Angl. Vrn. Trnl. (draga, ek dreg), *sej'* (sige), *Vej* (Isl. vegr), *bejĕ* Rnd. (beggja), *höj* Vrn. (ældr. Dn. høgh), *flöj* Angl. Vrn. (Sv. flög, Isl. flaug), *Töj* Trnl. (Kvæg, Nfr. Tjöch), især foran Tungebogstaverne: *Tejl* (Tegl, Isl. tígl), *sejl'* (at sigla), *Kejl'* (Kegle, Td. Kegel), *hejl'* Lnb. (f. *heggel*, hegle, Td. hecheln), *Rèjn* Lnb. (Regn), *Èjn* Nsm. (Isl. agn), *Hejt'* (Hægte), *sejt'* (sigta), *Knejt*

---

[1]) s. Aasen anf. St.

(Td. Knecht); *Löjn* Angl. Vrn. Als (Lögn), *möjle* Angl. Vrn. Als (Td. möglich), *fröjt'* Rnd. (Td. fürchten); i Forlyd og Efterlyd tillige: *Jejt* (Gigt); i Ord, hvor *g* er bortfaldt i Dansk: *Stèj* (Isl. stig, Sti), *Kwej'* (Isl. kviga, Kvie); ligl. i *trèj* (tre, Th. D. thryg, Nfr. tryg), *nejst, nejsten* (jvfr. Isl. næst, Td. nächst). — (Omvendt beholdes *g* hvor Dn. har *j*, ɔ: *steggel* Rnd. (falde forover, sml. Dn. stejle, af stige, steg).

Anm. Ved Overgangen *g* (og *k*) til *j* forkortes altid den foregaaende lange Selvlyd; beholdes denne lang, vedbliver ogsaa *g*, vel blødt, men dog lydelig udtalt; *Stræg, Stêg* (Stêg), *skrêg, Lôg, Rôg, Spôg*, i Modsætning til Sjæll. *j*: *Strèj, Stèj, skrèj, Lòj, Ròj, Spöj*, idet denne Udtale ogsaa i det dannede Sprog er almindelig foran *l* og *n* (Tegl som »Tèjl«, Egn »Ejn«). — Ogsaa efter en kort udtalt Selvlyd kan *g* beholdes i Jydsk, f. Ex. *Mög* (Møg, sædvl. Möj), eller *g* fordobles imellem to Selvlyde: *Nòggel* og *Noggel, Bògger*, i Talespr. sædvl. Nöjle (en og et), og ofte: *Böjer*. — I Skriftsproget er *j* undertiden blevet staaende efter *e*: Vej, Leje, sejle s. ovfr., og ofte efter *ö*: flöj, Sv. flög, Öje, Sv. öga (jvfr. dog Tvelyden *au* ɔ: *öj* i Isl. flaug, auga), höj Sv. hög; ligl. Böjle Td. Bügel, Töjle Td. Zügel. I det ældre Sprog forekommer Overgangen som *i* eller *y* först med bibeholdt *g* (*gh*): Hdsl. Seigel, Leighe, siden vaklende mellem at udelade og beholde *g*: Th. D. seyer og seygher (ogs. sighær), eyæ (No.) og eyghere, leyæ (No.) og leygit (Tlf.), pleyger, intzæygleth (No.); og endelig med *j* eller *y* alene: Luc. træjer (f. treger, Isl. trega, savne, begræde); neyldher (naglet), seynæ (signe), eynæ (bst. egen), veynæ (Vegne), Rimkr. jeyæ (jage), fey (Isl. fegr), Pst. 14. Aarh. lijet (Dat. Isl. at leigja). — Ogsaa senere med beholdt *g*: 1524: veygen. — Med Kwej' sml. 1539: Queyæ.

3. for *t* (Isl. Oldsx. ældr. Dn. *t*, Dn. *d*, sjelden *t*, Td. *s, ss, tz, t*), f. Ex.

Faj (Isl. fat), *Maj* (matr), *ûj* (út), *ujen* (útan), *Fûj* Lnb. Mls. (fótur), *Grûj* Nsm. (grjót), *sejer* Lnb. (sitja), *Pejer* (Peter); *glej* Angl. (glat), *Kejl* eller *Kejel* (ketill), *Grejer* (Td. Geräthe, eller jvfr. Isl. greida, udrede); *bejer* (betri); i Tillægsf. i de vestlige og sydlige Sprogarter: *spåj* (spaaet), *flåj* (flaaet), *såj* (saaet), *boj* (boet), *groj* (groet), *troj* (troet), *haj* Angl. Vrn. (f. *hatt*, Isl. haft) s. §. 233 flg.; og efter bortfaldt *g*: *lōj* Angl. (lagt og ligget), *tōj* Angl. (Isl. þagat, tiet), *sōj* Vrn. Angl. (ogs. *soet*, sagt).

4. for *d* (Isl. *ð*, *dd*, ældr. Dn *th*, Dn. *d*, *dd*, Td. *t*, *d*) især efter *a*, *e*, *o*; f. Ex.

Staj (staðr), *Staj'* (staði), *Raj* Vrn. (ráð), Hms. Nsm. (röð Ejf. raðar), *raj* Sndv. Angl. ogs. *rej* (Isl. hraðr, Angls. hraðe eller raðe, som Tlo. hræd, snart), *Sajel* (söðull), *glaj* Rnd. Mls. (glaðr), *Maj* Nsm. (Made, Eng), *Paj'* (Isl. padda), *Lāj* Angl. (hlaða), *lajer* Als, *lejer* Angl. (at hlaða — hleðr), *Wajmel* Nsm., *Wejmel* Rnd. (vaðmál); *rèj* (hræddr og reið), *skrèj* (skreið), *wrèj* Rnd. (vred, Tlo. og Gjo.), *Vej* (viðr), *Snej* Angl. (snið), *mej* Bio. (með), *Glej'* Rnd. (gleði), *bej'* Angl. (biðja), *Skrejer* (skraddari), *Ejek* Nsm. (eðik), *sneje* Vrn. (sniðugr og snedig), *Meje* eller *Mejĕ* Lnb. (*Medde* Rnd., eller *Mĭdda* (middegi); *Boj* (boð, Bud), *woj'* (vaða), *Wojensda* Thl. (Óðinsðagr), *Ojer* Vrn., *Öjer* Angl. (Isl. æðr, Td. Ader), *gôj* Angl. Vrn. (góðr), *Hōj* Angl. Vrn. (f. *Hod'*, Hoved), *Guj* (guð), *Brûj* (brúðr), *Tīj* Angl. (tið), *sijen* Angl. (síðan), *Bröjer* Ulvb. (Brødre, Isl. brœðr), ligl. i Byers Navne: *Hoje* (Hodde), *Åjum* (Aadum), *Lyjum* (Lydum); i de vestlige og sydlige Sprogarter for *-ed* (-ede) i Datid af de svage Gjo. f. Ex. *spœj*, *flœj*, *sœj*, *raj'*, *bōj*, *grōj*, *tōj*, *glej'*, *frij'*, *lij* (Angl.), *byj'* (Angl.), *syj'*, *ryj'*, *työj'* (Lnb.), for: spaa(e)de, flaa(e)de, saa(e)de, raa(de)de, bo(e)de, gro(e)de, to(e)de, glæ(de)de, fri(e)de, lej(e)de, böj(e)de, sy(e)de, ryd(de)de, tø(e)de; samt for *dd* (Dn. -dte) i Datid, og *d* (-dt Isl. Intetk. *dt*, Hunk. *dd*) i Tlf.: Lnb. *föj'* og *fȍj*, Gvsl. *føj* (fødte og født, Isl. fœddi og fœdt), *sprej'* og *sprèj* (spredte og spredt), *nöj'* og *nȍj* (nødte og nødt), *troj'* og *tròj* (traadte og traadt), s. §. 232 og 233, ogsaa efter et bortfaldt *g* (s. 3. ovfr.): *lōj* Vrn. (Sv. lade, lagde), *sōj* Angl. Vrn. (Sv. sade, sagde), *tōj* Angl. (þagði); og i: *hāj* Vrn. (f. *had'*, *hadd*, havde); foran *l*: *bejl'* eller *bejel* (biðla), *Kejl* (Kjedel); foran *r*: *Vèjr* (veðr, Vejr og Vedder); foran *m*: *Fajm* Angl. Als (faðmr).

Anm. Former med *j* (*y*, *i*) for *d* forekomme först i en sildigere Tid (16. Aarh.): Hns. Tavs. Wæyr (veðr, Sv. væder); med beholdt *d*: 1524 bruidgam. I Dansk, hvor Overgangen er usædvanlig, er den bleven staaende i enkelte Ord: Vejr, bejle, Töjr (Isl. tjóðr).

5. for *ll*, i: *ejes* (ellers), *hejer* (eller, heller). Jvfr. iøvrigt Isl. eða, ældr. Dn. æthæ, Angls. oððe.

6. for *n*: *Jejsen* (Jensen); især for *nn* (nd): Rnd. *ajer* (andre, jvfr. Isl. annarr og aðrir), *Hàjel* (f. *Hànnel*, Handel); *Wàjel* (Vandel), *stajen* Sndv. (f. standen, jvfr. Isl. staðinn), *Ajes* (Anders), *Rajes* (Randers), *Brejvin* (Brændevin).

7. I enkelte Ord for *p* og *f* foran *t*, i de sydlige Sprogarter:

löjt' (lypta, løfte), *dröjt'* (drøfte), *vöjt'* (vifte), hvor de nordlige have *w*: *löwt'* o. s. v., s. §. 112, 4; *köjt* (Isl. keypt, kjøbt), *öjt* af *øf*, s. §. 105 (Isl. œpt), hvor de nordlige have *f* eller *w*: *kjøft*, *kjowt*, s. §. 103. 112, 3; for *v* i: *slöj* Angl. Trnl. (slöv ɔ: uordenlig, Engl. slow, langsom).

Anm. Forbindelsen *öj* i *köjt*, *öjt* kan maaske ogsaa henføres til de isl. Tvelyde ey, œ, idet *p* er bortfaldt. Er *slöj* rettere det isl. slœgr (snu)?

§. 112. *w* (*vv*) indtræder, især i de nordlige Sprogarter, 1. for *k* (Isl. Oldsx. *k*, ældr. *k*, *gh*, Dn. *k* [*x*], *g*, Td. *k*, *ck*, *ch*) mest efter *a* og *o*, f. Ex.

tàw og *tòw* (tók), *Bròw* Lnb. (brúk), *Àwer* Lnb. (akr), *illywal* (f. — *ww* — Sv. likväl), foran *t*, *s*, *n*: *Lowt* (lykt), *Flowt* (Sv. flykt); *Aws* (ax), *Saws* (Sax), *Ows'* Vrn., *Ovvs* Angl. (uxi), *owsen* (oxen ɔ: parrelysten), *Owsel* (öxl, Axel), *Bows'* og *Bowser*, Angl. *bovvs* (buxur), *wows'* Mls. (vaxa), *Vows* Angl. (vax, Vox), *sawn'* (Angl. *sākn* eller *saken*, Isl. sakna); *drown'* (drukkna); *tÿws* Vrd. (f. tÿks f. tykkes, synes); fremdeles: *Mawt* Lkl. (makt), *Öws'*, *Yws'*, s. §. 81. *ö* 2. (öx); *Kywling* (f. Kykling af *Kok*, Anglsx. coc); *ow* Lnb. (ogsaa, af Isl. ok, og).

Anm. I det ældre Sprog er Overgangen sjelden, f. Ex. a u t h e s (Isl. aktast); i Skriftsproget staar *v* (*w*) for *k* i: s a v n e. Sml. Ærø: d r o w n e t (druknet).

2. for *g* (Isl. Td. *g*, ældr. Dn. *gh*, Dn. *g*, *j*, *v*), især efter *a*, *o*, *ö*, f. Ex.

Dàw (dag-r), *Haw'* (Isl. hagi), *Maw'* (magi), *Sāw* (sög), *Skàwen* (Skagen, Isl. skagi, Odde), *màwer*, mager, *fàwer* Thl. (fagr), *Low* (Isl. lög, Angls. Sv. lag, Lov), *Skow* (skog-r), *Trow* (trog), *plow'* (plœgja), *Low* Vns., *Löw* Lsg., *Lew* Nsm. (Vand til Brygning o. s. v., Isl. laug), deraf: *Lowda*, *Löwerda*, *Lewerda* (laugardagr), *Öw'* og *Yw'* (ældr. Dn. oghæ, Isl. auga), *höw*, Lnb. *hÿw* (ældr. Dn. høgh), *dröw* Lsg., *drÿw* Lnb. (f. dryg Isl. drjúgr), *Töw* (Ndsx. Dtm. Týg), *böw'* (beygja), *flyw'* (ældr. Dn. flyghæ, Isl. fljúga), *Jywer*, *Ywer* (Isl. júgr og júfr); ligeledes foran Tungebogstaverne: *slawt'* (slagte), *hows'* (hugsa), *Fòwl* (fugl), *Hàwl* (hagl), *Böwl'* eller *Böwel* Lsg. (Td. Bügel, sml. Isl. at beygja, beygla), *Döwn* (Dögn sml. Isl. dœgur), *Löwn* (Lögn, Isl. lygi); *Gàwn* (gagn), *Ràwn* (Rogn), *Wòwn* (Vogn, Isl. vagn), *Öwn* og *Ywn* (ældr. Dn. øghæn, Isl. Ejf. augna. Hertil kommer en Del Former, hvilke man kunde anse for fremkomne ved Brydning s. §. 117, dersom der ikke til Grund for dem laa et *g*, som vel kan være bortfaldt i Dansk eller selv i Islandsk, men gjenfindes i beslægtede Sprog:

Bow', Angl. *Bovv* (Isl. bogi), *dow'* Vrn., *dovv* Angl. (Isl. dúga), *Flow'* (Isl. flúga), *how'* (huske og hove eller hue), Angl. *hovv* (Isl. huga), med Sammensætninger: *Howròw, Hówkummels, howres* Vrn.; *glòw* (Isl. glugga, sml. Engl. look), *mòwle* (ældr. Dn. mughelig, jvfr. Isl. mega), *lòwn* Angl. (Sv. lugn, sml. Isl. logn, Havblik), fremdeles: *Stow'* (Sv. stuga, Isl. stofa), *slòw* og *slàw* (slog, Isl. sló), *lòw* (Sv. log), *sòw* eller *såw* (Sv. såg ɔ: *sag*, saa, Isl. sá), *tòw* (to, Nrsk. taug, Nfr. tug, og: at to, Nfr. túggen); *Bròw* (Bro, Isl. brú og bryggja), *bòw* (Færø: bugva, Nfr. bogen, sml. οἰκ-έω), *Sòw* (Færø sugv, Nfr. Søg), *Kòw* (Ko, Isl. kú, men Færø kugv, Oldsx. Flt. Ejf. kogja — eller kojja — der synes at forudsætte Nf. kog, sml. kvíga), *Tòw* Vrn. Mls. Nsm. (*Tô* Rnd., Isl. baade tog og tó Uld), *tròw* Sv. trogen, Færø: trugva, at tro); *Frow'* (ældr. Dn. frughæ, Nrsk. Fruga), *Low'* Lnb. (Lue, Isl. logi), Angl. *trovv* (true, sml. Isl. þrúga). — For *ng*, i: *gowen* Lnb., *gawen* Fss. (f. gangen, Isl. gengit).

Anm. I Modsætning til Øernes Sprogarter er *g* beholdt i: *Bôg, Krôg, klôg, dôg, kōg', Sprog* (ikke: Bòw o. s. v. kowe, Spròw), sml. Isl. bók, krók-r, klókr. — I det ældre Sprog forekommer *w* (*u, v*) f. *g* först med bibeholdt *g* (jvfr. §. 111, 2); J. L. høvghræ (f. høghræ), aughæ (f. aghæ Ave); siden *u* (*w*) alene: Flsb. 1321 sauth (sagt); Hdsl. saut og saugt (ogs. sagt), Lauting (f. Lagting), laude Dat. og laut Tlf. (f. lagde og lagt); Th. D. skou eller skowff (f. skogh), plow (f. plogh, Isl. plóg-r), eller skrevet: ffu: draffuer (drager); St. Kn. lywær (Isl. lýgr lyver), fyrtiw (isl. -tigi), Luc. daw, low, høw, øwæ, drawæ, saude (sagde), slauen, plauæs; fremdeles: slowe (sloge), I mowe (f. muge, I maa), löwerdag; 1524, med atter tiltaget *g*: höug, klauge, laugd; 1539: Fowel (Fugl); skrevet *v*, 1450: övin (f. øghen), tilføvis (jvfr. zufügen); A. S. Vedel: 1522: Slau (Slag ɔ: Slags). I det danske Skriftsprog er *v* blevet staaende i Ord som: Have, Mave, Sav, Lov, Skov, Löverdag, favr, Gavn o. fl. — Med *w* f. *g* sml. Ærø: Daw, mowle (mulig), fŏhöwes, Stowe. — Til Formerne med *w* for et bortfaldt *g* svarer i det ældre Sprog: Luc. sowæ (saa, Dat. Flt.); — Nabow, almowæ (Almue, af mega); 15. Aarhdr. howkommæ (No.), howsualilsæ, vi move (maa).[1])

---

[1]) C. J. Brandt. Gammeldansk Læsebog. (S. 275.)

3. for *p*, *b* (Isl. ældr. Dn. Oldsx. *p*, Dn. *b*, *f*, Td. *f*, *ff*, *b*), f. Ex.

gryw' (grípa), *rower* Lsg. Ulvb. (ældr. Dn. ropær, raaber); foran Tungebogstaver: *Skawt* (skapt), og *skawt* (skapat, skabt), *tawt* (tapat, tabt), *awter* (Isl. aptr og aftr tilbage, Ndsx. alm. achter); *Lowt* (lopt, Loft og Luft), *Towt'* (þófta, Tofte, Rorbænk), *kjowt* (keypt, kjobt), *skywt'* (skipta, skifte), *Hwöws* (Hveps), *Wawnhus* Nsm. (af Isl. vopn, Vaaben); samt: *Flàw* Rnd. (Flab), *Row'* Vrn. Als, *Rövv* Angl. (Td. Rübe).

Anm. I det ældre Sprog först i Luc. skaueth (skabt), dræwæ (f. dræpæ). Sml. Ærø: rowe (raabe), tawt (tabt) og hyppig i Øsprogene.

4. for *f*, *v* (Isl. *f* ɔ: haardt *v*, ældr. Dn. *f*, *fv* ɔ: *v*, Dn. *v*, *f*, Oldsx. *b*, *ƀ*, Td. *b*, *f*) foran *a*, *o*, især *ö*, *y* (Mls. *ĕ*, *i*) f. Ex.

àw og *āw* (Bio. af, Engl. off), *Gaw'* (gjöf), *graw'* (grafa), *ow* (Fho. Angls. Engl. of), *ow-* (Isl. of-), *Hòw* (hófr), *low'* (lofa), *Howed* (höfud), *Höwed* (s. frg.), *Löw* (lauf), *Bröw* (bréf), *Röw* Lnb. Vrn. Angl. (refr), *Vöw* (vefr), *Nöw'* (hnefr), *töw'* (tefja), *skjòw* (skeifr), *skròw* (skreif), *dröw* (dreif), *löw'* (lífa), *Löwer* (lifur); *Lỳw* (líf), *Knỳw* (knífr), *Tỳw* (þjófr), *stỳw* (stífr), *kỳw*, Angl. *köw* (Nfr. kíf), *gyw'* Lsg. Rnd. (gífa), *skryw'* (skrífa), *dryw'* (drífa), *Ywer* (júfr s. No. 2); foran Tungebogstaverne: *Towt* (toft), *löwt'* (løfte), *dröwt'* (drøfte); ligeledes: *Skröwt* (Skrift), *Röwt* (Rift), *hàwd* Mls. (haft); *Dòwl*, *Dèwl* (Angls. deofol, Isl. difill), *öwle* Angl. (Isl. öflugr); *Nàwn* (nafn), *Stàwn* (stafn), *jàwn* (jafn), *Hàwn* (höfn), *Höwn* (hefnd), *Sòwn* (svefn), *röwn'* (rifna), *nöwn'* (nefna); *Òwn* (Isl. ofn og ón).

Anm. Former i det ældre Sprog med *u*, *w*: J. L. auæ og avæ, N. M. Petersen: aufæ (af, Bio.) s. CXLVIII; houæth, (höfuð), louæth, giuæth; Flsb. grauær, hauær (baade: hefir, haver, og hafrar, Havre), hauæn (höfn), hæuær (hefir), huuæth (höfuð); Th. D. tywen, ower (yfir), hawer (hefir); Luc. leuæ, pröwæ (prófa), houæth, rywæs, grywæ (Griffer, eller af γρυψ, Isl. griffon), gywær (gefr), owen (ófan), tæwer (f. tæfer, smager), — idet dog *u* og *w* maaske er kun en Skrivemaade for *v*, jvfr. J. L. hævær (haver), Luc. stovæ (stófa, s. No. 2), havdæ (havde, Isl. hafði).

5. for *r*, foran *t*, i: *Skjowt'* (Skjorte), *fjowten'* (fjorten), *Kjòwl* (f. Kjōl, Kjortel, Isl. kjóll og kyrtill), *Skjöwt* Lsg. (Skjört), *stöwt'* (styrte), *Ywt* Vns. (Urt ɔ: nybrygget Øl), Varde: *Öwter*, Mls. *Ewter* (Urter, H. H. yrther, s. §. 81, *ö* 4).

Anm. Denne Overgang kan vel og ansees for en Brydning af Selvlyden (s. §. 117), efterat *r* er bortfaldt. Med *fjowten* sml. iøvrigt: Angls. flóvertyne, Oldfr. fjuwertyne, Nfr. fjowrtæjn og ældr. Dn. fjughærtæn (jvfr. Nrsk. fjogo, fire), saa at det kunde være: fjowerten (*g* — *w*). — *Skjowt'* og *Kjòwl* henføres maaske rigtigere til Brydning §. 117.

Vokalisering.

§. 113. Visse Konsonanter kunne i Forlyden ikke vel forbindes med den følgende Vokal (*e, æ, ø*) s. §. 47. 85, *men istendenfor et indskudt j eller ÿ* antage nogle Sprogarter *en virkelig Vokal,* der faar Tonen, *i* foran *e* og *æ*, *y* foran *ø*, hvorved Stammevokalen forkortes, hvis den var lang, f. Ex. *Kîël* Lnb. (Kjedel), *Kiëḻd* Lnb. (Kjelde, Brönd), *Kiëd* (Kjæde), *Sîël* eller *Sḭl* (Sjæl, Td. Seele, Isl. sál), eller *je, jæ* smælter sammen til *i*: *Kiring* Rnd. (Kjering, Forfriskning), *skir'* Lsg. (*skjær'*), Lnb. *fîl* (Isl. fèl ɔ: fjel, faldt) — fremdeles: Lnb. *Sÿö* (f. *Sjô* Isl. sjár), *Sÿön* (f. *Sjÿn* Isl. sjón), *Mÿöl* (mjöl), *kyör* (f. *kjør* eller *kÿør*), *györ* (f. *gjør*), *kyöv* (f. *kjøv*). Sjelden bliver *w* til *u* foran *a*: *sûe* f. *swar* (Tlo.) s. §. 72, *syrt'* Lsg. (f. *swart*, svarede). — At Ordet derved er blevet udvidet, idet at det er blevet tostavet, s. om Udvidelse §. 134 flg. At det saaledes vokaliserede *j* og *ÿ* kommer tilbage ved Böjning og Orddannelse, samt at en overgaaet Selvlyd *i* af *e*, *u* af *o* omvendt bliver til en Halvselvlyd *j* og *w* s. under Forandringer §. 170 og Anm.

Anm. Overgangen viser iøvrigt hen til *i* og *y* som oprindelige for *j* og *ÿ*, og maaske de ældre Former: skiep (Skjeppe), skiethæ (skete) have været udtalte med *i* (s. §. 79 Anm.); sml. Ærø: hiëm (hjem, eller f. hēm Isl. heim).

§. 114. Til Vokalisering kan henregnes *Bortfald af en Halvselvlyd*: *w* i Forlyden (s. §. 94), og *j* (for *g*) i Efterlyden, — idet den sammensmælter med eller opsluges af den beslægtede Stammevokal, *u* = *w* + *o*, f. Ex. *ụd* f. *wôd* (vaad), *ụnd* f. vond (ond), *uer* f. *warer* eller *worer* (varer, passer paa); *y* for *ö* + *j* (*g*), f. Ex. *hy* f. höj (høgh), *drŷ* (og *drû*) for dröj (Isl. drjúgr); *i* = *e* + *j* (*g*), f. Ex. *Li'* Angl., Leje (ældr. Dn. leghæ), og analogt hermed: *si'* Tdr. Angl. f. *sej'* Isl. segja ɔ: seia (Dn. sige alm. udt. sīë).

§. 115. I Modsætning hertil gaar en Halvselvlyd over til en Medlyd, nl. *j* (i Dn.) til *g*, i: *Ræger* Aarh. (Rejer).

Brydning.

§. 116. Brydning finder Sted ved visse, sædvanlig lange,

Selvlyde, og er egenlig en Udvidelse af samme, idet at den lange Selvlyd opløses i en beslægtet kort og en Halvselvlyd: *j* eller *w*. De Selvlyde, der saaledes brydes, ere *o* og *u*, *e* og *i*, samt *y*, sjeldnere *ø* og *æ*; f. Ex. *Ròw*, Isl. ró, *trèj* tre, Isl. þrír o. s. v. Denne Overgang er karakteristisk for de nordlige Sprogarter og forekommer kun undtagelsesvis i de sydlige.

§. 117. Med *w* brydes 1. *o* til *w*: *Ròw* (ró), *Lòw* (en Lo) og *lòw* (lo, Dat.), *ròw* (róa), *Klòw* (kló), *Skòw* (skór, Sko), *gròw* (gróa), *sòw* Lnb. (f. *sô*, at saa), *jòw* (jo, sml. Isl. já), *Bròwer* (f. *Brôer*, Broder), *Mòwer* Lsg. Mls. (f. *Môer*, *Mûer*, Moder), *glowend* (glōende, at glóa); *Owsling* Vns. (f. Ostling, Isl. óstra, Østers), *Lòws* Nsm. (Lods udt. Lôs); Lsg. *Jòwr* (Jord), *Owrkok* (Urhane), *Stòwl* (Stol), *mowlen* Nsm., *mowle* eller *mawle* Als (mulden), Lnb. *Krown'* (Krone), *Town'* (Tone); *o*(*æ*) til *aw*, ɔ: *Gusslàwn* Nsm. (Gudslaan); *a* til *aj*: i *Àjst* Aarh. (f. *Âst*, Arts, s. §. 87).

2. *u* til *ow* (ovv): *now* Lsg. (nu), *snòw* (snúa, sno), *Unnenòwer* Mls. (*Unnenûr* Nsm.), *bròwn* (brun), *Lown'* Lnb. (Lune); sjelden til *öw*: *snöws'* Vns. Rnd. (snuse) —

saa at brudte Former vexle med ubrudte: *ròw* og *rô*, og i de nordlige Sprogarter selv: *Jòwr* og *Jôr*, *snòw* og *snûë* Lnb., *Skòw* og *Skûë* (Lnb. Hestesko).

Anm. Brydningen *o* — *ow* synes at have sin Grund i den nordlige Udtale af *ô* som *òw* (§. 19). I det ældre Sprog forekomme brudte Former först i en sildigere Tid: 1524: lòw (Lo), boud (Bod), goud (god), ourd (Ord), iourd (Jord), bourd (Bord).

§. 118. Med *j* brydes 1. *e* (og *ĕ*, *ä*) til *ej*: *rèjn* Lnb. Lsg. (rên), *klèjn* (Sv. klĕn, Isl. klèn ɔ: kljen, Nfr. klín), *nejt'* (f. net', Flsb. netæ, Isl. neita, sml. Dn. negte), Angl. *-hejt* (-hed), *Möjlehejt* (Mulighed); kort *e* og *ä*, foran *s*: *Grejs* Lsg. Skg. (Græs), *Mejslinger* Lsg. (Mæslinger), foran *st* i de østlige Sprogarter og Lsg.: *Hejst* (Hest), *Vejst* (Vest), *Blejst* (Blæst), *fejst'* (fæste), o. s. v. — ligl. i: *hèjn* og *hejni* Mls. (hen og henne), *Pejter* (Peter); *Andrèjs* (f. Andrês ɔ: Andreas); — *Snèj* Nsm. (Hms. *Snô*, Sne); *Fèj* Lsg. (Isl. fè, Fæ).

2. *i* til *ej*: *trejn'* Lnb. (trine), *Rejs'* (sml. Isl. rísa og reisa); *Bèj* Rnd. (Bi); kort *i*: *bejs'* (Rnd. *bes'*, bisse), *Sejser* Vns. Lsg. Nsm. (Engl. cissor eller scissors);

idet at brudte Former ogsaa her vexle med ubrudte: *rèjn* og *rēn*, *rén*, *-hejt* og *-hēd*, *Hejst* og *Hest*, *hèjn* og *hèn*, *Pejter* og *Pier*, *Sejser* og *Sesser*, o. s. v.

§. 119. Med *j* brydes fremdeles 1. *ŷ* til *öj*, Mls. Nsm. *ej*: *Bö̀j* og *Bèj* (By), *Dö̀j*, Nsm. *Dèj* (Isl. dý, Dynd), *nö̀j* (ny), *flö̀j* (fly, tradere), *föj* (fy!), *sö̀j*, Nsm. *sèj* (sy), især i Nsm. *Blèj* (Bly), *Skèj* (Sky), *Sèjl* (Syl); *y̆* (ø) — *öj*: *dröjs'* Aabr. (drysse), *töjs* Trnl. (Angl. *tøs*, Isl. tysvar); *ŷ* sjelden til *òj*: *Bòj* (?) Ulvb. (f. *Bö̀j*, By), —

vexlende med ubrudte Former: *By*, og *Bî* (ogs. Nsm.), *nŷ*, og *nî* eller *nîi* Mls., *fly*, *sy*, *Bly* o. s. v.

2. *ø* og *ö* til *öj*, i de sydlige Sprogarter: *löjs* Lrsk. (løs), *löjs'* (f. *lös'* læse), Aab. By *köjer* (kjøre); om *töjs* s. 1.

Anm. I det ældre Sprog *öj* for *y*: 1524: nöy ny. Med *Bö̀j* og *Bèj* jvfr. dog Isl. bœr og bær, med *löjs* Isl. lauss, s. §. 18 Anm.; *öj* for *ø* i det ældre Sprog, 1539: föil (et Føl). Med *köjer* sml. Isl. keyra.

§. 120. *jo*, *ju*, *y*, i Dansk, Isl. jó, jú, Angls. eó (ɔ: jó), samt Isl. *jö*, undrt. *y* blive i de nordlige Sprogarter til *yw*, Mls. Nsm. *iw*: *Ywl* (ogs. *Jỳwl*, Isl. jól, Jul), *Hỳwl* (hjól), *Skỳwl* (skjól), *Lỳws* (ljós, Lys), *Sỳwn* (sjón); *Dỳwr* (Sv. djur, Angls. deór), *Tỳwr* (Isl. og ældr. Dn. tjúr), *Bywren* (Byrde), *ifỳwer* Lnb. (ogs. *ifjòwer*, ifjor), *Opskỳwr* Hms. (som for Opskjôr, Opskjær, Høstgilde); Lnb. *Fỳwer* (fjörðr, Fjord), *Gỳwer* (gjörð, Gjord); og *kyws'* (kyse, sml. Sv. förtjusa), *Grỳwn* (Isl. grjón Gryn), *Lìwn* Nsm. (Sv. ljungeld, Lyn), *dỳw* (*sĕ*) Rnd. (dy sig), *Giwd'* Mls. Nsm. (Gyde), *Jiwde* eller *Iwde* Nsm. (Jyde).

Anm. Brydningen er vel fremkommen derved, at *j* i *jú* (*jó*) oprindelig var et *i* (s. §. 113. Anm.), følgelig *îo*, *îu* eller *iw* (sml. Mls. Nsm. *Dìwr*, *Tìwr*, *Lìws*, *Sìwn*), hvilket i nogle Sprogarter blev til *yw* (§. 80, *i*, 4). — I det ældre Sprog forekomme Former snart med *iw* (*iu*): Luc. lius, spiwth (spjót), snart med yw: Luc. lyws, lywd (Sv. ljud, Isl. hljóð, Lyd), sywn (Syn); (maaske dog *iu* og *iw* her kun er en egen Skrivemaade for *ju*: ljus, spjuth, der igjen staar for *y*); 1524: byurd (Byrd), hywrerne (sml. Jdsk. *Hjor'* Hyrde). I de sydlige Sprogarter: *Hjul*, *Dyr*, o. s. v. overensst. med Talesproget.

Fordobling, o. s. v.

§. 121. Ofte er en enkelt Medlyd bleven fordoblet imellem to Selvlyde: *jenne* (ene, af Isl. eina), *Jenning* (Ening ɔ: Enebær), *Jèdder* (eitr), *Errend* (eyrindi, Ærinde), *Jèrrik* (Eiríkr, Erik), *kjelle* (kjælen), *tålle* (taalig); ligl. *Gassi* og *Gåsse* (Gase eller Gasse), *djerres* (deres), og hvor Selvlyden oprindelig var kort, f. Ex. *Àgger*

(Ager, Isl. ak-r), *Nöggel* og *Löggel* (Nøgel eller Nøgle, Isl. lykill); i Böjningsformer, f. Ex. *smag'* — *smegger* Angl. (smager), *taf'* — *teffer* Angl. (taber), s. videre under Forandringer.

Anm. Fordoblingen har undertiden sin Grund i den korte Selvlyd med følgende haard Medlyd jvfr. akr, lykill; i Isl. fordobles *r* i: þeirra (deres), og *s* i: gassi (Gasse). I det ældre Sprog: J. L. næmmæ (f. næmæ, Isl. nema, capere og discere, sml. Dn. næmme), Hdsl. hannem (og hanum), Th. D. erre og ere, agger, Flt. aggere (Agre); ligl. terres (deres). (Maaske det alm. Navn for Ærø: Erre, fordum Erri (s. Egilss. Lex. poët.) er paa den Maade opstaaet af Isl. eyri, en lav, spidsudgaaende Strandbred). Sml. Dn. Edder (Isl. eitr), hedder (Isl. heitr), sammen (Isl. saman) o. fl.

§. 122. Omvendt er en dobbelt Slutnings-Medlyd tidt bleven enkelt, efterat *e* er bortfaldt: *Wog'* (Vugge), *Hær* (Herre), *Kar'* (Isl. karri, Karte), *war'* (værre), *tæl* (tælle, Isl. telja), *æp* (oppe), idet Stammens Selvlyd er bleven forlænget. Medlyden kan vedblive som enkelt ved Tillæg af Endelser: *Wogen, Hæren.* Undertiden er denne Overgang foregaaet, ogsaa naar Slutn.-Selvlyden (eller Endelsen) er beholdt: *begi* (begge), *Vege* Lnb. (Vægge).

Anm. Selvlydens Forlængelse kan betragtes som Erstatning for det bortfaldne *e*. I det ældre Sprog sml. J. L. hætæ og hættæ, Flsb. bygæn (Byggen, af bygge), Hdsl. hoger (hugger).

Assimilation.

§. 123. Assimilation, eller Samlyd, bestaar i, at den ene af to Selvlyde fordobles, efterat den anden er bortfalden; den bortfaldne Medlyd betragtes da som ligedannet eller assimileret med den tilbageblevne. Denne Overgang finder Sted ved Tungebogstaverne, forbundne enten med hverandre indbyrdes, eller med en Medlyd af en anden Klasse. Bortfaldet kan foregaa ikke blot med den förste Medlyd, men ogsaa med den sidste, og Fordobling kan ske af *t*, *s*, *r*, *l*, *n*, undertiden af *k*, *d*, *j*, *m*, men Bogstavforbindelserne kunne være mangfoldige. Ved Assimilation bliver Stammens Selvlyd altid kort (ligesom ved Fordobling s. §. 121) og gaar ofte over til en anden; Overgangen kan foregaa enten ved to umiddelbart forbundne Medlyde, eller efter en Sammentrækning ved Bortfald af den mellemværende Selvlyd.

§. 124. De Medlyde, der kunne assimileres, ere: *k*, *g*; *t*, *d*, *s*, *r*, *l*, *n*; *b*, *f*, *v* (*w*), og de forekommende Fordoblinger ere: *tt*,

dd, ss, rr, ll, nn, kk og *mm*. — Overgangen gaar for sig paa følgende Maade.

a. Assimilation af den förste Medlyd med den anden.

§. 125. *k, g* assimileres med *t*; *k* med *t* i Böjningsformer: Angl. *lutt* (f. lukt), *slutt* (f. slukt), *rått* Rnd. Angl. (f. rakt), *trytt* Gvsl. (f. trykt), *tÿtt*, Angl. *tott* (Isl. þótt af þykkja); *g* med *t*, i: *Latt* (Lægte), *Lĭtt* Nsm. (Løgte), *nott* Lnb. (f. nogt, noget, Isl. nokkut), og *nødd* Hms. (d. s.), *mǫdd* (f. møgt, meget, Isl. mikit, stort), *Vett* Lsg. (Vægt). Hertil høre saadanne Ord, som i de germaniske Sprog have *g, gh, h* = *ch* foran *t*, f. Ex.

	Nfr.	Oldsx.	Anglsx.	Engl.	Oldfr.	Td.
Detter	Dógter	dohtar	dóhtor	(daughter)	dochter	Tochter,
Nett	Nágt	naht	niht	(night)	nacht	Nacht,
rett	rogt	reht	reóht	(right)	rjucht	recht,

ligl. *lett* (Nfr. lagt, Td. leicht), *tett* (Nfr. tagt, Td. dicht), *slett* (schlecht), *flett* (flechten), Angl. Als Trnl. *vĭtte*, Hms. Rnd. Aarh. *bĭtte* (Anglsx. viht, Isl. vætt, Ejf. Flt. vætta; ekki vætta, slet intet), *atten* (Nfr. aagtäin, Anglsx. eahtatyne, Oldfr. achtatine, Td. achtzehn); — fremdeles i: *høtt* Angl. Vrn. (f. høgt), *drøtt* eller *drÿtt* (f. drygt, Isl. drjúgt), — *mått* Angl. (Nut. Ent. 2 P., Isl. mátt af mega), *utt* (vogte).

k med *s*: *Ussen* Vns. (Øxen bst. Ent.), *Yssen* Angl. (Øxne), *strass* Gvsl. (strax, egl. strags), *Vessel* Vrn. Angl. (Vexel); *Bossbum* (Buchsbaum).

g med *d*: *Mödding* (Møgdynge), og idet at *dd* i de sydl. Sprogarter bliver til *rr*: Angl. *Mörring*.

g med *n*: *Wonn* Vns. (Vognen); *g* med *s*: *lisse, lissem* (ligesaa, ligesom); *ng* med *t*: *fott* og *fått* (f. fongt af fonget, f. fanget, faaet); *ng* med *n* (-en) til *nn*: *gonn* (f. *gongen*, gangen).

Anm. I det ældre Sprog: Hdsl. Missumer (f. Mids.), St. Kn. høttithæligh (f. høgt.); Luc. høttidh (f. høgtid), 1484 tøtte (Isl. bet. Dat. þœtti). 1539: wutte; sml. Ærø: en Bitte, vutte, og strass (s. ovfr.).

§. 126. *t, d, r, n* med *l*: *Killing* (f. Kitling), *Hwilling* (Hvidling, af hvid Isl. hvít-r), *trill* (Isl. tritla); — *tille* (tidlig), *Bröllep* (brúðlaup), *mell* (meðal), — *Kjèlling* (Kjærling), *Falle* (Farlil), *Molle* (Morlil), *all* Angl. (aarle), *falle* Angl. (farlig); *ndl* i *Twilling* (af tvende, Nfr. Tvannling), *Trilling* (af trende, Nfr. Trannling); *Elling* (f. Endling af And); *ølle* (Angls. endlufon, Oldfr. andlowa, eller Isl. ellifu af ein og leifu, ɔ: en tilovers).

d, r, l, n med *t*: *møtt* (mødt og midt), *Fjett* (Fedt), *gott*

(godt), *lĭtt* (lidt), *hwitt* (hvidt og hvitte), *fløtt* (flydt), — *twatt* (tvert), *Stjatt* Lsg., *Stjett* Angl. (Stjært, Isl. stert-r), *swutt*, Als Nrhrd., *swatt*, Angl. Als Sndrhr. *sŭtt* (Lgkl. *swurt*, Isl. svart-r), Angl. *mytt, batt, tött, hvett, fjutten* (f. mørt, bart, tört, hvert, fjorten); ligl. *wŭtt*, Angl. *vott* (vort), *wŭtt* Hms., *watt* Lnb. Vns., *vätt* Mls. (været); *rdt* i: *hått*, Angl. *hatt* (haardt, Isl. hart); *rft* i: *Latt* (f. Larft, Isl. lereft, Lærred), — *ott* Angl. (alt ɔ: allerede), *otte* Trnl. (Ndsx. ál-to, altfor), *skatt* Angl. (f. skalt, du skal), *vĭtt* Angl. Rnd. (f. vilt, du vil) — *katt* Angl. (f. kant, du kan), og i: *mĭtt, dĭtt, sĭtt* (f. mint o. s. v.), *nitten* (Engl. nineteen, Angls. nigontyne); *ett, jett* (f. ent, et); *nd* med *n* (-en) til *nn*: *stonn* (f. standen).

Anm. Sml. i Dn. Killing, Bryllup, mellem, Tvilling o. fl., *tt* i Udtalen for *dt*, i hvidt o. s. v. og for *nt* i mit, dit, sit, nitten, sml. Isl. nítján. I det ældre Sprog forekomme derimod uassimilerede Former som: J. L. ent (f. ett), sint (f. sitt), Flsb. ient, sint (og siit).

§. 127. *d, r, n* med *s*: *Lass* (Læs, af lade), *Gwoss* (Gods), *Kryss* (Kryds), *visst* (vidst), *Rĭssel* (Redsel), *Rĕssel* (Rædsel), *Fössel* (Fødsel), *dössens* (dødsens), *Bjĭssel* (Bidsel), *betiss* (betids), *Massen* (Madsen), *besst* (bedst) — *Hoss* (Oldfr. Angls. hors), *Koss* (Kors), *Døssel* Als (f. Dörsel, Dörtærskel), *Tissdaw* Angl. (Tirsdag), *Tossdaw* Angl. (Torsdag), *Bøsst* (Vns. *Borst* Börste), *Tøsst* (Törst), *føsst* (först), *stösst* (störst), *tessk* (tærske), *Jess* Lnb. (Eders, Ærø: *Ers*), *Skossmand* Nsm. (Skursmand); *rds* i: *Gjassel* Lsg. (Gjærdsel), *Wassens* Rnd. (Verdsens) — *wuss, voss* (Td. uns), *hwiss* (Vrn. Angl. hvèns), *jessind* Angl. Hdsl. (Isl. einu sinni).

d, r med *n*: *sinn* (siden), *Wonnsda* (Odinsdag), — *Onni* Nsm., *Wonni* Lsg. (Orne), *Ann* Nsm. (Arne), *Kjenn* Nsm. (Kjærne, Frugt-), *Stjann* Lsg. (Stjerne), *Hjönn* Lgkl. (Hjörne), Angl. *Bynn* (Börn), *Hvŭnn* (Horn), *Kvŭnn* (Korn), *Tvŭnn* (Torn), *Gjanning* Lsg. (Gjerning), *Tanni* Nsm. (f. Törning ɔ: Törke); *rgn* i: *imonn* Vns. Trnl., *amonn* Angl. (i Morgen), *Monni* Nsm. (sml. Engl. morning); *d* med *r* i: *berr* Als (bedre, Isl. betri).

t, l, n med *k*: *ikk* (Isl. ekki f. eitki), — *hwikken*, Vns. *hwittjen* (hvilken) — *ikkoms* (Isl. einkum), *sykk* (synke), *drekk* (drænke), samt nogle, der i det germaniske Sprog have *nk*: *tykk* og *tykkes, takk, drikk* (Td. dünken, danken, trinken).

n med *g*: *stikk* (stínga, og ældr. Dn. stinge), *stakk* (f. stang), og følgende, der i de germaniske Sprog have *ng*: *fekk, fikk* (Oldsx. féng, Td. fieng), *gjekk, gikk* (Oldsx. géng, Oldfr. geng, Td. gieng).

Anm. Lignende Assimilationer ligge til Grund for Former i Dn. som: os, hvis (Isl. oss, hvess); samt: ikke, ikkun,

stikke, stak, tykkes o. s. v., fik, gik (Isl. ekki, stakk, þykki, fèkk, gekk), ofte i den danske Udtale af *ds*: Gods, Kryds, som Goss, Kryss o. s. v. I det ældre Sprog ere *lk* assimilerede i 1488: hwicken. — (Et enkelt *s* foran *t* og *k* var vel tilstrækkeligt, men det er her skrevet dobbelt, for at vise Assimilationen, i hvilken Fordoblingen har sin Grund).

§. 128. *p, f, v* assimileres med *t*: *etter* (Isl. eptir, Anglsx. æfter, Oldfr. Dn. efter, Nfr. éfter), — *àtter* Lnb. (d. s., Oldsx. Engl. after), *hatt* (Isl. haft), *sytten, sjytten* (f. syvten, Engl. seventeen, Angls. seófontyne, men Oldfr. sjúguntine og da s. §. 125, jvfr. §. 112, 2); *drutt* Vns. (drøfte).

v (*w*) med *l*: *Dellen* Vrn. (Dèwlen), *twill* (f. *twilt*' tvivlede); med *n*: *Ganning* Mrs. Thl. (f. *Gawning*, Noget til Gavn, eller f.: *Gadning* af Ndsx. (Ostfris.) gaden, bekvem, sml. god), *ginn* given; med *r*: *örr* Vrn. (f. övver, öwr, over); med *d*: *Hödder* Vns. (f. *Höwder* Høveder); med *s*: *tĭ Hass*, Fanø (til Havs).

m med *s*, i: *Blosster* (f. Blomster, et).

Anm. Sml. i Dn. atter (Isl. aptr, tilbage); sytten Isl. sjötján, ældr. sautján. I det ældre Sprog er *p* assimileret med *t*, i Luc. egytte land (Egypten); *v* med *l*, Luc. alles (avles); *v* med *d*, i 1524: hadde (havde, sml. Sv. hade, udt. hadde og Td. hatte f. habte).

b. Assimilation af den anden Medlyd med den förste.

§. 129. *Ganebogstaver* med den förste: *tk* til *tt*: *itt* og *ĭtt* (f. itke, sml. eitki); *nk* til *nn*: *tinnt* (f. tinkt', tænkte); *rg* til *rr*: Angl. *bjĭrr* (bjerge), *virr* (værge), *sörr* (sörge); *lg* til *ll*: *föll* (følge), *sell* Angl. (sælge); *ng* til *nn*: *inne* Angl. Vrn. (Isl. eingi, ingen), *manne* (Dn. mange, eller s. §. 84).

Anm. I det ældre Sprog: St. Kn. og 1539 selle (sælge), og i Talesproget den hyppige Udtale af *rg* og *lg* som *rr* og *ll*. Med *itt* og *ĭtt* sml. Øsporgene: itte og ĭtte; med *manne* jvfr. Ærø.

§. 130. *Tungebogstaver* med den förste: *st* til *ss*: *hiss* (hist); *ld* (undrt. *lgd*) til *ll*, Dn. *ld, lt, lgt*, i Datider af den sv. Böjn.: *skull* (skulde), *vill* (vilde), *djell* (Isl. deildi), *tåll* (þoldi), *häll* (f. hælde f. hælede), *soll* (ældr. Dn. soldæ), *full* (ældr. Dn. fuldæ, Isl. fylgdi); fremdeles: *Kjell* (sml. Isl. kelda), *holl* (halda), *woll* (valda), *gjell* (gjalda), *Oll* (f. Olde, Bedstemoder), *eller* (eldri, ældre), *oller* (aldrig). I Almindelighed hvor Skriftsproget har *ld* og følgende toneløs Endelse: *Gill* (Gilde), *fall* (falde), *kall* (kalde) o. s. v.,

altsaa ogsaa: *Gilled* (Gildet), *fàller* (falder), *kaller*, *Bòllen* (Bolden), *Sìllen* (Silden)[1]) o. s. v. — *rd* til *rr*: *Tŏrren* (Torden), *Bòrren* (Engl. burden) og Lsg. *Börren* (Byrde, eller f. *Bywren* og da s. §. 128), *farre* (færdig), *farres* (færdes); *nd* (Dn. ndt, nd i Datider) til *nn*: *pinn* (Isl. píndi), *kinn* (Isl. kendi), *kunn* (kunde); fremdeles: *Pann* (Pande), *Tonn*, Nsm. *Tenn* (Tønde), *Unnen* (Oldsx. Anglsx. Isl. undorn), *Vinni* (Flsb. Windigh, Vindue), samt ellers, hvor Dansk har *nd* foran en toneløs Endelse (s. *ld*): *binn* (binde), *bunnen* (bunden), *unner* (under), *unnele*, Angl. *vunnle* (underlig), *hinn* (hende), *hinner* (hindre), *annen* (anden), *'annt* (andet); ligl. *Mànnen* (Manden), *Lànnet* (Landet), *Hând* — *Hènner*[2]) (Hænder). Undtag: Angl. *manden* (*jìn*) f. mangen (s. §. 95); — *rn* til *rr*: *Worri* Thl. (Orne). — Om Assimilationens Ophør s. under Forandringer.

Anm. Af Assimilationerne *ll* for *ld* og *nn* for *nd*, hvilke ere almindelige i den dannede Udtale, forekommer i det ældre Sprog: Luc. skill (Skyld, sml. *Skyll*: Als, der mangler det stød. Toneh.); 1508: allerdom (Alderd.), ligl. holle (holde); J. L. funnæn (Isl. fundinn); Th. D. mannen og manden, winner og windær; Luc. hannen, hen (sml. Isl. handan), pannen (Panden), wanneth (Vandet); ellers svarer til *ll* og *nn* i Almindelighed ældre Dansk: J. L. kallæ, Hdsl. kalle, Flsb. foll, feller; fremdeles J. L. hænnæ (hende), annæn, minnæ (mind-re), sannæst, kunnæst, innæ, Flsb. synnæn, Hdsl. minner (mindre), innen, Sinnen, Quinnæ.

§. 131. *Læbebogstaver* med den förste Medlyd: *mb* til *mm*: *Timmer* (ældr. Dn. timbær, Isl. timbr); *ml* til *mm*: *Jammen* Rnd. (*Daw J.*), f. *Jamling* Trnl.; ældr. Dn. jamling og jamlingæ (Aarsdag); *tv* til *tt*: *Natter* Hms. (Isl. náttverðr), og *dv* til *dd*: *Nadder* (Nadver); *sv* til *ss*: *tøsser* Vns., *tøss* Thl. og *töjss* Trnl. (Isl. tysvar); *rv* (rf) til *rr*: *arre* og *erre* (arve, Isl. erfa), *Hwerrel* (Hvirvel, Isl. hvirfill), *Harrest* Trnl. (Engl. harvest, jvfr. Td. Herbst); *lv* (lf) til *ll*: *Kall* Vrn. (Kalv, Isl. kálfr), *kall* (kjælve); Vrn. *Ull* (Ulv. Isl. úlf-r), *Gull* (Gulv, Isl. gólf); *Søll* Als (Sølv, Isl. silfr), *töll* Vns. (tolv, Isl. tólf); *Hellet* (Helvede, Isl. hel-víti), og Als *Hello* s. §. 79 *e* 3; fremdeles: *töllt* og *tollt* (tolvte); ved Endetillæg, naar *v* var bortfaldt (s. §. 94): *Sòl* (Sølv) — *Sòllet* (Sølvet), *fŏsöll* (forsølve), *hàl* (halv) — *hall* (Flt. og bst. halve); *lg* til *ll*: *Bylle* Lnb., *Bulle* Angl. (Bølge) s. §. 138.

---

[1]) eller: *Bol(d)en, Sil(d)en.* — [2]) eller: *Man(d)en, Lan(d)et, Hen(d)er*

Anm. I det ældre Sprog *mm* for *mb*: Hdsl. Timmer (J. L. timbær); Luc. æmmet (Isl. ambt og embæti), *th* eller *dd* for *tv* eller *dv*: Luc. nathoræ og 1524 Naddouren (náttverðr og Nadver); *ss* for *sv*: J. L. tøsser s. ovfr.; *ll* (ɔ: *rr*, s. §. 38 Anm.) for *lv* (ɔ: *rv*): 1539 Mallen (f. Màrren, Màrven). Jvfr. Dn. Tømmer, og ofte i Udtalen af *lv*. — Med *Harrest* jvfr. Ærø.

§. 132. Til Assimilation kan henregnes *j'*, for *jj*, for *dd*, Dn. dt (Datid) i de vestlige Sprogarter, medens de østlige her have *dd*: *sprej'* — *spredd* (spredte), *föj'* — *fødd* (Isl. fæddi); ogsaa i: *nöj'* — *nødd* (nødte), jvfr. §. 111, 4.

Anm. I Ordet *Dower* (for *Dowwer*) er det usikkert, om *g* er assimileret med *v* (Isl. dagverðr), eller *v* sammensmæltet med *w* i *Dàw* (f. Dâg).

§. 133. Den ved Assimilation fordoblede Medlyd er i nogle Sprogarter *bleven enkelt*, med forlænget Stammevokal: Mls. *ræ̂t*, *slæ̂t*, *tæ̂t*, *flæt* f. *rett*, *slett*, *tett*, *flett* (s. §. 125), Vrn. *al'* (*monn-al'*), Angl. *all* (aarle), og alm. i *ot'* (otte eller aatte, udt. *ate*, Td. acht), og hyppig ved *rg*, *lg*, *nd*, hvor Talesproget har *rr*, *ll*, *nn*: *spør*, *sæl*, *vænd*, *Ænd* (for: *spörre*, *selle*, *venne*, *Enne*); *an*, *ān* (f. *annen*, *anden*).

Anm. Sml. Ærø: ræt (f. rett), ræte (rette), slæt (f. slett), Daater (Datter). I det ældre Sprog Flsb. aat og atæ (Isl. átta, 8), rææt (Isl. rètt-r); Hdsl. sæle og selle (sælge).

Udvidelse.

§. 134. Ved Indskydning eller Tilföjning af en Selvlyd vinder Ordet en Stavelse og udvides altsaa ved den deraf opstaaede Forlængelse.

§. 135. Udvidelse bevirkes ved Bortfald af det tonelose Slutnings-*e*, i Ord, som derefter komme til at ende paa to eller tre Medlyde, især naar den sidste er *r* eller *l*. Der indskydes da, for at lette Udtalen, et *e*, undertiden *i*, mellem den sidste og den foregaaende Medlyd, der oftest fordobles, hvis den var enlig, men *nd* og *ld* assimileres, f. Ex. *lĭmmer* Rnd. (f. limr', limre ɔ: gjenlyde s. §. 84), *jammer* (f. jamr', jamre), *bevver* (f. bevr', bævre), *glodder* Lsg. (f. glodr', glodre, kline), *pludder* (f. pludr', pludre); samt *j* (f. *jj*): *bejer* (f. bejr', bedre), og *w* (f. *ww*): *Hawer* (f. Hawr', Havre), *hywer* (f. hywr', Isl. hœgri, höjre); ligeledes: *klinger* (f. klingr', klingre), *hinner* (f. hindr', hindre), *ynger* (f. yngr', yngre), *minner* (f. minr' eller mindr', mindre), *anner* (f. anr' eller andr',

andre), Rnd. *ajer* (f. adr' Isl. Gjf. Flt. aðra, eller s. foreg.), *eier*, *hejer* (Isl. eðr, eller), *nower* (f. nogr', Nrsk. nokre, Sv. några); fremdeles: *Evvel*, Angl. *Æfel* (Isl. epli, Æble), *Oggel* Vrn., *Algel* Nsm. (Ugle), *Skaggel* (Skagle), *tummel* (tumle), *steggel* (f. stegl', stejle), *hannel*, Rnd. *hajel* (f. handl', handle); ligeledes: *Errem* (f. Erm', Ærme), *warrem* (f. warm', varme); *Tarrem* (f. Tarm', Tarme), *Bĭrret* (f. Birt', Birte, Birgitte), *Dorret* (f. Dort', Dorthe, Dorthea), *drunken* Angl. (drukne); *lyssen* (lysne), *tetten* (tetne, tette). — I Angl. indskydes *e* ogsaa foran *p*: *hjĕllep* (f. *hjelp*' hjælpe), *g* foran *k*: *Bjĕllek* (f. *Bjelk*, Bjelke), *Kjerrek* (f. *Kjerk*', Kirke), *dunnek* ogs. Trnl. og Als (f. dunk', tordne), *ennek* (f. enk', Isl. eink, einka, sml. enk-elt og Rnd. *enken* Isl. Hsf. Flt. einkum). I Mls. har dette indskudte *e*, forlænget til *æ*, endog faaet det standsende Toneh. *mennǽr* (f. *minner* mindre) s. §. 193 Anm. Selvlyden kan ogsaa i Enstavelses-Ord indskydes imellem de to Slutnings-Medlyde, især i Angl.: *Hvellep* (f. Hvelp, Hvalp), *Hjellep* (Hjælp), *Hannek* (Hank), og s. *ennek* ovfr.; ligeledes: *mÿrrekt* (morkt), *sterrekt* (sterkt). — Udvidelse ved Indskydning af en Selvlyd er ogsaa foregaaet i: *Ūind* Rnd. (f. *Ūnd*', Onde), *kullit* Nsm. (koldt). — Sjelden er *e* indskudt i oprindelige Enst.ord paa *gl.*: *Faegel* Lessø (Fugl, ellers *Fòwl*). — At det indskudte *e* bortfalder ved Böjning s. und. Forandringer.

Anm. Det indskudte *e* (og *i*) kan betragtes som Erstatning for den bortfaldne Slutnings-Selvlyd. Paa denne Udvidemaade findes flere Exempler i det ældre Sprog, hvor den indskudte Selvlyd er *æ*, *e*, sjelden *a*, *u*: J. L. ænnægh (f. æng, Isl. eingi, Ingen) og[1]) skywæ̀l (f. skyflæ), aræn (Isl. arni, Arne), nokær andær (Sv. några andra), hyghær (f. høgre), ældær (Isl. eldri), yngær (Isl. ýngri), fyughær (fire); maaske ogsaa i mannugh eller manægh, manig (f. mang, Anglsx. manig, mange s. §. 129); Flsb. hindær og hindæræ, andær (f. andræ), og timbær[2]) (Isl. timbra, tømre), bætær (bedre, bøde), mindær (mindre), høghær (Isl. hœgri), vinstær (Isl. vinstri); Hdsl. sigeler (Isl. siglir), tuiffeler (tvivler), Haver[3]) (Havre Isl. hafrar Flt.), bether (bedre, hr. Gr.), noger andre; Luc. høger (höjre), wenster, — heder (hædre). Til Udvidelsen af Enstav.ord ved Indskydning, der er sjelden i Jydsk, men hyppig i det ældre Sprog, svarer: J. L. waghæn (vagn), sokæn (sókn), wapæn (og wapn, Isl.

---

[1]) efter N. M. Petersen. [2] efter Corp. statutor. Slesv. [3]) smstd.

vopn, sml. Dn. Vaaben), stauæn (Stavn), svarum[1]) (Sverm, Anglsx. svearm); Flsb. iauæn (jafn, jevn), goghæn (gagn, Gavn), dyghæn (Sv. dygn, Dögn), hauæn (höfn, Havn); Luc. sellef (selv), hallef (halv), skjallef (skjalv). — Skjönt *e*-Lyden kun er svag i *Errem* (Ærme), *Kjerrek* (Kirke) o. s. v. se ovfr., er Skrivningen med et lydeligt *e* her foretrukken for ', sml. beslægtede Sprog, s. No. 38.

§. 136. Til Udvidelse ved et indskudt *e* kan henregnes Endestavelsen *-er*, der i Isl. kun er ṙ (med Skva eller uegenlig Vokal s. §. 55) f. Ex. *Tìmmer* (timbṙ), *Vinter* (vetṙ), *nîer* (niðr), og Endelsen *-er*: *Bröjer* (brœðr), *Bỳnner* (bœndr); samt i frems. Nut. (3 Prs.) i Hndlef. af de sterke Gjo.: *kummer* (kemr), *faller* (felr) o. s. v.

Anm. Sml. i det ældre og nyere Sprog: J. L. Flsb. timbær Tømmer, winter, Vinter, Hdsl. nither Sv. neder; ligl. brøthær Sv. bröder (Brødre) og: kummær kommer, feller falder o. s. v.

§. 137. Udvidelse ved Indskydning af et betonet *y* foran *ø*, som derved forkortes til *ö*, sker i Lnb.: *Hŷö* (Hø), *tŷö* (tø), samt ved Vokalisering af *j* til *i* og *y*: *Kîel* (Kjedel), *Kŷör* (*Kjôr*) s. §. 113. — Et kort *i* er indskudt efter Selvlyden i Mls.: *Grûid* (grjót), *ûid* (ud), og et kort *o* efter *u* i Vns. *Huos* (Hose), *Puos* (Pose) s. §. 76 *o* 1.

§. 138. Udvidelse ved Tilföjning af en Selvlyd (*e*) finder Sted efter Assimilation af *rg*, *rv* (*rf*), *lg*, *lv* (*lf*) s. §. 129. 131, jvfr. §. 71: *Bjèrre* (Bjerg), *Sòrre* (Sorg), *Kòrre* (Sv. korg, Isl. körf, Kurv), *Màrre* (Isl. merg-r, Marv), *Tòrre* (torg, Torv, og torf, Törv), *Tàrre*, Lsg. Mrs., *Tèrre* (þarfi, Tarv), *Àrre* (Arv), *Kjèrre* (Kjerv), *Skùrre* (Skurv); fremdeles: *Tàlle* og *Tèlle* (Talg), *hèlle* (f. helg, Isl. helg-r, hellig), Angl. *Kalle* (Kalv), *Gulle* (Gulv), *Ulle* (Ulv); og da det er en almindelig Regel, at det toneløse *e* bortfalder af Slutningen (s. §. 70), kan Ordet betragtes som atter udvidet ved det *e*, der blev tilföjet for at lette Udtalen, efter Assimilation af *rg* o. s. v.: *Farre* (f. Farv' Farve), Angl. *Ferre* (Sv. färg), *Harre* (Harve), *arre*, Angl. Als. *erre* (arve), *Bylle* Lnb., *Bulle* Angl. (Bølge), *Fölle* (Følge), *telle* (Isl. telgja og tálga), *hvelle* Angl. (hvælve), *skelle* Angl. (skjælve), *Sàlle* (Salve).

Anm. Om Beskaffenheden af det tilföjede *e* s. §. 71 Anm. — Overgangen er hyppig i Talesproget, især af *rg*, *lg*. I det ældre Sprog forekommer en lignende Udvidelse: Hdsl. Talle (Talg), sædvanlig uden Assimilation og oftest med *i*, under-

---

[1]) efter Corp. statutor. Slesv.

tiden *e*, *æ*, *u*, indskudt imellem *r* eller *l* og *g*: Flsb. biærigh (bjerge), tæligh (Isl. tólg), fyligh, og J. L. fyllugh (Isl. fylgja); Hdsl. Torig, Toræg, Torug (Torv); Th. D. tørug (Torv), nyboregh (Nyborg), følig (følge), selluf og siælf (selv), halluf (halv), St. Kn. sielef eller sielæf (selv); tolif eller tollif, tolæf eller tollef (tolv), halift (halvt).

§. 139. I nogle Sprogarter tilföjes en kort Selvlyd som Efterklang af det lange Tonehold: Lnb. *Skûë* (Sko, Heste-), ligl. *bûë* (bo), *snûë* (sno); især Als efter det slæbende Toneh.: *Kuë* (Ko), *tuë* (to, Flk.) og *triē* (tre, Flk.), *Yë* (Angl. Vrn. *Y'* Øje) eller *a*: *roa* (ro ɔ: more sig, sml. Sv. roa), *roale* (Sv. roligt, morsomt); Angl. *Sjaa* (f. *Sjœ*, Isl. sjár og sjór), Als *Syë* (Sø). — Enkelt mærkes: *Sywi*, Angl. *Syvve* (Als *Syvv*, Siv).

§. 140. Endelig kan Ordet blive udvidet ved Tillæg af en hel Stavelse, uden forandret Betydning: — *en*: *Stilken* Vrn. (en Stilk), *Hòvven* sml. Dn. en Hoben (Hob), *ejsen* f. *ejesen* (ellers, jvfr. i det platte Sprog: hèllesen), *nýssen* (nys, nylig); ofte i Forbindelse med andre Ord: *retten gue*, *retten gott* (ret, rigtig god, godt), *nokken en Pot* (nok en P.), *den sjellen sam'* (jvfr. Isl. Gjf. Hank. sjálfan); — *ens*: *sisstens* Angl. (sidst), *enkens* ellers *ennekens* Angl. (f. enk', enkelt, s. §. 135), sml. *oltiens*, foræld. Dn. altidens (altid), — idet *s* vel er Ejf. Endelsen (tíð ellers Hunk.); — *es* i Nut. Tlf., Dn. *s* alene: *flöjtendes* f. *flöjtend* flöjtende s. §. 192); ligl. *entes* (f. *ent'*, Kbhvn. inte ɔ: intet = ikke) s. §. 89. — *um*: Vns. *Karum* (Kar), *Flirum* (f. Flir', Flire, Flænge); men disse Endetillæg føre over i Böjning og Orddannelse.

Forkortning og Sammentrækning.

§. 141. Et Ord, hvoraf det toneløse *e* uden Erstatning er bortfaldt, er derved blevet forkortet; ikke sjelden er en hel Stavelse bortkastet: *ĕ* Rnd. (efter Tho.), *hĕ* Als (f. *heller* ɔ: eller), *tøs* Angl., *tøss* og *tø* Trnl. (Vns. *tøsser* to Gange); *no*, *nä* Rnd. (noget og nogle, s. §. 303, b), *a*, *a'* Thl. f. *otte* Trnl. altfor, eller af Isl. of-, og da s. §. 93); med Fordobling: *All* (f. Allen, Alen); fremdeles i Böjningsformer: *lœ* (lagde), *ku* (kunde), *sku* (skulde), s. und. Forandr.

§. 142. Fremdeles forkortes Ordet ved Sammentrækning: *mens* (medens), *īn* Vns. (ingen); *Pæng* (f. Penninge) i assimilerede Former: *örr* Vrn. (f. *övver* Sv. öfver ɔ: över, over), *mell* (f. medel, Isl. meðal), *sinn* (siden), s. §. 126—28; i Böjningsformer: *ser* Rnd.,

sir Angl. (f. *sèjer*, siger), *hørr* Vrn. (hører); *hær, hár, hâr* (f. Isl. hefir, haver), *an* (anden); ofte i Halvstavelser (§. 55); *Pæl* (Pægel), *Kèjl* (Kjedel), *Knèwl* (Knebel), *Dèwl* (Djævel); ligl. *Fâr* (f. *Fâer*, Fader), *Mŷr, Mòwr* (f. *Mûer, Mòwer*, Als *Moa*, Moder); *Spâr* (f. *Spâer*, Spader, i Kortspil), *Klöwr* og *Klèwr* (f. *Klöwer* og *Klèwer*, Kløver); *Lèjr* (f. *Lèjer*, Læder); *Vēr* Als, *Vèjr* Hms. (Vedder, Isl. veðr); *ejs* Rnd. (f. *ejes* ellers).

Anm. Lignende Sammentrækninger forekomme i Dn.: mens, har, og i Talesproget alm.: Spār, Klør, begge i Krtspl., Lær, Fār, Mōr. I det ældre Sprog: J. L. kung (ogs. kunnugh og kunung); St. Kn. menske (Menneske). Luc. faræn (Faderen).

§. 143. Begge Dele ske i Egennavne: Bortfald i: *Ras* (f. Rasmus, Erasmus), *Pòwl* (Paulus), *Sissel* (Cicilia); især i Fornavnet derved, at det forbindes med Familienavnet: *Ka Lasses* (Karen L.), *Ma Harms* (f. Maren H.); *Pä* eller *Pe Masen* (Peter Madsen). Sammentrækning i: *Kræn* (f. Kræsten, Kristen), *Söwren* eller *Soren*, sml. Sören (Severin), *Pær* for *Piĕr, Pejer, Pejter* (Peter, sml. Pēr); *Dorret*, Dorthe (f. Dorothea), *Birret*, Birte (f. Birgitte), *Mî* Trnl. sml. Mîe (Marie) o. s. v.

§. 144. Sammentrækning af flere Ord finder ofte Sted, idet Ordene smælte sammen til et, hvorved en eller anden af de anførte Overgange indtræder, f. Ex. Fordobling af *d* (blødt) i Sto. *dĕ* (dig), *dem*: *mèddĕ* (*mĕ dĕ*), *vèddem* (f. *ve dem*), *fòddem* (*fo dem*, faa d.), *hàddem* (*ha dem*); især Bortfald ved Kjo. og Nvno., af det förste i: *Jân* (Jorden), *Hûst* (Huset); af det sidste i: *Færen* (Faderen), *Mŷren* (Moderen), *Bròwren* (Broderen), *Sâlen* eller *Sajlen* (Sadelen) s. 142; af Sto. med Gjo. *hâr-en* (har den), *mæ-et* (med det), *sŷr-em* (ser dem), *æ-et* eller *er'-d* (er det), og ellers saa ofte i Talen: *sikken!* (*i*-Lyd) se hvilken! *summet-dis*, Vrn. *så möjs*, Angl. *så möls* (saa meget des); fremdeles *a'r* (f. *a`er*), *a'l* (*a vil*), *så'l* (saa vil), *dj'ĕ* (*di er*), *de'r'tt* (*de er ĭtt*), *Do ed-d' ĭtt* (*Do ĕ da ĭtt*), *Dok' ĭtt* eller *Do ka'tt* (*Do ka ĭtt*), *tĭ'm Mynen* (*tĭ um M.*), Lsg. *s'do* (*ska Do*), *s' how'* eller *s' ow'* (*ska how'*, huske), *de 'r-i' bejer* f. *de ĕ* (er) *jo bejer*, o. s. v.

Anm. Denne Art af Sammentrækning forekommer ogsaa i Talesproget ved Stedordet: hâr-en (har den), tâ-et (tage det); og i det ældre Sprog: Flsb. æftret ɔ: æfter thet; Th. D. maa løsen (løse then), bygghet (bygghe thet), skal holdhet (holdhe thet); Hdsl. Byn og Byen; Luc. faræn s. §. 142 Anm.

Omsætning.

§. 145. Undertiden omsættes en Medlyd med en Selvlyd: *skrap* og *skarp* (i noget forskjellig Betydn.); eller en Medlyd: *tessk*, tærske, for *tresk'* (Isl. þreskja, Mgoth. þriscan), *Hoss* f. Hors (Isl. hross), *Koss*, Kors (Isl. kross, jvfr. crux, Kreuz), *Kassten* f. Karsten (Nfr. Krasten, sml. Kristen), *Torsk'* Angl. (Trøske); Medlyde med hinanden: *Vinser* Rgkb. Lsg. (Bismer, Nfr. Vanserne s. §. 108), Vns. *Slatjer* (f. *Slajter*, Slagter), *lawnt* Als (som f. lagnt, langt, eller sml. Isl. lángt ɔ: lawngt), *fimmer* (f. fimr') og *firrm'* (fimre og firme, løbe med Travlhed),[1]) *igjemmel*, ældr. Dn. *gømæn* (igjennem).

Anm. Flere af de anførte Exempler vise en lignende Omsætning i Dansk; sml. endnu: fersk og frisk, Tærskel, Isl. þreskjöldr, þreskuldr; og i det ældre Sprog: J. L. therskyld, wang lass f. wagn l.; Hdsl. wæpend f. wæpned (væbnet); Th. D. windesbyrth (Vidnesb.). — Sml. Ærø: kritte Engl. cart.

Tilbagetrækning.

§. 146. Selvlyden i det efterfølgende Ord virker nu og da tilbage paa den i det foregaaende, saa at Lydene ligedannes: *lö öwer* f, *lô öwer* (laa over), *stöd sôn* f. *stod sôn* (saadan); i Sammensætning: *hwitti* f. *hwa Tî; Orrepât*, ellers *Àrrep.* (Arvepart).

Fremmede Ords Behandling.

§. 147. Naar fremmede Ord anvendes, have de sædvanlig faaet et saadant Tilsnit, at de mere stemme med Folkesproget; deres Form er derfor som oftest forandret i Henseende til Betoning, Bogstaver, eller Stavelsernes Antal. Iøvrigt have de et forskjelligt Udseende i de forskjellige Landskaber, og der kan ingen almindelig Regel gives for deres Skrivning. — Tonen flyttes til den förste Stavelse i: *Krétùr*, *Kŏmpen* eller *Kŭmpen* (Kompân), *Àwis* (Avis); til den sidste i *Moriân* (Môrian). Selvlyde bortfalde: *glant* (galant), *Amrâl*, *Plvtòng* (peloton), *Boríc* Als (Spansk: borrico, Æsel; eller indskydes: *gilik* (gleich, strax, sml. Isl. glíkr d. s. s. líkr), *Favverik*, *Fodderâs* (fourage); ombyttes med jydske: *Plasêr*, *Seldât*, *Krĕbât*, *Sessjûn*, *Ventîn* (vingt-un, et Hasardspil), *Sinkedûs* (cinq à douze), *Mosjé* og *Mŭsse* (monsieur), *Kjøróws* (Kehraus), *Bigtskin* (Beichtschein), *Mess* (missa), *Merakkel*, *Reggimint*, *Per-*

---

[1]) s. Molb. Dial. lex.

pindikkel, ungefær og *engefær* (ohngefähr), *akkerât, ressenàvvel, ladîr* (lædêre), *tittelîr, grattelîr, spikkelîr;* eller brydes: *Dātow, Prejst, Rejst, Skejs'* (chaise), *ejstemîr.* — Fremmede Medlyde bortfalde: *Kær* Angl. (Kort, Land-), *Kotîr* (f. Kortêr, Kvartêr), *Spitakkel* og *Spitækkel, Katöffel, Egsesiss, Skandār* Angl. (gens d'armes), *Ispettôr, Karritôr;* eller tilsættes: *Rundâr* (Ital. ronda, Runde), *Kámmers, Kwott* (Kort, Spille-), *Ransôn* (sml. Engl. ransom, Ration), *Rigtmejster, Kondervit* (conduite), *rungenîr* (ruinêre), *fodrasîr* (fourager); ombyttes med jydske: *Albenak, Lӯgtnant, Kavtejn, Gjennerâl, Bardûn* (Pardôn), *Mars, Bangenêt* og *Baggenét, Akkevit* og *Agkefit, Lasserêt, Skatòl, Sàvvel* og *Sæfel, Lejs'* (Lektie), *dejt'* (digte, dichten), *Hoppegist* (Hoboist), *Knèvvelsbârt, krappîr* (frappêre), *obselvîr* (observêre); eller assimileres: *Kapperâl* (Korporal), *massîr* (marchêre), *Odder* (f. Order, Ordre), *Vessel* (Vexel); eller omsættes: *Reglîôn* (Religion), *Allems* (Almisse), *Poppeltûr* (Pulpitûr). Forstavelsen bortfalder: *Skadrôn* og *Skatrôn* (Eskadron), *Sis'* (Aksise), *Bak* Trnl. (Tobak), *Tollerist* (Artillerist), *Lerken* Angl. (Tallerken), *Wangelli* (Evangelium), *Kismus* Vns. (Katekismus), *Perrikum* (Hyperikum), *spiránt* (desperat). Endestavelser: *Fiôl, Fjâl, Fiddel* (Violin), *Kjörmes* (Kyndel-misse), *Orverk* (Orgel-verk); Ordet udvides: en *Studenter, Mussikanter, Offisîrer; Avetékeret* (Apotheket); *abstrenâsi* (obstinat), *fryntelĕ* Fss. (freundlich), *grovvelîr* (grubeln); eller sammentrækkes: *Kumsjûn* (Konsumtion), *Emter* og *Emtŷr* (Eventyr), *prek'* og *prejk'* (prædike), *prokkolîr* (protokollere). For Endelsen *-ië* bruges blot *-i* med Fordobling af Medlyden: *Històrri, Komèddi, Matèrri, Kanàlli, Famìlli.* Ny Ord dannes i Lighed med de fremmede: en *Spillikánter, sakkentîr* og *skandêr* (at bande, af Fr. sacre). Egennavne behandles paa lige Maade, s. §. 143; fremdeles: *Làj* (f. Nikolaj) og *Niëls* (Nikolaus), *Mass* (Mathias), *Andrèjs* (Andreas), o. s. v. Byers Navne: *Enkelfŷr* og *Ekkelfôr, Mekkelbòrre, Rassebòrre, Bonhowed* og *Bornhöj, Ekmöl, Sĕstej* o. s. v.[1])

Anm. Flere lignende Forvanskninger ere indkomne selv i det danske Skriftsprog; f. Ex. Mur-, Tømmer-Polerer (parleur), Jomfru (Jungfru) o. fl. — Med Tilföjning af *-er* sml. en Prædikanter (Vedel). Med Bortfald af Forstavelsen sml. J. L. Spital (Hospital).

---

[1]) For en 30—40 Aar tilbage var det i Brug hos Skolepoge i Aarhus, at den, som havde noget at bortgive, holdt det i Vejret, idet han raabte: *hwiss?* — og den fik det, der först kunde svare: *ekòw!* Skulde det ikke være en Fordrejelse af: quis? — ego? og Skikken en Efterabelse af Latinskolens?

B. Forholdet til beslægtede Sprog.

Den ydre Overgang (s. Aasen).

§. 148. Forskjellen imellem Jydsk og de beslægtede Sprog sees især af Overgangene, der ere tildels de samme som imellem de jydske Sprogarter indbyrdes (s. Lydlæren); men at anføre alle de Tilfælde, i hvilke Lydene i disse afvige fra hine, vilde blive altfor vidtløftigt og ofte kun en Gjentagelse. Her skulle derfor kun de hyppigst forekommende Afvigelser anføres.

§. 149. Med Hensyn til det danske Skriftsprog svare saaledes *æ*, *ŏ* og *ĕ* ofte til *a* (§. 74): *Gæd, Sând, Gòwl, Sòḷt, tepp, verm'* til: Gade, Sand, Gavl, Salt, tappe, varme; *o* og *æ* til *ạa* (§. 75): *Ȯr, blô, nær, fær,* til: Aar, blaa, naar, faar; *a, u, ŏ, ow* til o (§. 76. 112, 2. 116, 1): *Tawt, stapp, Pys', stûr, skjöwl', ròw, Bròw* til: Toft, stoppe, Pose, stor, skovle, ro, Bro; *o, ŏ, ow* til *u* (§. 77. 112, 2. 116, 2): *Lŏṇd, lok', Hwol, sloppen, Flow', Frow', bròwn* til: Lund, lukke, Hul, sluppen, Flue, Frue, brun; *ỳw, ìw* til jo og ju (§. 120): *Gỳwer, Hỳwl, Skìwl* til: Gjord, Hjul, Skjul; *a, e, i* til *æ* (§. 78): *swâr, lar', hed', Fê, Skjèg, Nịs', dri'* til svær, lærte, hæde, Fæ, Skjæg, Næse, dræe; *a, i, ej* til *e* (§. 79. 118, 1): *fràm, mịn', Stịn, lí, inten, trèj* til: frem, mene, Sten, le, enten, tre; *e, ö, y, ej* til *i* (§. 80. 118, 2): *ved', fekk, Skröwt, ryw', Knỳw, trejn'* til: vide, fik, Skrift, rive, Kniv, trine; *a, o, æ, e* til *ö*: *târ, Stòj, ræm, Sen* til: tör, Stöj, römme, Sön; *e, y, ö, öj* til *ø* (§. 81. 119, 2): *Sê, feër, lewt' byr', skŷr, ȯwest, löjs* til: Sø, føder, løfte, bøde, skjør, øverst, løs; *i, ĭ, ø, öj, ej, yw, iw* til *y* (§. 82. 119, 1. 120): *lid', flid', sing', nøtt, röjt, Blej, Dỳwr, Giwd'* til: lyde, flyde, synge, nydt, rykt (rykket), Bly, Dyr, Gyde. — Almindelig er Bortfald af Udlyden: *e*.

§. 150. Af Medlydene svare *j* og *w* til *k* og *g* (§. 111, 1. 2. 112, 1. 2): *Öjs', forhèjst* (Mls.), *Stej', Slaw, Trow* til: Øxe, forhexet, Slag, Trug; *j* og *r* til *d* (*ð*) (§. 111, 4. 98): *Frej, Vejer, hvîr, blôr* til: Fred, Vedder, hvid, blød; *f, v, w* til *b* (§. 104. 113, 3): *søf* og *søv', kryf'* og *kryv', döft, kjöft* og *kjowt, rover* og *rower* til: søbe, krybe, døbt, kjøbt, raaber; *w* til *v* (§. 113, 4): *blyw', ȯwer* til: blive, over; *tt* til *dt* (§. 130): *flatt, ett* til: fladt, ædt; undertiden til *kt, rt* (§. 125. 126): *strått, Kjett* til: strakt, Kjerte; *ss* til *ds, rs* (§. 127): *spĭss, føsst* til: spids, först; *rr, ll, nn* til *rg, rd, rv*; *lg, ld, lv*; *ng, nd*: *Dwèrre, Tŏrren, tarrele, Bèlle, knall, Sàlle, ĭnne, renn, finn* til: Dverg, Torden, tarvelig, Belg, knalde, Salve, ingen, rende, finde (§. 129—131). Flere Med-

lyde bortfalde; i Forlyden: *k, g, j, v*; i Efterlyden: *g, t, d, r, l, n, v* (s. §. 84—94), medens andre som: *j, h, t, r* o. fl. indskydes eller tilföjes (s. smstds.). Undertiden staar *w* som Overgang af *g*, hvor dette er i Dansk bortfaldt: *Bow', Frow'* Bue, Frue, eller blevet til *j*: *hȍw, böw'* höj, böje (s. §. 112, 2). En enkelt Medlyd svarer ofte til en dobbelt: *glæm, ræm* til: glemme, römme, og en dobbelt til en enkelt: *jenne, Errend* til: ene, Ærinde (§. 121. 122).

§. 151. Blandt Afvigelserne fra Islandsk kan mærkes, at Tvelydene ere bortfaldne, saa at: *ꜳ* og *å, a, æ* og *ä, o* svare til *á*: *frꜳ* og *frå, fra, fræ* og *frä, ꜳ̂* og *å, Jân, al', Hôr, Gôs,* Isl. frá, á (paa), járn, árla, hár, gás; *į, e, ĕ, æ, ö* til *ei*: *Stį̂n, Rêv, rèj, Hwæd, drȍw,* Isl. steinn, reip, reið, hveiti, dreif; *ꜳ, o, æ, ĕ, ø* til *æ* (ɔ: *ai*): *fꜳ̂r, fôr* og *fær* (Nut.), *Sèng, Sjø,* Isl. fær (3 Prs.), sæng, sær; *ø, ö* og *e* til *œ* og *au*: *før* og *fêr,* Isl. færr; *søg* og *seg',* Isl. sœkja, sækja, *Brô* og *Brêd,* Isl. brauð; *Lȍn,* Isl. laun; *ø, e, y* og *i* til *ey*: *dô* og *dê* (Navnef.), Isl. deya; *hør, her'* og *hyr',* Isl. heyra; *Ør, Er', Yr',* Isl. eyra. Af de tonetegnede Selvlyde svarer *u* til *ó*; *ŭ* og *ow* til *ú*; *y* og *yw* til *jó*; *y* til *jú* og *í*; *ø, yw, öj* til *ý*, f. Ex. *stûr, gûe*; *ung, bòw, Tròw*; *by', Lỳws*; *dŷv, Knỳw*; *Smørels, Dỳwr, nȍj,* Isl. stórr, góðr; úngr, búa, trúa; bjóða, ljós; djúpr, knífr; smýrels, dýr, nýr. Af Selvlydene svare iøvrigt *a* og *o* til *ö*, i Nf. *Mark, Tand, Hônd, Fjôrd,* Isl. mörk, tönn, hönd, fjöðr, idet *a* og *o* (gjennem *ꜳ*) svare til Isl. *a* i cas. obliq. Ejf. Flt. marka, tanna, handa, fjarða; *u* til *o*: *Ų̂r Bų̂r,* Isl. orð, borð; og i de ubetonede Slutningsstavelser *e* til *a, u, i*: *Hàmmer, Howed, Fꜳ̂er,* Isl. hamarr, höfuð, faðir.

§. 152. Af Medlydene er *h* bortfaldt foran *r, l, n*: f. Ex. *Ring* f. hríngr, *rèj* f. hræddr, *lî* f. hlæja, *løv* f. hlaupa, *Nöw'* f. hnefi, *Nakk* f. hnakki; derimod er *w* eller *v* undertiden foransat Ordene, hvor det ikke sker i Isl. (s. §. 94 Slutn.). Forlyden *þ* er forsvunden (undtagen maaske i Sto. *dèn, de, dem,* naar de følge efter et Ord, der ender paa en Selvlyd, og ere sterkt betonede f. Ex. *mĕ dèn, fŏ dé, tĭ dém,* hvor *d* dog mere lyder som *ð*), og i dens Sted har Jydsken, som i Dansk, *t*: *tekk, Ting, trèj, târ,* Isl. þekkja, þing, þrír, þurr; i Sto. og Bio. *d*: *do, di, da, dįr,* Isl. þú, þeir, þá, þar; *b* er bortfaldt efter *m*: *Làm* eller *Lâm,* Isl. lamb; *Kàm,* Isl. kamb-r. — De bortfaldne Medlyde ere iøvrigt de samme som de i §. 150 nævnte. Undertiden er en Slutnings-Medlyd beholdt i Jydsk, medens den er bortfalden i Isl. f. Ex. *hôg, dôg* (dog), *stêg, stį̂g,* Isl. hjó, þó, stè og steig; eller som overgaaet til *w*: *slàw* og *slòw, lòw,* Isl. sló, hló; ligl. *flòw* eller *flèw,* Isl. fló og flaug. — I Henseende til Medlydene, naar de staa som Efter-

lyde, er der den Hovedforskjel, at Jydsken sædvanlig efter en lang Vokal, har bløde Medlyde, hvor Isl. har haarde: *lider* Vns. Hms. (længes), *ved*, *Sag*, *løv*, Isl. lítar, vita, sök, hlaupa; fremdeles svage, hvor Isl. har bløde: *Daw*, *Vej*, Isl. dag-r, veg-r og við-r, eller endog haarde, saa at *j* svarer til *k* og *t*: *tejen*, *bejer*, Isl. tekinn, betra; *w* til *k*, og i de fleste Sprogarter til *p*: *tòw*, *skywt'*, *gryw'*, Isl. tók, skipta, grípa, (medens de sydlige dog her kunne have *v* (*vv*) f. Ex. Angl. *Skövvt*, Isl. skipti, ja endog *f*: *grif'*, *kryf'*, *Ríf*, Isl. grípa, krjúpa, reip; *Gaff*, Isl. gap). I *rð* er *d* aldeles stumt i Jydsk, altsaa: *Jôr*,, *Ûr*, *Fâr*, Isl. jörð, orð, ferð; i *rn* er *r* som oftest bortfaldt, eller assimileret med *n*: *Bôn* og *Bynn*, *Kŷn* og *Kvunn*, Isl. börn, korn. — Hvad der gjælder om Islandsk med Hensyn til de saa kaldte mutæ, gjælder tildels ogsaa for Svensk.

§. 153. Forholdet til ældre Dansk, med hvilken Jydsk ofte stemmer overens i Selvlyds-Systemet, er det samme som til Isl., hvad Konsonanterne angaar, navnlig i Efterlyden; ogsaa her haves de haarde Medlyde: *k*, *t*, *p*, for *g*, *d*, *v*, og for *j* og *w*, — idet Svækkelsen indkom i Skriftsproget förſt i en senere Periode,[1]) — sml. sak, tok, takæn, vitæ, bætræ, løpæ, gripæ; samt: *f* (*v*), *gh*, *th* (*ð*) for *w*, *j*, sml. lif, jafn, dagh, slogh, leghæ, stadh, bøth, guth. Forlyden *þ* har ældr. Dn. som *th*, medens Jydsk har *t* (§. 152). Den toneløse Selvlyd *æ* i Slutningen er det sædvanlige i Jydske Lov (se videre herom §. 70 Anm.).

§. 154. Med det norske Folkesprog har Jydsken, som forhen antydet (§. 3), megen Overenstemmelse i Lydenes Overgange, ihvorvel Norsken er i Lydsystemet noget fuldstændigere. Dette har saaledes virkelige Tvelyde, hvor Jydsk kun har en enkelt Selvlyd, nemlig: au, öy, ei ɔ: *a-u* o. s. v. (s. Aas. §. 24—26), f. Ex. *lôs*, *Sæ̂m*, *Hô*, *Yr'*, *vê*, *hįl*, Nrsk.: laus, Saum, Höy, Öyra, veit, heil, Bein; den toneløse Slutnings-Selvlyd er i Reglen beholdt i Norsk, nl. *a*, *aa*, *o*, *u*, *e*. — Fremdeles har Norsken de haarde mutæ: *k*, *t*, *p*, hvor Jydsken har bløde eller endog svage, f. Ex. *rìg*, *Bôg*, *ed'*, *sad*, *dyv*, *Evvel*, Nrsk.: rik, Bok, eta, sat, djup, Epli, og: *nowen*, *gryw'*, *rejen*, Nrsk.: nokon, gripa, rite; — og bløde, hvor Jydsk har svage: *trywes*, *Stow'*, *Vej*, *drejen* (dragen), *Vèjr*, *Lèjer*, Nrsk.: trivast, Stoga eller Stova, vegen, dregen, Vedr, Ledr.

§. 155. Med de nedergermaniske Sprog har Jydsken ogsaa Lighed i Lydlæren, og til flere af de vigtigere Overgange kunne

---

[1]) s. N. M. Petersen. Sproghistorie I. §. 168.

tilsvarende paavises i et eller flere af hine (hvorom paa sit Sted ndfr.), især gjælder dette om Selvlydene. I Medlydssystemet indtræder noget större Forskjellighed; saaledes har Jydsk *t* eller *d* i Forlyden, hvor flere af de germaniske Sprog have *þ* eller *th*: Anglsx. Oldfr. Engl. (ligesaa Mösogoth. *þ*), Oldsx. har ligeledes sædvanlig *th* (*þ*), men dette kan dog vexle med *t*: thegn og tegn (Isl. þegn), threki og treki (Isl. þrek, Styrke); det har derhos *h* i Forlyden foran *r*, *l*, *n*: hrópan, hlahan, hnígan, Jydsk derimod: *rov'*, *lî*, *nej'*, og *b* efter *m* i Efterlyden: lamb, krumb, Jydsk: *Làm*, *krùm* (jvfr. §. 152). Ved de stumme Konsonanter som Efterlyde finder sædvanlig det samme Forhold Sted, som med Hensyn til Isl. Sv. Nrsk. og ældr. Dn., idet at bløde i Jydsken svare til haarde, f. Ex. *Bôg*, *Fûd*, *lûd*, *løv*, *Skiv*, sml. Nfr. Bowk, Fött, lét, luppe, Skap; Oldfr. bók, fót, let, hlápa, skip; Engl. book, foot, let, (leap), ship; Ndsx. Ditm. Bók, Fót, lét, lópen, Skip; Anglsx. bóc, fót, let, hleápan, skip; Oldsx. bóc, fót, lét, hlopan, scip, jvfr. Mgoth. bóka, fótus, lailót (af létan), hlaupan, skip; — og svage til bløde: *Töj* og *Töw*, *Löjn* og *Löwn*, *Frej*, *Lej*; Nfr. Tjöch, Lægen, Fréṡe, Laṡ[1]) (Oldfr. lith); svage til haarde: *Tèjn*, Nfr. Tíken, Ndsx. Dtm. Téken; *Faj*, Nfr. Fát, Anglsx. fæt; *gryw'*, Nfr. grippe, Oldfr. grípa, Anglsx. grípan; *Lẏw*, Nfr. Lif, Anglsx. líf. Med Hensyn til Höjtydsk gjælder, at hvor Jydsk har *v*, har Htd. ofte *f*: *løv*, *kjøv* — laufen, kaufen; og hvor hin har *w*, har denne *b*: *Lẏw*, *ryw'* — Leben, reiben. (Af de nedergermaniske Sprog er ellers Nfr. det som ikke sjelden har de blødeste Former, sml. brégen, sprégen, Ndsx. bræken, spræken, Oldfr. breka, spreka, Oldsx. brecan, sprecan; Nfr. Væj, Dæj (= Oldfr. wej, dej), Anglsx. veg, dæg). — *nk* og *ng* i de germaniske Sprog i Almindelighed ere i Jydsk, ligesom ofte i de skandinaviske Sprog overhovedet, assimilerede til *kk* (s. §. 127), f. Ex. *drikk*, *takk*, *fekk*, Anglsx. drincan, þancan, feng; *ns* undertiden til *ss*: *voss* eller *wŭss* for uns (smstds.); *kg* og *gt*, Td. *cht*, til *tt*: *Detter*, *Nett*, *tett*, Td. Tochter, Nacht (sml. noct-is), dicht (§. 125). (Et *j* er indskudt eller foransat, i *hjelp'*, *Kjân*, *sjèl*, *Jôr*, *jawn*, Td. helfen, Kern, selbst, Erde, eben).

---

[1]) *ṡ* som blødt, lespende *s*, eller som fr. *z*. Se und. Sammenl. med besl. Spr. Nr. 1.

§. 156. At ville udfinde eller fremstille almindelige Regler for Overgangene i et Almuesprog, hvor ofte hvert Landskab har sin Ordform, er vanskeligt, ja i Jydsk vel umuligt; thi Selvlydene ombyttes med hverandre, uden Forskjel haarde med blode og omvendt. Af Medlydene ombyttes Ganebogstaver ikke blot indbyrdes, men ogsaa med Tunge- og Læbebogstaver; Tungebogstaver sædvanlig kun med hverandre; Læbebogstaver ligeledes; undertiden med Ganebogstaver, ikke gjerne med Tungebogstaver. — En haard Medlyd vexler oftest med en blød Medlyd af sin egen Art (om *t* med *j*, sml. dog §. 111, 3). Om Forholdet i Norsk s. Aas. 114.

Anm. De forhen omhandlede Overgangsforhold oversees ved følgende Ordning af de Bogstaver, der kunne træde i Stedet for andre:

1. af Selvlydene kan i de jydske Sprogarter

a	staa for *aa, o, u, æ, e*	*u*	staa for *ɶ, o, ö, y*
ɶ	- - *a, o, u, e, ö*	*æ*	- - *a, ɶ, e, i, ö, ø*
e	- - *æ, i, a, ɶ, o, u, ö, ø, y*	*y*	- - *i, u, ö, ø*
ej	- - *e, i, y*	*yö*	- - *ø*
i	- - *e, æ, y*	*yw*	- - *y, jo, ju*
iw	- - *y, ju*	*ö*	- - *ø, ɶ, o, æ, e, i*
o	- - *a, ɶ, u, ö, y*	*öj*	- - *y, ø*
ow	- - *o, u*	*ø*	- - *ö, y, i, a, ɶ, u.*

2. af Medlydene kan

d	staa for *t, g*	*nn*	staa for *ng, nd, rn*
dd	- - *dv*	*p*	- - *v, (b)*
f	- - *v, p, (b), w*	*r*	- - *d, s, (l)*
g	- - *(d)*	*rr*	- - *rg, rd, rv*
j	- - *(gj), (hj), k, g, t, d, ll, n, nn, p, f, v, w, dt*	*sj*	- - *(hj)*
		ss	- - *ds, rs, ns, sv*
k	- - *g, t*	*t*	- - *d, s, k, l*
kk	- - *lk, nk*	*tt*	- - *dt, st, kt, jt, rt, lt, nt; nk*
ll	- - *lg, ld, lv, tl, dl, rl, nl*		
mm	- - *mb*	*v*	- - *f*
n	- - *d, l*	*w*	- - *f, v, g, (j), (r).*

Toneholdenes Overgange.

§. 157. Ligesom Bogstaverne skifte ogsaa Toneholdene i de forskjellige Sprogarter; dog ere Ombytningerne her ikke saa talrige som ved hine, navnlig ere de nordlige og de sydlige Sprogarter, hver paa sin Side, temmelig enige i Toneholdenes Anvendelse, og

det er især imellem disse tvende Hovedarter, at Forskjellen viser sig. Kun enkelte Uligheder er der imellem de østlige og de vestlige Sprogarter, samt imellem den angelske og de øvrige sydlige. For Kortheds Skyld kunne vi betjene os af Tegnene: ¯ (slæbende), ˆ (standsende), ˜ (nynnende), ˋ (stødende) og ˊ (løbende).

Anm. Om ˊ som Tegn for Hovedtone, s. i øvrigt §. 56. — (Naar ˊ derimod bruges i isl. Ord over *a*, *e*, *i* o. s. v. betegner det Tvelyde; i de germaniske forstaaes ved ˊ det skridende Tonehold (over *a* med en Lyd nærved *aa* (*æ*)).

§. 158. ¯ skifter 1. med ˜: *Ojer* Vrn., *Öjer* Angl. (*Or'*, Isl. œðr, vena); Lnb. *troj'*, *groj'*, *flåj'*, Hms. *trowed*, *growed*, *flodd* (Angl. *trōj*, *grōj*, *flæj*); *falle* Angl. Vrn. (*fæle*, farlig).

2. med ˊ: *teffer* Angl. (*tafer* Vrn., *tæver* Hms.); Angl. *Tissdaw*, *Tossdaw* (*Tīsda*, *Tōsda*); *len* Angl. (*lǣ* og *læn*).

3. med ˆ: *skôen* Lnb. (*skjoren*).

4. med ˋ: *Kjòwl* (Angl. *Kjol'*, Vrn. *Kjyl'*).

§. 159. ˆ ombyttes 1. med ˋ: *Swòn* eller *Swỳn* (Lnb. *Swŷn*); *Hwǜn* (*Hŷn* Lnb.); *Bèn* Mls. (*Bônen* Börnene).

2. med ¯: Lsg. *sōn* (*sôn* saadan), *Bōn* (*Bôn* Börn); *før* lægt (*fôr*), *Fōr* (*Fôr* Faar), *gō* (*gô* gaa), *Jān* (*Jân* Jærn); *Ræ* (*Rô* Raad), *Sæm* (*Sæ̂m* Söm), *Tūn* (*Tûn* Torn); *ō* (*ô* paa); Angl. *Hānd* (*Hând*, *Hônd*, *Hûnd*), Vrn. Als *Vūn* (Angl. *Vŷn*, Vns. *Wôn*, Hms. Nsm. Rgkb. *Ûn*); Als *fær*, *gær*, *stær* (*fôr*, *gôr*, *stôr*, eller *fâr* o. s. v.), *Ræn* (Hms. *Ræ̂n*).

3. med ˜: *Bynn* Angl. (*Bôn* og *Bân*), Angl. Lgkl. *Kvunn*, *Kwunn* (*Kŷn*); Angl. *Tvunn* (*Tŷn*), *Hvunn* (*Hŷn* Lnb.).

4. med ˊ: Angl. Lnb. *Mȳs* (*Mûs*); Angl. *Kruf* (*Krŷv*), Angl. *Stjett*, Lsg. *Stjatt* (*Stjât* Stjært), Angl. *Patt* (*Pât* Part).

§. 160. ˜ vexler 1. med ¯: *tæl*, *sæl* (Angl. *tell*, *sell*), *Li'* Angl. (*Lej'* en Leje), *Res'* Lrsk. (*Rejs'*).

2. med ˋ: Lnb. *vèggen*, *stèggen* (*veggen*, *steggen*), *gàmmel* (*gammel*); *Öwn*, *Ywn* (Angl. Vrn. *Öjn'*).

§. 161. ˋ vexler 1. med ˊ: *Pȳnt* (Lnb. *Pỳnt*), *Mjīlk*, *Hals* (Mls. *Mjìlk*, *Hàls*).

2. med ˆ: *Ræ̂n* Hms. (*Rèjn* Lnb.); *Lând* Mls. (*Land*), *kǣn(d)* Angl. (*kìnd* kjendt).

3. med ˜: Vrn. *Kall* (*Kàl* Kalv), *Gull* (*Gwòl*); *Skyll* Als (*Skyld*), Vrn. *sjell* (*sjèl*), Angl. *gall* (*gàl*), *Hvunn* (Hms. *Hwùn*).

4. med ¯: Angl. Vrn. *blēnd* (*blind*), *Sønd* (*Synd*), Angl. *Lānd* (*Land*), Vrn. *Ræn* (Lnb. *Rèjn*); *ēt* Mrs., *ìtt* Hms., ikke), *Kām* Als (*Kàm*); *tū* Als, Intk. (*tòw* 2).

§. 162. ´ ombyttes 1. med `: Lnb. *Knàpper, tàkker, àtter* (*Knapper, takker, etter*), *slòppen* (*sloppen, sluppen*); *ìtt* (*itt* ikke).

2. med ¯: Angl. Vrn. *lok'* (*lukk* lukke), Angl. *Splēnd* (Splint), Lsg. *ha'* (*ha*, have), *Mø* (*Mjöd*), *grēs'* Als (*griss*, græsse), *Høst* Als Sndrh. (*Höst* Høst), *Røst* Rnd. (*Röst*, Røst).

3. med ^: Mls. *ræ̂t, slæ̂t, tæ̂t* (*rett, slett, tett*).

Forholdet til Dansk.

§. 163. Skjönt Jydsken omtrent har de samme Tonehold som Dansk (s. §. 60 Anm.), er Anvendelsen ofte aldeles forskjellig. Det slæbende Tonehold, som er sjeldent i Talesproget er derimod, især formedelst Bortfald af det toneløse *e*, saa almindeligt i Jydsk, at det kan sættes i Stedet for det skridende. — Af de øvrige svarer ofte:

1. ^, `, ˜ til ¯, f. Ex. *Fâer, Mûer, skôen* til: Fader, Moder, skaaren; *Bròwer, ròlle, sèjer*, samt Lnb. *ströggen, pèvven, blöwer* til: Broder, rolig, siger, strøgen, peben, bleven; *tåll, gonn, Howed, bejer, Pigger* til: tålte, gaaet, Hoved, bedre, Piger.

2. `, ¯, ˜, ´ til ^, f. Ex. *Èg* (*e*-Lyd), *sỳg, Hwùn, gàl* til: Æg, syg, Horn, gal, samt i to hele Klasser af Former, nemlig dem med *j* og *w* i Efterlyden, hvor Dansk har *d, g, v* og standsende Tonehold: *rèj, bòj, nèjest, Dàw, slòw, Lỳw* — red, bød, nederst, Dag, slog, Liv, øverst, fremdeles: *Skōl, Lōr, Tīsda, Bøker* — Skaal, Laar, Tirsdag, Bødker, og i Sammensætninger, hvor det oprindelige slæbende Tonehold beholdes i Jydsk: *skjær* — *beskjær*; *tien* eller *tịn'* (s. §. 113) — *fötien* o. s. v.; beskjære, fortjêne; videre: *Bynn, Hvunn, Wonnsda* — Börn, Horn, Onsdag; foran *j* og *w*: *Frejda, Lowda*, Frêdag, Løverdag; *föskryw', föröwen, tīrejen* — forskrîve, forrêven, tilrêden; — *Skav, Lög, Tossdaw* — Skab, Laag, Torsdag.

3. ¯, ` til ˜: *Muën, Hæ̈r, war', sæl, ænd* — Morgen, Herre, værre, sælge, ende; *Vìng, Ywn, Sùmmer* — Vinge, Öjne, Sommer.

4. ^, ¯, ˜, ´ til `: *Kâl, Ånd, Sând, Bônd, Pæ̂n, næ̂m* — Karl, Aand, Sand, Baand, Pen, næm; — *Lạnd, blēnd, Sønd* — Land, blind, Synd; *Sønnda, Monnda* — Söndag, Mandag; efter Forstavelserne: *bestill, betink', föfall* — bestìlle, betænke, forfàlde; *Mjilk, Håls, Véj, flink, Vinter* — Mælk, Hàls, flìnk, Vìnter; ligeledes i fremmede Ord med Tonen paa sidste Stavelse: *galánt* eller *glánt, kontánt, Patént* — galànt o. s. v.

5. ¯, ˜, ^, ` til ´: *Hæ̈st, væst, føst, sīst* — Heste, værst, förste, sidste; *huggen, ligg, bejst', Yws', Awten* — huggen, ligge (s.

§. 41) bedste, Øxe, Aften; *dôg, hôg* — dog, hug, og i Ord paa *-et*: *Kaskjêt, Bangenêt* — Kaskjet, Bajonet; — *Mỳg, Rỳg, Mìdda, ǐtt, lìgger* — Myg, Ryg, Middag, ikke, ligger.

Anm. Hvorledes Toneholdene kunne træde i Stedet for andre i Jydsk (s. §. 158—162), oversees af følgende Ordning: ¯ kan staa for ^, ˜, `, ´; ^ for ¯, `, ´; ˜ for ¯, ^, `, ´; ` for ¯, ^, ˜, ´; ´ for ¯, ^, `.

C. Bogstavernes Forandringer

kunne foregaa ved Stammen og ved Endelsen, hver for sig, eller ved begge tilsammen.

§. 164. Ved Böjning og Orddannelse lider Stammen ofte visse Forandringer, der gjælde snart Selvlyde, snart Medlyde, undertiden begge tillige, men ikke altid ere ens i de forskjellige Sprogarter.

I. Selvlydenes Forandringer.

§. 165. a. Omlyd er den Forandring af Stammens Selvlyd, der foregaar efter Reglen, at en haard Vokal (*a, a, o, u*) forandres til en blød, især *e*, der kan være fælles for dem alle, men ogsaa: *a* til *æ, i, y*; *a* til *æ, ö*; *o* til *æ, i, y, ö, ø*; *u* til *y, (i), ö, ø*.

1. *a* til *ĕ*: *Tand* — *Tènner, ag* — *egger, taf* — *teffer, Brand* — *brenn*; til *æ*: *ha* — *hær* Angl.; *skjâr* — *skjærer*; *Tānd* — *tænd*; til *ǐ*: *Hānd* — *Hinner*; *Mand* — *Mind*; *hjalp* — *Hjilp*; *Brand* — *brinn* (Angl.); *fand* — *finn*; *Majt* — *migti*; til *i*: *hwa* — *hwitti* (§. 146); til *y*: *Bân* — *Bynn* (Angl.).

2. *a* til *ĕ*: *Hând* — *Hènner*; *fâ* — *fekk*; *sa* — *sej'*; til *e*: *glâ* — *Gle'*; til *æ*: *spâ* — *spær, gâ* — *gær, stâ* — *stær*; *Lâs* — *læs*; til *ǐ*: *fâ* — *fikk*; til *i gâ* — *gikk*; til *ö*: *Bân* — *Bôn*.

3. *ŏ* til *ĕ*: *lòng* — *lenger, foll* — *fèller* (falder), *trof* — *treffer*; til *e* (for *ø*): Mls.: *Kòw* — *Kêer*; *Klòw* — *Klêer*; *bojen* — *bêd* (bød); og *o* til *e*: *ôd* — *ed'*, og for *ø*, Mls.: *kôld* — *kel'* (kjøle); *o* til *æ*: *Tô* — *Tæer*; *bôr* — *bær*; *skôr* — *skjær*; fremdeles *ŏ* og *o* til *ǐ* og *i*: *stŏkk* (f. *stakk*) — *stǐkk*; og: *Gôs* — *Gjǐs, Drov'* — *dripp*; *Bôg* — *Bìgger* (Mls.); *bŏjen* — *bid'* (byde, Mls.), og: *sô* — *sî* (at se); *ŏ* — *y*: *Kòw* — *Kŷer, skott* — *skyd'*; *bojen* — *by'*; *o* til *y*: *gjor'* — *gyr'*; *ŏ* til *ø*: *kold* — *kjøl, skott* — *skjôd*, kort i: *loff* (løbe) — *løffer*; *o* til *ø*: *kjor'* — *kjør*; *gjor'* — *gjør*; kort i: *Bôg* — *Bògger*; *ŏ* til *ö*: *bojen* — *bŏj* (bød).

4. *ŭ* til *ǐ*: *fund* — *finn* (Lnb.); *u* til *ö* vexlende med *ĕ*: *Fud* — *Födder* og *Fèdder*; med *ǐ* (Mls.): *Rûd* — *Ròdder* og

Ridder; *full* — *föll* og *fill* (følge); med *æ* (Mls.): *stûr* — *stör'* og *stær*; til *ø* vexlende med *e* (Mls.): *Blûd* — *blød* og *bled'*, *mûd* — *mød* og *med'*; til *y*: *Kû* — *Kýer*; vexlende med *ĭ*: *Buend* — *Býnner* og *Bìnner* Mls., med *i*: *fuld* — *fyll* og *fill*; til *ÿ*: *Mus* — *Mÿs* (Flt.).

Anm. Omlyd, der har sin Grund i den Indvirkning, som Endelsens Selvlyd udøver paa Stammens *a*, *o*, *u*, staar som uforklarlig i de sterkt afledte Sprog, hvor Endelsen enten er bortfaldt, eller indeholder i det höjeste *e*, men kan i Jydsk (og Dansk) oplyses af Islandsk, hvor Endelsens *i* forandrer Stammens *a* til *e*: hand(ar) — h e n d - i; *á* til *æ*: drátt(ur) — d r æ t t i; *ó* til *æ*: fót(r) — f æ t i; *u* til *y*: full — f y l l i; *ú* til *ý*: hús — h ý s i; kú — k ý r (f. kýir, sml. farir Nf. Flt.); og Endelsens *u* forandrer Stammens *a* (gjennem *o*) til *ö*: hand(a) — h ö n d u m, (sml. h ö f u ð, Lat. cap(ut), Hov-ed). Ved sit fuldstændige Omlydssystem viser Jydsken hen til de skandinaviske Sprog, i hvilke Omlyden spiller en langt betydeligere Rolle end i de germaniske.

§. 166. b. En anden Art af Indlydning er A f l y d, der foregaar dels ved haarde, dels ved bløde Vokaler, saaledes at haarde vexle med haarde, og bløde med bløde; og forekommer især ved de sterke Gjerningsords Böjning. Aflydene kunne deles i følgende 6 Klasser efter Selvlydenes Forandring:

1. *a* — *ŭ*: *fand* — *funnen*; *sprang* — *sprungen*; *kàm* — *kummen*; til *ŏ* f. *ŭ*: *drakk* — *drokken*; *a* — *u*: *skal* — *skull*.

2. *a* — *æ*: *bâr* — *bæren*, og til *o* f. *æ*: *bâr* — *boren*; *slàw* — *slôr*; til *ŏ*: *stàl* — *stollen*.

3. *ŏ* — *a*: *tòw* — *ta*; *dròw* — *draw'*; og *ô* — *æ* f. *a*: *fôr* — *fær* (*far'*).

4. *ô* — *ŭ*, kun i: *hôg* — *hugg*.

5. *e* — *i*: *slêv* — *sliv'*; (f. *ø* — *y*) Mls.: *rêg* — *rig'* (ryge); og *ĕ* — *i*: *rèj* — *ri'*; (f. *ö* — *y*) Mls. *drèw* — *driw'*.

6. *ö* — *y*: *flöw* — *flyw'*, *dröw* — *dryw'*; *ÿ* — *ö*: *rykk* — *röjt'*, *trykk* — *tröjt*; og *ø* — *y*: *føg* — *fyg'*; *røg* — *ryg'*; til *ö*: *øf* — *öjt'*.

§. 167. Ligeledes finder Aflyd Sted ved Böjning af andre Ordklasser: *a* — *æ*: *Faj* — *Fæd*; *æ* — *a*: *flâd* — *flatt*; *u* — *a*: *stûr* — *star'*; *y* — *ø*: *hy* — *høtt* (Angl.); og ved Orddannelse: *a* — *o*: *Dàw* — *Dower*; *o* — *a*: *Ôl* — *Algjer*; *Kôl* — *Kalgu*; *e* — *æ*: *Nett* — *Næder*; *e* — *i*: Mls. *lew'* — *Lìw*, og *ö* — *y*: *löw'* — *Lýw*; *i* — *y*: *ri'* — *Rytter*; *y* — *i*: *Tÿ* — *Tistej*. (Under-

tiden har Aflyden sin Grund blot i en Forlængelse: *lok'* (f. *lukk*) — *lukker*; *het'* (f. *hitt*) — *hitter*; *bøg* (f. *bÿgg*) — *bÿgger*.)

§. 168. De nævnte Selvlydsforandringer anvender Sproget ved Böjning og Orddannelse, ja derved kan et Ord gaa over til et andet af samme Ordklasse, men i Betydning snart modsat, snart beslægtet, i Kjön ofte forskjelligt. Herved fremkomme ligesom i Dansk flere Overgangsord med en Tvelydning, enten som Omlyd: *Pôg* — *Pige*, *Howed* (Hoved, sml. Sv. hufvud) — *Höwed* (Høved, jvfr. Isl. höfuð, Hoved); Lsg. *Hô* (Efterslætten) — *Hô* (Forslætten); *Tand* (Isl. tann-) — *Tind* (Rivetand, Isl. tindr); *Kyn* eller *Kon'* — *Kwind*; *Kòw* eller *Kû* — *Kwej'*; *Sòw* — *Swŷn*; *Gæd* — *Gywd'* og *Giwd'*; *la* (tillade) — *læ* Angl. (aarelade); *mûd* — *mĕ* (med); uvirkende Gjo. blive derved til indvirkende: *fall* — *fell*; *fær* — *før*; *knæg* — *knekk*. Eller med Aflyd: *Gôs* — *Gassi*; *han* — *hŭn*; *a* eller *aw* (af) — *o* eller *å* (Isl. á, paa).

§. 169. Saavel for Omlyd som for Aflyd kommer den oprindelige Selvlyd ofte tilbage: *spæ* — *spær* — *spæj*; *taf'* — *teffer* — *taft*, *dröw* — *dryw'* — *dröwen* (ligl. *fund* — *finn* — *funnen*, *stokk* — *stikk* — *stokken*) — og den forlængede Selvlyd (§. 166) bliver atter kort: *lok'* — *lukker*; *bøg* — *bÿgger*.

§. 170. En lang Selvlyd bliver ved Böjning ofte kort, f. Ex. *lov* — *løvver*, og *løf* — *løffer*, eller forandres til den beslægtede korte: *smâ* — *småt*, *fâ* — *fått*, *gâ* — *gånn*, *dæk* — *däkker*, *fægt* — *fägter*, *græd* — *grädder*, og for en overgaaet lang Selvlyd kommer ved Orddannelse og Böjning den oprindelige undertiden tilbage, sædvanlig med kort Tonehold: *smô* — *Småtòw*; *grô* — *gråblô*; *møtt* — *Mìdda*; *gûe* — *go Dàw*; *Fæer* — *Falle*, *Mûer* — *Molle*, *hôr* — *hatt* (f. hart), *Nôl* — ett *Nåls* (Traad), *Bân* — *Bassel*, *skæ*, Dat. *skadd*, ogsaa i *lok'*, Dat. *lutt* (Angl.). (Med lang Tone i *Blûd* — *Blōsdrov'*; sjelden bliver Toneholdet fra kort til langt: *Raj* — *ræ* (raade) s. §. 171). Naar denne Forandring foregaar med et overgaaet *e*, *æ*, *o* indskydes i de nordlige Sprogarter sædvanlig *j* foran *e*, og *w* efter *g* og *k* foran *o*: *Stîn* — *Stjentrow*, *Bîn* — *Bjenskawt*, *Gîd* — *Gjeddebuk*, *Skî* — *Skjefful(d)*; Vns. *Nîs'* — *Njesser*; fremdeles: *gûe* — *Gwoss* (men: *gött*), *Skul'* — *Skwolmejster*, ogsaa i: *Huos* — *Hwossin* (Hosen), og *Puos* — *Pwosser* Vns. — De Ord, der i de vestlige Sprogarter indskyde *y*, forandre dette til *ÿ*: *Hÿö* — *Hÿøbjïring*, ligl. ved *y* for *j* s. §. 113: *Sÿö* — *Sÿømand*, *kyöv* — *Kÿømmand*, *kyör* — *Kÿørsel*. — Brydning ophæves: *o* for *ow* f. Ex.: *Tòw* (Uld) — *Tossel* (Hvergarn) (eller af *tow* 2), *tròw* — *trofast*; ligeledes bortfalder *w* af *ow* i: *Hōpannskæl* af *Howed*, *Kakkelonskrôg* af *Own*; — *y* for *öj*: *nöj* — *nÿlle*

(nylig) og *nÿssen* (§. 140); *ju* for *yw*: *Ywl* — *Julawten.* Et vokaliseret *j* smælter med det folgende *e* sammen til *i* (*ĭ*), altsaa: *je* — *ie* — *ĭ*: f. Ex. *tiĕn* (tjene) — *tĭnt* og *Tĭnnest*; *kiĕnd* (f. *kjenn*) — *kinnt* og *Kinnskav*, eller kommer tilbage, f. Ex. *györ* — *gjor'*.

Anm. I *Bĵn* - *Bjenskawt*, *Huos* — *Hwosser*, o. s. v. kan man tænke sig, at *i* og *u*, foran det dunkle *e* eller *o*, ere blevne til *j* og *w*, idet den dunkle Lyd atter traadte tydelig frem.

§. 171. Omvendt forlænges den korte Selvlyd: *renn* — *Rĕnsten* (Als); *Hest* — *Hæst*, Flt. (Lnb.), *Hĕst* (Als), *besst* (*best*) — *de bæst* Lnb., især de smaa Ord: *ĕ* (jeg, og: er), *mĕ*, *dĕ*, *sĕ* (mig, og: med, dig, sig), *tĭ* (til), idet Tonelaget bliver standsende: *ĕ* — *æ* - *et* (jeg det, eller: er det), *mĕ* — *mæ* - *em* (mig, eller med, dem), *tĭ* — *tê* - *en* (til den) s. §. 193; samt i de vestlige og sydlige Sprogarter i Dat. og Tlf. *kjenn* og *kenn*, Dat. *kjæn*(*d*) og *kæn*(*d*), Tlf. *kjǽn*(*d*) og *kǽn*(*d*).

§. 172. Selvlyden i en Halvstavelse (§. 55) bortfalder ofte ved Tillæg af Endestavelser: *Howed* — *Howdet*, *Kèjel* — *Kèjlen* (Kjedlen), *gammel* — *gamler*, *Fåer* — *Fåren*, *Klèwer* — *Klèwrfræ*, *màwer* — *mawrest*. I -*en* er *e* sædvl. beholdt i No., f. Ex. *Muen* (Morgen) — *Muenen*, *Awten* — *Awtener*; men: *dowen* — *downer*.

Anm. Sml. Dn. Kjedel — Kjedlen, Ager — Agre (Aften — Aftner og Aftener); gammel — gamle; mager — magrest, (doven — dovnere).

§. 173. Det *e*, der indskydes som Hjælpelyd, efterat Slutnings-*e* er bortfaldt (s. §. 135), beholdes i nogle Böjningsformer, i andre ikke: *hĭnner* (hindre) — *hinnere* (hindrer), *vrimmel* Dat. *vrimmelt* (Rnd.), men Nut. *vrimler*; *Errem* (Ærme) — *Errmet* (Ærmet), *Arrem* (Arme) — *Arrmen.* — Undertiden er ved Böjning et *e* indskudt for at lette Udtalen: Angl.: *mÿrk* — *myrrekt*, *sterk* — *sterrekt* (s. §. 135).

§. 174. Naar det andet Led af Sammensætningen tilföjes, foregaar ofte en Udvidelse, ved et mellemkommende *e*: *Hejstefûj* (Mls.) af *Hejst*, ligl. *Sèng* — *Sengetî*, *Kok* — *Kokkepig'*, *Bôn* — *Bönnelill* (Rnd.); *Hær* — *Herremand*, *Hwed'* — *Hweddebrø*, *oll* — *ollere'*; men ogsaa baade: *Kjerkepŷt* og *Kjerrgôr*, *Bruddeviels* og *Bruj*- (*Brud*-) *folk*; ved *i*: *Pig'* — *Piggilaw*, *lont* — *lóntifræ*; ved Stavelsen *en*: *umentrent* (omtrent), *hjĭmmenfræ* (hjemmefra), eller -*ens*: *nærenstî* (naar — tid ɔ: naar), *dessumenstî* (dersom — tid ɔ: dersom); ved -*er*: *Dûn* — *Dŭnnerwol* Aarh. (Dunhammer). — Sjelden bortfalder en Selvlyd af det förste

Led: *pô*, *pâ* f. *ĕpô*, Rnd. *ŏpâ* (Isl. upp á), *kuns* ɔ: *kums*, f. *ikkums* (ikkun) Isl. einkum Hf. Flt. (ene, særdeles).

Anm. Hint *e*, *i* i No. kan betragtes enten som den isl. Ejf. Flt. paa *-a*, saaledes i *Hejstefûj* o. s. v. *Piggilaw*, eller som det oprindelige Slutnings-*e*, der er kommet tilbage, som i: Herremand o. s. v. Med det indskudte *i* sml. Nrsk. ifra, Sv. ifrån; *-en* kan være det ubst. Kjo. som i: *umentrent* (Nfr. amentraant), Mrs. *pō en Trant*, Ndsx. Trant, Gang, Skridt (s. Molb. Dial. lex. und. Trant), eller i *hjĭmmenfræ* maaske den isl. End. -an, i Betydn. fra Stedet (sml. heiman, hjemmefra). Med *pô*, *pâ* og *kuns* sml. Dn. paa, kun.

§. 175. I sammensatte Ord lider ofte ogsaa det sidste Led af Stammen Selvlyds-Forandring; *a*, *æ*, *o*, *u* og *ö* blive saaledes til *e*, eller *ĕ*, f. Ex. *håtte* (hartad), *hùdden* (hvordan), *lisse*, *lisse* (Rnd.) ligesaa; *lissem* (ligesom), *Hosben*(*d*) (Husbond), *annelen* Lsg. (f. *annelunn*), *Olem* (Aalum), *Gjajerep* (Gjanderup); *Resel* (Rejseøl, af *-öl*, Øl ɔ: Gilde), ligl. *Bassel* (Isl. barns-öl) o. s. v. *æ* — *a*; *Hær* — *Wo* eller *Wŏ* — *Har'*; *u* — *i*, *e*: *Vinni*, Angl. *ett Vinner* Vindue (f. -öje -øge, Isl. vind-auga); eller en Selvlyd bortfalder: Angl. *Træsk* f. Træsko. — Hertil kan henføres, at Selvlyden bortfalder af Kjo. *Jân* (f. *Jâren*, *Jôren*, s. §. 134), *Gån* (f. *Gâren*, Gaarden), *Hûst* (s. §. 134), *Bànt* (ellers *Bânet*, Barnet); Vns. *Wonn* (f. *Wonen* Vognene), samt af Endelserne *-er*, *-ed*, *-et* ved Gjo. paa *-rre* (f. *rg*, *rv*, s. §. 138): *bjĭrre* (bjerge) — *bjĭrrer*, *bjirred*, *bjìrret*; *arre* (arve) — *arrer*, *arred*, *àrret*.

Anm. Med *e* f. *ö* (*ø*) sml. *Barsel*; med *Vinni* Flsb. windigh (Med *Hòsben*(*d*) jvfr. efter Udt. Engl. husband).

II. Medlydenes Forandringer.

§. 176. Ved Böjning og især ved Orddannelse kommer den oprindelige Medlyd atter frem istedenfor den overgaaede; derved indtræder den haarde for den blode, saa at:

g bliver til *k*: *Tag* — *tekk* (Isl. þak — þekja), ligl. *kog'* — *Kok*, *bâg* — *Bák-kòrre*, *Lŏg* — *lukk* (*u*-Lyd) og Angl. *lok'* (jvfr. Isl. kokka og kokkr, bak (Bag), lok og loka).

v (*b*) — *p*: *Drov'* — *dripp*, *Skiv* — *Skipper*, Mls. *dív* — *dipt* (dypt). Sml. Isl. dropi og drjúpa, skip, djúpr; eller hærdes til *f* (f. *p*): *tav'* — *taft*, *kjøv* — *kjøft* (sml. Isl. tapa, kaupa).

d — *t*: *sâd* — *sett* (sætte), *Dŷd* (f. Dygd) — *dygt-ig*; eller en blød Medlyd for den svage: *j* og *w* (f. *g*) — *g*: *Mejt'* — *mĭgti* (mægtig); *law* Als Sndrh. (f. lag, laa, sml. Mgoth. og Td. lag) —

ligg (lægge og ligge); eller *w* bliver til *v* (f. *g* eller *k*): Angl. *Daw* — *Davv* (Flt.); *tow* (tog, Isl. tók) — *tovven* (Isl. tekinn),[1] og *j* til *d*: *Raj* — *ræd*, *Faj* — *Fæd* (Flt.), *Blaj* — *Blæd* (Flt.) jfr. §. 166, 2, *Brûj* — *Bruddeviels* (jvfr. §. 174).

Anm. Med *g* — *k*, *v* — *p*, *d* — *t* sml. Dn.

§. 177. Omvendt svækkes *k* og *g* til *j*, foran *t*; Angl. *rykk* — *röjt'*, *trykk* — *tröjt'*, ligl. *Sag* — *sajt'* (sagte, -ens), og *k* til *w*: *Kok* — *Kywling*; *g* til *w* tilsyneladende i *Algu* — *alworli* Rnd., idet *g* i Forlyden er kun en Forvexling (Isl. alvara) s. §. 107, 2.

t til *d*, i *Nett* (Nat) — *Næder* Lnb. (Nadver).

f til *b*: Vrn. *Hæf* (Hob) og *Hobben* (en Hoben); til *vv*: Vrn. *pif* — *pivver*, *løf* — *løvver*; til *j*: *kjøf* — *köjt* (kjøbt) s. §. 111, 7.

v og *vv* til *w* foran *t*: *kjøv* — *kjowt*; Angl. *dryvv* — *Dröwt*, *skryvv* — *Skröwt*.

§. 178. En bortfalden Medlyd kommer undertiden tilbage, enten selv: *Algu* — *alwôrli(g)*, *Krî* — *Krìggen*, *Gle'* — *gleddele*; *be* — *bèd* (bedt), *Huö* — *Hwoder* Vns. (Hoveder), eller som overgaaet: *guë* (god) — *guj-Owten* Als; eller som assimileret: *Bæn* — *Bassel* (Barsel), *ha* (have) — *hatt*, og Mls. *hàwd* (havt eller haft) s. §. 112, 4. 128; *gûe* — *Gwoss* (om *w* s. §. 170 Anm.), *fo* — *Fössel*, *Flî* (eller *Flij*) — *flitte*, *Tî* — *tille*; *Gwòl* — *Gwòllet* (Gulvet), *Söl* — *Söllet*; fremdeles: *Høö* Vns. — *Hødder* (f. *Høwder*, Høveder), *Bân* (Barn) — *Bynn*, og *Byrnlill* Angl., med indskudt *j*: *bĭdd* (bide) — *Bjissel*. — I Forlyden er *w* kommet tilbage i: *sôr* — *swær* (sværge, Isl. sór og svór, sverja, men sml. særa besværge). Om den vokaliserede Halvslvl. (*j* — *y*) s. §. 170 (Slutn.).

§. 179. Omvendt falder en Medlyd bort ved Tilföjning af Endelsen eller det andet Led af Sammensætningen: *hær* og *hær* (haver, og Isl. hefir ɔ: hĕver), *sēr* Vns., *ser* Rnd., *sir* Angl. (f. *sèjer*, siger), *lont*, *lant* (langt), *ræt* (rakte), *tæt* (takte), (*Hön'*) — *Høser* Vns. (Höns), *Bâsel* Rngkb. Rnd. (Barsel). *Blûd* — *Blös-drov'*; *Skjywgrø* Als (f. *Skywr* —, Hms. *Opskywr* Hostgilde), *Ærik* Als (Andrik). Et (stumt) *d* bortfalder i *Ænd* — *Ænen*, og Rnd. *Ænin* (Enden), *vænd* — *væner* (vender). Om *k* i *sk*, *rk*, *nk* foran *t* s. §. 53. — I Forlyden bortfalder *w*, i *swutt* (s. §. 126) — *syt'* (Flt. og bst.). Om Bortfald overhovedet s. §. 84 flgg.

Anm. Sml. i Dn. har f. haver, Barsel, og ofte i Talesproget: siër f. siger, târ f. tager o. fl. — Jvfr. Flsb. hotith f. høgtith, uden saa er, at hø- staar for høt- ved en Assimi-

---

[1] og i Forlyden (foran i) *wand* — *vinn*.

lation (sml. St. K. høttithæligh); karmen f. karlmen, Th. D. bradøth f. bratdoth.

§. 180. En enlig Slutnings Medlyd fordobles, f. Ex. *Bôg* — *Bògger*, *Pig'* — *Pigger*, *lig'* — *föligges* (forliges), *ed'* — *èdder*, *slid'* — *slìdder*, og Angl. *slir'* — *slirrer* (slider), *hjer'* — *hjerrer* Angl. (hedder), *Mûd* — *modde* (modig), *Nod'* — *nodde* (naadig), *Lim'* — *Limmer*; *træk* — *träkker*, Angl. (om den forkortede Selvlyd s. §. 170). Især finder Fordobling Sted i en kort Stamstavelse: *Sen* — *Senner* og *Sön* — *Sönner*, *Ber* — *Bèrret*, *kjòn* — *kjönner*, *jèn* — *den jenn* o. s. v. Medlydsforbindelser assimileres: *Vind* — *Vinni* (Vindue s. §. 130), *And* — *Ēlling*, og saaledes især med Endelsens, eller det andet Sammensætningsleds Medlyd: Angl. *batt* (bart), *hått* (haardt), *lŭtt* (lukt), *rått* Rnd. (rakte), Angl. *katt*, *skatt* 2 Prs. (Isl. kant, skalt); — ogsaa: *wand* — *vinn* (vinde), *fand* — *finn* (finde); s. under Assimilation §. 125 flg.

Anm. Sml. i Dn. Fordobling af Medlyden i en kort Stavelse: Søn — Sönner, slap — slipper o. s. v.

§. 181. Saavel Fordobling som Assimilation kunne ophøre under Böjningen: *gammel* — *gamlest* (Sndv.), *skjell* (skille), — *skjelt'* (skilte), *swutt* — *den syt'*, *sisst* — *den sīst*, *besst* — *den bæst* (Lnb.); i byd. M. af Stammer paa *ld*, *nd*: *fall* — *fald*! *finn* — *find*! samt i lid. Tlf. paa (stumt) *d* f. *t*: *tåll* (tâlte) — *tåld* (tâlt).

§. 182. Medlydsforandring finder ofte Sted ogsaa i det sidste Led af Sammensætningen: Bortfald, af Forlyden i: *Bræmer* Nsm. (f. *Brember*, Brombær), *Natûr* Nsm. (nátt-verðr) og *Næder* (Nadver); af Efterlyden, i: *Vinni* (ældr. Dn. Windigh), *Unnen* (Isl. Anglsx. undorn, Oldsx. undarn ɔ: undar-nōn, Undern, Middagsmaaltid, sml. Rnd. *Unne-nòwn*), *Frejda*, *Mejdä* og *Mìdde* (Middag), *Kalgu* (Kaalgaard), *Jénstägôr* (f. *-stær-* Udflyttergaard), — i begge Led: *Tīsda*, *Tōsda*, *Lowda* (Løverdag), *Stakel* (Isl. stafkarl), *Ånste* Lsg. (Arnested), *Vejle* Ulvb. (Vejrlag, eller Vejrlig?); Tilsætning: *ett Vinner* Angl. (*Vinni* Vindue), *sumtins* og *oltins* (bst. Ejf. f. *sumti* og *olti*, sml. altidens); Ombytning: *Algu* Rnd. (s. §. 177), *-ster* for *-sted* (*-stej*): Vns. *jester* (et Sted ɔ: etsteds), *inster* (ingensteds), *allster* (allesteds) — Rnd. *sli* (f. *ski* eller *sgi*, *sgu*, saa Gud); i begge Led: *Rivvels-(stig)*, Ribbens-(steg). Bortf. og Ombytning: Angl. *eliggen* (Isl. at-líkum (?)) alligevel.

§. 183. Endelig forandres sammensatte Ord ofte ved flere af de under den blandede Overgang anførte Tilfælde: Assimilation: *Natter* (náttverðr, Nadver), *Meje* eller *Mejje* Lnb. (s. *Mejdä* §. 182), *dedding'* Vns. mægle (og *Dedding* No.), sml. dagtinge (Melsen);

missel (min Sjæl!), *missin* og *missen* (minsand!), *hatte* Als (hartad), *ivessemda* (i ved som da ɔ: af og til), *allýwel* (f. *allywwel* alligevel) eller *allìwel, ollywel, illywal, Nannest* (f. Nam nest, nám, Tagen og nesti, Levnetsmidler til Rejsen[1]); Udvidelse ved indskudt *e* efter Bortfaldet: *Forkel* (Forklæde), *Törkel* (Törklæde); ved Endetillæg: *illywàller* (s. ovfr.), ved en Brydning: *Natt-òwer* Mls. (Nsm. *Nâtur,* jfr. *Natter* ovfr.), ligl. *Unnenòwer* Mls. (Nsm. *Unnenûr* s. §. 116, 2), ved at gjentage det sidste Led i en anden Form: *Rivvels-bîn* (som: Ribbêns-bên); Forkortning, ved Bortfald af det förste Led: *liwal* (alligevel), af det sidste Led: *oller* (aldrig, Isl. aldr-eigi), *töl* (Isl. tólf f. to (tvau) og leifu), *ölle,* s. §. 126 Anm.; af Kjo. efter *l* og *n* i Vns.: *Stûol* — *Stwòl* (Stolen), *Wôn* — *Wòn* (Vognen); af det andet Led ved en Sammensætning paa ny: *Kallejnen* (f. *Kall-ê* — eller *Kallø* ɔ: Kalv-ø-egnen); især ved Sammentrækning: *sân* og *sôn* (saadan), *hwuns*? Hms. (hvordan), *sikken* (*i*-Lyd) se hvilken; *sku* eller *sgu, sgi, sli* (s. §. 182); *Mỳng* Vns. (Mødding ɔ: Møgdynge), *Mynn* (Isl. mjó-hundr, mjór, smal — Smalhund; s. §. 151, jvfr. 130), *Slawl* Angl. (Slagvol, paa Plejlen), *Hōpannskâl* Mrs. (af Hoved); *i Ās* (i Aftes), Vns. *nóstess* eller *noster* (nogensteds), *ástess* eller *ajster* (andensteds), *anndagors* Thl. Mrs. (1550: anden dags gaar, ɔ: i Forgaars), *æntuns-* eller *æntens-ifjûr* Mrs. (enten *-uns-* f. *Ørens,* Isl. ársins, eller *-tens-* f. *tins,* Tidens, sml. *oltins*), i Overfjor; — *Wonnsda, Lowda* o. s. v., se forh. — Hyppig i Person- og Stednavne; idet *-ter* staar f. *-detter* (-datter): *Hanster* (Hansdatter), *Pejster* (Pedersdatter), *Āster* Vns. (Andersdatter); *-s* f. *-nĭs,* Isl. nes: *Mols* eller *Molds* (f. *Moldnes*), *Hèls* (f. *Helganes*) o. s. v., f. Isl. ós (eller óss): *Os* (ō) eller *Ors* (ō) Lsg. (f. *Ârs,* J. L. arus ɔ: årus, nu: Aarhus); *-m* for *-um* (ɔ: Isl. -heim), *Tàrm* (Rnkb.) f. Tarum; *-r* f. *-øræ* (Isl. eyri): Opner f. opnæ øræ, og ved tilföjet *-æ* (s. Thorsen: De slesvigske Stadsretter Forerindr. S. 50 flg.) — Opneraa, siden *Offenræ* o. s. v. nu Aabenraa); ved Bortfald af et af de mellemste Led: *Ferriâlmarken*[2]) (Hms.) ɔ: Færge-aal-(gaards-)marken (sml. ovfr. *Kallejnen*). — Omsætning finder Sted i: *-trup, -drup -rup,* f. torp: *Tisstrup* ɔ: Tîrs-torp; *Obdrup* ɔ: Ubba-torp; *Aage-rup* o. s. v. De fremmede Egennavne ere i allerede forandret Skikkelse gaaet over i Folkesproget, der giver dem sit Præg: *Hâns* f. *Hàns* (Johannes), *Làj* og *Nĭēls* f. Nikolaj, Nikolaus (-os), *Ras* f. Rasmus (Erasmus, -os), *Benne* f. Bendix (Benedictus). Her kunne ogsaa mærkes nogle Navne paa tidligere Festdage: *Kŷrmes,* Isl. kyndil-messa (kyn-

---

[1]) s. Molb. Dial. lex. [2]) *â* har stød. Toneh.

dill, Lys), *Marmes* Vns. (Mariæ missa), *Helmes* (Helliges Messe; i overf. Bet. Intetk. en daarlig Hest).

Anm. Til de anførte Former svare nogle i Dansk, som: sikken, Mynde, Onsdag, i Talespr. Lörda(g), jvfr. Skjelskør f. Skjelfiskør (s. N. M. Petersen: Literaturh. II. S. 161), Aabenraa, Openraa og Apenraa s. Thorsen anf. St.; til *eliggen* svarer Ærø: ilæn eller iléng; til *alliwel* Th. D. aligwal; til *Naatûr* — *Nattower* svarer ældr. Dn. nathoræ (Isl. ogs. nóttorðr og nótturðr) — 1524: Naddouren. Andre Sammensætninger: ældr. Dn. J. L. anstæth og anstath (f. annænst., andensteds), Flsb. syntær ɔ: sju nætær; Hdsl. Harsleff. Luc. Löwdaw (Löverdag), ænkyns f. ængænkyns, ingen Slags, Intet; — og i Dn. og alm. i Folkesproget: Faster, Moster (Faders-, Moders Søster).

§. 184. Endelserne lide ofte Forandring ved at föjes til Stammen:

1. af Selvlydene bortfalder det toneløse *e* næsten overalt, som Udlyd, i Navneo. Flt.: *Stûl* — *Stul'* (Stole), *Stîn* — *Stin'*, *Hûs* — *Hus'*, Kjo. bst. Flt. *Stylen* (Stolene), *Husen* (Husene) o. s. v.; i Tillo. Flt. og bst. Form: *rô* — *rø, den rø* (røde), *lòng* — *long', den long'*; ligl. *den, di broged, hjelmed, lojen* o. s. v.; i hr. Gr. *fîd* — *fîder, hòw* — *höwer*; hst. Gr. Flt. og bst. *den, di fîdest, höwest,* og for at lette Udtalen indskydes et *e* (s. §. 135): *bejer* (f. bejr', bedre), *eller* (f. ellr', ældre); i de adjektiviske Sto. f. Ex. *min'* (mine), *din'* (dine), og med indsk. *e*: *anner* (f. annr') og *ajer* (f. ajr', Isl. aðra, andre); i Ordenstal: *den, di føst, triddi, fjar', femt'* o. s. v.; i Gjo. Nvf. *löw'* (leve), *how'* (hue, og huske), *mîn'* (mene), (s. §. 70), Dat.: *löwed, howed, mint'* (levede o. s. v.), hndl. Tlf. *springend, flywend* (*d* stumt), lid. Tlf. bst. Form, og i Flt. *den, di brodden* (brudne), *den, di söjed* (syede) o. s. v.; med indskudt *e*: Dat.: *hinnered* (hindrede), *strövvet* (stræbte), o. s. fr.

Anm. I det ældre Sprog er den toneløse Slutn.-Selvl. (*æ*) ofte ligl. bortfaldt: E. S. L. mæth sin goth viljæ; ær fæmtæn vintær æræ gamæl; J. L. twa sal (og salæ), skulæ næfning swæræ, allæ the dagh; the æræ skyldægh, the æræ swa gamæl, manugh (og manæghæ), ræt saræ botær; then hælligh kyrki, theræ eghæn husbondær, all storæ fiskæ, sinæ openbar uwinæ; nærmær, rikær, warlær, vtærmer, længær (og længæræ), thet utærst, thet øverst lith, hans høgæst lagh, mæth thylikæst styld, thæt rætæst og sannæst; bath f. bathæ (baade, begge), ander (og

andræ), nokær (og nokre) andræ; thæn fyrst, atend (18de), thretivgend, sin half houæthlot; (om Nvf. s. §. 70 Anm.); Dat. han kallæth, tapæth, hærbærgæth, hafth, wist (og wissæ); Tlf. wittænd, wæriænd, sitænd, thigend, farænd, livænd, rithænd, akænd, gangænd, mælænd; the æræ kumæn, the æræ up krafth oc up delt, sworæn toftæ, manghæ — funnæn, fleræ — takæn, swa urthen kostæ, the æræ skild at, thær bygd æræ; Flsb. thre skip (f. skipæ eller skippæ ɔ: Skjepper), fæm dagh, sæx læst, twoo øør (Mont), all gæst (f. gæstæ), andræ aruing, the ær uvin (f. uvinæ); — all (f. allæ), sannind men, woldigh men, manigh (mange), thry full liispund, the scul wæræ stathigh; — then gammel vegh, sit blodigh klæthæ, ligeledes: husbonds lønlik laaz; then brøthæn hws, sin lagh teghæn kunæ, sin sworn brothær, manz gift kunæ; — krankær, jafnær, dyrær, mier (og mieræ), mindær (og minnæ), fyrmær, (høgher, winstær); thet mest, thet høghæst gild, then mæthælst; this (disse) menz, thet sam, andær thre, (thet) fyrst, fiærth, fæmt; — han sculd, gørth, legth (lejede), tapæth, sald og saald, stathfæst, the hafth; swerænd, liuænd, sighlænd, ligl. uwitænd. Hdsl. atte Neffning, Rouer (baade Ent. og Flt.), Bymenen (Bymænd-ene); werløss Børn, Bymen skulle vere lethug, tolff Mend neffnd; then gamel eller gammel (og gamle); — bether (enn); thet høgest Lag; thet snarest; sin tre Marck, i sin Daghæ, ther (og there, Isl. þeirra, Ef. Flt. deres), noger andre; fyrtiug (og fyrtiuge); wilkøret (Dat.), siddend, rithend, umælend Børn; waaræ gangæn, alskens Packe ther korsbondæn er; Th. D. fire gang, the logh (og: andre loghe), the engh, to agger, andre handfæstningh; tilligh (deslige) breffue, sin open kronæ; høgher, dyrer; Dat. krenked, stathfestet; lid. Tlf. waare gangæn, saadanæ breffæ — giwen, flere — forwundhen, skulle stadfæst bliffæ; St. Kn. sine penning; brothær (jvfr. Isl. brœðr, Ejf. brœðra), allæ systær (jvfr. Isl. Flt. systr, Ejf. systra), — sine eghen penning, vnde og vquemlich orth; brothær er scyldygh, mannygh; then almachtæch guth, wort konyngligh swærth; hyghær, lenger, mer og meræ; thær og ther (f. theræ s. ovfr.); siin brøthær, ander; Dat. bætheræth (bødede); Luc. høghæ byærigh,

dødelyg synder, both onth og goth (b. onde og gode), ære kraftegh, the æræ langæ... oc tyk... og bredh, meth vren (urene) thyng og stenæ; then lysteligh thing, høgher (höjre), venster; thes nermer; syn klæther, teligh smo thing; han west (vidste), the war (vare); dissæ firæ voræ blandæt.

§. 185. I Gjo. udfalder ofte *e* af Nut. Endels. *-er*, hvorved der opstaar en Sammentrækning: *tròwr* (f. *tròwer*), *hørr* Vrn. (hører), *lèggr* (eller *lègr*) Mls. (ligger), Angl. *slìrr* (f. *slirrer* f. *slìdder*, slider), *hjerr* (f. *hjerrer*, hedder), især naar Stammen slutter med en Selvlyd: *sî* — *sîr* (sêr), *stô* — *stôr* (staar f. stander), *fôr* (faar f. fanger), *dôr*, *skâr* (skader); af *-en* i nogle Tlff. hvorefter Sammentrækning og Assimilation finder Sted (§. 125 flg.): *gonn*, *stonn* (f. gongen og gangen, stonden og standen), *ginn* (f. given), eller uden Assimilation: Angl. *gån*, *stan* (ogs. *stann*), *fån* (f. fången), *slan* og *slån* (f. slagen); og i ubst. Sto. Flk. *ann* og *æn* (f. anden); af *-et* i Tlf. *fott* og *fått* (f. fånget); i ubst. Sto. Intetk.: *ánnt*, *ǟnt*, *ænt* (f. andet); *nowt*, *nott* (f. *nowet*, noget),

Anm. I ældr. Dn. föjes Nut. End. *-r* umiddelbart til Stammens Selvlyd: dør, lær (laaner), slær (slaar); til *annt* o. s. v. svarer J. L., Flsb., Hdsl., Th. D. *ant*; til *nowt* Hdsl. *nogt*.

§. 186. 2. af Medlydene bortfalder *t* i Intetk. af Tlo. s. ndfr., samt i *de* (f. dett, det), og ofte i: *mi*, *di*, *si* (f. mitt, ditt, sitt); *t* og *d* i Dat. og *t* i Tlf. af de svage Gjo.; *t* bortfalder i: *laan* og *lâán* (laante og laant), *brǟnd* og *brând* (brændte og brændt), *tǟnd* og *tând* (tændte og tændt), *kjor'* og *kjôr* (kjørte og kjørt, Isl. keyrði, keyrt), *hor'* og *hôr* (hørte og hørt, Isl. heyrði, heyrt); *gjor'*, *gjôr* (gjorde, gjort), og *d* især i de svage Gjo.s 3 Kl. Vns. Dat.: *skröwte* (f. *skröwted*, skriftede); *drutte* (f. drutted, drøftede), *hwoste* (f. hwosted, hostede), *sputte* og *sputted* (spyttede), *skywte* (skiftede); i Angl. bortf. baade *d* i Dat. og *t* i Tlf. *fägte*, *snakke*, *sonke* (baade f. *fägted*, *snakked*, *sonked* og f. *fägtet*, *snakket*, *sonket*); undtd. Vns. Tlf.: *föbanne* (forbandet), samt i *gææ̈* (f. gaaet eller gaaen); i nogle Gjo. af andre Klasser tage *d* og *t* ofte Stammens Slutn. Medlyd bort med sig: *gjo'* og *gjô* (gjorde og gjort), *sæ* og *sâ* (sagde og sagt), *læ* og *lâ* (lagde og lagt), s. §. 84.; og efter Assimilation: *sku* (f. *skull*, skulde), s. §. 91, *ku* (f. *kunn*, kunde) §. 92.; eller *t* blødgjöres til *d*, i Tlf.: *sòd* (sagt, af *sø*, sagde); og saaledes efter Stam. Selvl.: *trùd* (f. trût), *spòd* (f. spaat); stumt i: *tåld* (tâlt), *sold* (solgt); i Tlf. paa *-et* til *-ed* (s. §. 98): *lòwed* (lovet), *snakked* (snakket) o. s. v., hvilket *d* bliver

til *r* (*-et, -ed, -er*) i Als Sndh. *snakker* (f. *snakked*, f. *snakket*), *handler* (f. *handled* f. *handlet*); eller omvendt *d* hærdes til *t*, i Dat.; *-ed* til *-et* (s. §. 98): *glowet* (f. *glowed*, gloede) o. s. v., samt i Dat. af de sterke Gjo. med Stammer paa *nd*, der bliver *nt* i Angl.: *fànt, bànt* (f. *fand, band*, s. smstds.). Endelig kunne Endelserne *-ed* i Dat., og *-et* i Tlf. bortfalde ved Stammer paa *t* (*tt, st, nt*), hvorved nogle Gjo. gaa over fra 3 til 2 Kl. *jatt* (Isl. baade: játaði, og: játat) *kast'* eller *kost* (baade: kastaði, og: kastat), *hwost* Tlf. Vns. (hostet, Isl. hóstat), *vant'* og *vant* Vrn. (baade: vantaði, og: vantat). Ogsaa ved andre Stammer: Vns. *war'* (Sv. varit, været). — At *t, tt* (*ft*), *gt* i Tlf., og *d, dd, gd, vd* (*fd*) i Dat. blive til *j* i nogle Sprogarter, s. §. 111, 3. 4., hvilket *j* i Tlf. (for *t*, overg. til *d*) bortfalder i Angl. ved Stammer paa en Selvlyd: *fri*, Lnb. *frìj*, Hms. *frìd* (f. frît, friet). — At *t* bortfalder i Afledsendelsen *-et*, s. §. 87. — At *nt* vexler med *ns* i Ordenstal, s. §. 98.

Anm. Om flere af disse Forandringer i det ældre Sprog s. §. 98 Anm.

§. 187. Af *-er* bortfalder *r* i Flt. *Skröwtĕ* (Skrifter), *Gawĕ* Rnd. (f. *Gawer*), *Oborrĕ* Rnd. (Aborrer), *Hyttĕ* (Hytter), *Pære* (Pærer); i hr. Grad (f. *-ere*): *höwe* Vl. (f. *höwer*, höjere), *dyre* (f. dyrer, dyrere); og hvor *e* er indskudt, bliver dette Endelse: *minne* Vl. (f. *minner*), *beje* (f. *bejer*), *miĕ* (f. *miĕr, mir'*); i Bio. *bet* Angl. Als (Isl. betr) er hr. Gr. Mærket bortfaldt, og i Tillo. *bĕ* Als (bedre — bedr — *berr* — *bĕ*) tillige Kjendebogstavet; fremdeles i Nutid især i de østlige Sprogarter: *löwe* (f. *löwer*, lever), *høre* (hører), *sìdde* (sidder), ligl. *kùmme* (f. *kùmmer*), især naar det følgende Ord begynder med en Medlyd. Ved Stammer paa *s, r, l, n* bortfalder Endelsen *-er* i de vestlige og sydlige Sprogarter: *lös* (læser), *lôs* (løser), *skjær* (skjærer), ogs. i *spôr* (spörger); *mæl* Angl. (maler, molo), *sæl* (Isl. selr, sælger), *tīn* Angl. (tjener); *mín* (mener); og alm. *gjør* (kort *ø*) og *gjör* (f. gjörer, Isl. görir), Mls. *gjer* (Isl. ogs. gerir), og med bortfaldt Kjendebgst. *gjø* (kort *ø*); *bær* (bærer), *stæl* (stjæler). Ved Stammer paa en Selvlyd bortfalder ligeledes ofte Handlf. Nut. Endelse: *gjô* (f. *gjôr*), *dô* (f. *dôr*), *skî* (f. *skîr*, skêr), *sî* (f. *sîr*, sêr) og efter at Kjndbgst. er bortf.: *skâ* (f. *skâr*, skader, Isl. skaðar). Undertiden bortfalder Flertals End. *-er* af Navneo. (hvis Kjendebgst. er et Tungebgst.): *Hos'* Angl., *Huos* Vns. Flt. *Hos'* og *Huos* (Hoser, Isl. hósur), *Bows'* og *Böjs'* (Buxer, Isl. buxur); og maaske: *Spôn* Flt. *Spôn* og *Spon'* (Spaaner, Isl. spónar, eller af Gf. spóna).

Anm. Med Bortf. af *r* i hr. Gr. sml. i det ældre Sprog: Hdsl.

dyre (f. dyrer); Luc. klaræ og klarræ (f. klarær, om Bortf. af Udlyd. *e*, *æ*, s. §. 184 Anm.); af *-er*, *-r* i Nut.: J. L. livs (lyser), ris (rejser), wis (viser); far (ogs. farær), gør (gjör), swær (af swæræ), før (og førær), hør, bær; sæl (sælger, af sælæ), thol (taaler), dyl og dul (dølger), mææl (mæler), stæl og stel (af stælæ), del (deler), fial (fjæler); løn eller løøn 2, 10 (f. løner, Isl. leynir), skyn (skinner), kæn (Isl. kennir); Flsb. kær (og kærær), swær, fær 39 (f. farer), bær, hær, før (fører), dyl, sæl, stæl; Hdsl. lyes (lyser), løs (og løser), kær (og kærer), med dobbelt *e*: sæll, stæll; Th. D. hør, ber, swer, skil (skiller), dyll, stæll og stiæll; St. Kn. kær, gør; Luc. læs eller læss (læser), far, skyl (skiller), fiel (fjæler), skyn; sml. Ærø: lös (læser), bær (bærer), bræl (vræler), mēn (mener).

§. 188. Af *-en* kan *n* bortfalde i Tlf. Angl. *teje, beje, reje, lavve* f. *tejen* (tagen), *bejen* (bedet), *rejen* (reden), *lavven* (löjet); hele Endelsen i Lsg. *skor* (f. *skoren*, skaaren); af det sidste Led i Sammens. *Helle-væs* Sndv. (helligt Væsen; Komplot). — Af Lidef.s *-st* (f. *sk*, opr. *sik*) bortfalder sædvanlig *t*, udenfor Tlf. (s. §. 198).

§. 189. Afledsendelserne *-ig, -lig, -elig* bortkaste ofte *g*, og blive derved til: *-i, -e, -ĕ*; *-li, -le, -lĕ*; *-eli, -ele, -elĕ*, s. §. 84, og *l* i *-li, -le* f. *-lig*, fordobles undertiden efter Stammens Selvlyd; *rolle, trolle, nýlli*, af *Rô, trô, nŷ*, eller *Rów, tròw, nöj'* (efter Ophævelse af Brydningen, s. §. 170). Fordobling af Dat. Endelsen finder Sted i nogle Sprogarter ved Stammer paa en Selvlyd: *tru' — trudd, spô — spodd, frî — fridd.*

§. 190. Assimilation af Endelsens Medlyd med Stammens findes i: *sille* (f. sildig, eller silde f. siðla), *tøss* (f. tøsser, Isl. tysvar); især i Dat. *djell* (Isl. deildi), *kinn* (Isl. kendi), *twill* (f. tvilte, tvivlede, Isl. tvílaði) o. fl. s. §. 128. 130; af Stammens med Endelsen, hr. Gr. *berr* Sndv. Als (f. betr-, bedr-) §. 127.

§. 191. Udvidelse foregaar i lid. Tlf. paa *-st*, idet et *e* indskydes imellem Biformens *t* og hint *st*: *kint — kintest* (Isl. kenzt ɔ: kentst) ligl. *spĭlt — spĭltest*; *fult* (fulgt) — *fullest* (f. fultest), *ǽntest* (ogs. *ǽntst*) Fss. (af *æn(d)* ende); og i de sterke Gjo. imellem *n* og *s* (med beholdt *t*): *wunnen — wunnenes, funnen — fŭnnenes.*

Anm. Er det jydske *-enes* maaske det mgoth. -ans, udvidet? sml. mgoth. vunnans, funþans.

§. 192. Hndl. Tlf. forekommer sædvanlig forkortet: *kjørend,*

gångend o. s. v. (med stumt *d*); men undertiden er det oprindelige *s* bibeholdt, med Udvidelse ved indskudt *e*: *-endes* (Mgoth. -ands), idet *d* atter bliver lydeligt: *flöjtendes, splintrendes*; sjeldnere *s* alene, med stumt *d*: Angl. *fŏmojends* (formodendes).

Anm. Endelsen -ands, Isl. -andi, udledes af Lat. -ens eller -ends, Ejf. ent-is, = Isl. andi, Aand, Væsen.[1]) I det danske Talesprog bruges ikke sjelden Formen -endes, ved Siden af -ende: farendes, løbendes, syngendes og farende o. s. v. = Isl. farandi, o. s. v. — I ældre Dansk (til 1400) forekommer Formen med *-s* sjelden: Th. D. ørindes eller ørindis (og urørindis), men hyppig i 1550, *-endis*: diendis, bliffuendis, grædendis, bedendis, seendis, o. fl.

III. Toneholdenes Forandringer.

§. 193. Bogstavernes Forandringer ledsages ofte af Forandringer i Toneholdet, hvilket er af största Vigtighed, da de i Folkesproget ofte ere det eneste Middel til at skjelne mellem de samme Lydforbindelser, saasom Enkelttal fra Flertal, den bestemte Form fra den ubestemte i No. og Tlo., afledte Ord fra Stamordet, Verbalformer fra hverandre indbyrdes o. s. v. Af Toneholdene bliver saaledes:

¯ til ˘: *Kyn'* — *Kŭnner, Pig'* — *Pigger, kjøv* — *Kjøvvinhàwn.*
til ´: *mịn'* — *mint, tịn'* — *tint, ed'* — *ett.*
til ˆ: *by'* — *bŷ* (byd!), *ved'* (vide) — *vê.*
til `: *Buend* — *Bỳnner, løv* — *lòvver.*
til `: *Bôg* — *Bògger, Fụ̂d* — *Fèdder, stệg* — *stèggen, strộg stròggen* Lnb.
til ¯: *Stịn* — *Stịn'*; *Kâl* — *Kæl*; *gûe* — *gue*; *Rôg* — *røg.*
til ˘: *Mịl* — *mjelle, Stịn* — *stjenne, Bân* — *Bynn* Angl.; *rèj* (Dat.) — *rejen*; *swâg* — *swaggele.*
til ´: *Gós* — *Gassi*, og *Gâs* — *Gåsse* Lrsk., *gûe* — *gott, Fli* — *flitte*, Angl. *flitle.*
˘ til `: *sej'* — *sèjer*, og *sèj'* (sîg!), *ligg* — *lìgger*, og *lìg! holl* — *hòller* og *hold!*
til ¯: *renn* — *Rēnsten* Als, *rejn'* — *Rēnskav* Rnd.
` til _: *Dàw* — *Dāw* Flt. (ogs. *Daw'*), *àw* (af) — *āw* (*borte*).

---

[1]) s. N. M. Petersen: Sprogkundskab i Norden, i Annaler f. nord. Oldk. 1840—41. S. 226.

` til ~: *Àgger* — *Agger* (Flt.), *òwer* — *öwer* (ovre), *wàrm* — *warm'*, *Dàw* — *Dower*.
. til ': *lòng* — *lant*, *lont*, *mild* — *miltt*.
' til ¯: *Skav* — *Skav'*, *Faj* — *Fæd*, *Hest* — *Hæst*, *besst* — *bæst*.
til `: *Stej* — *Stèjet*, *Vej* — *Vèjen*, *Stöw* — *Stòwet*.
til ^: *ve* (ved) — *vê-et* (ved det), *tĭ* — *tê-en* (til den), *mĕ* — *mæ̂-et* (med det), *do* — *dô-et* (du det).

Anm. I Mls. kan en indskudt Selvlyd faa ^, uden Forandring af Tonefaldet: *mennæ̂r* (§. 135). Forandringerne: ^ og ` til ~, samt ^ og ' til ¯ kunne ofte være Kjendetegn paa og gjælde som Erstatning for det bortfaldne Slutnings-*e*.

Tredie Afdeling. Om Böjningsformerne.

I. Gjerningsordene.

§. 194. De indvirkende Gjerningsord have to Former: Handleform og Lideform, og fire Maader: den fremsættendé, ønskende, bydende, ubestemte eller Navneformen, samt Tillægsform, den handlende og den lidende; desuden en Biform, der bruges tillige som Fortidens Tillægsform. Tiderne ere de sædvanlige: Nutid, Datid, ligesom i Dansk, kun i den fremsættende Maade, samt Fortid, i Tillægsf. (part. præt.). Enkelttal og Flertal adskilles overhovedet ikke, og Personerne kjendes, som i Dansk, kun ved foransatte prsnl. Stedord.

§. 195. Gjerningsordene i Jydsk kunne, ligesom i de gothiske Sprog i Almindelighed, henføres til to Hovedarter: den sterke (lukte) og den svage (aabne), men Særkjendet for de sterke Gjo., at de have kun en Stavelse eller den bare Stamme i Datiden, er i Jydsken mindre bestemt, da Datiden af de svage Gjo. især 2 Kl. paa en Tungelyd, og i flere af 1 Kl. bortkaster Endelsen, og bliver derved ikke blot enstavet, men den nøgne Stamme, saa at den kun kan skjelnes ved det ejendommelige Lydskifte, ofte alene ved Tonelaget. Dette er oftest for de sterke Gjo.s Datid *stødende*, for de svage Gjo.s *flydende*. — Da den tonelose Udlyd ogsaa er bortfaldt af Navneformen, adskilles denne, navnlig i Stammer paa en Medlyd, ligeledes ved det flydende Tonelag fra den bydende Maade, der da har det stödende.

§. 196. Lideformen i Jydsk er i sin Betydning virkelig lidende, ikke reflexiv, men omskrives ofte, især i Datid. Biformen, eller Fortidens Tillægsform, er tidt ens baade for Aktiv og Passiv, men har i nogle Sprogarter (Vrn. Hms.) en Lideform, for de sterke Gjo. paa *-es*, lagt til *-en* (*-enes*), for de svage paa *-est*, *-es*, sjeldnere *-st*, lagt til *-t* (*-test* o. s. v. der ogsaa gjælder for de faa sterke Gjo. i indvirk. Bet. med Tlf. paa *t*). Nutidens Tillægsf. (part. præs.) er kun anvendelig i de uvirk. Gjo. og endes snart paa *-en*(*d*), snart paa *-endes* (s. §. 191. 192). — Den ønskende Maade er sjelden, og forekommer kun i Velsignelser og Eder, altid i 3 Ps. og lig med Navneformen; ligesom byd. M. bruges den kun i Handleform. — De jydske Gjerningsord have iøvrigt meget faa Endelser, endnu færre end i Dansk; i Hndlf. omtrent de samme som i Engelsk.

A. De sterke Gjerningsord.

§. 197. Disse Gjerningsord kjendes paa, at de i Datid Hndlf. have en Stavelse (s. §. 195), oftest med stødende Tonelag, og sædvanlig med Selvlyds-Forandring; Tillægsformen (Bif.) endes i de fleste paa *-en*. Efter Selvlyden i Datid kunne de deles i visse Afdelinger, men der hersker i Sprogarterne megen Forskjellighed i Henseende til Ordningen i Underafdelinger, og en stor Vexel i Formerne, hvorfor deres Inddeling falder vanskelig, skjönt Sprogarterne ere enige i at henregne de samme Ord til Hovedarten i det Hele taget. For Enheds Skyld kunne vi lægge en bestemt Sprogart til Grund og dertil vælge den himmerjydske, idet vi tillige anføre Afvigelserne i en vesterjydsk fra Vejle Amt (Lönborg) og i en sönderjydsk, fra Angel.

§. 198. De sterke Gjo. kunne deles i to Afdelinger, eftersom Datidens Vokal enten er en haard: *a* (*u*), *o*, eller en blød: *e* (*i*, *æ*), *ø*, *ö*; hver af hine Afdelinger falder igjen i tre Klasser, efter Selvlydskiftet. — Endelserne ere i

	Handleform	Lideform[1])
frems. Nutid	*-er* (*-r*, *-e*, *-ĕ*, jvfr. §. 185. 187)	*-es* (*-s*)
— Datid	„	*-es*
Navneform	„	*-es*
Tillægsf. Nutid	*-end*, *-endes*, jvfr. §. 192	„
— Fortid (Bif.)	*-en*; *-t* (*-d*), *-et* (*-ed*)	*-enes*; *-est*.

[1]) I Antiquarisk Tidsskrift 1852—54 S. 90 flg. findes en Artikel af en engelsk Forfatter, oversat og anmeldt af G. Brynjulfsen, i hvilken der frakjendes Lideform Betydning som Særkjende for de skandinaviske Sprog, i Modsætning til de germaniske,

At Nut. End. *-er* mister *r* i de østlige Sprogarter, og rent bortfalder efter *s, r, l, n* i de vestlige og sydlige, s. §. 187; disse forkortede Former antage da i Lidef. enten *-es* eller *-s,* f. Ex. Nut. hndl. *bær,* eller *bǣ* (f. bærer), lid. *bæres* og *bærs,* eller *bæs* (Lsg.); ligl. af de svage Gjo. *var'* (f. varer), lid. *vars* eller *vas* (Angl.). — Om den byd. og den ønsk. M. se §. 195 og 196.

Anm. Ved Nutid paa *-er, -r,* Isl. 3 Ps. End. -r, -ir, -ar, og Lideformen paa *-s, -st,* Isl. -st, slutter Jydsken sig til de skandinaviske Sprog og adskiller sig bestemt fra de germaniske. Navneformens oprindelige Endelse i Handleform er vel nu ukjendelig, men at den har været en Selvlyd,[1]) og at Jydsken ogsaa i denne Henseende viser hen paa de skandinaviske Sprog, kan sluttes især af Lideformen paa *-es,* hvor Selvlyden (*e*) kommer frem; jvfr. ogsaa Engl. Nvnf. paa (stumt) *-e.*

§. 199. Enkelte Gjo. i den angelske Sprogart have Omlyd i Nutid, idet *a* bliver til *ĕ, a* til *æ, o* til *ö, ø* og *e, u* (f. *o*) til *e,* f. Ex. *draf'* — *dreffer; slaa* — *slǣr, komm* — *kömmer, lŏff* — *løffer; hōl(d)* (holde) — *heller; vur* (vorder) — *vĕr.* I samme Sprogart kan *n* bortfalde af Fort. Tlf. s. §. 188. — I efterstaaende Fremstilling af Gjo. anføres Navnef., frems. Nutid, Datid, samt Fortid. Tillægsf.

---

med den Paastand, at „dette Passiv er meget sjeldent iblandt Almuen i det østlige Danmark! Det er Bogsprog, ikke Folkesprog, medens det i det vestlige Danmark (ɔ: Jylland) næppe kjendes uden af de Oplyste", S. 100. For Jydskens Vedkommende bemerkes hertil: 1. at Lideformen paa *-s* (*-es*) er almindelig i Navneformen, og meget brugelig i frems. Nutid; 2. at Lideform ogsaa er anvendelig i Datid, f. Ex. *enntes* (endtes), *skjeltes* (skiltes), *fulles* (fulgtes) o. s. v., skjönt ikke i de svage Gjo. 3 Kl.; 3. at Lideform er herskende, ikke blot i de gjensidigvirkende Gjo., men og i de egenlig saakaldte lideformede; og endelig 4. at Jydsken i nogle Sprogarter endog har en særegen udpræget lidende Biform, aldeles lig med Isl., sml. *-test* f. *-tst* = Isl. *-zt.* Det fremgaar heraf, at Passiv er ikke alene brugelig i, men endog væsenlig for det jydske Folkesprog.

[1]) Med Hensyn til Navneformen anføres det, at den har oprindelig endt paa *-n* (*-an, -on, -en*) i Islandsk ligesom i Mösog. Oldsx. Anglsx. o. s. v. saaledes af J. Grimm og den omtalte Forfatter, der gjör opmærksom paa, at Islandsk ikke er det eneste Sprog, hvis Nvf. endes paa *-a,* idet ogsaa Frisisk og den gamle Nordengelsk have denne Endelse. Men 1. trænger det endnu til Bevis, at Islandsken har endt sin Nvf. paa *-n* (ɔ: an); thi vel staar den i nær Forbindelse med de trakiske Sprog, navnlig med Græsk, der ender Nvf. i Nut. paa *-n* (*-ειν* ɔ: în, *-ᾶν, -οῦν*), men desuden har i Nvf. i Fortid (Aorist) *-αι* ɔ: *a* med Bilyd af *ι,* — efter nygræsk Udtale — *æ,* og i Förnutiden en Sammensætning af begge Endelser: *-εναι* (-enæ), og det andet trakiske Sprag, Latin, har altid en vokalsk Udlyd, idet det lægger -re eller -ere til Stammen. 2. fordi Islandsk hører til den gothiske Sprogfamilie, er det ikke nød-

Förste Afdeling.

§. 200. Förte Klasse: Datid kort *a*, Tlf. *ŭ*, *ŏ*, Nut. *ĭ*, *y̆*, *ĕ*, indeholder mest regelmæssige Gjo. der efter Tlf.s Selvlyd, kunne deles i to Slægter:

§. 201. 1 Slægt: *ĭ* eller *y̆* — *a* — *ŭ*:

finn (finde) — *fìnner* (eller *fin(d)er*) — *fand* (*d* stumt) — *funnen*
binn (binde) — *bìnner* — *band* — *bunnen*
vinn (vinde) — *vìnner* — *wand* — *wunnen*
swinn (svinde) — *swìnner* — *swand* — *swunnen*
spinn (spinde) — *spìnner* — *spand* — *spunnen*
spring' (springe) — *sprìnger* — *spràng* — *sprungen*
twing' (tvinge) — *twìnger* — *twàng* — *twungen*
bring' (bringe) — *brìnger* — *bràng* — *brungen*
sjyng' (synge) — *sjỳnger* — *sàng* — *sungen*;

hertil hører oprindelig:

kumm (komme) — *kùmmer* — *kàm* — *kummen*;

til Klassen synes overgaaet:

heng' (pendo) — *henger* — *hàng* — *hungen*.

I Lnb. mærkes, at allerede Datiden antager *u* (Isl. Flert. Selvl.) altsaa: *fiṇn* — *fuṇd* — *fuṇnen* o. s. v.

I Angl. har Datid regelret *a*; Stammer paa *nn* (*nd*) hærde i Dat. *d* til *t*: *finn* — *finner* — *faṇt* — *funnen*, o. s. v. Sterkt böjes her: *synk'* (eller *synnk*) synke — *synker* — *sank* — *sunken*,[1]) og *stjynk'* (*stjynnk*) stinke — *stjynker* — *stjank* — *stjunken*;[1]) *komm*, Nut. *kömmer* (ogs. Als).

I andre Sprogarter, Dat. *o*: Vrn. *vinn* — *voṇt*; Lsg. *syng'* — *sòng*. — *synk'* har i Ulvb. *sank*, Mrs. *sakk*; i Hms. svag Böjn.: *sykk* — *sykked*; omvendt: *heng'* i andre Sprogart. svagt: Dat. *hengt'*.

Anm. De 7 förste af denne Slægt svare i Hms. og Angl. i

---

vendigt, at den skulde have haft samme Endelse i Nvf. som Mösogothisk, der kun er et sideordnet Sprog. 3. Oldfrisisk er i denne som i flere andre Henseender et Overgangsled imellem de germaniske og de skandinaviske Sprog, men har iøvrigt en væsenlig germanisk Böjning og Indretning. 4. den *gamle* Nordengelsk (ɔ: ældre Nordhumberlandsk) er ikke et selvstændigt Sprog, men kun en angelsaxisk Dialekt, som er „for længe siden forsvunden", og „nogle af dens Egenheder ere tilfælles med Frisisk og Nederrinsk, tjenende til at bevise, at Anglerne vare af ram germanisk og ingenlunde af skandinavisk Herkomst" (s. herom Rask Anglsx. Sprogl. S. 130. 132. 134). — Manglen af *-n* i Nvf. kan let forklares af, at Nordengland eller Nordhumberland især var Sædet for de mange indvandrede Danske (S. Vorsaa: Minder om de Danske og Nordmændene i England).

[1]) Om Forbindelsen *nk* i Angl. s. 135.

Henseende til Selvlydene: *ĭ* — *a* — *ŭ* nöjagtig til de skandinaviske Sprog, samt til Mgoth. Oldsx. Anglsx. Oldfr.; *bring'* har i Mgoth. sterk Böjning i Nutid, men ellers svag (Dat. brahta, Oldsx. bráhta, Anglsx. brohte, Oldfr. brochte, saa at *brang, brungen,* der ogsaa høres i andre Landsdele f. Ex. Ærø, uden Tvivl er en Solöcisme, *sjyng'* o. s. v. stemmer med Dn. synge — sang — sungen, men Isl. sýngja — saung, eller syngva — söng; ligl. *synk'* til Dn. synke — sank — sunken; men Isl. sökkva — sökk. — *kumm* kører i Isl. til 2 Kl.: koma — kem — kvam — kominn, men Mgoth. qviman — qvima — qvam — qvumans. — Vrn. Dat. *kùm,* Mls. *kâm,* jvfr. Dn. kòm; ældr. Dn. kumæ — kumær — kam — kumæt; til *hàng* svarer Dn. hang (Mgoth. hai-hah), men Isl. hèkk, efter 2 Afdel. 1 Kl.; om *hungen* s. No. 108; til Hærdelse af *d* til *t* i *fant* o. s. v. svarer Dn. fandt, men Isl. fann, eller assim. batt (f. band), vatt (f. vand).

§. 202. 2 Slægt: *ĭ* og *ĕ* — *a* — *ŏ* (f. *ŭ*):

stikk (stikke)	— *stikker*	— *stakk*	— *stokken*
drikk (drikke)	— *drikker*	— *drakk*	— *drokken*
prikk (prikke)	— *prikker*	— *prak*	— *prokken*
slipp (slippe)	— *slipper*	— *slap*	— *sloppen*
hjĭlp' (hjælpe)	— *hjilper*	— *hjalp*	— *hjolpen*
fŏnimm (fornæmme)	— *fŏnimmer*	— *fŏnàm*	— *fŏnommen*
treff (treffe)	— *treffer*	— *traf*	— *troffen*
trekk (trække)	— *trekker*	— *trak*	— *trokken*
tessk eller *tesk'* (tærske)	— *tesker*	— *task*	— *tosken*
trej' (træde)	— *trèjer*	— *tràj*	— *trojen.*

I Lnb. antager Datid ligeledes samme Selvlyd som Tlf. altsaa f. Ex. *stìkker* — *stokk* — *stòkken*; *trèffer* — *tröf* — *tròffen*; *trèkker* — *trok* — *tròkken*; *trej'* böjes svagt efter 2 Kl. Dat. *troj',* Tlf. *tròj.*

I Angl. böjes de med *i* som i 1 Slægt: *ĭ* — *a* — *ŭ,* men Stammer paa *k* og *p* forlænge Selvlyden i Nf. til *ē* hvorved Kjendebgst. her bliver enkelt: *stek'* — *stikker* — *stakk* — *stukken*; *drek'* — *drikker* — *drakk* — *drukken*; *slep'* — *slipper* — *slap* — *sluppen*; *hjēlp* har: *hjelper* — *hjalp* — *hjolpen.* Selvlyden i Nvf. forlænges til *æ* (for *ĕ*) i: *tæsk* — *täsker* — *task* — *tosken.* — *trāk* har svag Böjn. efter 1 Kl. s. §. 218, for *trej'* bruges *trin'* s. ndf. — *draf* (træffe) har: *dreffer* — *drŭf* — *drŭffen.*

Ordet *wŭr, wŭ*; Rnd. *wor, wôr,* vorde, har i Hms. og Rnd.

kun Nut., lig med Nvf., men i Angl. *vur'* eller *vu'* — *ver* — *vŭr* — *vurn* (*vurren*) eller *vun* (f. *vunn*).

Anm. »Prikke« og »træde« böjes i Dn. svagt efter 3 og 1 Kl. (undtd. traad); »tærske« sædv. svagt efter 3 Kl. (undtd. torsken). — Til *wur, wor, vur'* svarer ældr. Dn. vorthæ, Dat. Th. D. worth; til *vurn* J. L. (3, 46 Thorsen) wurthæn, og (3, 45 N. M. Petersen) urthæn. Luc. Nvf. woræ, Nut. wor.

§. 203. Til denne Klasse kunne henføres 3 Gjo., der have opr. langt *a* i Dat. og *o*, enten *ō* (sml. Mgoth. *ŭ*), eller *ŏ* (sml. Isl. *ŏ*, Dn. aa) i Tlf.:

bær (bære) — *bærer* — *bâr* — *boren*
skjær (skjære) — *skjærer* — *skjâr* — *skoren*, og
stæl (stjæle) — *stæler* — *stàl* (f. stâl) — *stollen*.

I Lnb. med *o* allerede i Dat. og Bortf. af Nut. End. *bær* — *bær* — *bôr* — *boren*; *skjær* — *skjær* — *skôr* — *skôën*.

I Angl. *æ* — *a* — *æ* (lig Dn.), med Bortf. af End. og Forkortn. af Selvl. i Nut.: *bær* — *bär* — *bar* — *bæren*; *skær* — *skär* — *skar* — *skæren*; *stæl* — *stäl* — *stal* — *stælen*.

§. 204. Anden Klasse: Datid *a*, *æ*, oftere *ô* (for *æ*); i Tlf. Gjentagelse af Nvfs. Selvlyd:

gi (give) — *gîer* (*gî*) — *ga* — *ginn* (*i*-Lyd)
be (bede) — *bêer* (*bê*) — *ba* — *bèdd*
sidd (sidde) — *sìdder* — *sâd* — *sìddet*
(*gidd*) (gide) — *gìdder* (*i*-Lyd) — *gąd* — (*gitt*)
ed' (æde) — *èdder* — *ôd* — *ett*
sî (se) — *sîer* (*sî*) — *sô* — *sit* (*i*-Lyd)
ligg (ligge) — *lìgger* — *lô* — *lìgget* (*d*).

Til denne Klasse hører oprindelig:

sow' (sove) — *sòwer* — *sòw* — *sòwet* (*d*).

I Lnb. afvige: *sej'* (*e*-Lyd?) sidde — *sejer* — *sôd* — *sĭtt*; *sî*, Dat. *sòw* (eller *såw*) Tlf. *sjet*.

I Angl. *gi*, Tlf. *gi*; *bej'* (bede) — *bejer* — Tlf. *bejen*; *se'* (sidde) — *sìrrer* (f. *dd*) — *sà* — *sett*; *ǣ* — *ärrer* (f. *dd*) — *ô* — *ätt*; *sî*, Tlf. *sê* (ogs. Vrn.); *leg'* (ligge) Nut. *ligger*, Dat. *lô*, men Tlf. *loj*, ligs. *ligg* lægge. Her findes følgende, der i Tlf. beholder Datidens Selvlyd:

vej' (veje) — *vejer* — *vòw* — *vovven*. — *sow'* har: *söwer* — *sow* — *sowet* eller *sovve*.

I andre Sprogarter: Rnd. *gi*, Tlf. *gywen*; *sidd* — *sôd*; *ed'* — *åd*; *sî* — *sâ*, *ligg* — *lâ*, Als *law* (f. lag, s. §. 176) Hrs. Tlf. *lowen*.

Anm. I Dn. har Dat. *a, aa*, Isl. *a, á*; Mgoth. *a*; derimod Anglsx. *æ* (undtd. *a*: geaf, nam), Oldfr. *e* (undtd. *a*: nam), Ndsx. *é* og Nfr. *æ, æi* (*æj*). I Isl. har: sofa (= svéfa) — svaf (Flt. sváfu) — sofinn (= svefinn), og vega — vá ogs. vó — veginn.

§. 205. Hjælpeordet *vǣr* (være), der hører til deune Klasse, böjes uregelret saaledes: Nvf. *vær* (*væ*), frems. Nut. *er* (*ĕ*), Dat. *war* (*wa*), ønsk. *vær* (*væ'*), Tlf. (Nut. mangler) Fort. *wŭtt* (*wŭ*).

I Lnb. Dat. *wår* eller *wå*, Tlf. *vätt* (f. värt, f. været). — I Angl. Nvf. *ver'*, Nut. *er, ĕ*, 2 Prs. *est*, og *esto* (*est-do*) Dat. *var, va*; Tlf. *vett*, og *vǣ*.

I andre Sprogarter Dat. Vrn. *vŏr* (eller *vår*); Tlf. Hvlb. *wôr*, Lsg. *vær*, Vns. *watt* og *war'*, Vrd. *wan* (f. waren), Rnd. *wŭn*.

Anm. Med Angl. 2 Prs. Nut. sml. Luc. *æstu* (est-du), med *wŭtt* (f. wurt f. wort, f. woret) sml. ældr. Dn. voræt.

§. 206. Tredie Klasse: Datid *o*, undertiden *a* (f. *o*); i Reglen med Nvfs. Selv. gjentagen i Tlf.

fær (fare)	— *færer*	— *fôr*	— *færed*
draw' (drage)	— *drawer*	— *dròw*	— *drawen*
jaw' (jage)	— *jàwer*	— *jôg*	— *jàwed*
hugg (hugge)	— *hùgger*	— *hôg*	— *huggen*
ta (tage)	— *târ* (*tâ*)	— *tàw* (f. *tòw*)	— *tawen*
slô (slaa)	— *slôr* (*slô*)	— *slàw* (f. *slòw*)	— *slawen*
stô (staa)	— *stôr* (*stô*)	— *stô* (*stodd*)	— *stonn*
swær (sværge)	— *swærer*	— *sôr*	— *soren*.

jaw' böjes ogsaa svagt efter 3 Kl. baade indv. og uvirk.; *slåss* gjens. virk. har Dat. og Tlf. *slåsst*.

Til denne Klasse hører oprindelig:

løv (løbe) — *lòvver* — *lôv* — *løvven*.

Afvigende i Lnb.: *ta* — *tòw* — *tawen* og *tejen*; *slâ* — *slâr* — *slòw* — *slawen*; *stâ* — *stâr* — *stòj* og *stòw* — *stånn*; *læv* (løbe) — *lävver* — *lįv* — *lövven*, sjeldnere: *lòvven*.

I Angl. *drej'* (drage) — *drejer* — *dròw* — *drovven*, og *tej'* (tage) — *tejer* — *tòw* — *tovven* og *tejen* (*teje*), (sml. *vej'* §. 204). — Hertil kommer endnu:

ag' age — *egger* — *ôg* — *oggen*, samt (overgaaet)

bag' bage — *begger* — *bôg* — *boggen*. — Af de øvrige har: *slâ* — *slær* — *slô* — *slan* og *slån*; *stâ* — *stær* — *stô* — *stann* og *stan*; Tlf. Nut. *stannend*; *sverr* — *svær* — *svor* — *svoren*; *loff* (løbe) — *løffer* — *lof* — *loffen*. — *hæg* (hugge) — *hågger*, i Dat. svag Böjn. *hågt'*, men Tlf. *håggen*.

I andre Sprogarter: *draw'*, Tlf. Vns. *drawe*; *jaw'*, Dat. Lsg.

jaw; Vns. *tà* — *târ* — *tōw* og *tô* — *taë*; Dat. Vl. *tů*; *slæ*, Dat. Vrn. *slô* (ligl. Angl.), Ulvb. *slů*; *stæ* Mls. *stêr* eller *stær* — *stů* — *stånn*, Ulvb. *stannen*, Vrn. *ståjen*, Sndv. *stajen*. — *løf* Hdsl. — *løvver* — *løf* — *løvven*.

Til Klassen hører i Hms.

lä (curare) — *ler* (eller *lär*, *lä*) — *lô* — *lett* (eller *lätt*) og
læ (simulare) — *lær* (*læ*) — *lôd* (*lůd*) — *latt* (*lätt*).

I Angl. *la* (sinere) og *læ* (aarelade) — *ler* (*lär*) — *la* — *lett* (*lätt*).

I Vns. *lä* (curare) Dat. *let* (eller *lät*); Lsg. Tlf. *lèdd* (*lädd*). — Endelig maa mærkes i Lsg. *lí*, le — *líer* — *lòw* — *líët*, der ellers böjes svagt efter 3 Kl. Hms.: Dat. og Tlf. *líëd*, Angl. *lê* — *lêër* — *le'* (ɔ: leëde) — *le*.

Anm. Til *fær* (*far'*) o. s. v. svarer Dn. fare — farer — fôr — faret, ældr. Dn. Nut. far, men ogsaa: fær og ferr = Isl. ferr; til *draw'* — *drawer* o. s. v. drage — drager — drog — dragen; ældr. Dn. draghæ — draghær; til *drejer* Flsb. dræghær; til *jaw'* — *jòw* Dn. jage — jog — jaget (men Isl. svagt, 3 Kl.), med hôg sml. Dn. hug, ældr. Dn. hjog, men Isl. hjó; til *ta* — *târ* — *tòw* — *tawen* svarer Dn. tage — tager — tog — tagen, aldr. Dn. takæ — takær — tok — takæn; til *tej'* 1321 tækæ, St. Kn. theghe; til *tejer* J. L. thækær; til *tejen* Flsb. teghæn (78: sin lag teghæn kunæ); med *tovven* sml. Ærø: towen; til *slô* eller *slæ* — *slær* — *slòw* — *slawen*, *slan*, *slån* Dn. slaa — slaar — slog (*slô*) — slaaet, ældr. Dn. sla (ɔ: slå) — slar (ɔ: slår) — slogh — slaghæn; til slær J. L. slær, Flsb. slæær, Hdsl. slær og sler, St. Kn. slær og slæær; til *slů* gml. Dn. sluo; til *stô* og *stâ* — *stâr* — *stô*, *stòw* (ɔ: brudt *o* efter Bortf. af *d*), *stòj*, *stodd* — *stånn*, *ståjen*, *stajen*, *stann*, *stan* Dn. staa — staar — stod (*stô*) — staaet, ældr. Dn. (standæ) — star (ɔ: står) og staar — stoth — standæt, 1529 stondæt; til *stær* J. L. stær, Hdsl. stær og ster; til *stů* gml. Dn. stuod; til *swær* og *sverr* — *svor* — *svoren* Dn. sværge — svor — svoren; til *løv* — *lòvver* og *løffer* — *lôv* — *løvven* Dn. løbe — løber — løb — løbet; Angl. Dat. *lof* viser, at Ordet hører til Klassen, Isl. hljóp; til *læv* Flsb. læp; med *loffen* sml. Ærø lovven; *ag'*, i andre Sprogarter *æg*, Dn. age, svagt efter 3 Kl.; ligl. *bag'*, ellers *bæg*, Dn. bage, Isl. baka, med svag Böjn.; til Dat. *lô*, *lôd*, *lůd* svarer Dn. lod (*lô*), Mgoth. lailót, ældr. Dn. lot, men Isl. lèt, der

svarer til Vns. *let*; til *lä*, *læ* J. L. l æ t æ (ogs. latæ), St. Kn. l æ d e; til *ler*, *lǣr* J. L. l æ t (f. lætær? s. CXXIIII), Flsb. l æ t æ r; til *latt* Dn. ladet (Isl. l á t i t af láta, Sv. låtit, af låta); til *lî* — *low* Dn. l e — l o.

Anden Afdeling.

§. 207. 1 Klasse: Dat. *ĕ* (Isl. *è*, Mgoth. *a*, *ái*, *ó*) skifter med *i*, *æ*, *a*, *ŏ*; Tlf. samme Selvl. som Nvf.

fo̩ (faa)	*fôr* (*fô*)	*fekk*	*fott* (o-Lyd)
gô (gaa)	*gôr* (*gô*)	*gjekk*	*gonn* (o-Lyd)
hjedd (hedde)	*hjedder* (*hiër*)	*hi̩d* (*hi*)	*hjett* (e-Lyd)
græd (græde)	*grädder*	*grǣd*	*grätt*
fall (falde)	*fàller*	*falt*	*fàlt* (f. fallt, faldt)
holl (holde)	*hòller*	*holt*	*holt* (f. hollt, holdt).

I Lnb. afvige: *gô* Tlf. *gowen*; *hedd* — *hèdder* — *hêd* — *hett*; *fo̩l̩l* — *fòl̩ler* — *fil* og *fÿl*, sjelden *fòl̩t* — *fol̩len*.

I Angl. *fâ* — *fǣr*, Tlf. *fån*; *gâ* — *gǣr* — *gikk* — *gån*; *hje'* (*je'*) — *hjerrer* (§. 78) — *hjett* (ɔ: hedte) — *hjett*, svagt efter 2 Kl.; *græ* — *græër* — *gra* — *grätt*; *foll* — *fèl̩ler* — *fol̩t* — *follen*; *hol'* — *hèl̩ler* — Tlf. *hŏllen*.

I andre Sprogarter: Vns. *fâ* (*få*) — *fekk* — *fått*; *gâ* — *djikk* (s. §. 95) — (*hâr*) *gaë* og (*er*) *gaen*; Rnd. Mls. *fâ* (*få*) — *fâr*, Mls. *fêr* (*fǣr*) — *fikk* og *fekk*, Rnd. ogs. *fĕ* (§. 84) — *fått*; Rnd. Mls. *gâ* — *gâr*, Mls. *gêr* (*gǣr*) — *gikk* og *gjekk* — *gaen*, *goen*, Lsg. *gånn* — Lsg., ogs. Mls. Fss. *gawen*, Vrn. *gangen*; Tlf. Nut. Lsg. Hdsl. *gångend*; Lsg. *hed'*, Dat. *hed*; i Vrn. svag Böjn. *he'* — *hett*.

Anm. I Isl. have alle de anførte Gjo. i Dat. *è*; ikke blot f è k k, g è k k, men ogsaa: hèt, grèt, f è l l, hèlt; Mgoth. *a*, *ai* (*e*) i: faifah, haihait, haihalt, men *o* i: gaigrót. — Til *fo*, *fâ* — *fâr* — *fikk* — *fått* svarer Dn. f a a — f a a r — f i k — f a a e t; til *fǣr*, *fêr* — *fekk*: ældr. Dn. f æ r og: fengær (ogs. fangær) J. L.; f æ æ r Flsb. Hdsl. — f e k og f æ k J. L., f æ k Flsb.; til *gô*, *gâ* — *gâr* — *gikk* — *gaen*, *gånn*, *gaë* Dn. g a a — g a a r — g i k — g a a e t; til *gǣr*, *gêr* ældr. Dn. g æ r og: gængær (ogs. gangær) J. L.; g æ æ r Flsb. Hdsl.; til *gjekk* J. L. g e k, Flsb. g i e k (ɔ: gjek); til *gangen*, *gawen*, *gowen* ældr. Dn. g a n g e n; til *hjedd*, *hedd* — *hèdder* — *hêd* — *hett* Dn. h e d d e — h e d d e r — h ê d — h e d t (heddet); Dat. *hjett* og *hett* ligner vel Isl. hèt (ɔ: hjet), Oldsx. hĕt, hiet, Anglsx. het (bød), Oldfr. hit, men bør dog

uden Tvivl henføres til de svage Gjo. paa Grund af, at den haarde Tungelyd (*t*) ellers ikke er beholdt, men enten blødgjort, som i Nut. (*r* f. *d* ɔ: *ð*), eller bortfalden, som i Nvf. (jvfr. §. 152. 98. 87. 88), saa at *hjett, hett,* staa for: hedt, ved Bortf. af. Udl. og Assimil. af *dt*; til *græd* o. s. v. svarer Dn. græde — græder — græd — grædt; Angl. *gra* (med Grundl. *a*, sml. Dn. Graad, Sv. gråta, Isl. gráta) synes overgaaet til 1 Afdel. 2 Kl.; til *fall* — *fàller* — *falt* — *falt* svarer Dn. falde — falder — faldt — faldet (faldt); til *feḻler* — *fîl, fŷl* ældr. Dn. fellær J. L., Flsb. — fiall og fiæl (fjall? fjæl?), Luc. fiæll og fiæld, Flt. E. S. L. fyullæ, Luc. fyulæ (*yu* f. *ju* f. *y*?); til *follen* Dn. falden; til *holl* — *hòller* — *holt* Dn. holde — holder — holdt (Isl. halda — hèlt, ældr. Dn. haldæ — hielt ɔ: hjelt); til *hèḻler* J. L. hældær og heldær, St. Kn. helder.

§. 208. Anden Klasse med Datid *e*, Tlf. *e* (f. *i*), Nvf. *i*, deler sig i to Slægter, af hvilke den ene med Kjbgst. *v* (*b*) og *g* har i Datid langt *e* (*ê*), Tlf. kort *e*-Lyd; den anden med (bortfaldt) *d* til Kjbgst. har i Dat. og Tlf. *ĕ*.

§. 209. 1 Slægt: *i* — *ê* — *e* fordobler Kjendebogst. i Nutid og Tlf.

sliv' (slibe)	*slìvver*	*slêv*	*slevven*
piv' (pibe)	*pìvver*	*pêv*	*pevven*
kniv' (knibe)	*knìvver*	*knêv*	*knevven*
kig' (kige)	*kìgger*	*kêg* (*kjêg*)	*keggen* (*kjeggen*)
skrig' (skrige)	*skrìgger*	*skrêg*	*skreggen*
stig' (stige)	*stìgger*	*stêg*	*steggen*
vig' (vige)	*vìgger*	*vêg*	*veggen*
swig' (svige)	*swìgger*	*swêg*	*sweggen*
snig' (snige)	*snìgger*	*snêg*	*sneggen.*

Kjendebogstavet (*g*) er bortfaldt i

ti' (tie)	*tier*	*tê*	*teën.*

I Lnb. har Tlf. *ĕ* med stød. Toneh. *slèvven, pèvven, stèggen, vèggen* o. s. v.

I Angl. er Kjbgst. for de tre förste *f* (f. *b, p*) *slif', pif', knif'.* Her mærkes Ordet: *trin'* trine, træde, Nut. *trin,* Dat. *trên* (eller *trĕn* efter de svage Gjo. 2 Kl.), Tlf. *trên,* og maaske: *skinn,* skinne, Nut. *skin,* Dat. Tilf. *skĕn.* — *tøss* tie, Nut. *tøsser* har Dat. *toj'* (*tŏj*?), Tlf. *toj,* efter de svage Gjo. 1 Kl. (om *j* for *gd* og *gt,* s. §. 111, 3. 4., jvfr. §. 186).

I Rnd. og Lsg. har *ti'* Dat. *taw.*

Anm. *Skinn* har oprindelig sterk Böjning: Isl. Dat. skein, Mgoth. skain (ɔ: skén), Oldsx. skén, Anglsx. skán (skeán), ældr. Dn. sken (Dn. skinnede). Til *taw* svarer Dn. tav; til *tōj*, Isl. þagði, af þegja, efter 1 Kl. af de sv. Gjo.; ældr. Dn. tagde, af tige. Selvlyden i *slevven* o. s. v. er næppe andet end det forkortede *e*, fra Datid (sml. Dn. sleb — sleben).

§. 210. 2 Slægt: *i* — *è* — *ĕ* bortkaster Kjbgst. *d* i Nvf. og Nut., men forandrer det til *j* i Dat. og Tlf. (Isl. Kjbgst. *ð*).

ri' (ride)	*rier*	*rèj*	*rejen*
wri' (vride)	*wrier*	*wrèj*	*wrejen*
skri' (skride)	*skrier*	*skrèj*	*skrejen*
gli' (glide)	*glier*	*glèj*	*glejen*
gni' (gnide)	*gnier*	*gnèj*	*gnejen*
swi' (svide)	*swier*	*swèj*	*swejen.*

§. 211. Til denne Klasse høre 6 Gjerningsord, der sædvanlig beholde Kjbgst. *d* (Isl. *t*) i Nvf. og i Dat., fordoble det i Nut., og assimilere det i Tillægsf., hvilken ender paa *t*, og har Selvl. *i*:

slid' (slide)	*slìdder*	*slêd*	*slĭtt*
strid' (stride)	*strìdder*	*strêd*	*stritt* (*i*-Lyd)
skid' (cacare)	*skìdder*	*skjêd*	*skitt*
smid' (smide)	*smìdder*	*smêd*	*smitt*
lid' (pati)	*lìdder*	*lêd*	*litt*
men *li'* (favere)	*lier*	*lêd*	*litt.*

d fordobles ogsaa i Nvf. i

bĭdd (bide)	*bìdder*	*bêd*	*bĭtt.*

Angl. *slir'* (*r* f. *d*) har Nut. *slirrer* (*slir'r*) eller *slirre*, eller *slir*.

Anm. til 2 Kl. Til Dat. med *ê* svarer Dn. *e*, Isl. *ei*, Mgoth. *ai* (*e*), derimod Anglsx. *á*, Engl. *ó*. — Om Stammer paa *d* gjælder, at hvor dette oprindelig er *ð* har Dat. *ĕ* og *j* (*èj* f. êð, f. eið), Nut. Bortf. af *ð*; hvor det var *t*, har Dat. *ê*, og *d* beholdt; om *tt* se §. 126. — Til Tlf. *e* svarer Dn. *e*, men ældr. Dn. *i*, der er det oprindelige: Isl. knipinn, riðinn, slitinn (kort *i*, *ĭ*), og ligesaa i de oldgermaniske: Mgoth. stigans, Oldhtd. stikanér, Oldsx. stigan, Anglsx. stigen. Ordene *sliv'*, *piv'*, *skrig'*, *snig'*, *strid'* böjes i Isl. svagt: Nut. slípar, pípar, skríkir, sníkir, stríðir, men have optaget den sterke Böjning efter Dn. (sml. Td.).

§. 212. Tredie Klasse deler sig ligesom den foregaaende i to Slægter, af hvilke den ene har i Datid *ø* (*ô*), og i Tlf. i nogle *ŏ*, i andre *ø* (kort); den anden har i Dat. og Tlf. *ö*.

§. 213. 1 Slægt: *y* — *ô* — *ŏ*. Med Stammer paa *d* forholdes som i §. 211 Anm.; paa *g* og *v* som i §. 209.

frys' (fryse)	*frŷser*	*frôs*	*frossen*
skyd' (skyde)	*skỳdder*	*skjôd*	*skott*
bry' (f. *bryd'*) (forbryde)	*bryer*	*brô*	*brott*
by' (byde)	*byer*	*bô* (*bŏj?*)	*bojen.*

Følgende have: *y* — *ô* — *ø*:

fyg' (fyge)	*fỳgger*	*fôg*	*føggen*
ryg' (ryge, fare bort)	*rỳgger*	*rôg*	*røggen*
stryg' (stryge)	*strỳgger*	*strôg*	*strøggen*
kryv' (krybe)	*krỳvver*	*krôv*	*krøvven*
snyd' (snyde)	*snỳdder*	*snôd* (*snô*)	*snøtt* (eller *snўtt*)
flyd' (flyde)	*flỳdder*	*flôd*	*fløtt*
bryd' (bryde, brække)	*brỳdder*	*brôd*	*brøtt*
fŏtryd' (fortryde)	*fŏtrỳdder*	*fŏtrôd*	*fŏtrøtt*
ly' (adlyde; give Lyd)	*lyer*	*lôd* (*lô*)	*løtt.*

I Lnb. bliver Selvlyden *ö* i Tlf. *föggen, ströggen* (jvfr. §. 209).

I Angl. have ogsaa Stammer paa *g* og *f* (for: *b*, *p*) i Tlf. *ŏ*: *fyg'* — *foggen*; *stryg'* — *stroggen*; *kryf'* — *kroffen*; *by'* har *bŏj* — *bojen*; Stammer paa *s* forlænge *o* til *æ*: *frys'* — *frys* — *frøs* — *fræsen*, ligl. *kys'* kyse — *kys* — *køs* — *kæsen*. — *sny'* har *snyrrer* — *snø* — *snott*. Her mærkes endnu: *smyg'* smøge — *smyger* — *smøg* — *smoggen*, og *spry'* spire — *spryrrer* — *sprø* — *sprott*.

I Mls. have de tilsvarende naturligvis *i* — *ẹ́* — *o*, og *i* — *ê* — *e*, hvilke sidste saaledes komme til at ligne denne Afdel.s 2 Kl. 1 Sl. (§. 209) Nsm. *kiws'*, kyse, har Tlf. *kosen* — Vrd. *køssen*.

§. 213. 2 Slægt: *y* — *ö* — *ö*; Kjbgst. *w* (for *g*):

klyw' (klyve, klatre)	*klỳwer*	*klöw*	*klöwen*
lyw' (lyve)	*lỳwer*	*löw*	(*löwen?*)
flyw' (flyve)	*flỳwer*	*flöw*	*flöwen.*

Hertil er overgaaet 5 Gjo. der oprindelig høre til 2 Kl. (2 Sl.) §. 210, men ved Kjbgst.s (*f*, *p*) Overgang til *w* (§. 112, 3. 4) have faaet *y* for *i* (*í*) og *ö* for *é* til Stammeselvl. (jvfr. §. 71 *ĕ* 6 og §. 72 *i* 4):

ryw' (rive)	*rỳwer*	*röw*	*röwen*
dryw' (drive)	*drỳwer*	*dröw*	*dröwen*
skryw' (skrive)	*skrỳwer*	*skröw*	*skröwen*
blyw' (blive)	*blỳwer*	*blöw*	*blöwen*
gryw' (gribe)	*grỳwer*	*gröw*	*gröwen.*

I Lnb. har Tlf. *ŏ*: *flŏwen, blŏwen.*

I Angl. skifter *w* (Nut. og Dat.) med *vv* (Nvf. og Tlf.): *ryvv*

— *rywer* — *röw* — *rövven*; *dryvv* — *drywer* — *dröw* — *drövven*; *skryvv* — *skrywer* — *skröw* — *skrövven*; *blyvv* — *blywer* — *blöw* — *blövven*; *lyvv* har *lywer* — *lyvv* (Als *lyvve*(*d*)) — *lavve*, altsaa vel med svag Böjning; *fly'*, flyve, har *flywer* — *flöj* — *flöjen*.

I Mls. have Gjo. af denne Slægt: *i* — *ĕ* — *ĕ*: *fliw'* — *flìwer* — *flèw* — *flewen*; *bliw'* — *blìwer* — *blèw* — *blewen*, efter 2 Kl. 2 Sl. — Lsg. *griv'* — *grìvver* — *grêv* — *grevven*, rglm. efter 2 Kl. 1 Sl.

Anm. til 3 Kl. Til Dat. *ø* og *ö* svare i de skandin. Sprog: Dn. *ø* og *ö*, Sv. *ö* (ɔ: *ø*), Færø *ey*, Isl. *au*, hvorfra de germaniske afvige: Mgoth. *au* (ɔ: *o*?), Oldsx. og Ndsx. *ó*, Anglsx. *eá*, Oldfr. *á* (sml. f. Ex. Dn. bød, Sv. bjöd, Færø beyð, Isl. bauð, med Mgoth. bauþ (bóþ?), Oldsx. bód, Ndsx. Mkb. baud, Anglsx. beád, Oldfr. bád). Selvlyden i Tlf. af 1 Sl. vakler i Hms. og Lnb. imellem Isl. *ŏ* og Dn. *ø*; i Angl. er *o* her mere konstant; medens *flyw'*, *fly'* i alle tre Sprogarter har *ö*; med Angl. sml. Dn. flöj — flöjen. I ældr. Dn. skifte i Tlf. *o*, *u*, og *ø*: bothæn og buthæn, brutit og brøtæn, skutit, floghæn. Isl. klífa, klyve, sv. efter 3 Kl. (men kljúfa, kløve, klýfr — klauf — klofit, efter nærv. Kl.).

§. 214. Ligesom i de nyere Sprog i Almindelighed viser der sig ogsaa i Folkesproget en Henstræben imod den svage (simplere) Böjning, idet mange Gjo. have tabt den sterke (kunstigere), eller ere aldeles gaaet af Brug; derved indskrænkes de sterke Gjo.s Antal betydelig, i Jydsk omtrent i samme Forhold som i Dansk. Sjelden har et Gjo., der i Oldsproget böjes svagt, faaet den sterke Böjning i Jydsk, s. §. 209 Anm. 211 Anm.

§. 215. Nogle Gjerningsord have i Nutid en Form, der ligner den sterke Datid, men böjes iøvrigt svagt og danne derved et Mellemled imellem de sterke og de svage Gjo. De ere alle uregelrette, og flere af dem mangelfulde i Böjning.

Nvf.	Nut.	Dat.	Tlf.
(*kunn, ku*)	*kan, ka* Angl. 2 Prs. *katt* (§. 126)	*kunn, ku*	*kund, ku*
(kunne)	Mls. *kån*, Nsm. *kâ* (*kå*)		Vns. *kuņd*
—	*skal, ska* - - *skatt*	*skull, sku*	*skuld, sku*
—	*vil, vĭ* - - *vĭtt*	*vill* (*i*-Lyd)	*vild* (*i*-Lyd)
—	*ma* (*må*), *mo*, Vns. *ma*, - - *mått* Angl. 1 og 3 Prs. ogs. *måst* eller *måst* (ogs. Hdsl.)	*mått, mott*, Vns. *matt*; Angl. *måst*	*mått, mott*, Vns. *matt*, Angl. *måst*
—	*tör, tö* - - *tüst* (*tŭsst*)	*tur'*, Angl. *tüst* (*tŭsst*)	*tûr, tŭst* (*tŭsst*)
ved', ve' } (vide)	*vêd, vê, vêr* - - *vest* (ɔ: *vedst*)	*visst*	*visst*
wed' } (vide)	*wêd, wê* (ogs. Als)	*wisst*	*wisst.*

Til Angl. *katt, skatt* svarer undertiden Datid 2 Prs. *kutt, skutt* (som f. kund', skuld'). — Om *gjør* s. §. 220.

Anm. Til *vĭtt* svarer ældr. Dn. vilt V. S. L. LXXIX; til *ved'* o. s. v. ældr. Dn. vetæ, Dat. vistæ; Dn. vide — vêd — vidste — vidst.

B. De svage Gjerningsord.

§. 210. De hertil hørende Gjerningsord skjelne sig derved, at de i Reglen tilföje en Endelse i Datiden, enten *-t, -d* (f. *-te, -de*), eller *-ed* (f. *-ede*). Fort. Tillgsf. er snart aldeles ens med Dat., snart adskilles den derfra ved Tonelaget; i Dat. flydende, i Tlf. stødende. Nogle af dem, hvis Dat. har eller skulde have *-t* og *-d*, faa Omlyd i Navnef. og Nutid, og de svage Gjo. kunne derfor deles i tre Klasser: 1. Dat. *-t, -d*, og Omlyd i Navnef. og Nut.; 2. Dat. *-t, -d*; 3. Dat. *-ed*. I øvrigt er der i Sprogarterne nogen Forskjellighed i Henseende til Fordelingen af Gjo. i Klasserne, og flere Uregelmæssigheder paa Grund af Lydforandringerne.

Endelserne ere:

		Handleform:	Lideform:
frems.	Nutid	*-er* (*-r*, *-e*, *-ĕ*)	*-es*
	Datid	*-t*, *-d* (*-dd*, *-j*); *-ed* (*-e* s. §. 186)	*-tes* (*-des*, *-ddes*, *-jes*, *-es*), (*-edes*)
Navneform		—„—	*-es*
Tillægsf.	Nut.	*-end*, *-endes*	—„—
—	Fort.	*-t* (*-d*, *-j*); *-et* (*-ed*, *-er* s. §. 186)	*-est* (*-es*, *-st*).

Anm. Med Bortfald af Udlyden (*-e*) i Dat. og Tlf. (*-end*) sml. ældr. Dn. s. §. 184 Anm.

§. 217. Förste Klasse. I Gjerningsordene af denne Klasse ligger Grundlyden i Datidens Rodstavelse. Omlyden i Navneformens, oprindelig korte, Selvl., og i de Former, der ere afhængige af Nvf., kan betragtes som bevirket ved, at en *i*-Lyd (Isl. Mgoth. Oldsx. *j*) er gaaet foran Endelsen (*-ja*, f. *ia*, f. *a*), hvilket *i* eller *j* er i Jydsk bortfaldt tilligemed Endelsen, men Virkningen vedbleven. Klassen skulde indeholde to Underafdelinger, en med *t*, og en anden med *d* i Datid, men det sidste bortfalder sædvanlig, eller assimileres med Kjbgst. — I de nedenanförte Gjo. vexle som oftest Formerne, og flere af dem böjes efter en af de andre Klasser.

Anm. *j*, der ogsaa er Bindelyd i Færøisk, Nrsk. og tildels i Sv. (dvälja, glädja, o. fl.) er undertiden beholdt i ældr. Dn. (værjæ, bærjæ (slaa), spyrjæ, dyljæ, læggjæ), men bortfaldt i nyere Dn. (dvæle, glæde), eller overgaaet til *g* (sælge, dølge, spørge, o. fl.).

§. 218. Endelsen *-t* have nogle Gjo., hvis Kjbgst. er *k* (*kk*), *v* (f. *b*, *p*), og *t*. Om Forandringerne se. §. 122. 125. 170. 179. 180.

Kjendebogstav *k* (f. *kk*), Grundlyd *æ*, *å*, *o* (f. *a*):

Angl.	*tæk*	(tække)	*täkker*	*tæt*	*tått*
Nsm.	*tekk*(*e*)		*tekker*	*tot'*	*tôt* (?)
Angl.	*stræk*	(stække)	*sträkker*	*stræt*	*strått*
Nsm.	*strekk*(*e*)		*strekker*	*strot'*	*strôt* (?)
Angl.	*ræk*	(række)	*räkker*	*ræt*	*rått*
Rnd.	*rekk*		*rekker*	*rått*	*rått* (*rött*)
Angl.	*læk*	(lække)	*läkker*	*læt*	*lått*
—	*dæk*	(dække)	*däkker*	*dæt*	*dått*
—	*træk*	(trække)	*träkker*	*træt*	*trått*.

Kjbgst. *kk*, Grundlyd *ŏ* (f. *ó*):

Angl.	*tykkes*	(Isl. þykkja)	*tykkes*	*tott*	*tott*
				og *tött*	*tött* s. §. 224.

Kjbgst. *v* (f. *b*, *p*), Grundlyd *ŏ* (f. ó):

Hms. Hvlb. *kjøv* (kjøbe)	*kjøver*	*kjowt'*	*kjowt* s. §. 224.

Kjbgst. *tt*, Grundlyd *a*, *o* eller *å* (f. *a*):

Hms. Hvlb. *sett* (sætte)	*setter*	*satt'*	*satt* s. §. 225
		Lnb. *sott*	*sott* (*sått*).

De 5 förste gaa ellers efter 3 Kl. *tekked*, *strekked* o. s. v. Om *trekk* med sterk Böjning s. §. 202.

Anm. At Grundlyden skulde være *a* i *tœt*, *rœt* o. s. v. sees af Isl. þakti, af þekja; Mgoth. rakida, af rakjan (udstrække). Isl. leka har sterk Böjning efter 1 Afdl. 1 Kl. — For *ŏ* (*ó*) i *tott* taler Isl. þótti, og for *kjowt'*, Oldsx. kópon. — kaupa og setta gaa i Isl. efter 2 Kl. i Dat. keypti og setti, Tlf. keypt og sett; ældr. Dn. sættæ — sattæ — sat, eller sath, men ogsaa: sætte — sæt (jfr. E. S. L. 2, LXII. CXXIII.); Dn. satte — sat; og s. §. 225 Anm. Af de øvrige böjes i Dn. efter 1 Kl. rakte, strakte, sjeldnere takte; efter 2 Kl. tyktes, kjøbte; efter 3 Kl. tækkede, lækked. — Med *tott* sml. Luc. totæ.

§. 219. Ved Stammer paa *l*, *ll* (Isl. *lj*, Dn. *ll*, *lg*) assimileres Datidens Endelse (Isl. *-di*, Dn. *-te*) med Kjbgst.: *ld* eller *lt*, *lgd* eller *lgt* til *ll* (s. §. 130), i de fleste Sprogarter, men bortfalder i Angl.

Grundlyd *o* (f. *a*):	*tæl* / Angl. *tell*	(tælle)	*tæler* / *tel*	*toll* / *tol'*	*told* / *tôl*
	sæl / Angl. *sell*	(sælge)	*sæler* / *sel*	*soll* / *sol'*	*sold* / *sôl*
— *u*:	*föll*, *fölle* / Angl. *føll*	(følge)	*föller* / *føller*	*full* / *ful'*	*fuld* (*fulle*) / *fûl*.

Anm. Med *toll* sml. gml. Dn. tålte (Isl. taldi, Dn. talte); med *sæl* o. s. v. ældr. Dn. sælæ — sælær — soldæ, J. L. saldæ (såldæ?), Dn. sælge — solgte — solgt, men Isl. selja — selr — seldi, som efter 2 Kl. — Til *föll* o. s. v. svarer ældr. Dn. fylghjæ — fuldæ — fuld, Dn. følge — fulgte — fulgt; men Isl. fylgja — fylgdi, efter 2 Kl. — Med Grundlyden *u* sml. Anglsx. folgian. Om Tlf. *d* f. *t* s. §. 98, og Anm.

§. 220. I følgende, hvis Kjbgst. er *r*, bortfalder Datidens Endelse (Isl. *ði*, Dn. *te*) og Tlfs. *t*. De gaa i andre Sprogarter efter 2 Kl. s. §. 226 og §. 228.

Grundlyd *a*:	Hms. Lsg. *lær* (lære)	*lærer* (*lære*)	*lar'*	*lâr* s. §. 226
— *o*:	*gjør* (gjöre)	*gjør* (*gjø*, krt.) f. gjører	*gjor'*, *gjo'*	*gjôr*, *gjô*
	Vns. *djør* (gjöre)	*djør* (krt.)	*djor'*	*djôr*
	Mls. *gjer'* (gjöre)	*gjer* (f. gjerer)	*gjor'*	*gjôr* s. smstd.
	Hms. *hør* (høre)	*hôrer* (*hôre*, *hôr*, *hô*)	*hor'*	*hôr* s. smstd.
	— *kjør* (kjøre)	*kjôrer* (*kjôre*)	*kjor'*	*kjôr* —
— *u*:	*spør* (spørge)	*spôrer* (*spôre*, *spôr*, *spô*)	*spur'*	*spûr* s. smstd.
	smør (smöre)	*smôrer* (*smôre*)	*smur'*	*smûr* —

Anm. Med Grundl. *a* sml. Anglsx. láre (Lære); med *o* i *hor'* sml. Oldsx. hórian, Mdlhjtd. hóran, Holl. hooren, Msgoth. hausjan ɔ: hósjan). Til *gjør* o. s. v. svarer Dn. gjöre — gjör — gjorde — gjort, ældr. Dn. gøræ — gør og gørr (E. S. L. 2, CXIX) — giorthæ, gorthæ — giorth, giort; men ogsaa: gørthæ — gørth, eller gjördh, Isl. gera — gerir — gerði — gert, eller göra o. s. v. — Til *spør* o. s. v., *smør* o. s. v. svarer Dn. spørge — spurgte, smöre — smurte; de øvrige gaa efter 2 Kl. baade i Dn. lærte, hørte, kjørte, og i Isl. lærði, heyrði, keyrði.

§. 221. I efterstaaende med Kjbgst. *j* (f. *g*), *gg*, og Grundlyd *a* (*æ*, *o*, *ø*, f. *a*), der skulde have *d* i Dat., bortkastes dette (sædvanlig med forlænget Grundlyd), eller gaar undertiden over til *j*; i Tlf. er *t* bortfaldt eller overgaaet til *j* og *d*. — Kjbgst. bortfalder stedse i Dat. og Tlf.

sej' (sige)	*sèjer*, Rnd. *ser*	*sa'* (Fss.), *sæ'*	*sâ*, *sæ̂*, Fss. *sæ̂d*
	Vns. *seër*	Rnd. *sææ̆*, Hms. *sø'*	Hms. *sô*, *sòd*
si' Tdr. Angl. (sige)	*siër*, *sĭr*	Angl. *sæj* og *so* (Als), Vrn. Sndv. Hdsl. *sōj*	Vrn. Angl. *soj*, Angl. undtd. *sôt* (*sæt*)
legg Mls. (lægge)	*lègger*	*la'*, *læ*	*lâ*, *læ̂*, Fss. *læ̂d*
ligg (lægge)	*lìgger*	Angl. *lô*, Vrn. *lōj*	Vrn. Angl. *loj*, Angl. undtd. *lôt* (*læt*).

Anm. Med *j* for *g* i *sej'* (Ærø seje) jvfr. efter Udtal. Sv. säga, Isl. segja (ɔ: seija); J. L. seghæ (sæghæ, sæhjæ?) — seghær, sæghær (Flt. ældr. Dn. ogs. sæhjæ) — saghæ — sagh, 1321: saudh. Med *si'*, *siër* sml. ældr. Dn. sighæ, sighær, Dn. sige, siger (udt. sië, siër); med *sa'* sml. Dn. Udt. saë. Med *la'*, *lōj* sml. i ældr. Dn. Th. D. ladhe; med Tlf. *lâ*, *lâı* og *lâd*, J. L. lagh, laudh.

§. 222. Anden Klasse. De hertil hørende Gjerningsord kunne deles i to Underafdelinger, eftersom de tilföje enten *-t* eller *-d* i Datid. Den förste Endelse er den overvejende, og naar den er bortfaldt, kan den kjendes af Lideformen, for saa vidt den der atter kommer frem.

§. 223. Ligesom ved de sterke Gjo. har Angl. ogsaa her Omlyd i Nutid i dem, hvis Grundlyd er *a* eller *a*: *a* — *ĕ*, *a* — *æ* og *ĕ*, f. Ex. *taf'* (tabe) — *teffer*, ogsaa et overgaaet *a* (*a*): *maal* (f. *mal'* molere) — *mel*; — *flâ* — *flǽer*, *sa* — *sǽer*; *ra* (raade) — *rejer*.

§. 224. Datid *-t'*, Tilf. *-t*. — Endelsen *-t* er kun fast i de Gjo. hvis Kjendebogstav er: *kk*, *nk*; *g*, *gg*, *ng*; *s*, *ss*, *ks*; *wn* (f. *fn*), *jn* (f. *gn*); *v* og *f* (f. *b*, f. *p*); *mm*, og ved Tilföjningen undergaa saavel Grundlyden som Kjbgstavet flere af de forhen omtalte Forandringer (jvfr. §. 218. 219). Ex.:

Kjbgst. *kk*, Grundl. *ŭ*:

Angl.	*lok'* (lukke)	*lŭkker*	*lŭtt'*	*lŭtt* (§. 167)
Vrn.	—	—	*lot'*	—
Angl.	*slok'* (slukke)	*slukker*	*slŭtt*	*slŭtt* (smstd.)
Vrn.	—	—	*slot'*	—

Kjbgst. *kk*, Grundl. *ў*:

Angl.	*rykk* (rykke)	*rykker*	*röjt'*	*röjt*
—	*trykk* (trykke)	*trykker*	*tröjt'*	*tröjt*
Gvsl.	—	—	*trўtt'*	*trўtt*
Hms.	*tykkes* (synes)	*tykkes*	*tўtt'*	*tўtt* (jvfr. §. 218).

Kjbgst. *nk*, Grundl. *ĭ* eller *ĕ*:

	tink' } (tænke)	*tinker*	*tinnt*	*tint*
	tenk }	*tenker*	*tennt*	*tent.*

Kjbgst. *g* (f. *k*), Grundl. *a*:

Angl.	*vag'* (vaage)	*vager*	*vāgt*	*vāgt*
—	*smag'* } (smage)	*smegger*	*smagt*	*smagt*
i andre Sprgart.	*smag* }	*smager*	*smagt'*	*smàgt*
ligl.	*rag* (rage)	*rager*	*ragt'*	*ragt.*

Kjbgst. *g* (f. *k*) Grundl. *ø* rglm.:					
	søg	(søge)	*søger*	*søgt'* (*sögt'*)	*søgt* (*sögt*)
	røg	(Isl. reykja)	*røger*	*røgt'*	*røgt* (krt.).
Kjbgst. *gg*, Grundl. *y̆*:					
Angl.	*bøg*	(bygge)	*by̆gger*	*by̆gt'*	*by̆gt* (§. 167).
Kjbgst. *ng*, Grundl. *e*, rglm.:					
	heng'	(hænge)	*henger*	*hengt'*	*hengt.*
Kjbgst. *s* (Grundl. forskjellig), rglm.:					
	bæs	(Isl. bæsa)	*bæ̂ser*	*bæst*	*bæ̂st*
Angl.	*læs*	(laase)	*läs*	*læst*	*läst*
—	*lös'*	(læse)	*lös* (*lôser*)	*lȫst*	*löst* (*lôst*)
—	*løs*	(løse)	*løs* (*lôser*)	*løst*	*løst* (*lôst*)
—	*fŏlis'*	(miste)	*fŏlîs*	*folēst*	*fŏlêst*
Vrn.	*fŏlæs*	(miste)	*fŏlæ̂s*	*folæst*	*folæst*
	bes'	(bisse)	*bêser*	*bēst*	*bêst.*
Kjbgst. *ss* (Grundl. forskjellig), rglm.:					
	pass	(passe)	*passer*	*past'*	*past.*
Kjbgst. *ks* (*ws*, *js*), Grundl. *o*, *u*, *e*:					
	wuks'	(voxe)	*wukser*	*wukst'*	*wukst*
Mls.	*wows'*	(voxe)	*wowser*	*wowst'*	*wòwst*
Angl.	*vejs'*	(voxe)	*vejs*	*vejst'*	*vejst.*
Kjbgst. *wn*, Grundl. *ĕ*, ö (f. *ĕ*):					
Rnd.	*lewn'*	(levne)	*lewner*	*lewnt'*	*lewnt*
	nöwn'	(nævne)	*nöwner*	*nöwnt'*	*nȍwnt.*
Kjbgst. *jn* (*n*), Grundl. *ĕ*, *æ* (f. *e*):					
Lnb.	*rejn'*	(Isl. rigna)	*rejner*	*rejnt'*	*rèjnt*
Vns. Hms.	*ræn*	(Isl. rigna)	*ræner*	*rænt*	*ræ̂nt*
Angl.	—	(Isl. rigna)	*rän*	—	—
Kjbgst. *v* og *f*, Grundl. *a*:					
	tav	(tabe)	*taver*	*tawt'* og *taft'*	*tawt*, *taft*
Vrn.	*taf'*	(tabe)	*tafer*	*tāft*	*taft*
Angl.	—	(tabe)	*teffer*	—	—
Kjbgst. *v* og *f*, Grundl. *æ*:					
	stræv	(stræbe)	*stræver*	*sträft'*	*sträft.*
Kjbgst. *v* og *f*, Grundl. *ø*:					
	kjøv	(kjøbe)	*kjøver*	*kjöwt'*, *kjøft'*	*kjöwt*, *kjøft* (krt.) s. §. 218
Angl.	*kjøf*	(kjøbe)	*kjøfer*	*köjt'*	*köjt*
Lnb.	*kyöv*	(kjøbe)	*ky̆øver*	*ky̆öft*	*ky̆öft* (?)
Als Nrhrd.	*kyöf*	(kjøbe)	*kyfer*	*köwt'*	*köwt*
Vrn. Angl.	*øf*	(Isl. æpa)	*øfer*	*öjt'*	*öjt.*

Kjbgst. *mm*, Grundl. frskl.:

ramm (ramme)	*rammer*	*ramt'*	*ràmt*
glemm } (glemme)	*glemmer*	*glemt'*	*glemt*
Mls. *glœm* }	*glœmer*	*glœmt*	*glœ̂mt*
ræm (römme)	*ræmer*	*ræmt*	*ræ̂mt.*

Flere af de anførte gaa i andre Sprogarter efter 3 Kl., tildels med forskjellig Form:

lukk (*u*-Lyd) *lukked*, *slukk* — *slukked*; *rykked*, *trykked*; *wog'* — *woged*, *bÿgg* — *bygged*, *löwn'* — *löwned*, *strövv* Vrn. Lrsk. Angl. — *strövvet* (*d*) og *strövve*; *hows'* (Isl. hugsa) har *howst'*, men Mls. *howsk* (huske) — *howsked*, ligesom og Hms. *how'*, d. s. (Isl. huga) — *howed*.

Anm. Med *tÿtt* sml. Luc. ogs. *tøttæ* (s. §. 218 Anm.). At Gjo. af denne Klasse ikke altid stemme overens med Isl. sees af følgende, der her böjes enten sterkt, som: lesa — les — las, eller svagt efter 1 Kl. som: sækja — sótti, eller efter 3 Kl. loka (indv.) — lokaði; smakka — smakkaði, tapa, tapaði (ældr. Dn. tapæthæ), ramma — rammaði. I Dn. vakler Böjningen imellem 2 og 3 Kl. ligesom i Folkesproget: lukke — lukte og lukkede, ligl. i: slukke, rykke, røge, bygge, laase, nævne. — Oprindelig skulde kun de paa en haard Medlyd have *t*, i Isl. de paa *k*, *p*, *s*, hvortil svarer i Jd. *kk* (*k*), *g* (f. *k*), *v* og *f* (f. *p*), samt *s*; ved de øvrige Kjbgstvr. er Endelsen i Isl. -di (sml. Sv.). I ældr. Dn. have de paa *m* faaet -tæ: næmæ — næmtæ; i Dn. alle -te, for saa vidt de høre til Klassen.

§. 225. *tt*, *st*, *lt*, *nt*, *wt* (f. *lt*, f. *pt*). Stammer med disse Kjendebogstaver faa enten, især i de sydlige Sprogarter, ingen Endelse, da de allerede have *t*, eller de gaa, især i de nordlige, efter 3 Klasse. (I förste Tilfælde kan lid. Dat. ikke adskilles fra lid. Nut. uden ved Omskrivning, som og hndl. Nvf. Nut. og Tlf. oftest blive lige.) Ex.:

jatt (Isl. játa)	*jatter*	*jatt'*	*jatt*
putt (putte)	*putter*	*putt'*	*putt*
sett (sætte)	*setter*	*sett'*	*sett* (s. §. 218)
hĭtt, Angl. *het'* (hitte)	*hĭtter*	*hĭtt'*	*hĭtt*
spytt, Angl. *spøt* (spytte)	*spytter*	*spytt'*	*spytt* (s. §. 235)
kytt Vrn. (kyle)	*kytter*	*kytt'*	*kytt*
kost' (koste og kaste)	*koster*	*kost'*	*kost*
rĭst' (ryste)	*rĭster*	*rĭst'*	*rĭst*
möst' (miste)	*möster*	*möst'*	*möst*
welt' (vælte)	*welter*	*welt'*	*welt*

went' Rnd. (vænte)	*wenter*	*went'*	*went*
vaṇt' Vrn. (Isl. vanta)	*vaṇter*	*vaṇt'*	*vaṇt*
hĭnt' (hente)	*hinter*	*hint'*	*hint*
skywt' (skifte)	*skywter*	*skywt'*	*skywt*
löwt' (löfte)	*löwter*	*löwt'*	*löwt*

men ogsaa *putted, hĭtted, spytted, rĭsted, vĭnted, wanted*; s. §. 224.

Anm. Stammer paa *jt* (f. *gt*, f. *kt*) bøjes vel hyppigst efter 3 Kl. f. Ex. *ajt'* (agte) — *ajted* (Isl. aktaði), *löjt'* (lugte) — *löjted* (Isl. lyktaði), Stammer paa et oprindelig enligt *t* forekomme ikke i det jydske Folkesprog; er et enkelt *t* Kjbgst. staar det for *tt*: *het'*, *spøt*, s. ovfr. eller for *-rt*, f. Ex. *swat'* sværte (Isl. sverta). Til *jatt* og *hitt* svarer i ældr. Dn. jattæ — jattær — jattæ — jat (s. W. S. L. XXIV), og hittæ — hittær — hittæ — hitt; med *sett* sml. Ærø Dat. sette, Tlf. sett (s. §. 218 Anm.). Af de ovenanførte gaa i Isl. følgende efter 3 Kl. játa, kosta og kasta, vanta, lopta; Sv. vakler imellem välte og vältade, skifte og skiftade; i Dn. böjes de alle (undt. sætte) efter 3 Kl., for saa vidt de bruges. Til *kast'*, *möst*, *rĭst'*, *löwt'* svarer 1550: Dat. kaste, miste, röste, löffte, Tlf. kast, mist o. s. v.

§. 226. Stammer paa en flydende Tungelyd: *r*, *l*, *n*, naar disse staa enlig, antage i de vestlige og sydlige Sprogarter ingen Endelse i Dat. og Tlf., og da Endelsen ogsaa bortfalder af Nut. jvfr. §. 187), og Nvf., maa Stammen alene tjene til at udtrykke alle fire Böjningsformer, kun med Forandring af Tonehold, f. Ex.:

Lnb. Vrn.	*hør*	(høre)	*hôr*	*hør*	*hôr* s. §. 220
Angl. Als	*hyr'*		*hyr*	*hyr'*	*hȳr*
Vrn.	*kør*	(kjøre)	*kôr*	*kør*	*kør* s. smstd.
Lnb. Angl. Als	*kyr'*		*kyr* (*kÿôr*)	*kyr'* (*kÿør*)	*kȳr* (*kÿôr*)
— — —	*gyr*	(gjöre)	*gyr*	*gyr'*	*gȳr* s. smstd.
	før	(føre)	*fôr*	*før*	*fôr*
	var'	(vare)	*vâr*	*var'*	*vār*
Vrn. Angl.	*svar'*	(svare)	*svar*	*svar'*	*svār*
Lnb.	*swær*		*swâr*	*swær*	*swâr*
Angl.	*lær*	(lære)	*lär*	*lær'*	*lær* s. smstd.
—	*lur'*	(lure)	*lur*	*lur'*	*lūr*
Angl. Vrn.	*tal'*	(tale)	*tal*	*tal'*	*tāl*
Lnb.	*tæl*		*tâl*	*tæl*	*tâl*
Angl.	*mal'*	(Isl. mála)	*mal*	*mal'*	*māl*
Lnb.	*mæl*		*mâl*	*mæl*	*mâl*

Angl. *mæl* (Isl. mala)		*mēl* (§. 223)	*mæl*	*mæl*
rol' (skraale)		*rôl*	*rol'*	*rôl*
Angl. *væl* (vælge)		*väl*	*væl*	*væl*
— *tvil'* (tvivle)		*tvil*	*tvil'*	*tvíl*
Angl. *men'* (*mįn'*)	(mene)	*mĭn*	*men'*	*mēn*
Lnb. *mįn'*		*mîn*	*mįn'*	*mîn*
Angl. *ten'* (*tįn'*)	(tjene)	*tĭn*	*ten'*	*tēn*
Lnb. *tįn'* (eller *tiēn*)		*tîn*	*tįn'*	*tîn.*

Lnb. *uë* (custodire) har *uër* — *uëd* — *uet* efter 3 Kl.; Angl. *verr* f. *vedd* (vedde) har: *verrer* — *verrt*, som det synes for: *verret* (*veddet*, veddede) efter 3 Kl.

Anm. I ovenanførte Gjo. maa vel Endelsen i Dat. antages at skulle været *-t*, for at Lideformen kan udtrykkes (*hørtes*, *kørtes*). — I Isl. hörer velja — valdi til 1 Kl., som i Dn. vælge — valgte. Andre gaa i Isl. efter 3 Kl. vara, svara, tala, mála, mala, meina, þèna; Dn. vakler imellem varte og varede, svarte og svarede, talte og talede; malte og malede; men: tvivlede; mente, tjente. I Isl. have Gjo. af 2 Kl. med Kjbgst. *r*: Dat. -ði, ældr. Dn. -thæ; horæ — horthæ, kæræ — kærthæ; med Kjbgst. *l* og *n*: Isl. dels -di, dels -te; i Dn. er -te den almindelige Endelse. — Om Angl. *trin'* s. §. 209. — Om gera, gøræ, gjöre s. §. 220 Anm.

§. 227. Stammer paa *nn* (Dn. *nd*) i de sydlige Sprogarter forlænge Stammens Selvlyd og ophæve Assimilationen i Dat. og Tlf. (jvfr. §. 122), f. Ex.:

Angl. *kenn* (kjende)		*kĕn*	*kæn(d)*	*kæn(d)*
— *brenn* og *brinn*	(brænde, baade indv. og uv.)	*brĕn*	*bræn(d)*	*bræn(d)*
— *venn* (vende)		*ven*	*væn(d)*	*væn(d)*
senn (sende)		*sen*	*sæn(d)*	*sæn(d)*
henn (hænde)		*hen*	*hæn(d)*	*hæn(d).*

Anm. I Isl. have de paa *nn* i Dat. -di: kenna, brenna (indv.) Dat. kendi, brendi (brenna som uvirk. har sterk Böjning efter 1 Afdl. 1 Kl. brennr — brann — brunnit), men de paa *nd* miste *d*: venda, senda, henda Dat. vendi o. s. v. I Dn. have de alle *-te* (*-dte*): kjendte, sendte o. s. v. Om Angl. *skinn* s. §. 209.

§. 228. I de østlige Sprogarter tilföje de paa *r* sædvanlig i Dat. *-t'*, Tlf. *t*, f. Ex.:

før	*fôrer* (*fôre*)	*ført*	*fôrt*
wær	*wârer*	*wært* (*wæt*)	*wârt* (*wât*)

swaar	*swâ̊rer*	*swaart* (*swaat*)	*swâ̊rt* (*swâ̊t*)
Lsg. *swy̧r'*, *sy̧r'*	(*swŷ̧rer*, *sy̧rer*)	*swūrt'*, *sūrt'* (*sūt'*)	*swŷ̧rt*, *sŷ̧rt* (*sŷ̧t*)

jvfr. §. 113,

men de kunne ogsaa blive uden Endelse: Dat. *før*, Tlf. *fôr*. Rnd. *sy̧r'* (*suor*), Dat. *sur'* (*suor*), undertiden *sured* (svarede) efter 3 Kl. — Om *lær*, *gjør*, *hør*, *kjør*, *spør*, *smør* s. §. 220.

Ved Stammer paa *l* og *n* assimileres Endelsen med Kjbgst. *lt* og *nt* til *ll* og *nn*:

taal (tale)	*tâ̊ler* (*tâ̊le*)	*tåll*	*tåld* (jvfr. §. 170. 181. 186.)
maal (Isl. mála)	*mâ̊ler*	*måll*	*måld*
mol' (Isl. mala og mæla, metiri)	*môler*	*moll*	*mold*
gaal (gale)	*gâ̊ler*	*gåll*	*gåld*
gol' (gale)	*gôler*	—	
tol' (taale)	*tôler*	*tåll* (?)	*tåld*
hæl (Oldsx. hilan, Anglsx. helan)	*hæ̂ler*	*häll*	*häld*
di̧l' (dele)	*dîler*	*djell*	*djeld*
twil' (tvivle)	*twîler*	*twill*	*twild*
ti̧n' (tjene)	*tîner*	*tinn*	*tind*
mi̧n' (mene)	*mîner*	*minn* (*mjenn*)	*mind* (*mjend*)
grin' (grine)	*grîner*	*grinn*	*grind*

eller de beholde *t*: Dat. og Tlf. *taalt* — *tâ̊lt*, *tolt'* — *tôlt*, *di̧lt* — *dî̧lt*, *mi̧nt* (*mint'*) — *mî̧nt* (*mint*), *grint'* — *grint*.

Anm. Af de her anførte har Isl. gala baade: gelr — gól — galit st. efter 1 Afd. 3 Kl., og Nut. galar, Dat. galaði, sv. efter 3 Kl., ligesom Dn. galede (ældr. gôl); Oldsx. hilan og Anglsx. helan (skjule) st. efter 1 Afd. 2 Kl. Dat. hal; (Dn. hæle — hælede).

§. 229. De, der allerede i Nvf. fordoble *l* og *n*, eller her have assimileret *ld* og *nd* til *ll* og *nn*, blive enten uden Endelse i Dat., og ophæve Fordoblingen eller Assimilationen i Tlf., som da ligeledes faar *-d* (f. *-t* eller *-dt*).

skjell (skille)	*skjeller*	*skjell*	*skjeld*
hwell (græde)	*hweller*	*hwell*	*hweld*
kyll (kyle)	*kyller*	*kyll*	*kyld*
kall (kalde)	*kàller*	*kall*	*kald*
woll (volde)	*woller*	*woll*	*wold*
trill (trille)	*triller*	*trill*	*trild*
fyll (fylde)	*fyller*	*fyll*	*fyld*
kinn (kjende)	*kìnner*	*kinn*	*kind*

renn (rende)	*rènner*	*renn*	*rend*
venn (vende)	*venner*	*venn*	*vend*
senn (sende)	*senner*	*senn*	*send*
henn (hænde)	*henner*	*henn*	*hend*

eller de faa *-t*: *skjelt'* (skilte og skjeldte) — *skjelt*; *kalt'* — *kalt* (f. *kallt*, kaldt); *kint'* (*kinnt*) — *kint*; undertiden *-ed* efter 3 Kl.: *bann* (bande), Dat. *bann* eller *bant'* og *banned*. Naar Stammens Selvlyd forlænges i dem paa *nd*, og altsaa ingen Assimilation finder Sted, bortfalder Endelsen, ligesom i de sydlige Sprogarter (s. §. 227), f. Ex. Mls. *kįnd'* (eller *kiënd* jvfr. §. 113) — *kîner* (f. kînd-er) — *kįnd'* — *kįnd*; *vænd* — *vǽner* — *vænd* — *vǽnd* o. s. v. I Lidef. kommer *t* frem: *ænd* (ende), Dat. *æntes* (f. *enntes*, endtes), Tlf. *ǽntest* eller *ǽntst* (Rnd.).

Anm. Isl. hvella (klinge, lyde) st. efter 1 Afd. 2 Kl. hvelr — hval — hvellit; renna, intr., st. efter 1 Afd. 1 Kl. rennr — rann — runnit, men renna, caus., sv. efter 2 Kl. — valda sv. efter 1 Kl. veldr — olli — valdit (eller olla — ollir — olli — ollat); efter 3 Kl. kalla, tritla, banna; i Dn. kylede, trillede.

§. 230. Stammer paa *gl*, *dl* (*jl*), *ndl* (*nnl*, *jl*), *ngl*, *ml*, *wl*, i Jd. udvidet til: *ggel*, *jel*, *nnel*, *ngel*, *mel*, *wel* (jvf. §. 135), kunne i Dat. og Tlf. enten beholde det indskudte *e*, og gaa da efter 2 Kl., f. Ex.:

Rnd.	*steggel* (stejle)	*stegler*	*steggelt*	*steggelt*
—	*bejel* (Isl. biðla)	*bejler* (*bęjlĕ*)	*bejelt*	*bejelt*
—	*hajel* (f. hannel, handle)	*hajler*	*hajelt*	*hajelt*
—	*rangel* (ringle)	*rangler*	*rangelt*	*rangelt*
—	*vrimmel* (vrimle)	*vrimler*	*vrimmelt*	*vrimmelt*
—	*krawel* (kravle)	*krawler*	*krawelt*	*krawelt*
Ulvb.	*krewel* (kravle)	*krewler* (?)	*krewel*	*krewel*,

eller de udstøde *e* i Dat. og gaa da efter 3 Kl. til hvilken de oprindelig høre, altsaa: *steggel* — *stegled*, *bejel* (eller *bejl'*) — *bejled*, *vrimmel* — *vrimled*, *hannler* — *hannled*. De paa *ndr*, Jd. *nner*, beholde *e* ogsaa naar de böjes efter 3 Kl., f. Ex. *hinner* (hindre) — *hinnerer* (*hinnere*) — *hinnert* og *hinneret* (*hinnered*).

Anm. Dat. End. *t* (*lt*, *rt*) i disse Gjo. er maaske kun fremkommen ved Synkope af *-et* ɔ: *ed* (-ede): *hajeled*, *hajelet* — *hajelt*, o. s. v.

§. 231. Dat. paa *-d* have de Gjo. hvis Kjbgst. er *d*, eller en Selvlyd, men kun i de østlige Sprogarter. Om Kjbgst. *d* gjælder, at det bortfalder af Nvf. og Nut. men fremtræder i Dat., der da har *dd*, og i Tlf. med Bortfald af Endelsen, altsaa *d* (f. *dt*). I

dem paa en Selvlyd faar Dat. ligeledes *dd*, og Tlf. *d* (f. *t*), s. §. 186. 189.

	skɶ (skade)	*skâer* (*skâe*, *skâ*)	*skadd*	*skàd*
	ro' (raade)	*roer*	*rodd*	*ròd*
	gle' (glæde)	*gleër*	*gledd*	*glèd*
	bre' (brede)	*breër*	*bredd*	*brèd*
	kle' (klæde)	*kleër*	*kledd*	*klèd*
	fø (føde)	*føer*	*fødd*	*fød*
	nø (nøde)	*nøer*	*nødd*	*nød*
	ly' (høre (ind til) Isl. hlýða)	*lyer*	*lydd*	*lỳd*
Rnd.	*snu'* (snuse)	*snuer*	*snudd*	*snùd*
	tru' (true)	*truer*	*trudd*	*trùd*
	spô (spaa)	*spôer* (*spôr*)	*spodd*	*spòd*
	flô (flaa)	*flôer*	*flodd*	*flòd*
	sô (saa)	*sôer*	*sodd*	*sòd*
	frî (fri)	*frîer*	*fridd*	*frìd*
	sî (si)	*sîer*	*sidd*	*sìd.*

Et Gjo. beholder *d* i Nvf. og Nut.: *lịd'* (lede) — *lịder*, Dat. og Tlf. *lïtt*. — Et enkelt har haft Kjbgst. *g*: *du'* (Isl. duga) — *dûer* (dugir) — *dudd* (dugði) — *dùd* (dugat); men Angl. *dovv* — *dovver*, Dat. og Tlf. *dovve* efter 3 Kl.

Anm. I ældr. Dn. forekomme Former med Dat. *dd*, og Tlf. *th* (ð): føthæ — føddæ — føth, eller fød (f. født); ød (f. ødt); og 1550. Dat. skadde, glædde, redde (redte), ogsaa ledde (ledte).

§. 232. I de vestlige og sydlige Sprogarter ombyttes Dat. End. *-d* med *j*, der oftest vedbliver i Tlf. (f. *t*). — Kjbgst. *d* er i nogle Gjo. overgaat til *j* i Nvf., i andre bortfaldt.

Angl.	*rɶj* } (Isl. ráða) {	(gjætte)	*rejer*	*raj'*	*ràj*
Lnb.	*rɶ* } (Isl. ráða) {	(raade)	*rɶer*	*rɶj*	*råj*
Lnb.	*waj'* (*woj'*) (vade)		*wajer*	*waj'* (*woj'*)	*wàj*
Angl.	*laj'* (Isl. hlaða)		*lejer*	*laj'*	*laj*
Lnb.	*ryj'* (rydde)		*ryjer*	*ryj'*	*rỳj*
	smej' (smedde)		*smejer*	*smej'*	*smèj*
	gle' (glæde)		*gleër*	*glej'*	*glèj*
	bre' (brede)		*breër*	*brej'*	*brèj*
	spre' (sprede)		*spreër*	*sprej'*	*sprèj*
	fø (føde)		*føer*	*føj'*	*fòj*
	ø' (øde)		*øer*	*øj'*	*òj*
Ulvb.	*læ* (Isl. ljá, ek ljæ, lè)		*læer*	*läj'*	*läj*
Angl.	*mæ* (Isl. meta, Anglsx. metan, maale)		*mæer*	*mäj'*	*mäj*

	tru' (true)	*truer*	*truj'*	*trùj*
Lnb.	*flâ* (flaa)	*flâer* (*flâr*)	*flaj*	*flåj*
Angl.	—	*flǣer*	—	—
Lnb.	*spâ* (spaa)	*spâer*	*spaj*	*spåj*
Angl.		*spǣer*	—	—
—	*sâ* (saa)	*sǣër*	*saj*	*såj*
Lnb.	*sî* (si)	*sîer*	*sij'*	*sìj*
—	*tŷö* (tø)	*tŷör*	*tÿöj'*	*tÿὂj*
—	*grŷ* (gry)	*gryer*	*gryj'*	*grỳj*

I Angl. er Endelsen bortfaldt i Tlf. af Stammer paa *i* (og *y*):

frî (fri)	*frier*	*frij'*	*fri*
flî (fly ɔ: lave)	*flier*	*flij'*	*fli*.

Hertil høre nogle med opr. Kjbgst. *g*:

Angl.	*li'* (Isl. leigja)	*lier*	*līj*	*li*
—	*by'* (Isl. bœgja)	*byer*	*bȳj*	*by*
og i Vns.	*plø* (Isl. plœgja)	*pløer*	*plöj'*	*plöj*.

I Angl. har *lie* (lede, s. §. 231) — *lįrer* (f. *lįder*), Dat. *liet*, og *fōgjæ* (glemme, af Isl. gæta) — *fōgjærer*, Dat. *fogjät*, som det synes for: *lidet* ɔ: ledede, og *fōgjæet* ɔ: forgjædede, efter 3 Kl. — Tlf. *liet* og *fōgjät*; *trovv*, true, Dat. *trovve* efter 3 Kl. slm. §. 235. — I de nordl. Sprogarter har *lej'* og *böw'*, Dat. *lejed*, *böwed*, og ellers: *plow'* — *plowed*, Angl. *plovv* — *plovve*, efter 3 Kl.

Anm. til §. 231 og 232. Af de ovenanførte Gjo. høre i Isl. følgende til de sterke: ráða — ræðr — rèð — ráðit; vaða — veðr — vóð(óð) — vaðit; hlaða — hleðr — hlóð — hlaðit; meta — metr — mat — metit; flá — flær — fló — flegit; til de svage 1 Kl.: gleðja — gladdi; ryðja — ruddi; til 3 Kl. skaða, smiða, sýa (si), snudda, fría. I Dn. efter 3 Kl.: ryddede, smeddede, truede, spaaede, flaaede, saaede, friede, siede, tøede, gryede, flyede, lejede, böjede, plöjede, og vaklende mellem 2 og 3 Kl. skadte og skadede, raadte og raadede, glædte og glædede. — Til *læ*, laane, svarer ældr. Dn. læ — lær — læthæ — læth.

§. 233. Nogle Gjo. have i de forskjellige Sprogarter en forskjellig Form, eftersom Selvlyden: *ô*, *û* (f. *ô*), *ŷ* enten beholdes, eller gaar over (brydes) til *òw* (f. *o*, *u*), *ὂj* (f. *y*); i sidste Tilfælde böjes de efter 3 Klasse, til hvilken de saaledes gjöre Overgangen. Det sædvanlige Forhold er, at *o* er almindeligt for de sydlige Sprogarter, *ow* for de nordlige; *y* for de sydvestlige, *õj* for de nordøstlige; *u* (*ûe*) er særeget for de vestlige. Ex.:

Angl.	*grô* (gro)	*grôer* (*grôr*)	*grōj*	*gròj*
—	*trô* (tro)	*trôer*	*trōj*	*tròj*

	tô } (to)	*tôer*	*tōj*	*tòj*
Lnb.	*tûë* }	*tûer*	*tuj'* (*toj'*?)	*tùj*
—	*bûë* (bo)	*bûer*	*buj'*	*bùj*
—	*snûë* (sno)	*snûer*	*snuj'*	*snùj*
—	*sŷ* (sy)	*sŷer*	*syj'*	*sỳj*.

Men *gròw, tròw, tòw, bòw, snòw, sȍj*, Nut. *gròwer*, Dat. *growed* o. s. v. *sȍjer, sȍjed*; ogs. *flȍj* (f. *flŷ* ɔ: tradere) — *flȍjer, flȍjed*, s. *flî* §. 232.

Anm. I Isl. böjes sterkt: búa — býr — bjó — búit; þvó — þvær — þvó eller þvoði, þvegit; svagt efter 1 Kl. gróa, snúa, Dat. greri, sneri; i Dn. alle sv. efter 3 Kl.

§. 234. Hjælpeordet *hå, ha* (have) böjes uregelret saaledes:

Rnd. Hms.	*hå*	*hâr* (*hâê*, Rnd. *hâĕ*; *hâ*; *hår, hå*)	*hæd* (*hæ*)	} *hatt*; Mls. *hàwd*
Mls.	—	—	*had'*, Vns. ogs. *ha'*, Rnd. *hadd* (jvfr. §. 128. 180)	
Vrn.	*ha*	*hâr*	*hāj*	*haj*
Als, Angl.	—	*hĕr* (eller *här, hä*)	*ho*, Als ogs. *hor*	*haj, ha*.

Anm. Til *hĕr* eller *här* svarer i J. L., Flsb. h æ u e r, St. Kn. h æ v e r; i øvrigt i ældr. Dn. havæ — havær eller hauær — hafthæ — haft, havæt; med Mls. *hàwd* sml. ældr. Dn. h a u æ t h; med *hâr* sml. Dn. *har*. — Lidef. (*hæs* o. s. v.) er næppe brugelig.

§. 235. Tredie Klasse. Endelserne *-ed* i Dat. og *-et* i Tlf. lide ofte Forandring, s. §. 186, hvorfor begge Former tidt blive aldeles ens. Ex.:

Hms.	*snakk* (snakke)	*snakker*	*snakked*	*snakket* og *snakked*
Rnd.	—	*snakkę̆*	*snakket*	*snakket*
Als	—	*snakke*	—	*snakker*
Angl.	*snak'*	*snakker*	*snakke*	*snakke*
	figt' (fegte)	*figter*	*figted*	*figted*
Angl.	*fægt*	*fägter*	*fägte*	*fägte*
	stapp } (stoppe)	*stapper*	*stapped*	*stapped*
Angl.	*stæp* }	*ståpper*	*ståppe*	*ståppe*
Vns.	*drutt* (drøfte)	*drutter*	*drutted* og *drutte*	*drutt*
—	*sputt* (spytte)	*spytter*	*spytted* og *spytte*	*spytt* (s. §. 225)
	skæt (spøge, sml. Isl. skotta)	*skæter*	*skæted*	*skæted*
Vns.	*huost* (hoste)	*huoster*	*hwoste*	*hwost*
—	*skyẃt'* (skifte)	*skywter*	*skywte*	*skywt* (jvfr. §. 225).

Enkelte have i Nvf. en Vokal til Udlyd: enten *i*, som de beholde under Böjningen: *sweddi* Rnd. (svede) — *sweddier* — *sweddiet* (*d*); Hvlb. *hwinni* og *kronni* (gnegge, om Hesten) — *hwinnied, kronnied*; — eller *e*, idet *rg, rv* udvides til *rre*, hvortil saa föjes blot *r, d, t*: *bjĭrre* (bjerge) — *bjirrer* — *bjirred* — *bjìrret* (*d*), ligeledes *arre* og *erre* (arve) s. §. 138. 175.

§. 236. Stammer paa *gr, mr*, udvidet til *gger, mmer* (§. 135) udstøde under Böjningen det indskudte *e*, hvorved den foregaaende Medlyd atter bliver enkelt (s. §. 181, jvfr. §. 230), f. Ex.:

stagger (Isl. stakra, rave)	*stagrer*	*stagred*	*stagret*
lĭmmer (Isl. glamra, glumra)	*limrer*	*limred*	*limret.*

§. 237. De sammensatte Tider dannes paa sædvanlig Maade ved Hjælpeordene, f. Ex. Hndlf. Förnt. Nvf. *hå* (*ha*) *lòwed*, frmsætt. *hâ lòwed*, Fördat. *hæd lòwed*, Fremt. *ska low'*, Eftrtd. *sku low'*, Förfrmt. *fo lowed.* Lidef. Förnut. Nvf. *væ lòwed, væ blöwen, hå wŭtt lòwed*; frms. *ĕ lowed, ĕ blöwen lòwed, hâ wŭtt lòwed*; Fördat. *wa lòwed, wa blöwen lòwed, hæd wŭtt lòwed*; Frmt. *ska lowes*, Eftrt. *sku lowes.* I lid. Förnut. og Fördat. bruges ofte *hå* med lid. Bif. (Tlf.), især i betingede Sætninger, f. Ex. *hå spiltest, æntst, wunnenes* ɔ: have været, eller være blevet spillet, endt, vundet; samme Forbindelse (uden Nødvendighed) med *væ*, f. Ex. *ĕ, wa, fulles*(*st*) *mej*, er, var fulgt med. — Lideformens Nvf. frms. Nut. og Dat. omskrives ofte med *blyw'* og *wur* (*wŭ*), Angl. *vur'* (s. §. 202): *blyw'* eller *vur' lòwed*; *blÿwer* eller *wur* (Angl. *ver*) *lòwed, blöw lòwed*, sml. blive, bliver, blev lovet.

§. 238. De gjenstandsløse Gjo. bruges med *hå* og *væ*, som i Skriftsproget: have og være, dog siges almindelig: *hå blöwen* (være bleven), Angl. *hä vurn* er bleven; *hâ fald* er faldt.

§. 239. Til de tilbagevirkende Gjo. høre: *stræv sĕ* og *spô sĕ* skynde sig.

Gjensidig virkende: *verres* (vedde), *rennes, ries* ɔ: rende, ride omkap, *slåss*, Angl. *slâes*; de sammensættes med *hå*, som i Dn. »have« f. Ex. Nut. *slåss*, Angl. *slæes*, Dat. *slåst*, Angl. *sloes*, Förnut. *hâ slåst*, Angl. *hä slannes*; ligl. *här omgånnes.*

Lideformede Gjo. *sjÿnnes, tÿkkes, hennes* (hænde), *farres* (færdes), *timmes, wâges* og *noges* Thl. (af *wâg*, vag, Isl. veikr, og *nog*, svag) blive svagere; *wantes* Trnl. (ellers *want'*, *vaņt'*) mangle, *lenges* (men Angl. *leng'*); *dylles* eller *dyls* (*öwer*) Rnd. fordølge.

II. Navneordene.

I Navneordene skjelnes imellem Kjön, Tal og Forholdsformer.

A. Kjønnet.

§. 240. Kjönnenes Antal er forskjelligt i Sprogarterne. Nogle vesterjydske Sprogarter (Vl. Lnb. Ulvb.) mangle i Almindelighed al Kjönsforskjel, idet alle Kjön her ere smæltede sammen til et, der svarer til Danskens Fælleskjön, f. Ex. *en Mand, en Kyn', en Bân, en Bröw* (Brev) o. s. v. Kun nogle Stofnavne omtales i Intk. *de Row* (den Rug), ligeledes: *de Hawer, Mjĭlk, Kalk,* samt *Kŷn* (Korn), *Wand* o. s. v. Andre vesterjydske (Thl. Trnl.), samt de sønder- og de fleste østerjydske Sprogarter adskille to Kjön: Fælleskjön og Intetkjön; de tvende sidste omtrent i samme Forhold som Dansk; i Thl. og Mrs. kun i enkelte Ord, f. Ex. *ett Bojel* (Gilde), *Bàwns* (Kjökken), *'Frammes, Steges, Skjewt'* (Haandelag), *Vill* (Væld), ellers siges ogsaa her: *en Hûs,* o. s. v.

Anm. I det ældre Sprog finder man Flk. og Intetk. forvexlede, især Ord af Intetk. brugte i Flk.: J. L.[1]) en og then barn, sin korn, sin eghæn hus, annæn systkæn (ellers: annæt s., Isl. systkin Intetk. Flt.); Flsb. then par, then (og thet) hws, sin huus, ien dyghæn (Dögn), then windigh, sin giild (Gilde); Hdsl. then gamle Dick (Dige). Sjelden findes Intetk. istedenfor Fælk.: J. L. ant iord (Isl. jörð Hunk.); Hdsl. ant Time (Isl. tími Hnk.); St. Kn. thet same dom (Isl. dómr Hank.).

§. 241. Kun i enkelte af de østlige Sprogarter: Vns. og Nsm. ere Hankjön og Hunkjön af No. blevne tilbage, men da ethvert Kjönsmærke er forsvundet, maa de skjelnes ved Hjælp af Kjo.s Kjönsformer (hvorom ndfr.) og ved Brugen af *han* og *hun* om livløse Ting. I disse Sprogarter kan der da adskilles tre Kjön. — I ældre Mls. findes blot enkelte Spor af Hank. og Hunk., men Fælleskjön er, navnling hos den yngre Slægt, det ene brugelige. — Hank. ere i Vns. f. Ex. *Puos* (Isl. posi), *Huos* (skjönt Isl. hosa Hunk.), *Ôn* (Isl. ón eller ófn), *Wôn* (vagn), *Stûol* (stóll), *Knȳw* (knífr), *Fô* (fótr); Hunk. f. Ex. *Nįs'* (Isl. nös), *Hiĕ* (heiði), *Us'* (öxi), *Skjowt'* (skirta), *Klokk* (klukka); — Nsm. Hank. f. Ex. *Bow'* (bogi), *Ann* (arn), *Hæl* (hali), *Ûn* (vagn); Hunk. f. Ex. *Giwd'* (sml. gata), *Hi'* (heiði), *Hûnd* (hönd); ældr. Mls. Hank. f. Ex. *Mon'* (máni); Hunk. f. Ex. *Kjerk'* (kyrkja).

---

[1]) N. M. Petersens Udgave.

Anm. I det ældre Sprog er Hank. mærket ṙ bortfaldt, og -æ (Isl. -a, -i) er Fællesk.endelse, men Forskjellen imellem Hankjön og Hunkjön er endnu ikke ganske ophørt, navnlig i de gamle Lovbøger. Se N. M. Petersens Sproghist. I. S. 148.

§. 242. De Sprogarter, der have Flk. og Intetk. rette sig i det Hele efter Skriftsproget, ogsaa hvor dette afviger fra Isl. f. Ex. *Gjåld* Flk., Isl. gjald Intetk.; *Low* Flk., Isl. lög Intetk. Flt.; *Sỳwn* og *Sjÿn* Intetk., Isl. sjón Hunk.; *Lowt*, Mls. *Loft* (Luft) Flk., Isl. lopt Intetk.

§. 243. Afvigende fra Dansk, og ofte i Sprogarterne indbyrdes, snart stemmende med Isl. *en Sind* Nsm. (Isl. sinna Hunk., mens, men sinni Hank., animus), *ett Sùmmer* (= Isl. sumar), *ett Föskjel* Angl. Mening (sml. dog et Skil, Isl. skil Intetk.); *ett Föstand* (Isl. forstand Intetk.); snart ikke: *en Kis* Nsm. Hunk. (§. 268) et Kys, Isl. koss Hank.; *en Gulle* Angl. (et Gulv, Isl. gólf Intetk.); *ett Kop* (en Kop, Isl. koppr Hank.), *ett Kròwr* (en Kro, et Krosted, Isl. kró Hunk.), *ett Vinter* (Isl. vetr Hank.) og i Angl. *ett Grîs, Hvellep, Kalle, Gjesling, Elling, Kylling,* ellers: *en Gris, Hwalp, Kål* o. s. v.; ligeledes Angl.: *ett Læs, Hær* (Isl. herbar Flt.), *Kjoller, Hjellep,* ellers: *en Lôs, Hær, Kjeller, Hjĭlp.*

Af afledte Ord afvige de paa *d* i Angl. (Dn. *-de*): *ett Lengd'* (en Længde, Isl. lengd Hunk.), og med bortfaldt *d*: *ett Bre', Vi', Hy', Dyf'*; og i Alm. de paa *en*, som komme af Gjo.: *de Stelen, Løven, Springen, Hoppen* (den Stjælen, Løben o. s. v.), men *en Preken* ɔ: en Prædiken; Mls. *de Dingdangen* (Ringen med Klokken), men ogsaa: *den Singen* (Syngen). — De paa *-els* vakle ligeledes: *en Kinnels* (en Kjendelse, Godtgjörelse); Angl. *en Sigels* (en Sigelse ɔ: Sagn, Rygte); men *ett Begràwels* Rnd. (en Begravelse), *ett Howels* Rnd. (Hukommelse), *ett Slawels* (et Slags), *ett Rerels* Mls. (en Rorelse, Apoplexi), *ett Ræels* Angl. (en Raadelse ɔ: Gaade). — Sammensatte Ord beholde Stammeordets Kjön; dog siges: *ett Helmes(ss)*, skjönt: *en Mess*; ligesom og fremmede Ords Kjön er ubestemt: *ett Reseft* Vrn., ellers *en Resevt* (en Recept), *ett Spetakkel* (en Spektakkel ɔ: Stöj); Angl. *ett Lerken* ellers: *en Tallerken.*

Anm. Med *ett Grîs, ett Kalle,* sml. Æro; *ett Tallerken* ligl. Æro og Fyn. — Fremmede Ords Kjön vakler ogsaa i Dn. en og et Katalog, en og et Cirkulære o. fl.

§. 244. Nogle bruges med uforandret Betydning i forskjelligt Kjön i de samme Sprogarter: Hvlb. *en-Gòng* og *jitt-Gong* (engang); ligl. *den Gong* og *de Gang* (dengang), især efter: *de hær,* f. Ex. *en Ungkál*, men: *de hær Ungkal* (denne U.), *en Kumpen,* men *de hæ K.*: *en Històrri,* men: *de hæ H.* — I andre retter Kjönnet

sig efter Betydningen; disse Middelord ere dels de samme som i Dansk; dels andre, f. Ex. *en Par* (couple) og *ett Par* (paire); *en Kŷn* eller *Kun* (lille Del, ogs. *ett Kun*, Rnd. *ett Kwon*) og *Kŷnet* (Kornet): *en Pas* (*ve en P.* ɔ: omtrent) og *ett Pas* (et Pas, Bevis), og paa Grund af Overgangene: *en Tòrre* (en Törv) og *ett Tòrre* (et Torv), *en Lowt* (Luft) og *ett Lowt* (Loft), *en Vèjr* (Vedder), *ett Vèjr* (Vejr). Ordene *en Nøggel*, ogsaa *Løggel*, (en Nøgle) og *ett Nøggel* (et Nøgle) ere tillige forskjellige i Form, og paa denne Maade alene kunne saadanne Ord adskilles i de vestlige Sprogarter, som ellers bruge Alkjön med forskjellig Betydning.

Anm. Til *en Vèjr* svarer Isl. veðr Hank., til *ett Vèjr*, veðr Intetk.

§. 245. Kjönsdannelsen foregaar paa samme Maade som i Dansk (s. N. Petersen Orddannelseslære §. 15), men af Hunkjöns-Endelserne (§. 15. b, anf. St.) ere ikke alle brugelige i Jydsk, navnlig ikke *-ke*, sjelden *-inn* (*-inde*): *Kung'* — *Kunginn* Angl. (sml. Königinn), ellers kan f. Ex. *Ven* betegne baade »Ven« og »Veninde«; Endelsen *-sk* (*-ske*), f. Ex. *Söjersk* (Syerske), forkortet til *-s*: *Køks* Angl. (Kokkepige), undgaaes oftest, saa at f. Ex. Ordet *Husholler* ogsaa kan betyde »Husholderske«; eller Hankjönsordet sammensættes med *Kyn'*, *Pig'* (s. anf. St. β), f. Ex. *Wöwkyn'*, *Wöwpig'* f. Væverske. Derimod er *-ing* brugelig: (Drot) — *Drŭnning*; *Kâl* (Karl) — *Kjèlling*.

B. Talböjning.

§. 246. Paa Flertallets Böjning grunde Böjningsmaaderne sig, men Forskjellen imellem den sterke og den svage Böjning er i Jydsk bleven noget ukjendelig, idet Ordene af den sidste sædvanlig have bortkastet den toneløse Slutnings-Selvlyd, hvorpaa de egenlig skulde ende, og kun have beholdt det flydende Tonelag, medens paa den anden Side flere Ord af hin ere komne til at ende paa *-e* (s. §. 71. 138), eller have i nogle Sprogarter faaet flydende Tonelag (s. §. 159. 161), uden at erholde det Flertalsmærke, som er særeget for den svage Böjningsmaade. Om Forandringerne s. §. 122. 123 flg., 165 flg., 170. 180.

a. Sterk Böjning.

§. 247. Til den sterke Böjning høre alle *oprindelige* Enstavelsesord, samt nogle af to Stavelser, mest Afledsord, i tre Klasser:

§. 248. Förste Klasse indeholder de Ord, hvis Flertal er ligt

med Ent., uden Endelse eller Toneforandring, især mange oprindelig af Intetk., f. Ex. *ett Dywr, Ór* (Aar), *Úr* (Ord), *Nįg* (Neg), ogs. *en Ting* (Isl. þíng Intetk.), *en Tòrre* (Isl. torf Intetk.); Flt. *Dywr* o. s. v. Desuden: *Evvel,* Als *Æfel*; Angl. *Bî* (i andre Sprogarter *Bier*), *Söskin.* Til Klassen er overgaaet: *en Skòw* (Sko); *Fįl* (Fjæl); *Spôn,* Als *Spōn* (Spaan), og i enkelte Sprogarter f. Ex. Angl. *And,* Aabr. *Bést, Kjep,* Lnb. *Engel* (ellers: *Ènner, Bêster, Kjepper, Engler*); — *en Fejler* (Td. der Fehler, en Fejl, Isl. feill Hank., Sv. et fel) synes at høre til denne Kl. — *Folk* har Flt. *Folk,* men i opmuntrende Tiltale: *Folkens!* — *Höns* alm., men Skg. *Høser* efter 3 Kl., s. §. 257, *d.*

Anm. I ældr. Dn. Flt. bi (Isl. bí Intetk.), systkæn (Isl. systkin), men Dn. Bier, Syskende; Dn. Flt. Sko, Fejl, men Isl. skúar, feilar; derimod Dn. Fjæle, Spaaner, Ænder, Bæster, Kjeppe, Engle, Isl. fjalir, spánar eller spónar, endr, bestíur, keppar, englar.

§. 249. Nogle forandre Selvlyden i Flt.: *Mand* — *Mend,* Angl. Vrn. Als *Mind*; *Gôs* og *Gâs* — *Gjīs,* Vns. *Djes* (s. §. 95); *Swŷn* — *Swòn* eller *Swŷn* (Hms. Fss.); *Mùs* — *Mÿs* Angl. Als, Lnb.; *Barn* Vrn. — *Bôrn,* men: *Bân* Flt. *Bôn,* Mls. *Bēn,* Rgkb. Ulvb. *Bân,* Thl. *Bâr*; Angl. *Bân* Flt. *Bynn, Bŷn,* og *Byrn* (§. 178). — *Tand* — Vrd. *Ténd,* jvfr. §. 260.

Anm. Sml. i Dn. Mand — Mænd, Gaas — Gjæs, Barn — Börn.

§. 250. Anden Klasse indbefatter dem, der i Flertal have bortkastet Endelsen og kun forandret Tonen, f. Ex. *Kâl* — *Kal* (Karle), *Dàw* — *Daw'* og *Dāw* (Dage), *Skow* — *Skow'* (Skove), *Bröw* — *Bröw', Dæwl* — *Dæwl', Peng'* og *Pæng*; og med Assimilation: *Land* — *Lann*; *Kàl* — *Kall* (Kalve), s. §. 130 flg.; med Forandring af *w* til *vv,* i Angl. *Dàw* — *Davv, Skow* — *Skovv.*

§. 251. De, der have antaget *e* ved Assimilation (s. §. 138), beholde det i de fleste Sprogarter og forandre Toneholdet, f. Ex. *Bjèrre* — *Bjerre,* Vrn. *Bjere*; *Kòrre* — *Korre* (Kurve), *Bèlle* — *Belle* (Bælge); i Angl. bortfalder *e*: *Bjìrre* — *Bjìrr*; *Kàlle* (Kalv) — *Kall.*

Anm. Af disse assimilerede Former sees klart, at *e* her ikke er oprindeligt for Ent., da de ellers maatte have svag Böjning, s. §. 261.

§. 252. Stammeord paa *-er* blive snart uden Endelse i Flt.: *Àgger,* Lnb. *Àwer* — *Agger* og *Awer* (Agre), *Fènger* — *Fenger*; *Sköller* (Skulder) — *Skoller*; snart faa de *-e,* uden Sammentrækning: *Detter* — *Dettere*; *Söster* — *Söstere*; *Sùmmer* — *Sùmmere,*

Vinter — *Vintere*; men Afledsord paa *-er* faa i de fleste Sprogarter *-e*: *Dansker* — *Danskere*; *Skrywer* — *Skrywere*; *Röwer* — *Röwere* (s. i øvr. §. 259); ligeledes fremmede Ord paa *-er*: *en Studenter* — *Studentere*, *Mussikanter* — *Mussikantere*; ligl. *Dokter* — *Doktere*, *Professer* — *Professere*.

Anm. I ældr. Dn. fingær Flt. fingær (ogs. fingræ), Isl. fingr (fingur), men Dn. Fingre, Isl. Ejf. fingra.

§. 253. Til denne Klasse høre de, der i Dansk faa i Flt. *-e*, Isl. Nvf. *-ar*, *-ir*, Gjf. *-a*, *-i*, altsaa de fleste oprindelige Hank.-ord., og stemmende hermed: *Hest* — Als *Hēst*, Angl. Lnb. *Hæst* og *Hejst* — *Hejst'*, men ogs. *Hejster* efter 3 Kl., *Prest* — Angl. *Præst*, og *Prejst* — *Prejst'*, men ogs. *Prejster* efter 3 Kl.; og i Angl. *Stej* — *Stej'* (Isl. Gf. staði, men Dn. Steder), *Vīn* — *Ven'*, Vrd. *Vēnn* (Isl. Gf. vini, men Dn. Venner), *Spân* — *Span* (jvfr. §. 248); i andre Sprogarter: *Stejer*, *Venner*, *Stènger*; dernæst nogle Hunk.ord, der ere overgaaede fra 3 Kl.: *Ât* — *At'*, Angl. *Æ̂t* — *Æt* (Isl. ertir, Ærter), *Sòrre* — *Sorre* (sorgir, Sorger), og i Angl. *Stòng* — *Stong'* (stángir, Stænger), i andre Sprogarter: *Stenger*, s. §. 260; endelig nogle opr. af Intetk.), der skulde høre til 1 Kl.: *Bịn* — *Bịn'* (Bên), *Lôr* — *Lor'* (Laar), *en Stând* (Isl. stund Intetk.) — *Stand* (Stunder); og vexlende i Sprogarterne: Lnb. *Làm* — *Lamm*; *Föl* — *Föll*, *Lẏw* — *Lyw'*, Angl. *Slaw* — *Slavv*, *Gaf* — *Gaf'*, ellers Flt. *Làm* (eller *Lâm*), *Föl*, *Lẏw*, *Slaw*, *Gav*.

Anm. I det ældr. Sprog Fls. ææ r t Flt. (f. ærtæ), b ø ø n Flt. (f. bønæ); med Flt. *Prǣst* og *Prejst'* sml. Ærø: Preste, ældr. Dn. præstæ.

§. 254. Nogle paa *ng* antage i de vestlige Sprogarter (Lnb.) i Flt. *-e* (paa Grund af Ganelyden (?)): *Èng*, *Sèng*, *Drèng*, *Strèng*, Flt. *Enge*, *Senge*, *Drenge*, *Strenge*; ogsaa *Vèg* (*e*-Lyd) — *Vege* (Vægge). I de østlige følge disse enten den almindelige Regl (§. 250), eller forandre *-e* til *-i*: Flt. *Engi*, *Sengi*.

Anm. Til *Enge*, *Senge* svarer Dn. Flt.; men disse ere opr. af Hunk. Isl. engjar (Ent. eng Intetk.), sængjar, og skulde høre til 3 Kl.

§. 255. Kun enkelte forandre Selvlyden i Flt.: *Bròwer* eller *Bròwr* og *Brôer* eller *Brôr* (Broder) Flt. *Brøer*, Ulvb. Angl. *Bröjer* (*Bröjr*); *Faj* — *Fad*; *Blaj* — *Blad*; om *Vīn* s. §. 253.

Anm. Med *Brøer* og *Bröjer* sml. ældr. Dn. brøthær Isl. brœðr.

§. 256. Tredie Klasse tillægger i Flt. *-er*: *Tī* (Tid) — *Tier*; *Sag* — *Sager*; *Bròw* (Bro) — *Bròwer*; ligeledes: *Gjejst* (Gjest) — *Gjejster*; *Trâ* — *Træer*.

§. 257. Af denne Klasse ere a. ligesom i Dansk, en Mængde Stammeord, oprindelig af Hunkjön f. Ex. *Tî* o. fl. §. 256; *Kind* — *Kinner*; *Kòw* (Ko) — *Kòwer* Ulvb. (s. §. 260); b. nogle opr. af Hank., f. Ex. *Gjejst* (s. §. 256); ligl. *ett Stej* (Sted) — *Stejer* (s. §. 253); *Böj*, Mls. *Bej* (By) — *Böjer, Bèjer*; *Sen, Sön* — *Senner, Sönner*; *Skat* — *Skatter*; *Ven* — *Venner* (s. §. 253); c. en Del Ord, mest af Hankjön, der i Dansk gaa efter 2 Kl. (Flt. *-e*), men hvis Endelse *-er* i øvrigt svarer til Isl. Nvf. -ar, -ir, ṙ; *Wŭst* — *Wuster* (Oste), *Bek* — *Bekker, Hat* — *Hatter, Kat* — *Katter, Nàr* — *Narrer, Èl* — *Eller, Kjep* — *Kjepper*; *Pîl* (Træ) — *Piller* (Pile), ligl. *Fâer* — *Fârer* Vns., og Als *Fār* — *Farer* (Fædre), samt: *Mûor* Vns. — *Muorer*, Als *Moa* — *Moarer* (Mødre); og med Vexlen i Sprogarterne: *Hejst* — *Hejster* (s. §. 253), *Drèng* — *Drenger* (s. §. 254); *Vêr* Vns. (Vedder) — *Verer*; *Penger* Mls. (s. §. 250); d. en Del opr. af Intetk. f. Ex. *Trǽ*, s. §. 256; *Skŷ, Skŷer*; *Høser*; *Howed* eller *Howd*, Vns. *Huŏ* — *Howder*, Vns. *Hwoder*; *Höwed* eller *Höwd*, Vns *Høö* — *Höwder*, Vns. *Hødder*; *en Stèj* (Isl. stig Intetk.), s. §. 111, 2 — *Stèjer*; desuden: *Knǽ* — *Knǽer* (Knæ), *Brô* — *Brôer* (Brød); *Set* — *Setter* Lnb. (Sæt, f. Ex. Mælk), *Kammers* — *Kammerser* (Kamre), *Gwòl* — *Gwoller* (Gulve). — At *r* kan bortfalde af *-er*, f. Ex. *Narre*, Rnd. *Narrĕ, Skröwtĕ* Rnd., s. §. 187.

Anm. Med *Brôer* sml. Ærø. — Med *Eller* sml. Nrdhbrl. allars.

§. 258. Ordet *Vìng* Hms. (Vinge) er overgaaet til Klassen fra den svage Böjning. — *Dàw* har Flt. efter 2 Kl., s. §. 250, men i Sammensætning efter 3 Kl. f. Ex. *Tōsdáwer* eller *-dâer* (Torsdage), o. s. v. — *Tal* hörer til 1 Kl., men om Taltegnene: *Tòwtàller, Trèjtàller* o. s. v.; Angl. *Lejmo* — *Lejmorrer* (jvf. §. 98. 178) (Ledemod). Ordet *Slaw* (Slags) kan gaa efter alle tre Klasser i de forskjellige Sprogarter, i de østlige sædvanlig Flt. *Slaw* (1 Kl.), Angl. *Slavv* (2 Kl.), Rgkb. *Slawer* (3 Kl.). — *Kwind* (foragtel.) har *Kwinner*, s. §. 261, 2. — *Skiv* (Skib) har Rngkb. *Skìvver*.

§. 259. Nogle Tostavels. Ord paa *-el* sammentrækkes i Flt. *Bìnnel* (Bændel) — *Bindler*; *Engel* — *Engler* (s. §. 248), sml. Dn.; men de fleste ikke: *Sèddel* — *Seddeler*; *Bjissel* — *Bjisseler*; ved andre er der sket Sammentrækning allerede i Ent. f. Ex. *Kèjl* (f. *Kèjel*) (§. 172) — *Kejler*; paa *-en*; *Awten* — *Awtener*; *Kumpen* — *Kumpener*; *Morren* Vrd. (Morgen) — *Morrener*, ligl. *Muĕn* — *Muener*, men *Mæn* d. s. (f. *Mæen*) — *Månner* (Lnb.); paa *-er* i de sydlige Sprogarter: *Detter* — *Detterer*; mest Afledsord.: *Röv-*

ver — *Rövverer* (sml. §. 252); eller sammentr. i Ent. *Fâr* (f. *Fâër*), *Vér* (f. *Vèjer*) s. §. 257.

§. 260. Mange Ord af denne Klasse forandre Selvlyden i Flt.: *And* s. §. 248; *Tand* — *Tènner*, Angl. *Tinner*, s. §. 249; *Stàng* — *Stènger* (men Als *Stänger*, Isl. stangir, og jvfr. *Stòng* §. 253); *Staj* — *Stejer* (s. §. 253); *Tàrm* — *Termer* Vns. (ellers *Tarm'* eller *Tarrem*); *Hąnd*, *Hând*, *Hônd*, *Hûnd* — *Hinner* og *Hènner*; *Tô* — *Tæer*, *Bôg* — *Bògger*, Mls. *Bigger*; *Rụ̂d* og *Ro* — *Rödder*, Angl. *Rörrer*; *Fụ̂d* og *Fo* — *Fèdder* og *Födder*, Angl, *Förrer*; og med ophæv. Brydn. (jvfr. §. 170): *Klòw* (f. *Klô*) — *Klôer*, Mls. *Klêer*; *Kòw* (f. *Kô*) — *Kyer* (*Kyr*), Mls. *Kêer*, Vns. *Tjŷör*, Lnb. *Kû* — *Kŷör* (s. endnu §. 257). — Ordet *Nett* — *Netter* har allerede i Ent. faaet Omlyd; *Natt* har: *Natter* (Hdsl.). Om *Detter* s. forr. §.

Anm. Til *Stejer* svarer Dn. Stæder, men Isl. staðar; *Tàrm* har Dn. Tarme, Isl. þarmar.

b. Svag Böjning.

§. 261. Til den svage Böjning, med Flertals Endelsen *-er* for *-r*, høre alle de Navneord, mest af Hunk. og Hank., der have bortkastet Slutnings-Selvlyden (*-e*), og hvis Stamme-Selvl. har

1. (¯) og (˜): f. Ex. *Kæg* (Kage) — *Kæger*; *Drov'* (Draabe) — *Drover*; *Kle'* (et Klæde) — *Kleër*, men: *Klèjer*, sammentr. *Klèjr* (Gangklæder); fremdeles: *Pig'* — *Pigger*; *Lim'* (Kost) — *Limmer*; *Dyn'* — *Dynner*; *Mos'* — *Mosser* (Angl.); *Nįs'* eller *Niës* — *Njesser* (Vns.), *Pys'* eller *Puos* — *Pwosser* (Vns.) s. §. 170; *Us'* Vns. (Øxe) — *Usser*; *Bul'* — *Buller*; *Skol'* (Skaal) — *Skoller*; *Kon'* (Angl.) — *Konner*, og *Kyn'* eller *Kuon* (Vns. Mls.) — *Künner*, Vns. Hms. Mls. *Kwonner*; *Ænd* (Ende) — *Enner* (*Æner*), *Kul'* (Kugle) — *Kuller*.

2. (˜) og (') f. Ex. *Kung'* — *Kunger*; *Gill* — *Giller*, *Hytt* — *Hytter*, *Slej'* (Slæde) — *Slejer*; *Stej'* (Stige) — *Stejer*, *Öws'* og *Yws'*, Mls. *Ews'* (Øxe) — *Öwser*, *Ywser*, *Ewser*; *Ryw'* (Rive) — *Rywer*; *Kwinn* — *Kwinner* (om *Kwind*, s. §. 258); *Minnesk* (Menneske) — *Minnisker*, og Angl. *Minnisk* — *Minnsker* eller *Minsker* (sml. St. Kn. menske, Sv. menska Flt. menskor).

Anm. I Endelsen *-er* kan *e* betragtes enten som den toneløse Selvlyd, der er kommen tilbage, eller rettere som Bindevokal. Ordet *en Lim'* er oprindelig af Intetk., Isl. lim, Flt. Hunk. limar (st. Böjn. 3 Kl.). Med *Limmer* sml. Nrdhbrl. *limmers* (Koste). Til *Kung'* — *Kunger* svarer Dn. Konge

— Konger; men ældr. Dn. kunung, Isl. konúng-r, Flt. konúngar, Gjf. konúnga (st. B.).

§. 262. Nogle beholde Slutn. Selvl. overgaaet til *i* 1. Dn. e, Isl. ja: *Enki* (Enke, ekkja); *Villi* (Sv. vilja, Villie), 2. Dn. e, Isl. ĭ: *Gassi* (Isl. gassi) *Skygi* (Isl. skuggi), og (overg. til Kl.) *ett Digi* (Isl. díki, Dige) idet de i Flt. enten bortkaste *i* foran Endelsen, f. Ex. *Enker, Skyger, Diger*, eller lægge *-er* til Ent. uforandret: (*Villier*), *Gassier*. — *Wonni* Lsg. (Orne) — *Wonnier*; *ett Vinni* (af Isl. -auga) — *Vinner* (men Angl. *ett Vinner*, Flt. *Vinner*, st. efter 1 Kl.). — Hms. Aarh. *en Sywi* (et Siv) har *Sywjer* (men Als *Syw* — *Sywer*). — Sjelden er *e* selv beholdt: *Gåsse, Jegge, Åborre* (s. §. 70), hvilke altsaa kun tilföje *-r* i Flt. *Gåsser* o. s. v.; derimod antages *e* eller *ĕ* ifølge Overgang, enten ved Assimilation (s. §. 138): *Farre* og *Ferre, Bylle* og *Bulle* — *Farrer* o. s. v. eller ved Bortfald af Stammens Slutn. Medlyd (s. §. 72): *Uĕ* (f. *Wog'* Vugge), *Hie* Lnb., *Hiĕ* Vns. — *Uer* o. s. v. Angl. *Syvve* (Siv) har *Syvver*. — Kun sjelden har Stammen (`): *Åbòrre*; *Sàlle* (Salve) næppe brugt i Flt.

Anm. *Digi* og *Sywi* (Isl. díki og sef, begge af Intetk.) skulde høre til den sterke Böjning.

§. 263. Ofte bortfalder *r* i Flt. i de nordlige Sprogarter (s. §. 187): *Ør* — *Øre* (Ører), *Kröll* — *Krölle* (Krøller), *Hytt* — *Hytte* (Hytter); *Gaw'* — *Gawĕ* (Gaver), *Åbòrre* — *Åborrĕ* (Aborrer); undertiden er *i* derefter blevet Udlyd: *Pig'* — *Pigi* Rnd. (Piger). I enkelte Ord er hele Endelsen *-er* bortfaldt, saa at Flt. bliver aldeles ligt med Ent., dog med Vexel i Sprogarterne: *Hys'* (Hose) — *Hyser*, men Vns. *Huos* — *Huos'*; *Bowser* (Isl. buxur), men Lnb. Vrn. *Bows'*, Angl. *Bovvs* og *Böjs'*; *Spis'* — *Spiser*, men Angl. *Spis'* (jvfr. §. 187).

§. 264. Nogle faa forandre Selvlyden i Flt.: *Buend* — *Bynner*, og Mls. *Būund* — *Bi̊nner* (Bønder); *Yw'* — *Öwn* (Lnb. *Ywn*) og Angl. *Y'* — *Öjn'*; *Uks'* (Oxe) har *Ukser*, men Angl. *Ovvs*, Vrn. *Ows'* — *Yssen* (Øxne) med st. Böjn. 1 Kl. (Isl. yxn Intetk., Flt. yxn, eller af Isl. öxn Flt. Hank.).

Anm. Sml. i ældr. Dn. bondær, oghæn, oxæn og øgsnæ, Dn. Bønder, Öjne, Øxne.

§. 265. Stofnavne og abstrakte Navneo. mangle i Almindelighed Flertal, men Benævnelser paa nogle Levnetsmidler bruges som Flertalsord, uden Endelse eller Forandring af Tonen, f. Ex. *Grød, Velling, Kôl, Flød* o. fl., idet de omtales med paapeg. Stedo. *di* (de), med Eftertryk: *dí Grød* ɔ: Grøden eller den Grød o. s. v., Angl. *di Hakkels*. — Ental mangle: *Bowser* o. s. v., s. §. 263,

Klèjr (Gangklæder), *Glarøwn* (Briller) og Samlingsnavnene: *Peng'*, *Höns*, Skg. *Høser* (Vns. *ett Höns*, om et enfoldigt Fruentimmer).

C. Forholdsform.

§. 266. Foruden Nævneform i Flt. er Ejeformen i begge Tal den eneste Forhldsf., der er udpræget ved Endelse, nl. *s*, ligesom i Dansk, og mest om Personer: *Mands*, *Kâls* (Karls), *Kuns*, *Pīgs*, *Bâns*, og *Mends*, *Kals*, *Kŭnners*, *Piggers*, *Bôns*. Ejeform paa *s* og Nævneformen i Flt. udgjöre Navneordets hele Deklination; men ellers udtrykkes Ejeformen hyppig ved Omskrivning med et Frhldso. eller et Stedo., s. Ordföjningsl. §. 350. flg.

Anm. At *s* er gjennemgaaende Endelse for alle No. uden Hensyn til Kjön, Tal eller Böjningsform stemmer med Dn.; i det ældre Sprog er *s* sjeldent i den svage Böjn.: bondæs, ellers: J. L. æftær hænnæ bondæ (Isl. bónda) døth, under husbondæ las (Laas); wors herræ døth (Luc.); Hunk. sin konæ jorth; Flt. J. L. at grannæ (Isl. granna) a hørændæ, eller lig Nvf. utæn næstæ frændær vili, bondær vang; hyppigere i den sterke, Ent. fathærs, brothærs, suns, bys, Isl. Ejf. föður, sonar, býar; Hunk. værælds (Isl. veröld Hunk.); sinæ dottær (Isl. Ejf. dottur) man, a mothær (Isl. Ejf. móður) vagh, men ogsaa: mothærs. — Flt. J. L. tviggi næfningæ vitnæ, utæn rættæ arvingæ viljæ, allæ skippæræ thyrft; thriggi markæ (Isl. marka) mæn; mæth tolf manne eth; E. S. L. tviggi mannæ (Isl. þveggja manna) vitnæ, men ogsaa: mæns.

§. 267. Levninger af Ejf. Ent. i den sv. Böjn. og i Flt. kunne blot kjendes af det flydende Tonehold: *Dô* — *te Dø* (Isl. til dauða); *Hând* — *tĭ Hånn* (til handa), *Bâg* (Bag) — *tĭ bag* (til baka), *Hûs* — *tĭ Hus'* (Isl. til húsa), — sml. til Dode, tilhaande o. s. v. — samt af Sammensætninger, s. §. 346. Anm. Den gamle Hensynsf. Ent. Isl. *i* er ligeledes kjendelig kun af Tonen: *Sind* — *i Sinn*, *Law* — *i Lāw* (eller *Law'*), *a Lāw* (eller *Law'*), Isl. Hf. lagi, — sml. i Sinde, i, af Lave; Flt. Isl. -um, tydelig i: Rnd. *ikkom(s)*, ikkun, Isl. einkum (eink, noget Eget), som Bio.

III. Kjendeordet.

§. 268. Det ubestemte Kjendeord har i nogle af de vestlige Sprogarter (Lnb. Ulvb. Mrs. og tildels Thl. Lsg.) *en* for alle Kjön; i andre (Thl. Vl. Trnl.), samt i de sydlige (Hdsl. Vrn.

Angl. Tndr. Hus.) og i de fleste østlige Sprogarter (Hms. Rnd. Mls. o. fl.) adskilles Fællesk. *en*, og Intetk. *ett* (f. *ent*), Mls. *ed*, Rnd. ogs. *jitt*, Vrd. Angl. *ĕn, ĕtt.* I enkelte af de østlige (Vns. Nsm.) har det alle tre Kjön: Hank. Vns. *inn*, Nsm. *i*, Hunk. Vns. *in*, Nsm, *en*; Intetk. Vns. *ett, e* (foran en Selvl.), Nsm. *e* — i øvrigt uden Forandring. — Spor til Hankjön findes vel og i Hms. og Rnd. *in* (undertiden), men denne Form adskilles næppe nöjagtig fra *en*.

Anm. Til Flk. og Intetk. svarer i det ældre og nyere Sprog en, et, J. L. en by, en eth, en man, en deld, et ant; Th. D. en man, en clerk, en endhæ, enn ager; en mark, en eng; St. Kn. en bood (Baad), en annen, en dryk, en Jomfrwæ, ent lyvs (hyppigere i Luc. og senere Skrifter), ogsaa: een, eet; oprindelig Talordet. Til Vrd. Angl. *ĕn, ĕt* svarer J. L. æn, æt. — Med Mls. *ed* sml. Luc. eth (eð).

§. 269. Navneordets bestemte Kjendeord sættes i de vestlige og sydlige Sprogarter foran samme, og hedder i nogle (Mrs. Lnb. Alh. Lsg. Trnl.) *e* (Mrs. ogs. *ē*), i andre (Thl. Ulvb. Lrsk. og i Alm. de sydlige) *ä*, i Angl. foran en Medlyd: *är*, og er i øvrigt uböjeligt, f. Ex. *e Mand, e Kyn', e Bån, e Mands*; *e Mend, e Mends* o. s. v., og *ä Mand, ä Kon', ä Bån, ä Mands, ä Mind, ä Minds*, o. s. v. Manden, Konen, Barnet, Mandens, Mændene, Mændenes, Angl. ogs. *ä Væren*, Verden; *är Ôr*, Aaret (s. §. 89). — En Art bst. Kjo. er *go* (god), der bruges i Trnl. og Angl. toneløst foran Navneo. og bestemmende mindre; *go Mand, go Tyw, go Vej* (Manden o. s. v.).

Anm. Det best. Kjo. *e, ä* er ikke det samme som Engl. ubst. Kjo. *a*, thi dette staar for an ɔ: en, som er et særskilt Ord i Jydsk, s. forr. §.

§. 270. I de østlige Sprogarter föjes det bestemte Kjendeord til Navneordet, og har i flere Sprogarter (Vns., ældr. Mls., Nsm.) tre Kjön i Enkeltl., med følgende afvigende Former:

	Hankjön.	Hunkjön.	Intetkjön.
Vns.	*-inn* (eller *-in*), nordl. *-i*	*-en*	*-et, -e, -t*
Mls.	*-ìnd*	*-in* (*en*)	*-et, -t*
Nsm.	*-i*	*-en*	*-e.*

Flt. for alle Kjön *-en, -n*, Mls. undertiden *-in*; f. Ex.

Vns. *Heistinn, Vèrinn, Mawinn* (Maven); *Pigen, Skjowten, Hien* (Heden); *Hywlet, Øre* (Øret), *Bånt* (Barnet); Flt. *Hejsten* (Hestene), *Veren* (Vedrene), *Piggern* o. s. v., ældr. Mls. *Mànnind, Prejstind, Stórkind* (Storken), *Ænind*; *Kynin, Pigin, Kjerkin*; *Låmet* (Lammet), *Trået, Howdet*; Flt. *Mènnen* eller *Mènnin*,

Kwonneren o. s. v. Nsm. *Kæli* (Karlen), *Stôrki, Drekkeri* (Andrikken), *Úni* (Vognen), *Onnii* (Ornen), *Kjywlii* (Kyllingen), *Ellii* (Ellingen); *Pigen, Pajen* (Padden); *Steje* (Stedet), *Staje* (Stadet); Flt. *Kælen* (Karlene), *Ellien, Piggeren, Stejeren,* o. s. v. Foruden Nf. i Ent. og Flt. har Kjendeordet, ligesom No. kun Ejf. paa *-s* i alle Kjön og begge Tal.

Anm. Til de tre Kjön i Ent. forekomme Spor i ældr. Dn. Luc. brodærin, monyn og monynd, — solen (Isl. sól Hunk.) jordæn, — hauithæt (Hovedet), væthæret (Vejret), ellers er to Kjön det sædvanlige, s. ndfr. — At Skrivemaaden af Vns. Hank. *-inn* er den rette fremgaar af Isl. -inn; at Mls. Hank. bör skrives med *d* er klart dels af Udtalen i Vns. med *j*-Lyd, hvilken forudsætter *d*, sml. *finn, binn*; dels af den ældr. mls. Udtale af Kjo. med stødende Tonehold, sml. Luc. monynd.

§. 271. De øvrige østlige Sprogarter have kun i Ent. Fælleskjön *-en,* og Intetkjön *-et, -t,* Flt. for alle Kjön *-en*; Ejf. Ent. *-ens, -ets,* Flt. *-ens,* og stemme saaledes her, ogsaa i Henseende til Kjön, med Skriftsproget. — Kun undtagelsesvis høres *-in* for Hank. f. Ex. Fss. *Ænin* (Enden). — (Hos den yngre Slægt, eller den nuværende Generation i Mls. er Fællesk. for Kjo. blevet herskende, og saaledes vil rimeligvis, ved den nyere Skoleundervisning og det voxende Samkvem med Kjøbstedboerne, Kjo.s Hankjönsform, denne ægte Oldtidslevning, efterhaanden tabe sig og tilsidst forsvinde, saa at Fælleskjønnet bliver det herskende).

Anm. Det efterhængte Kjo. *-en* forekommer i de vestl. og sydlige Sprogarter ved enkelte af de almindeligste Begreber: Lnb. (Lsg.) *Kungen, Hæren* (Vor Herre, ogs. Husbonden); fremdeles Vrn. *Fanen* (Fanden), *Döwlen.* Ogsaa dette Kjo. er forholdsvis sjeldnere i det ældre Sprog (jvfr. §. 268 Anm.); det findes ikke i St. Kn. (55 Artikler); i Flsb. og Hdsl. i enkelte Ord; Flsb. Flsk. foghdæn og fogheten, Ejf. manzæns, bysins, døthæns og døzæns (ɔ: den Dødes); Hdsl. Flk. Byen og Byn, Fjordten, Rogen, Hertugdommen, Skade-n, Ejf. Hertogens, Flt. Bymenen; noget oftere i J. L. kun i Flk. og Intetk., med forskjellige Former: -æn, -en, -n; -æt, -et, -t: manæn, gæstæn, thivvæn, kostæn, bondæ-n, skathæ-n, agrøthæ-n; iorthæn og iorthen, ogsaa horsæn, gialdæn, sæthæn og sæthen, loghæn (skjönt Isl. hross, gjald, sáð og sæði, lög Flt. ere af Intetk.); fremdeles: landæt, busæt, aræt (Aaret), trææt, kornæt, falsæt, fææt og fæt; Ejf. hirthæns (Hyrdens), rætæns, bondæ-ns, wæriæ-ns, kyrki-ns, bryti-ns, land-æns

(Isl. landsins); men almindeligt i Th. D. (-en, -et), Luc. (hyppigst kun Flk. og Intetk., jvfr. §. 269), og i senere Skrifter.

§. 272. Ved Kjendeordets Tilföjning foregaa flere Forandringer i Navneo. (jvfr. §. 246): Fordobling: *Sen* — *Sènnen, Us'* Vns. (Øxe) — *Ussen, Èg* (Æg) — *Ègget; Èggen* (Æggene); *Huos* Vns. (Hose) — *Hwossiṇn* (Hosen) — *Hwossen* (Hoserne) s. §. 241; Assimilation: *Land* — *Lannen* (Landene), *Dèwl* — *Dellen* (ogs. *Dèwlen*); Bortfald: *Hånd* — *Hånen, Bônd* — *Bônet* (Baandet); *Fâr* (Fader) — Vns. *Fâṇ* (eller *Fæṇn*) Faderen (men Flt. *Fårern*); *Fèdder* — Vns. *Fæen* (ogs. *Fædern*, Fødderne); Indskydning: *Nịs* eller *Nies* — *Njessen* (Næsen), *Puos* — Vns. *Pwossiṇn*; — *Minnesk* har Flt. *Minniskeren*, men i abstrakt Betydning: *Minnisken* (Angl. *Minnsken* bruges som ubst. Flt. sml. Ndsx. de Minschen).

§. 273. Ogsaa Kjendeordet lider ofte Forandring a, af Selvlyden, idet *e* og *i* vexle i Hunk. og Flt. (s. §. 270), undertiden med Brydning af *i*: Mls.: *Bakker* — *Bakkèjn* f. *Bakkin* (Bakkerne); eller hyppigere bortfalde, saa en Sammentrækning opstaar; altid ved de assimilerede Former paa *e*: *Farre* — *Farre-n* (Farven), *Bjèrre* — *Bjèrret* (Bjerget) — *Bjerre-n* (Bjergene), og i Alm. efter Endelsen *-e* i Flt.: *Ryttere* — *Ryttere-n*, hvorved altsaa best. Ent. og Flt. blive ens (baade: Rytterne, og: Rytteren); ligl. *Dettere* — *Dettere-n* (Døtrene, ogsaa: Datteren); fremdeles i visse Tilfælde, 1. i Ent. Hank. og Hunk. naar Ordet ender, eller skulde ende, paa en Selvlyd: Vns. *Fô* — *Fòṇn* (for *Fôiṇn*, Foden); *Kōw* (f. *Kô*) — *Tjŷön* (f. *Tjŷn*, s. §. 95, 2, Koen); efter *r*, som da bortfalder: Vns. *Fâr* — *Fâṇn* (Faderen), *Mûor* — *Mûon* (Moderen); *Dôr* — *Dòn* og Mls. *Dær* — *Dän* (Dören); Flsk. Hms. *Gôr* — *Gån* (Gaarden), Rnd. *Jôr* — *Jån* (Jorden); efter *l* og *n* bortfálder endog hele Kjo. i Vns. (§. 183), saa at den bestemte Form kun kan kjendes af det stødende Tonehold (f. stands.): *Sûol* — *Swòl* (Solen). *Stûol* — *Stwòl* (Stolen), *Stịn* (eller *Stïën*) — *Stjèn* (Stenen), *Ȯn* — *Ȯn* (Ovnen), *Wôn* — *Wòn* (Vognen); 2. i Intetk. efter *s*, *n*: Vns. Hms. Rnd. Mls. *Hûs* — *Hûst* (Huset); *Bân* — *Bânt* (Barnet); Rnd. *Begràwels* — *Begràwelst* (Begravelsen, s. §. 243); efter et opr. *d*, hvilket assimileres med Kjo. (s. §. 178, jvfr. §. 126): Vns. *Hŭå* — *Hwott* (Hovedet), *Høö* — *Høtt* (Hovedet); 3. i Flertal efter End. *-er*: *Pwosser* — *Pwossern* (Poserne), *Hiër* — *Hiërn* (Hederne), *Usser* — *Ussern* (Øxerne); ogsaa *Mûorer* — *Mûorn* (Mødrene, s. ovfr.); *Tjŷör* — *Tjŷrn* eller *Tjŷren* (Kjøerne), Mls. *Kéer* — *Kèn* (d. s.); efter *r* (i Stammen) med Assimil. Vns.

Dôr — *Dönn* og Mls. *Dær* — *Dänn* (Dörene); ogsaa i: *Ør-er* — *Ønn* Vns. (Ørerne); efter *n*: Vns. *Won'* — *Wonn* (Vognene); *Bịn'* (eller *Biën*) — *Bjenn* (Benene); *Bôn* — *Bönn* (Börnene), Mls. *Bên* (Börn) — *Bèn* (Börnene), hvor hele Kjo. kan betragtes som bortfaldt.

og b. Medydene enten bortfalde: *n* i Nsm. Hank., *t* i Vns. ved Ord af den sv. Böjn. og i Nsm. overalt, s. §. 270; eller *t* ombyttes med det bløde *d* (*ð*): *Gill* — *Gilled*; *Bassel* — *Basled* (Barselet) s. §. 90, med Vexlen i samme Sprogart: Rnd. ogsaa *Gillet, Baslet.*

§. 274. De Ord, som med samme Betydning bruges i forskjellige Kjön (s. §. 244), tilföje Kjo. kun i samme Kjön som i Dansk, altsaa: *Pàrret, Gòngen* o. s. v. — De Stofnavne, der bruges som Flertalsord (s. §. 265), og da faa Kjo. i Flt. *-en*: *Grôden, Vellingen,* have derved Udseende af bst. Ent. Flk. som i Dansk; men at det er Flertalsformen sees af det ellers foransatte Sto. *-di* (s. smst.), samt af Tlo. som prædikativt i Flt. f. Ex. *Grøden ĕ sur'* (sure). — Afledsord paa *-en*, der betegne en Handling, kunne ikke modtage det efterhængte Kjo., men faa det paapeg. Sto. *de* (Intetk. s. §. 243) foran: *de Swingen, de Hoppen* (sml. Dn. den S.); derimod föjes Kjo. til afledte Ord paa *-en*, som betegne et Redskab, f. Ex. *ett Dekken* — *Dekkenet*; ligeledes Ordet: *en Preken* (en Prædiken) — *Prekenen.* Ordet *Waren* (Verden) faar ikke det efterhæugte Kjo., fordi det allerede har dette (Isl. veröld-in, Sv. värld-en); derimod vel i Angl. *ä Væren.*

§. 275. Om Navneordets Deklination med det efterh. Kjo. gjælder den samme Regl, som i Dansk, at kun Kjendeordet faar Endelse: *Kâl* (Karl) — *Kâlen* — *Kâlens*; *Kælen* (Karlene) — *Kælens*; *Pig'* — *Pigen* — *Pigens, Piggeren* — *Piggerens*; *Folken* (Folkene) — *Folkens* (Folkenes), om denne Form i en anden Betydn. s. §. 248. — Ved det foransatte Kjo. böjes naturligvis Navneordet (s. §. 269), men Ordene: *Hæren, Kungen* (s. §. 271 Anm.) hedde ogsaa i de sydvestlige Sprogarter i Ejf. *Hærens, Kungens,* ligl. i Sammens. Trnl. *Arkens-gaf* (Kvist paa Taget).

§. 276. Levninger af ældre Former, hvor baade Navneordet og Kjendeordet ere böjede, i Ejeform Ent. ere de samme som i Dansk: *Bŷsens* (*Klokk*), *Dawsens* (*Lỳws*), (ingen) *Gussens* (*Ting*); *Hawsens* (*Bond*), *Orsens* (*Tí*), *Hûsens* (*Skik*), *Lywsens* (Livsens) *Tí,* (*all*) *Lan*(*d*)*sens* (*Ulykker*), ogsaa, skjönt opr. af Hunk. (*all*) *Wassens* (*Ulykker*).

Anm. Sml. i det ældr. Spr. J. L. tiufsæns. Flsb. bysins, manzæns, døzæns (s. §. 271 Anm.), Hdsl. Bysens, eller Bysæns.

§. 277. Tillægsordenes bestemte Kjendeord er Vns-Ent. Hank. *deŋ*, Hunk. *den*, men ellers Fælk. *den*, Intetk. *de*, Flt. (Alkj.) *di*, Rngkb. Mrs. *dem*, uden videre Böjning. Nogle af de vestlige Sprogarter (Lnb. Alh.) bruge snart *den* (Alkj.), Flt. *di*, snart *e* som ved No.; undertiden i Intetk. *de*; hvorom s. Ordfnsl.

IV. Tillægsordene.

A. Kjöns- og Talböjning.

§. 278. Den ubestemte (sterke) Form af Tillægsordene adskiller i Ent. et Fælleskjön og et Intetkjön, hvilket dannes ved at tilföje *-t*: *hȯw* — *höwt*. Flertal er formedelst Bortfald af *-e* (s. §. 184) ens med Flk. i Ent.: *sterk* — *sterk'* (sterke), dog sædvanlig med forandret Tonehold: *hȯw* — *höw'* (höje). Ex. *knȯw* — *knöwt* — *knöw'*; *gjèw* — *gjèwt* — *gjew'*; *lẏs* — *lyst* — *lys'*; *tů̊m* (tom) — *tumt* — *tumm*; *kjȯn* — *kjönt* — *kjönn*; i øvrigt uböjelige. — (Om den bestemte Form s. §. 285).

Anm. I Henseende til Böjningens Simpelhed svarer Jydsk saaledes til Skriftsproget. Ved Intetkjöns-Endelsen *-t* viser Jydsken især hen paa de skandinaviske Sprog, ogsaa paa Mgoth. kaldata; medens de øvrige germaniske ikke have dette Mærke, men enten *-z*, *-s* (overgerm.) eller ingen Endelse (nedergerm.). Om Bortfald af *e* (*æ*) i det ældr. Spr. s. §. 184 Anm.

§. 279. Intetkjöns-Mærket *-t* er i øvrigt kun fast i de sydlige Sprogarter, og her er det antaget endog ved Stammer, der i Dansk ikke tillade denne Endelse, især i Angl. *trô* — *trôt*; *frisk*, *rask*, *dansk*, Intetk. *frist* (f. friskt s. §. 53) o. s. v. — I de østlige Sprogarter derimod er *-t* som oftest bortfaldt af Tlo., som foransat, f. Ex. *ett stûe Land*, *ett dẏr Ôr* (Aar), *ett sann*[1]) *Ûr* (Ord), *ett fuld Glas*, og i Samstilling: *ett Glas fuld*; — og i de vestlige, der mangle en Intetk.form for Kjo. *en* er Brugen af Intetk. endnu mer indskrænket. — Om de Tilfælde, hvori Intetk. hyppigst anvendes i de nordlige Sprogarter s. Ordfnsl. §. 353.

Anm. At Intetk.mærket *-t* er undertiden bortfaldt i det ældre Sprog sees af Forbindelser som: Flsb. toom skip, thet skal

---

[1]) At Ordet *sann* (sand) skylder det isl. sannindi sit rullende Tonehold, og altsaa oprindelig er et Navneo. (sml. gl. Dn. Sanning) — s. Annal. f. nord. Oldk. 1854. S. 215, synes ikke nødvendigt, da dette Toneh. allerede er væsentligt i det isl. Tlo. Hank. sannr, Hunk. sönn (Intetk. satt, f. sann-t).

stathik (ogs. stathigt) wæræ; Th. D. eth almyndeligh raad.

§. 280. Ved Dannelsen af Intetk. foregaa hyppig Forandring af Lydene paa forskjellig Maade: Forkortning af Stammens Selvlyd: *lŷs* — *lyst*; *grô* og *grâ* — *gråt*; med Assimilation: *flâd* — *flatt*; *fîd* — *fĭtt* (eller *fjett*); *hwî* — *hwitt*; *rô* — *røtt*; *gûë*, Angl. Vrn. *gôj* — *gott*; *hôr* — *hått*, Angl. *hatt*; *mŷr* Angl. — *mytt* (mørt), *tôr* Angl. — *tött*; *bâr* Angl. — *batt*; *hŷw* Lnb. Vrn., *hy* Angl. — *høtt* (f. høgt); *drŷ* Angl. — *drøtt* (f. drygt); *lille* — *lĭtt*; Bortfald: *stûë* — *stŷt* (f. stort); *jawn* (jevn) — Vns. *jŏnt*; *lòng*, Angl. *làng* — *lont*, Angl *lont*, Vrn. Lrsk. *lant*, Als *lawnt* (s. §. 145); Ophævelse af Brydning: *nöj* — *nytt*. — Jvfr. §. 90. 125. 126. 165. 170. 178. 179. 180; — *smô* (som Ent.form kun brugeligt i Sammens. *Småmand*, *Småtòw*) har *småt*.

Anm. I Ord som *ŷnd*, *kold* synes *d* at kunne udelades af Intetk. *undt*, *koldt* (*unt*, *kolt*) med løbende Tonehold, da *t* ganske erstatter *d*, hvilket saaledes, som ørkesløst, kun staar som et ortofrafisk Mærke; ligl. i Mls. *ŷndt*, *kôldt* (*ûnt*, *kôlt*), sml. Isl. vânt af vând-r, kalt af kald-r. Med *gott* sml. ældr. Dn. *got*, ogs. Isl. Færø. *gott*, og Dn. godt, efter Udtalen; — med *høtt*: E. S. L. LXXV høt (Flk. høgh), Luc. høth.

§. 281. En stor Mængde Ord kunne intet *t* modtage; saadanne ere i Almindelighed de paa *-e*, dels som oprindeligt: *bĭtte*, Angl. *vĭtte*; *jenne*, *grumme*; — *sölle* (stakkels) undertiden Intetk. *söllet*, og Angl. *selle* — *sellet* (som prædikativt), — *lille* (s. forr. §.), i Forbindelse med *vitte* i Angl. Intetk. *litte*, f. litet (*ett litte vĭtte*); dels som Afledséndelse for *-ig*, *-et*, *-ed*, *-en*, ogsaa i Angl. f. Ex. *ledde* (ledig og ledigt), *nådde* (naadig og naadigt), *ròlle* (rolig og roligt), ligl. *flitte* og Angl. *flitle*, *skikkele*, *rimmele*; *fjalle* Lnb. (fjollet), *fotte* Angl. (fjottet), *mÿølle* Lnb. (melet), *fremme* Lnb. (fremmed), *kjelle* (sml. kjælen); fremdeles pāa *-i* for *-ig*, f. Ex. *dÿgti* og *dÿrti* (dygtig og dygtigt), *dejli* o. s. v., og i de nordlige Sprogarter paa *k*, *sk*, *rk*, *nk*, samt i Ordene: *sann* (sand og sandt), *dÿr*[1]) (dyr og dyrt), *iën* (egen og eget). Fortid. Tlf. paa *-en* faar intet *t*, ligesaa lidt som Nut.s paa *-end* eller *-endes*; heller ikke Tlo. paa *-es* (Angl. *sinnes* sindet, *osattes* uenig, Mrs. *rappes* hurtig), *-ls* (*trels* besværlig, *stakels*, Ejf. af stafkarls), *-ns* (*jens*, ens, enig) o. fl., eller paa *t* (sml. Dn.). — Ens for begge K. er ligeledes Ordet: *möj* og *mödd*[2]) (eg. Intetk. meget, brugt partitivt.

---

[1]) maaske for: *dyre* (foræld.), Oldsx. djuri. [2]) eller *mød*.

Anm. De paa *-le* (f. -lig) faa dog undertiden *t*, i fraskilt Stilling, f. Ex. *de wa fælet* (farligt), *de ė skrekkelet* (Rnd.); *hèlle* (hellig) har som No. *Hellet*, Helligt ɔ: Helligdag, i Forb. med *Sÿggent*, Søgnedag, om de paa *-en* s. i øvrigt næste §. — Fort. Tlf. forekommer nogle Gange i det ældre Sprog uden *t*: Flsb. slaghæn hog, stungæn saar, utstungæn ygh.

§. 282. De paa *-el* og *-ig* faa i de nordlige Sprogarter stundum *t*: *gammelt, grusseligt* (Rnd.), men de paa *-en* blive uforandrede: *nöggen* eller *naggen* og *noggen* (nøgen, s. §. 81, *ö.* 6, 8), *slanten, lojen* (lodden), om Tlf. paa *-en* s. forr. §.; ligeledes de paa *-er*: *màwer* (mager), og med indsk. *e*: *hywer* (höjre), *vinster*, *öster* (østre), *vester* eller *vejster, sònner* og *når* (f. norder, nordre).

§. 283. I Flertal foregaa i nogle Ord Forandring af Tonehold: *swütt* — *syt'* eller *sūot* §. 170 (sorte); *hwì* — *hwid'* §. 178; *glå* — *glæd*, smst.; *kold* — *koll, gild* (Trnl.) — *gill, stind* (Isl. stinnr) — *stinn, rund* — *runn* §. 130, jvfr. 180; *kjòn* — *kjönn* §. 180. — Ordet *manne* (mange) har kun Flt.; *lille* og *bĭtte* i Flt. *smó* (*små*), eller lig Ent. (Hms. *di lille*, de smaa).

Anm. Med *lille* som ens i Ent. og Flt. sml. lille Börn! og Börnlille! — Sml. Engl. little.

§. 284. Ord med en Afledsstavelse eller -endelse ere som oftest aldeles uforanderlige i Flt. f. Ex. *grusselig, ròwsum, dvalsk* (Angl.), *kroget(d), fremmed, taweleret(d), pinwun, owsen, sturum*; Nut. Tlf. paa *-end*: *riend, gångend* o. s. v., Fort. Tlf. paa *-en, -et* og *-t* (*-d*), ogsaa hvor *-t* (*-d*) er bortfaldt: *rejen* (reden og redne), *wasket* (vasket og vaskede), *tawt* (tabt og tabte), *kjôr* (kjørt og kjørte), *gjôr* (gjort og gjòrte); *told*, Angl. *tôl* (tàlt og tàlte); samt de paa *-es, -ls, -ns*; endelig alle paa *e* (jvfr. Ex. §. 281). — Ord paa *-er, -el, -en* faa ingen Endelse i Flt. der saaledes er ligt med Ent. *wakker, gammel, hægen*; kun forandre de paa *-er* og *-el* undertiden det stødende Tonelag til flydende: *màwer* — *mawer* (magre); *hwìngel* — *hwingel* (svimle).

Anm. Naar Tlo. skjönt sjelden faar *e* i Flt., er det en Efterligning af Skriftsproget: *i olle Mæder*.

§. 285. Tillægsordenes bestemte Form er ens med Flertallet af den ubestemte og, ligesom i Dansk, ubøjelig, f. Ex. *den, de, di* (*dem*) *gjew', knöw', dyr', lys', hwid', koll, stinn, kjönn, stue, grumme, löwend, owsen, kroget* o. s. v.; *hįl* kan faa *-e*: *hįle Böjen, den hįle Böj*, men ogsaa Lnb. *e hįl' Böj*. — Ordet *möj* mangler bst. Form ligesom Dn. megen.

Anm. Undertiden faar Tlo. i den bst. Form *e*, f. Ex. *den longe*

Vej, de mïgtige Skjèg; eller -*i* (f. -*e*), Flt. *di sisti Ùr* (Ord), hvilket (-*e*) er en Efterligning af Skriftsproget; thi da Jydsken har Flt. ligt med Ent., svarer den her nærmest til Dansk, paa -*e*, ældr. Dn. -*æ* (Isl. Ent. -*i*, -*a*, Flt. -*u*), medens derimod de germaniske Sprog i Reglen have til Udlyd i Flt. af den sv. Böjn. -*n*, Mgoth. -*ns*, Intetk. -*na*. Om den (ældre) nordhumbrl. Sprogart og Frisisk s. Nr. 61. Om Bortfald af *e* (*æ*) i bst. Form i ældr. Dn. s. §. 184 Anm. I Henseende til den bestemte Form og til ubestemt Flt. staar Jydsk ligesom paa Overgangen imellem Dansk, der har en meget simpel Böjning paa -*e*, og Engelsk, hvor Tlo. er aldeles uböjeligt. — Naar *e* i enkelte Ordforbindelser föjes til Tlo. med det ubestemte Kjo., synes det at staa for Hank. -*er*, men uden Hensyn til Kjönnet: *en grimme Jèn, en grumme Kål, en kjönne Hòvven, ett skjönne Vejr*, Rngkb. *en sære Nawn*, Als *en ti(d)korte(r) Kumpen* (en lystig Fyr, ellers Tidkort et No.).

B. Gradböjning.

§. 286. Höjere Grad dannes ved at lægge -*er*, og höjeste Grad ved at lægge -*est* til förste Grad, f. Ex. *sterk* — *sterker* — *sterkest*; *dÿr* — *dyrer* — *dyrest*; sædvanlig med Forandring af Tonehold: *sÿg* — *syger* — *sygest*; *gjèw* — *gjewer* — *gjèwest*; *nöj* (ny) — *nöjer* — *nöjest*; *hôr* (haard) — *horer* — *horest*; *ùng* — *unger* — *ùngest*, eller med Oml. *ynger* — *ỳngest*; Fordobling: *grùm* — *grummer* — *grùmmest*; *kjön* — *kjönner* — *kjönnest*; *gàl* — *galler* — *gàllest*; Assimilation: *mild* — *miller* — *mìllest*; *stind* — *stinner* — *stinnest*; med tilbagekommet Medlyd: *glâ* — *glæder* — *glædest*; *hwi* — *hwider* — *hwidest*. (Jvfr. §. 283).

Anm. Höjere og höjeste Grad dannes vel nærmest af förste Grads Fltlsform (med flyd. Tonel.), men dette gjælder dog fuldstændig kun om höjere Gr.; höjeste Gr. har derimod ofte samme Tonehold som förste Gr. Flk. s. fl. af de anf. Ex. — Med -*er* (f. -ere) og -*est* (f. -este) sml. i ældr. Dn. ofte -ær (f. æræ) og -æst (f. æstæ) s. § 184 Anm.

§. 287. Nogle paa -*er*, -*el*, -*en* sammentrækkes (jvfr. §. 172), f. Ex. *màwer* — (*mawrer*) — *mawrest*; *gammel* — *gamler* (s. §. 181) — *gamlest* (s. §. 289); *dowen* (eller *down*) — *downer* — *downest* (jvfr. §. 172).

§. 288. De med Afledsstavelserne: -*sum*, -*ig*, -*lig* faa blot -*st* i höjeste Grad: *ròwsum* — *ròwsummer* — *ròwsumst*; *flittig*

flittiger — *flittigst*; *dörlig* — *dörliger* — *dörligst*, sædvanlig med bortfaldt *g*: *dyrti* — *dyrtiger* (s. §. 178) — *dyrtist*; *dejli* — *dejliger* — *dejlist*; undert. *lekker* — *lekkerst* Sndv. (f. *lekrest*). De, der endes paa *-ele*, *-le*, Rnd. *-elĕ*, *-lĕ* (for -elig, -lig) faa kun *-r* og *-st*: *gyssele* — *gysseler* — *gysselest*; *villele* (eller *villelĕ*) og *ville* (eller *villĕ*, Isl. vildr) — *viller* — *villest* (i-Lyd); *-er* og *-st* med Omlyd har *lòng* og *lang* — *lenger* — *lengst*.

Anm. Med Tlo. paa *-sum*, *-ig*, *-lig* sml. Dn. -som, -ig, -lig, hjr. Gr. -ere, hst. Gr. -st.

§. 289. Nogle ere uregelrette, ved Lydforandring:

stŷr, *stûe* / Angl. Vrn. Als *stôr*	*stör'*, Lnb. *star'*	*stöst* (*stösst*), Angl. *størrest*
möj, *mèj* (Mls.), / og *mòdd* (meget)	*mŷr'* eller *miĕ*	*mjest*
Angl. *mö(g)l* s. §. 84 / Als *möjl'*, og *möjer* (f. möjed)	*mer'* og *bet*	*mest*;

andre have tillige en anden Stamme i förste Grad:

bĭtte, Trnl. Angl. Als *vĭtte* / og *lille*, Lnb. *lĭlle*	*minner*, Angl. *minn* / Mls. *mennârr*	*minst*, Angl. *mēnst* / Mls. *mènst*
gammel, Lnb. *gàmmel*	*eller*	*elst*, Angl. Sndv. *ellest*
gûe, / Angl. Vrn. *gôj*	*bejer* (*bejr*) / Angl. *bær*, Sndv. Als *berr*, *bĕ*	*bejst* Lnb. *best* (*besst*) / *best*, Trnl. *bēst*
ûnd	*war'*, Angl. *vær*, Sndv. *verr*	*vest* (*vesst*), Angl. Rnd. *verrest* (*värrest*)
manne s. §. 283	*flŷr'*, *fliĕ*	*flest*
—	(Angl. *mer'* og *bet*)	(Angl. *mest*).

Anm. I ældr. Dn. forekomme tilsvarende Former, til *stör'*: störæ, til *minner* Hdsl. minner, til *minn* ældr. Dn. minnæ, til *eller* J. L. ældær, til *bejer* — bætær; — til *mòdd* (f. møgt) W. S. L. myghæt (stort); til *mô(g)l* J. J. mykæl og Luc. møghæl, møgel (stor), sml. Ærø: bst. Frm. möjle.

§. 290. Höjere Grad er baade uböjelig, og uden Forandring i Henseende til Tonehold. Höjeste Grad forlænger undertiden Tonen i den bestemte Form: *best* — *de bæst* Lnb.; *føsst* — *de føst, sist'* — *de sīst*; i øvrigt uböjelig. — At *r* bortfalder i hr. Gr. s. §. 187.

Anm. Om Bortf. af *e* (*æ*) i hr. og hst. Gr. i det ældr. Sprog s. §. 184 Anm. Som Efterligning af Skriftsproget faar ogsaa hjst. Gr. undertiden *-e*, f. Ex. *jèn jenneste Ven*; eller *i*: *di sisti Ûr* (s. §. 285 Anm.).

§. 291. Mangelfuld Böjning maa de ansees for at have, der ende paa *-e* (f. *-ig*), idet de mangle höjere Grad: *dýgte* — *dygtest*; *flitte* — *flittest* (eller s. §. 288); *jenne* (ene) har kun: *jennest*. — Förste Grad mangle:

(ä bâg)	*bàgger*	*bàggest*	*(for)* / *(ä for)*	*fòrre*	*fòrrest*
(ûd, ûj)	*ùdder* / Angl. *yer*	*ùddest* / *yest*	*(ind)*	*inner* (*inne*)	*ìnnest*
(mell) / *(mellem)*	*mèlmer*	*mèlmest*	*(nǽr, nǽ)* / (Isl. ná)	*nærer* (*nære*) / Angl. *nær*, Als *närr*	*nærest, næst, nejst* / *närrest* eller *nǣst*
(fràm)	*fràmmer*	*fràmmest*	*(nî̜r*, Isl. niðr)	*nejer, neje*	*nèjest*
(Nôr, Nâr)	*nore* (f. nordŕ) / *nare*	*norest* / *narest*	*(Sønnen)*	*sønner*	*sònnest*
(Öst)	*öster*	*östest*	*(Vest, Vejst)*	*vester, vejster*	*vestest, vejstest.*

Förste og höjeste Grad mangle: *närmer*, den venstre, *fjärmer*, den höjre (Hest).

Förste og höjere Grad mangle: (*òwer, òwer*) — *òwest, òwest*; (Isl. fjarri) — *føsst*; (*møtt*, midt) *mĭttest*; (*sīn*, Vrn. *sīnt*, Isl. síð) — *sist* (sisst); (igjen) — *gjènnest* (kortest).

Anm. Til de anførte Former svare i det ældre Sprog: utærst og ytærst, innær, næst, framræ, (nær meræ), oværst, fyrst, (genstæ); i Dn. bagest, forrest; ydre, yderst; indre, inderst; mellemst, nedre, nederst; samt: nordre, søndre, østre, vestre; Luc. søndærst, østærst; fremdeles Dn. øverst först, midterst, sidst.

§. 292. Uböjelige i Grader ere de paa *-e* for *-et*, *-ed*, *-en* (s. §. 281), samt Ordene *fô* (*fâ*), *ien* (egen), i øvrigt de samme som i Dansk (s. Rask Dn. Sprl. §. 66). Til at udtrykke Gradforhöjningen bruges her *mįr'* (*mie*, *mer'*) og *mjest* (*mest*), hvormed i Almindelighed hjr. og hst. Gr. ofte omskrives.

V. Stedordene.

§. 293. 1. De personlige Stedord ere a. de substantiviske, der svare til de danske i Henseende til Tal og Forholdsformer:

	1 Person:	2 Person:	3 Person:		tilbagevirkende for begge Kjön:
Ent. Nvf.	*ě* (Thl. Trnl.[1]) Sndv. Vrn. Angl. Tdr. Hdsl.[3]) *a* Trnl.[2]) Hdsl.[4]) Rb.[5]) Vl. Lsg. Alh. Lnb. Ulvb. Mrs. Vns. og alle de østlige, samt Nsm.	*do*, *du* (Lnb. Ulvb.)	Hank. *han*,	Hunk. *hŭn* (eller *hon*)	
Gjf.	*mě*	*dě*, *dej* (Lnb.)	— *ham*	— *hinn*, *hin* eller *hinner*, *hinne*	*sě*, *sej* (Lnb.)
Ejf.	—„—	—„—	— *hans* Mls. *hàns*	— *hinnes*, *hinner* (eller *hinne*, *hinn*, *hiri*)	
Flt. Nvf.	*vi*, Rnd. *wi*, *we*	*I*			
Gjf.	*wüss*, *wöss* (Lnb.), *wess* (Nsm.) *voss* (Angl. Vrn.)	*Jer*, *Jě*			
Ejf.	*wŭrres*, *woss* (Lnb.), (*vor'* Angl.)	*Jerres*, *Jĭrres*, *Jess* (Lnb.) (*Jer'* Angl.)			

---

[1]) den sydlige Del. [2]) den nordlige Del. [3]) Haderslev Amt. [4]) Haderslev By. [5]) Ribe By.

De kortere af Ejef. Hunk. *hinn*, *hin* bruges i forbunden Stilling. Tredie Persons Intetk. og Flt. erstattes af det paapeg. Sto. *dèn* o. s. v. s. ndfr.

Anm Til Sammenligning hensættes her de tilsvarende af de pers. Sto. i ældre Dansk:

Ent. Nvf.	æc (E. S. L., W. S. L.), jæk ac (J. L.), jak	thu	han	hun
Gf. Hf.	mek, meg	thek, theg	hanum (J. L.)	hænnæ, hinnæ (J. L.)
Ejf.	—	—	hans	hænnæ
Flt. Nvf.	vi	i		tilbagev. for begge Kjön:
Gf. Hf.	oss, Luc. voss, woss, vos	edær (Luc.)		sek, seg.
Ejf.	(vor)	(edær?)		

ac synes at være af ældre Oprindelse, deraf æc med forhöjet Selvlyd (s. Nr. 64); om *ĕ* og *ā*, *mĕ*, *dĕ*, *sĕ* s. §. 84; med *dej*, *mej* sml. den danske Udtale, og ældr. Dn. *deg*, *seg*; Formerne for 3 Pers. ere alle skandinaviske, sml. derimod Hank. Nvf. Oldsx. he, hi, Anglsx. Ndsx. Nfr. he, Oldfr. hi, Engl. he (ɔ: hī), Holl. hij (ɔ: hej), Gjf. Oldsx. Anglsx. (Hf.), Oldfr. (Hf.), Engl. him, Holl. Ndsx. em; Nfr. ham er rimeligvis fremkommet ved en for dette Sprog sædvanlig Overgang af *i* til *a*; Ejf. Oldsx. Anglsx. Engl. his; Hunk. Nf. Anglsx. heó, Oldfr. hjú, Nfr. jö; Gjf. Anglsx. hí, Oldfr. hjá. – Formerne *wŭss*, *woss*, *wess*, *voss* (sml. Luc.) ere alle deri ejendommelige for Jydsk, at de have (beholdt eller antaget) Navneformens Forlyd. Med Ejf. *woss* og *wurres* (hint assimileret og dette udvidet af wors) sml. Dn. vores. Med *Jer* sml. Dn. Eder, dgl. T. Jer, med Ejfs.mærket, assimileret *Jess*, udvidet *Jerres*, Dn. Eders, dgl. T. Jeres. Medens Jydsken har det tilbagev. Sto. for 3 Prs. (*sĕ*, *sej*, sig), ligesom de skandiuaviske Sprog og Mgoth., mangler dette i flere nedergermaniske; Oldsx. Anglsx. Engl., (ikke Ndsx.), Oldfr. Nfr., (ikke Holl.). Paa den anden Side mangler Jydsk, ligesom de skandin. Sprog, egne Former for 3 Prs. Intetk. samt Flt., hvilke derimod findes i de nedergerm., (ikke Engl. Flt. they).

§. 294. b. De adjektiviske eller Ejestedordene ere dels singulare, for de tre Personer i Ent., hvis Ejeform de erstatte, dels plurale for Perss. i Flert. De have en noget forskjellig Form, eftersom de staa forbundne med et No. eller fraskilte; ofte ligger Forsjellen kun i Toneholdet.

§. 295. 1. forbundne, a. de singulare forholde sig i Henseende til Kjön som det ubst. Kjo. (§. 278):

	Hank.	Hunk.	Flk.	Intetk.
1 Ps. Ent. Vns.	*minn* (*min*)	*min*	*min* og *mi*	*mĭtt* og *mi*
2 - — —	*dinn* (*din*)	*din*	*din* og *di*	*dĭtt* og *di*
3 - — —	*sinn* (*sin*)	*sin*	*sin* og *si*	*sĭtt* og *si*.

Alkjön Lnb. o. s. v. *mi, di, si.*

Flt. *min* og *mi*, *din* og *di*, *sin* og *si.*

b. de plurale.

1 Prs. begge Tal. Alkjön: *wŭr, wŭ* (*wo*), Lnb. *wor, wŏ*, Angl. Vrn. *vor* (*vo*)

2 - — — — *jer, jĕ*

3 - erstattes af det paapeg. Sto. *djer, djĕ* (s. §. 297).

Af de dobbelte Former bruges i de østlige Sprogarter *min, mitt, wŭr* o. s. v. oftest kun foran en Selvlyd, og *mi, wŭ* o. s. v. foran en Medlyd; i de vestlige ligeledes *wor, jer, djer* foran en Selvlyd, samt *h, wŏ, jĕ, djĕ* foran en Medlyd; i de sydlige sædvanlig de fuldstændige Former. Om Brugen af *sin* o. s. v. se Ordfnsl.

§. 296. 2. fraskilte, a. de singulare, om Kjönnet s. §. 295.

1 Prs. Ent. Hank. (Vns.): *mîn*, Hunk. *mîn*, Flk. *mîn* (*mî*), Intetk. *mĭtt*

2 - — — — *dîn* — *dîn* — *dîn* (*dî*) — *dĭtt*

3 - — — — *sîn* — *sîn* — *sîn* (*sî*) — *sĭtt.*

Alkjön: *mîn, dîn, sîn.*

Flt. *min', din', sin'*, Angl. *minn, dinn, sinn.*

b. de plurale:

laane Flk. og Flt. for 1 og 2 Prs. af de subsantiviske, for 3 Prs. af det paapg. Sto. (frsklt.), s. ndfr.

I Intetk. 1 Prs. *wŭtt* (eller *wŭrres, woss*) Angl. *vott.* 2 Prs. Angl. *jett* (ellers *Jerres*). Om Brugen af Intetk. i de vestlige Sprogarter s. Ordfnsl. — I øvrigt ere Ejestedo. uböjelige.

Anm. Som gothisk-skandinavisk Egenhed bemærkes ikke blot, at Jydsk har et særeget Ejesto. for 3 Prs. (sml. Mgoth. sins), hvilket mangler i de fleste nedergermanniske, der hjælpe sig med Ejf. af de substant. (undt. Oldsx. sín, modsat his); men tillige, at det i Reglen er kun tilbagevisende, skjönt Karakteren af de jydske Sprogarter, især de nordlige, ikke

ofte tillader dette Stedords Anvendelse, s. Ordfnsl. — Intetk. paa *t* (*tt*) stemmer med de skandinaviske Sprog, ligesom ved Kjo. og Tlo. sml. Mgoth. mínata o. s. v. — Formerne for det fraskilte Ejesto. bruges i Jydsk ogsaa som Eftertryksformer af det forbundne.

§. 297. 2. De paapegende Stedord ere a. forbundne med Navneo.

Ent. Hank. Vns. *dèn̨*, Hunk. og Flk. *dèn*, Intetk. *dé*, Flt. Alk. Nvf. Gjf. *dí*, Rgkb. Mrs. *dém*; Ejf. *djer, dje, djĕ*, Angl. *dīrs*, erstatter det plurale Ejsto. for 3 Prs. (s. §. 295).

hîn, hint, hin', Angl. *den hin, de hint, di hin'*.

den, de, di hĕr (*hĕ*) eller *hær, hǽr*, Angl. *den* (*h*)*jer, de* (*h*)*jett, di* (*h*)*jǽr*, denne, dette, disse.

sôn, sǒn, sân, saan (Alkjön), saadan, saadant, saadanne; sædvanlig med et tilföjet ubestemt Ord, f. Ex. *sôn en, ett, no, nower*, saadan en, et, noget, nogle, eller: en saadan o. s. v.

den, de, di saam eller *sam'* eller *samm*.

§. 298. b. fraskilte, erstatte 3 Prs. i Flt.

Ent. Hank. Vns. *dèn̨*, Hunk. og Flk. *dèn*, Intetk. *dé*, Flt. Alk. Nvf. *di*, Gjf. *dem*, Rnd. *djem*, Nsm. *dom*, Ejf. *djerres, djĭrres*, Lnb. *djess*, Angl. *dīrs*.

Naar der intet Eftertryk hviler paa Stedordet, bliver dette til et Slags Suffix, eller sammentrækkes i en forandret Form med det foregaaende Ord, saa at *dèn* forandres til *-en*, *de* (f. det) til *-et*, eller *-ed* (s. §. 98), Angl. ogs. *-e*, og *dem* til *-em*, f. Ex. *kâ-en* kan den, *fekk-en* fik den, *mǽ-et* med det, *wàr-ed* var det, *kun̨n-e* kunde det, *skull-e* skulde det, *oppâ-em* paa dem, *brug'-em* bruge dem, *ø-em* øde dem; eller til blot *'n, 't, 'd, 'm* (især efter en Selvlyd) f. Ex. *bæ sĕ tĕ'n* (til den) ɔ: bære sig ad, *sâ hin't* sagt hende det, *sí'd* se det, *pô'm* paa dem (s. §. 144 og Anm.). Ellers sammensmælter *dem* ofte med det foregaaende Ord paa en Selvlyd og bliver da til *-d'm* eller *-ddem* (med ð og ðð), f. Ex. *tâ dìd'm* (eller *dìddem*) tage de dem, *vèd'm* (eller *vèddem*) ved dem, *hàd'm* (eller *hàddem*) have dem o. s. v.

Anm. Det jydske Stedord mangler Ejf. i Ent., ellers svare Formerne til Dn. den, det, de, dem, deres; ældr. Dn. thæn, thet (that), the, them, theræ. Til de afkortede Former findes Spor i det ældre Sprog (s. §. 144 Anm.): Flsb. æfteret eller æftret efter det (Art. 25. 30, Ndsx. Overs. dar na id), Th. D. forbedret (kortere Text 1, bet. M., længre Text: skal thet forbæthere); skal holdhet (f. holde thet), forfylghet (f. forf. thet), maa løsen (f. løse then); Luc.

hennæt (hende det); ligl. sendet (sendte det), 1539 baren (bar den), liden (lide den), (ogsaa: henten ɔ: hente hende), forfaridet (forfarit det), bliffueret (bliver det), bæret (bære det).

§. 299. *hîn, hînt, hin'* (uden Ejeformer) ɔ: ille (Ital. quegli); *den, de, di hǣr* (*hǣ*), *hịr* (*hië*), (*h*)*jer*, Angl. Intetk. *de* (*h*)*jett*) ɔ: hic (Ital. questi), har Ejf. *den hǣrs* o. s. v.; *den, de, di dǣr* (*dǣ*), *dịr* (*dië*) ɔ: iste (Ital. cotesti).

sânt Rnd. Saadant; *sân* eller *sôn en Jèn* saadan En, eller en Saadan (s. §. 303); ogs. *såddan* eller *sådden en Jèn.*

sjèl, sjell sættes ofte bagefter de personl. Sto. for at gjöre dem tilbagev. *mĕ sjèl, dĕ sjèl, ham sjèl,* o. s. v. eller for at forsterke: *sĕ sjèl.* Om *sæm* s. ovfr.

§. 300. 3. Gjensidig virkende Stedord: *hinænd,* Tdr. *ëanen,* Angl. *enanner* eller *eranner,* Isl. hvârr annan, hinanden, og *hweranner* (*hworanner*), Ejf. *hweranres,* Isl. hverr annan eller hverr aðra, hverandre.

§. 301. 4. Henførende: *der* (*dĕ*), *te* som; sjeldnere: *som;* som Gjf. undertid. (*h*)*va,* Angl. — Ejeform mangler, eller erstattes af *hwiss* o. s. v. s. §. 302.

Anm. *Te,* som, i det ældre Sprog: the, thæ, J. L. CLVIII: the han war a; Th. D. them, thæ ws thyene; St. Kn. allæ brøthær . . ., the hwos ær.

§. 302. 5. Spørgende. a. substantiviske: Flk. *hwem* (*ihwem*), Angl. Vrn. Sndv. *hvèn,* Als *hvenn;* Intetk. *hwa* (*ihwa*), *hva,* Ejf. *hwiss, hwèms,* Angl. Vrn. Sndv. *hvèns,* Als *hvenns; hùdden* Alkj. (hvordan, hvordant, hvordanne); *hwikken* (Vns. *hwittjen*), *hwikket; hwikken jèn, hwikken jĭtt,* eller *hwikken en jèn, hwikken ett jĭtt;* ogsaa *hwa fŏ jèn, hwa fŏ jĭtt,* eller *hwa for en jèn;* Intetk. *hwa fŏ nowed* o. s. v. Flt. *hwa fŏ nowen* o. s. v. se §. 303.

b. adjektiviske: *hwikken,* sædvanlig: *hwikken en, hwikken ett, hwa for en, hwa for ett, hwa fŏ no* o. s. v. se §. 303, Flt. *hwa fŏ nowen* o. s. v. se smstd.; og laane Ejf. fra *hwem.*

Anm. I det ældre Sprog: hvem og hvæm, hwat, hwæs, Dn. hvem, hvad, hvis; fremdeles ældr. Dn. hvilken, hvilik og hvilc, hvilkæt og hvilt, Dn. hvilken, kvilket.

§. 303. Ubestemte: *de,* det, efter Gjo. *-et, -ed* (s. §. 98, sml. §. 298) f. Ex. *blöw-et* (blev det), *wàr-ed* (var det), *der, dĕ* (der); *Jìnn* (*Jìnn*) Hank. Vns., *Jèn* Hunk. og Flk., Vl. *Ǣn,* En, en Viss; Ejf. *Jèns,* Ens; og *en Jèn* (*sikken en Jèn, en gûe Jèn*),

den jenn, de jenn (hst. Gr. *jennest,* undertiden med *-e*: *jèn jenneste* Ven, s. §. 285 Anm.); *en,* man, s. Ordfnl.

nowen, nogen, a. subst. Intetk. *nowed* Mls., *nødd* og *nöj'* Hms., *nowt* og *nott* Lnb.; Flt. *nowen, nower, nowe,* Rnd. *nuer,* Nogle; Angl. Vrn. Sndv. *novver,* eller *novve,* uforanderligt i Kjön og Tal.

b. adjekt. Intetk. *no,* Lnb. *nŏ,* Rnd. *nä*; Flt. *nowen, nower, nowe, no, nŏ, nä, nø* (krt.); *novver* som ovfr. Det sammensættes ofte med *sân* eller *sôn* s. §. 297.

sŭmt Noget, Flt. *sŭmm,* somme.

æn og *annen,* Vrn. *ann,* Sndv. *ān,* Intetk. *ænt, annet* (*anned*), *annt* (eller *ant*) Lnb., *ānt* Angl. Sndv., og *en, den æn* o. s. v., *ett, de ænt* o. s. v., Flt. *anner, anne,* Rnd. *ajer* og *ajĕ*; *di anner* o. s. v.; *jèn ŏ en æn,* En og Anden, Intetk. *jitt ŏ annet*; *de jenn ŏ de annt.* — *manden jèn* Angl.

Ent. og Flt. *ingen,* Vns. *īn,* Angl. *inne*; Ent. Intetk. *ĭtt* eller *itt,* Angl. *ēt* og *itt* (subst.); Ent. og Flt. ogsaa *inne nower* Mls. (Ingen), (*int'* Bio.), — *hwâr, hwæ̂, hwâr, hwâ; hwæ* (eller *hwä*) *jèn, hwæ jĭtt*; adjkt. *hwâr, hwæ, hwær en, hwâr ett*; Angl. *hvâr,* Intetk. *hvett,* Lrsk. *hvert*; distribut. *hwèrre, hwèrri* Vns. *hwerri tòw, trej* o. s. v.; — *begi,* Rnd. *bejĕ,* Mls. *begge* (blødt *gg*) Angl. *begge* og *bæj*; *boë* sædvl. *bo' tòw,* begge; *òl, olt,* Flt. *oll.*

Anm. Til *nowen* svarer Dn. n o g e n; sml. derimod Anglsx. ænig, Oldfr. énich, Engl. any; til *nowed, nowt, nott* ældr. Dn. n o k æ t (n o k æ t h) og n o k o t (-at, -it), Hdsl. n o g t; med *nä* sml. Flsb. 25. n æ t; til *novver* svarer ældr. Dn. n o k æ r, n o k o r (E. S. L.), med Flt. n o w e n sml. Ærø: n o n e (f. nogne); til Flt. *nower, novver* svarer ældr. Dn. n o k æ r, n o g e r og n o k r æ; til *sumt* (*sùmmet*), ældr. Dn. s u m t, til *summ,* ældr. Dn. s u m m æ, Dn. s o m m e; til *annen, ann, ān, æn* svarer ældr. Dn. a n n æ n, Dn. a n d e n; til *annet* ældr. Dn. a n n æ t, Dn. a n d e t; med *annt, ānt* sml. J. L. a n t; til Flt. *anner* svarer ældr. Dn. a n d r æ, Dn. a n d r e; til *ingen* ældr. Dn. i n g æ n, æ n g æ n (-jæn, -en), Dn. i n g e n; til *inne* ældr. Dn. æ n g i; til *ĭtt* og *itt* (adverbialt ogs. *ittikke*), f. itke (f. entki ɔ: ikke et) svarer ældr. Dn. æ n k t æ (f. ænt-kæ), deraf Bio. *int',* Dn. dgl. Tl. i n t e (Kbhvn.), med tilf. Intetkm. Dn. i n t e t. (Ellers omskrives Intetk. i Jd. ofte ved: »*ingen Ting*«). Sml. derimod Oldsx. nigen, eller nén, nán, Anglsx. nænig, Oldfr. nén, Engl. none; med *hwâr, hwæ̂* sml. Dn. h v e r (udt. (*h*)*vær*); derimod Anglsx. ælc, Ndsx. Holl. elk, Oldfr. ek, Engl. each; til

begi svarer ældr. Dn. bæghæ og beggi, Dn. begge; til *baj* og *boë* ældr. Dn. bathæ (ɔ: båðæ), Dn. foræld. baade; til *ol, olt, oll,* Flsb. ol eller oll, olt, ollæ og all, allt, allæ eller all, Dn. al, alt, alle.

VI. Talordene.

§. 304. Mængdetallene ere uböjelige paa de tre förste nær; Ordenstallene have Tlo.s bst. Kjo. foran sig (sml. Skriftspr.).

jìn Hank. Vns., *jèn* Hunk. og Flk.; *jitt* Intetk., Angl. Flk. *jìn* og *jē*; Lnb. Alk. *jèn*	*den, de, di føst,* Mls. *first'*	
tuë Flk. Als; *tu* Intetk. Als., alm. Alkj. *tòw*, Vns. *tōw*, Vrn. *to*, Tdr. *tu*	*den an, an; de ànt, annt,* eller - *annen*	- *annet* (*anned*)
tre Flk. Als, *try* Intetk. Als, alm. Alkj. *trèj*, Angl. Vrn. *trê*	*den, de trĭddi* Angl. *tre'*	
fir' (*fi'*)	- - *fjar'*, Angl. *fær*	
fèm, fim	- - *femt', femmt*	
sejs	- - *sjæt,*	Angl. *sæt*
sjw, Vns. *sjyw*, Mls. *siw*	- - *sywent,*	— *syvven(d)*
ot'	- - *ottent*	— *otten(d)*
nî	- - *nient*	— *nien(d)*
tî	- - *tient*	— *tien(d)*
ölle, Angl. *elle*	- - *ölleft*	— *ellet*
töl, Vns. *töll*, Angl. *tòl*	- - *töllt*	— *tollt*
trötten, Vns. *tratten*, Angl. *tretten*	- - *tröttent* / *trattent*	— *trettens*
fjowten, Angl. *fjutten*, Vrn. *fjorten*	- - *fjowtent* / *fjortent*	— *fjuttens*
femten (*femmten*)	- - *femtent*	— *femtens*
sejsten	- - *sejstent*	— *sejstens*
sytten, Hms. *sjytten*, Mls. *sĭtten*	- - *syttent* / - - *sjyttent*	— *syttens*
atten	- - *attent*	— *attens*
nitten	- - *nittent*	— *nittens*
tyw', Angl. *tjyvv*, Mls. *tiw'*	- - *tywent*	— *tjyvvens*
jèn ŏ tyw' o. s. v.	- - *jèn ŏ tywent* o. s. v.	
trödde, Vns. *tröje*, Sndv. *tredde*, Angl. *trörre* eller *trerre*	- - *tröddift* o. s. v.	
fyrretyw' og *fyrre* (Angl. Als *firti*), Mls. *fĭrre*	- - *fyrretywent*	

10*

haltrĭssinstyw eller *haltrĭs* (Angl. Als *föfti*)	*den, de*	*haltrĭssinstywent*
trĭssinstyw' eller *trĭs* — - (*sösti*)	- -	*trĭssinstywent*
halfjessinstyw' og *halfjess*, Vns. *halfjass* (Angl. Als *sövventi*)	- -	*halfjessinstywent*
fissinstyw' og *fîs* - - (*taggenti*)	- -	*fissinstywent*
halfemsinstyw' og *halfèms* - - (*nægenti*)	- -	*halfemsinstywent*
hunner eller *jĭtt hunner* o. s. v.	- -	*hunnert*
hunner ŏ jèn	- -	*hunnert ŏ føst* osv.
tusin(*d*)	- -	*tusint.*

Anm. Tilsvarende Former i det ældre Sprog: e n, e t og i e n, i e t, ogs. æ n, æ t; t w o, t w a (ɔ: twå) Flk. og t u Intetk. (J. L. Flsb.); t h r e Flk. og t h r y Intetk. (J. L., Flsb.); Bevissteder for disse Kjönsformer ere: J. L. twa lotæ, twa mæn, brøthær, salæ, hanzkæ (s. IV. XLIII. LXV. LXXIX), Flsb. two øræ penning, two mæn, two dagh (s. 38. 40. 55); men: J. L. tu kapitæl, i tu (sml. Dn.), dog ogsaa: tu wintær, sml. §. 243 (s. VI. CXLVI, og Fortl.), Flsb. tu hundræth, tu par, i tu (s. 1. 4 og Fortl.); fremdeles: J. L. thre men, wintær, marc (s. I. XXXVII. LXXVII), Flsb. thre øræ penning, mark, skip (Skjepper), men (s. 26. 39. 50. 60); og: J. L. thry thing, tylft, folk (s. XXX. CXXXII), Flsb. thry par, liispund (s. 1. 42), Th. D. thryg aar; — fremdeles: sju, (fjughærtæn), thjugæ, sjuthjugh; samt fyrstæ, annæn, thrithi, fiarthæ.

§. 305. Tal-Navneord: *en* og *ett Par* (*Pa*), *en Tylt*, *Snĭ̧s* og *Snês*, *Wol*, og *Vol* (Angl.), *Trāw*, *Twilling*, *Trilling*; *Fjarring*, *Otting*; *Triddendi̧l*, (*ett*) *Fjarrel*(*s-pûnd*) ɔ: Fjerdedelsp.; *en Sejstendî̧l* o. s. v.

§. 306. Fordoblings-Talord: *jessin*(*d*) eller *jessinn* Angl. Vrn. Hdsl. (e n Gang), *tøsser* Vns., *tøs* Angl., *töjss* Trnl., *tøss* eller *tô* Thl. (to Gange), s. §. 131 og Anm.

§. 307. Fordelingstal: *hwerannen*, *hwĕtriddi* o. s. v., Vns. *hwerri tòw*, *hwerri trèj* o. s. v. (ogsaa: hver to, hver tre) s. §.303.

VII. Biordene.

§. 308. Biord have en Gradböjning, der ligner Tillægsordenes: *snâr* (snart) — *snærer* (*snære*) — *snærest*; *leng'* eller *læng* — *lenger* — *lengst*; med Omlyd, Angl. *rūj* eller *raj* (ogs. *ræj* eller *rej*) snart, *rejer* — *rejest.*

§. 309. Følgende ere uregelrette:

titt (tidt) — *tier* — *tiest* *gjann* (gjerne) — *heller* (*hejer*) — *helst*

möj (meget) — *mịr* (*mië*) — *mjest*

wal (vel) — *bejer* — *bejst* } s. §. 289
Als Angl. *vel* — *bet* — *bèst* }

eller mangelfulde:

igjen (*ijén*) — *gjenst* Mrs. (strax)
ældr. Dn. gên Vns. *gjenster*, Lsg. *agjenst*
ap (oppe) — *öwest*
ud', *uj'* (ude) — *ùddest*
og *får* (för) — *føsst*

litt (lidt) — *minner* (*minne*) } — *minst* s. §. 289.
Angl. *minn* }

ill (ilde) — *war'* — *vest* (*vesst*) s. smstd.

sidden } — *sist* (*sisst*)
eller *sīn* }
nịr', *nië* (nede) — *nèjest*
inn (inde) — *ìnnest*
nær, *næ̂* — *nejst*, *näst* (*nässt*).

Fjerde Afdeling. Orddannelseslære.

§. 310. Orddannelsen foregaar i det Hele paa samme Maade som i Skriftsproget, ved Forandring af Stammens Selvlyd, ved Forstavelser, Endetillæg og Sammensætning; og da flere Forfattere[1]) have udførlig behandlet denne Del af den danske Sproglære, skal her fornemmelig kun anføres, hvad der i Henseende til Betydning, Brug eller Form er særeget for Jydsk. — Om de Forandringer, Lydene undergaa ved Orddannelsen, s. under Bogstavernes Forandringer. §. 164 flg.

[1]) N. Petersen: Dansk Orddannelseslære, Odense 1826. — Rask: Dansk Sproglære, Kbhvn. 1837.

I. Afledningen.

§. 311. a. En Mængde Ord afledes blot ved at forandre Stamme-Selvlyden, altsaa ved Omlyd og Aflyd (s. §. 165. 166) især af Gjo.s Datid, f. Ex. *skjôd* — *Sköd* (Skud), *böj* — *Böj* (Bud), *føg* — *Fög*, *brød* — *Bröd* (Brud og Braad), *stakk* — *Stikk*, *språng* — *Spring*, *skjâr* — *Skôr* (Skaar), *band* — *Bônd* o. s. v., med de fleste ved Forstavelser og Endetillæg.

§. 312. b. Af Forstavelser kunne mærkes, til at udtrykke en Negtelse:

o-, sædvanlig *u-*, Isl. ó-, ú-, Sv. o-, Dn. u- (sml. Gr. *οὐ-*), foransættes No. Tlo. og Bio.: *Úgawn*, *udanle* (-lig) Vns. utjenlig, *ufåne* Vns. ubekvem, uhyre stor (sml. Sv. ofantelig), *umags* Vns. uföjelig; Angl. *Omag*, *obærle* ubændig, *osattes* uenig, *omöjle*.

won-, *van-*, Dn. van- (Isl. Anglsx. van, en Mangel) foran No. Tlo. *Wonheld*, *wonskele*, Angl. *Vankant*, *Vanslump*; foran Gjo. *wontink'* Lsg. (mistænke), Angl. *vanlykkes*.

§. 313. En meget höj Grad udtrykkes ved:

ów Hms., Nrsk. Færø.: ov-, Isl. of- (ɔ: ov-) sml. afa, saare meget, for meget (sml. Engl. off-), overmaade, særdeles: *ówgott*, *ówmöj*; andre Former ere: *a*, Hvlb. *astint* for stivt, *atrânt* altfor travlt; og *ā* Lsg. Mrs. Thl. *ādyr'*, *āgue*, *āmöj*, altfor dyr o. s. v., hertil synes at høre Vns. *āfuld*; *ā* har forværrende Betydning i: *awed*, avet, forvendt (sml. Anglsx. avend, Oldsx. auuh); som blot Forslag, kort, i Sndv. *amôr*, myrdet; maaske i Vns. *agjenster* eller *gjenster* (Mrg. *gjenst*, Engl. against) strax (eller lig Isl. á paa, i); betonet i: *ákawed* forkêrt (Vns. *kaw* kejtet, i Samstn. *káwhanne* kejthaandet), Nsm. *ákawe* hastig, af Isl. á: (ákafr heftig, hidsig). — I Betydningen »altfor« bruges i Angl. og Trnl. *otte*, Ndsx. álto.

§. 314. Af Mærkebogstaver anføres:

i-, Dn. i-, Sv. og ældr. Dn. e- (Isl. ei-, æ-), Oldsx. gi-, Anglsx. æg- (Mgoth. ai-, Gr. *ἀει*), f. Ex. *ihwèm*, *ihwa*, *ihwôr*, *ihwott* (i hvorhen). — Desuden *d* i: *dįr* eller *dië* (dêr), *did*, Angl. *di*, o. s. v.; *h-*, i: *hįr* eller *hië* (her), *hit*, Angl. *hi* (hid), *hw* og *(h)v* i henførende Ord: *hwèm*, Angl. *(h)vèn*, *hwôr* ogs. *hûr*, *hûë*, *hu*.

Forstavelserne: *for* (*fö*), *und-*, *an-*, *bi-*, *be-*, *gje-* eller *gi-* (ge), ere fremmede, optagne fra Talesproget, og anvendes paa samme Maade, som i dette; *mis-* findes ikke blot i Oldsx. Anglsx. o. s. v., men ogsaa i Isl.; i Jydsk dog næppe uden i Ord, der ere optagne fra Skriftsproget.

Anm. De germaniske Forstavelser er- og veder- bruges ikke i jydske Ord.

c. ved følgende Endetillæg dannes:

Gjerningsordene.

§. 315. Afledsendelserne ere her de samme som i Dansk, kun med de Forandringer, som ere særegne for Sprogarten. Almindeligt er Bortfald af *-e*, Isl. -a i Nvf.:

-t, *-tt*, f. -te, -tte, Isl. -ta, -tta: *want'* mangle (Engl. want, Isl. Anglsx. van, Mangel); *hatt* Rnkb. tage Hatten af; *dutt* Vns. og *itt* Angl. sige Du, I til; *jatt* Angl. (ældr. Dn. jattæ, Isl. játa, sige Ja til) love (sml. forjætte).

-s f. -se, Isl. -sa: *hows'* huske, Isl. hugsa (hugr, Hu); og ved en Omsætning af *g* og *s*: *howsk'* d. s.; *snu'* Rnd. (s. §. 231) — *snöws'* d. s.; *jaw'* (jage) — *hjaws'* Vns. Hms. jaske, jage afsted med sit Arbejde; *bynns* Vns. gjöre lækfri (af Bund?); *San* Vns. Thl. Mrs. (s. §. 334) — *säns* (?) Angl. være paapasselig, flittig.

-k, *-kk*, f. -ke, -kke, Isl. -ka: *sįn* (sên) — *sink'* (opholde); *snu'* Rnd. — *snykk* Trnl. snuse, *hwæs* — *hwisk'* (hviske), Isl. lá (Vædske) — *lekk*, Angl. *læk*; *Lûs* — *lösk'*; og *-sk*, f. -ske, Oldsx. -skjan: Isl. lá — *lesk* læske, Oldsx. leskjan, Kno — *knösk'* bearbejde (med Knoerne) Töjet i Vasken (eller af: knuse); *smask'* (*smassk*) smaske (af smage?).

-n f. *-ne*, Isl. -na; af Gjo. en Overgang: *tawn'* Mrs. holde op at græde (Isl. þagna, blive tavs), Vns. (kavsativt) faa til at tie; *drown'*, Hdsl. *draan*, eller med indskudt *e*: *drunken* Angl., drukne (sml. er-trink-en); *lyssen* Vns. lysne, blive lyst (ogs. lyne, sml. Ærø); *tetten* Vns. (kavsat.) gjöre tet; eller *n* assimileret: *batt* batte (forslaa) Isl. batna, blive bedre (*bet* s. §. 309).

§. 316. Følgende indskyde *e* foran Endelsen i Nvf. (sml. *lyssen* og *tetten* ovfr., jvfr. §. 135.

-er, *-re*, *-ra*, germ. -ern, af No. Maaden: *slunter* sluntre (*Slunt* Bugt, Krumning, *slaa Slunt*; Vns. *slunt'* drive om); en Overgang: *kranter* Mrs. bedre sig (*Krant'* Mls. en syg Hest); som overflødigt i: *pïller ȧ* pille af, forföje sig bort; *föfødder* forfodde.

-el, *-le*, *-la*, germ. -eln: *stimmel* stimle (Stime), *knassel* (knasle) knase (Knas); *staggel* rave (stage sig frem?); *steggel* Rnd., stejle (stige); *bejel* eller *bejl'* bejle, Isl. biðla (biðja, bede); *krøggel* lægge i Kroge (eller Folder) ɔ: tilkrølle (eller tilsmudske) f. Ex. Linned, Papir o. s. v. Nsm. *-le*, i en alt afledt Form: *rensle* rense (ren).

-em, Dn. -me; en Overgang: *fallem* falme (Isl. fölr, bleg); *närrem* nærme (nær).

§. 317. *-îr, -êr*, Dn. -ere, fra de sydlige Sprog optaget efter Skriftsproget: *fiksîr* fixere, Td. vexiren; *spikkelîr* o. fl. s. §. 147; ved denne Endelse dannes nye Ord, f. Ex. *grovvelîr, sakkentîr* eller *skandêr* smstd.; *rundîr* Skg. løbe, om Veddere (Vns. *ronn* være avlelysten, om smm., sml. Angl. *Runebuk*, d. s. s. Lrsk. *Ronnevær*, Lsg. *Ronnvejr*, jvfr. Nrsk. Grungvēr, og Isl. runi, Orne); *strengîr* (*sĕ*) anstrenge sig.

§. 318. Da *-e* (*-a*) bortfalder af Navneformen, kan man altsaa ikke af denne kjende Dannelsen i de Gjo., der afledes af andre Ord ved, i beslægtede Sprog, at tilföje en kort Selvlyd, men Afledningen sker her ligesom ved No. s. §. 332; f. Ex. *Knĭv* (Kneb) — *kniv'* knibe, fuld — *fyll* fylde, o. s. v.; i Lideformen indtræder *e*: *knives, fylles*, og under Böjningen i Almindelighed. — Om de uvirkende Gjo.s Overgang til indvirkende s. und. Forandringer §. 168.

Navneord.

§. 319. *-er* (Isl. -ari, Oldsx. -ári, Sv. -are, Dn. -er), ikke blot om Personer; af Tlo. Gjo. og No. f. Ex. *Fjolter* Skg. et Drog (af fjollet?), *Seger* Skg. (Mls. en *Sêg*) en Nøler (Isl. seigr sên, doven), *Sajler* Angl. Sadelmager, *Gærner* Angl. Gaardner ɔ: Gartner; *Kræmer*; *Vrinsker* (Hingst) sml. Isl. hrína; men ogsaa om Ting: *Fjalter* Vns. en Pjalt (ogsaa lig: *Fjolter*); *Stader* Skg. (Heste-), Spiltov; *Stæger* Angl. Pibekradser (s. Hagerup), *Stenner* Angl. Stander ɔ: Stolpe i Væggen; *Sedder* Vns. Bundfjæl i Vognen; *Nuster* (en) Sndv. et Ryk, sml. Isl. gnesta, om Lyden; föjet til Talo. for at angive Kortenes Öjne: *en Tòwer, Fèmmer, Oter* o. s. v.; til Personnavne af fremmed Oprindelse, s. §. 147. I nogle Ord kan *-er* forklares af »Herre«, Isl. herra, f. Ex. Skipper, Isl. skipherra.

§. 320. *-ing, -ning*, Nsm. *-ni* (Dn. -ing, -ning, Isl. -ing, -ingr, -ning, -ningr, Anglsx. -ing); af Gjo. Personen, i foragtelig Betydning: *Kjeltring* (Nfr. Kiltring, af kiltern[1]) strejfe om, som Landløbere); Handlingen, eller det, som fremkommer derved: *Vowning* Angl. (*vovv* at arbejde) Arbejde, Foretagende; *Fadning* Trnl. Fatteevne, Begreb; *Slidning* Trnl. Langdrag; Skg. *Knowring* (*knower, knogger*, ryste af Kulde), Kulde i Kroppen; *Lowning* Hms. Løfte; *Wöwning* Rnd. det Vævede; *Senning* Thl. Foræring af Fødevarer (til Gilde); *Gjæving* Mrs., *Gjöfning* Sndv. en Gjæft

---

[1]) sml. gml. Dn. keltre trænge ind paa, overhænge med Bönner (P. Tidemand, Overs. af Dom. Bog 16, 16, i Molb. Univers. program S, 70.

(af give), *Sädding* Vns. Orden, Paalidelighed (af *sädd* passe, sæde, af Sæd, Skik); *Velling,* Lnb. *Villing* (Isl. vella syde, koge); Nsm. *Grewni* Grebning (i Stalden), *Grutni,* gruttet eller skraaet Korn; af Tlo. om Personer, med Foragt: *Særing* Vns. Særling; *Skitting* Hms. slet Person; Tilstanden: *Milling* Hms. Mildhed i Luften; *Lilling* Angl. Barndom (s. Hagerup), *Lowning* Angl. Lunhed (Mildhed i L.), *Vissing* Vns. Vished; *Jawning* Mrs. Vnsl. Jevning (ɔ: af Middelstörrelse); *Sygning* Angl. Sygdom; *Sletning* Vns. Slette; *Kwitting* Vns. Hdsl. Kvittering; *Tanni* Nsm. f. *Törning* ɔ: Törke; af Talo. et Maal: *Fjarring, Otting*; af Bio. *Hjemning* Rnd., *Hjemming* Angl., *Hjemni* Nsm. et Hjem; af andre No. *Illing* Trnl. *Iḷing* Angl. Brændsel (Ild, Angl. *Iḷd*); *Bæsning* Angl. Spilbom (af Baas); *Kinning* Angl. Nsm. Fortyven af Vognstạngen; *Lerring* Angl. maaske for Lĕdding, Stige, m. m. (s. Hagerup); *Løtting* Hms. Mellemting imellem Frost og Tø, sml. Isl. lötra, af latr. Undertiden staar *-ing, -i,* for en anden Endelse, især Dn. -e: *Byrring* Angl. Sndv. Byrde, Vns. *Brynning,* Nsm. *Brinni* (Brynge ɔ: et stort Knippe Halm); *Krøving* Sk. Krybbe; *Vonning* Lsg. Orne (ellers *Wonni*); for *-t*: *Groving* Skg. Grøft (Lsg. *Gròb*); for *-en*: *Monni* Nsm. (f. Morning) Morgen (sml. Engl. morning).

§. 321. *-ert, -er,* Ndsx. -ert, af Gjo. om Personer, med Foragt: *Slỳngert, Drùnnert,* en Klods; *Slùvver,* Slubbert; Handlingen: *Dukkert* (*u*-Lyd) af dukke; Redskabet: *Kikker(t).*

-tig, -ti, -ig: af Talo. *Haltig* (halv) Hermafrodit; af Gjo. *Vrattig* Mrs. en Tykkert (af vralte?), *Stanti* Mrs. en halvvoxen Pige (stande?).

-ris: om Personer: af Gjo. *Staris* Thl. halvvoxen Karl (af staa?); af Tlo. *Spĭrris* en Mandsling, lille tynd Person (spær).

§. 322. Formindskende ere:

-ling, Nsm. *-li,* Isl. -lingr, Dn. Anglsx. -ling, om Personer, som Skjeldsord: Nsm. *Deweli* (f. Djæveling?) et Skarn; fremdeles: *Elling,* Lnb. Lsg. *Illing,* Nsm. *Elli,* Ælling; *Kywling,* Mls. *Kiwling,* Nsm. *Kjuwli* (f. Kiwli) Kylling, af *Kok* Hane (sml. Isl. kjúklingr en Unge, f. kviklingr af kvikr, levende); *Rympling* Trnl. Ungnød (sml. Isl. rumpr), *Owsling* Vns. Østers; *Sössling* Sexling; *Raling* (Radling) Thl., *Rolling* Hms. Thl. Stuehus; *Gnalling* et lille Stykke (Hms. *en Gnald*); *Rywling* Angl. Rivelse; *Twilling*; *Trilling*; *-ling* findes ogsaa i *Jamling* Trnl. Thl. Lsg. (i *Daw-jamling,* Lsg. *Dâ-jamling*) Aarsdag, i Dag et Aar, og forkortet til *-el*: Vns. *Jemmel* (*idàw-jemmel*), i Rnd. fordrejet til *-en*: *Jammen* (*Daw-jammen*), ældr. Dn. dagh oc jamlingæ.

-ler: *Kantler* Skg. en lille (?) Hest; *-ster*: *Vöwster* Vrd. en Væver, Nrdengl. webster.

-lik: *Rallik* (Radlik) mager Hest, Vns. et langt magert Menneske, en Rækel; *Høllik* Vns. et Slags Hovedtöj til Börn (*Høll* Angl., *Hølle* Ærø, Hue).

-le, *-lill* (af lille): *Falle* Farlil, *Molle* Morlil, *Bönnelill* Rnd., *Byrnlill*, Angl. nærmere en Sammensætning.

§. 323. *-en*, Isl. -an, -un, Oldsx. -an, Anglsx. Dn. -en, af Gjo. Handlingen, eller det Frembragte: *Söjen* Rnd. Syning, *Tæren* Tæring; *Lösen* Læsning, *Lyssen* (*Lyssenet*) Lysning (Dagslyset); *Muden* Trnl. Bestikkelse (Isl. múta), *Rolen* Thl. Barneskrig; *Börren*, Vns. *Bywren* (sml. Engl. burden) en Byrde; *Gjøven* (Gjøben) Vns. en Gjæft; gml. Isl. vesa, Oldfr. wesa — *Våsen* (Oldfr. wesen); eller for *-end*, hndl. Tlf. brugt som No. (Sv. -ande, gml. Dn. -ende): Angl. *ett Agend*, *Gångend*, *Staënd*, eller: *Agen*, *Gången*, *Staën*, den Handling at kjöre, gaa, staa; *ett Friend* eller *Frien* Parti, Forlovelse; Trnl. *ett Wankend* eller *Wanken* Føre (sml. Ærø -ene f. -ende: ett Svarene det at svare, ett Gaaene det at gaa, Gang); — af Tlo. *en Syggen* Syge; af No. uden forandret Betydning: *ett Hjemmen* Hjem (sml. Sv. hemman).

§. 324. *-n*, Isl. Dn. Oldsx. Anglsx. -n, Oldfr. -ne, af Gjo. det Frembragte: *Bån*, *Bân* Barn (Dat. *bâr*); *Löwn* Lögn (Dat. *löw*), *Mân* Vns. Magt (Isl. magn, sml. megin, af mega), *Fôn* Mrs. *Fonn* Vns.[1]) Foræring til Gilde d. s. s. *Føring*, *Kwân* Kværn (Thl. *kwarr* knuse); Evnen: *Sÿwn*, *Sjÿn* (Hms. i Talem. *hwerre Sjÿn*, Isl. sjón, forblænde Öjnene), *Skjörn* (*Skjærn*?) Nsm. Evne til at skjære, tygge Foderet; af Fho. maaske i Ordet: *Unnen* (Vns. *Ønnen* eller *Øen*) s. §. 182, (Oldsx. Fho. undar, Dn. under), eller f. *Undernôn*, (modsat *Fornôn* og *Efternôn*) opr. Kl. 9 Formiddag; af No. en nærmere Bestemmelse: *Döwn* Dögn (*Dàw*, Dag).

§. 325. *-el* (Isl. -ill, -ull, Dn. -el) og *-l'* (Dn. -le): af Gjo. Redskabet: *Nöggel*, Lnb. Angl. Vrn. *Løggel*, Als *Lögġel*, Isl. lykill Nögle; *Hwirvel* (Hvirvel) Haspe paa en Dör (Isl. hverfa, Hms. *hwerre*); *Böjl'* Böjle; af Talo. Redskabet: *Tvejel* Angl. en Tvege (Tveje); af No. Stedet: *Grannel* Thl. Nabolag (*Grann* Grande); Samlingsnavn: *Ajel* (eller *Ajl'*) Angl. Møddingvand (Isl. at, Snavs); formindskende: *Rönnel* Trnl. en (lille) Rende. — Hermed maa ikke forvexles *-el*, for *-öl* (Isl. öl, Øl), der danner en Sammensætning, f. Ex. *Bassel* og *Bâsel* Barsel (barns-öl), ligl. *Bojel* Trnl. Mrs. Bud-øl, Gilde, Angl. *Resel* Rejse-øl, -gilde; *Errel* Arveøl,

---

[1]) Nrsk. Fōn; Isl. fórn, Gave; Offer (færa, føre).

Begravelsesgilde (sml. Gravøl), *Lovvensel*, Vns. *Fensel*[1]) Fæstensøl, Trolovelse, Isl. festar-öl (om festar s. Egilss. Lex. poet. under festr).

-il, af Flo. formindskende: *ett Fjarril* Hvlb. èn (lille) Fjerding.

§. 326. *-sel*, Isl. -sla, -sli, -sl, Oldsx. -sal, Dn. -sel; af Gjo. Handlingen: *wær* — *Wässel* Fss. Færd; *Mindsel* Mindelse; Tilstanden: *Dænsel* Vns. Besvimelse, *vræd* (rode) — *Vråssel* Vns. Uorden, Roderi; *ôd* (aad) — *Åssel*; af Tlo. *Swarsel* Trnl. Tyngde (Tunghed), af *swår* svær, tung; af No. Redskabet: *Stawsel* (*Stawselet*), de krumme, gaflede Stave paa Pude-Seletöj[2]); *Døssel* Als (f. Dörsel) Dörtærskel; *Bïd* — *Bjïssel* Bidsel o. s. v. Derimod danner *-sel* en Sammensætning, i: *Han(d)sel*, sml. ældr. Dn. at hand-sælæ, Isl. handselja, overgive (give paa Haanden); og maaske: *Tossel* (To-slæt?), *Fissel* (Fir-slæt?) — toslaaet, firslaaet Vævning,[3]) Rgkb.

-els, Anglsx. Nordsx. -els, (Isl. -elsi), Dn. -else; af Tlo. Egenskaben: *Lengels* Længde; *Viels* Vidde; *Rærels* Raritet, *Lemmels* Lamhed; *Untels* Trnl. Afmagt (*unt?* ondt), *Svarels* Angl. Tyngde; af Gjo. Evnen: *Howels* Fss. og *Hówkummels* d. s.; Tingen som Subjekt: *Veddels*, det som væder, Drikke; som Objekt: *Drikkels*, det man drikker; *Søvels*, det man søber, Sobemad; ligl. *Edels* Spise; *Kjennels* og *Kinnels* Vederlag; *Fejels* Fejeskarn (sml. Td. Fegsel); Angl. *Sankels* (*en*) Forsamling, *Sigels* (*en*) Sagn, Rygte, *Ræels* (*ett*) en Gaade, (Td. das Räthsel), Brugen: *Duels* Vns. (Duvelse) Dyppelse, sauce; Tilstanden: *Rørels*, Mls. *Rerels* (*ett*) et Slagtilfælde; ligl. *Föfikkels* Rnd. sml. Forfippelse; *Innenskjærels* Thl. (Ærø Indskærelse) Bugløb; — overflodigt i: *Slaw* — *Slawels* Slags.

Anm. I det ældre Sprog (gml. Dn.): Ostersens Glossar. ov. Ord i de gml. dn. Love: Höyelse, Bredelse; A. S. Vedel: Videlse, Bredelse; i et Brev til Fredr. 5: Længelze; i Dn. findes disse Former kun i Verbalia: forhöje — For-höjelse, ligl. Udbredelse, Udvidelse, Forlængelse.

§. 327. *-t*, 1. Nfr. -t, Anglsx. þ, Engl. th; af Tlo. Egenskaben *Warmt* (*Warremt*), Angl. Als *Vermt*, Varme (sml. Nfr. Vármt, Engl. warmth, Ærø Værmde); 2. Isl. Dn. -t: af Gjo. Handlingen eller det Frembragte, f. Ex. *Egt* (e-Lyd) Ægt (af age); *Bunt* (Angl. *Bøn(d)*) Bundt (binde); *Dönt* Angl. Dont (sml. Engl. Gjo. do, done og øvrige germ. Former af dette Gjo.); af Talo. en Samling: *Tylt* Tylft; af No. og Gjo. Samlingsnavne: *Fæt* (*en F.*

[1]) Melsen: *Fendsel* „af Fæstensøl." [2]) Melsen: *Stagsel-töj.* [3]) ved disse Benævnelser er der ikke at se hen til Stoffet, men kun til Væremaaden.

Tòw) Mrs. Vns. al Ulden af et Faar (en hel Klipning); *Helmt* Nsm. Smaahalm til Hakkelse; *Gjeft*, en Gjæft Foder, Nfr. Jéft (give, gav), Nfr. jéven, Dat. jæjf.

-ter sml. Td. -ter, Dn. -te, af Gjo. Redskabet: *Löjter* Angl., *Lojter* Vrn. Lygte; eller maaske rettere er Afledsendelsen her kun *-er*, sml. Angelsx. leoht, Td. Licht (Lys), deraf Lygt-, *Löjt-*.

-d', *-d*, Isl. -d, Anglsx. þ, Engl. th, Dn. -de, af Tlo. Egenskaben: Angl. *ett Lengd'*, en Længde; naar *d* bortfalder efter en Selvlyd, dannes No. blot ved Tonens Forlængelse: *ett Bre'* Brede, *Hy'* Höjde, *Vi'* Vidde, ligl. *Dyf'* Dybde (jvfr. §. 243); af Gjo. Egenskaben: *Dygd* Angl. Dyd (af *dovv*, Isl. duga — dygd); efter *r* bortfalder *d*, i: *Får* Fss. Færd.

§. 328. *-s*, af Gjo. Handlingen: *Spörs* Fss. Spörgsmaal; af Tlo. (Samlingsn.) *Nöws* Vns., Nys, (med Formen *nòw*, ellers: *nöj*, ny, sml. Anglsx. nive); af No. Anvendelsen: *Ølls* Angl. Gilde (Øl); ubest. Maal: *ett Nåls* (*Tro*) af *Nôl*, Naal, saa lang en Traad, som man tager i Naalen ad Gangen. Undertiden tilföjes *-s* overflødigt (s. §. 89): *Strimmels*; ligl. *Stimmels* Angl. den brede Kant om et Sold, en Kaskjet, o. s. v.

-ers, *-s*, 1. Dn. -ers: af Bio. og Gjo. Stedet: *Frammers* eller *Frammes* (Fremmers), Kjökken (Vns. Thl.); *Stegers* Vns. Bryggers, Thl. Kjökken; *Illers* Vns. Ildsted, Kjökken; 2. synes Endelsen *-es* eller *-s* at være en forkortet Form af *Hûs*, f. Ex. *Kjørres* og *Kjørhus* Thl., *Kÿørhus* Lnb. Kostald(-hus), og saaledes maaske ogsaa i *Nøddes* (Lsg. sammentr. *Nøs*) Kostald (Fæhus, — et Nød); *Smiddes* Vl. Smedie, *Sals* Stue, Isl. salhús, saa at mulig *r* i *-rs* kun er indskudt, sml. Trnl. *Brhûs* Bryggers.

-est, Isl. -str, Dn. -est: af Gjo. Stedet: *Hyllest* Thl. Tilhold, Husly (enten af *hyll* hylle, eller af *holl* holde); af No. Objektet: *Synest* (af Syn, eller af synes?), hvad man synes bedst om; Tiden: *Solest* Mrs. Solens Nedgang (eller for Solsæt, Isl. sólarsetr eller sólsetr).

§. 329. *-ki*, *-k'*, *-k*, 1. Isl. Sv. -ka, Dn. -ke[1]), af Tlo. Personen: *Enki*, Fss. *Enk'* (af Isl. eink, ene); af Gjo. Objektet: *Snyk* Trnl. en Snus (Rnd. *snu'* snuse); af No. Redskabet: *Krykk* Krykke (Krog); *-ke*, Isl., ældr. Dn. -ki, Samlingsnavn: *Hæske* Mrs. Familie Isl. hyski (af hús), J. L. CLXV hæski; *-sk* af No. i overført Bet. *Wansk*[2]) Men, Bræk (Isl. Anglsx. van, Mangel).

-nsk, *-ns*, Nfr. -nsk, af No. Stedet: *Dörnsk* Angl. Sndv., *Dörns* (*Dörrens*) eller *Döns* Trnl. Stue, uden Tvivl et indfört Ord:

---

[1]) forskjellig fra Hunk.end -ke s. §. 245. [2]) Melsen skriver *Vanske*.

Nfr. Dörnsk (af *Dōr*, Dör); Thl. *Bawns* Kjökken (for Bagns? af bage).

-skav, Angl. *-skop*, Ndsx. -schup, Nrsk. Nfr. -skap, Isl. -skapr, Dn. -skab, af Tlo. Egenskaben: *Klōgskav, Ejenskop*; af Gjo. Objektet: *Lovvenskav* Trnl. Borgen, Kavtion (*Lovven* Lōven, det at love s. §. 323); Samlingsn. *Boskop* Boskab; et Maal: *Byskop* 6 Skjepper (s. Hager.); det Frembragte: *Rēnskav* Rnd. Regnskab; af No. Handlingen: *Warskav* Rnd. Værtskab ɔ: Traktering, Gjestebud.

§. 330. *-hîd*, Angl. *-hejt*, Nrsk. Td. -heit, Oldsx. -héd, Dn. -hed; af Gjo. Egenskaben eller Tilstanden: *Hjawhîd* Rnd. Hastverk (*jaw'* jage); af Tlo. Egenskaben: *Tovvelhîd*; *Möjlehejt, Tværehejt* (*tvære* ɔ: tværig, tvær).

-dùm, -dòm, Isl. dómr, Dn. -dom, Nfr. dúm, Td. thum, af Tlo. Tilstanden: *Fejdum* Mrs. Død (*fèj* bestemt til at dø, Isl. fegr); *Lilldom* Trnl. Angl. Barndom; af No. d. s. *Stemperdùm* Mrs. Lemlæstelse (sml. Stymper?).

-âs (-atio, Dn. -âts) som fremmed Endelse i: *Fundamendâs* Mls. Grundvold (Sammenblanding af »Fundament« og »Fundats«); Dn. -âs, i det platte Sprog: *Suppedâs*, eller *âst*: *Slavverdâst* Lsg. Slabberâs.

-um overflødigt i: *Karum, Flirum* Vns. s. §. 140.

§. 331. Andre Endelser, til hvilke der findes tilsvarende i Skriftsproget, ere:

-et, -id, Dn. -ed: *Monet*, Mls. *Monid* Maaned; *-net(d)*: *Lownet*, eller *Lewnet* (Fss.) Levnet; *-nd* Dn. -ende: *Tind* Tiende; *-esk*, Dn. eske: *Minnesk*; *-ik*, Dn. -ike: *Leddik* Læddike (lille Lade eller Skuffe); *-st*, Dn. -ste: *Tinnest* Tjeneste; *-ster*: *Blosster*, Vns. *Blasster* et Blomster eller Bloster (af Blomme, Isl. blómi og blóm); Nsm. *Helster* Fangenskab, Tvang (holde?); Vns. *Bejster*, et Maal Bröd til Bagning, en Bægt (Isl. Nrsk. bakstr); *-m*: *Kwalm*; mange paa *-erî*: *Verkerî* Bestilling; Vns. Noget, man ikke ved Navnet paa (f. Ex. Apothekersager); *Fidderi* Vns. Vrövleri; *Snalleri* Hms., *Snawери* Hdsl. Snavs, Daarlighed.

§. 332. De No. der dannes af Tlo. og andre No. ved at tilföje en Selvlyd, Dn. -e, Isl. -i, -a, erholde ingen saadan i Jydsk, men Dannelsen sker her blot ved Forandring især af det stødende Tonelag til det flydende, f. Ex. *ùng* — *Ung'*, *rìg* — *Rig'*; eller tillige ved Forandring af Stammens Selvlyd: *glâ* — *Gle'* (glad — Glæde); *Àrm* — *Errem* (eller *Errm*, Ærme); *Smej* — *Smiddi* (Smedie eller Smedje); *Hwùn* (Horn) — *Hjan*, og *Hjönn* (Hjörne);

undtagen: *Föl* (et Føl) — *Fylli* en ung Hoppe (sml. Fole); *Gôs* — *Gassi*, og *Gâs* — *Gåsse* (Isl. gassi, Dn. Gasse); i øvrigt s. §. 168.

Tillægsord dannes ved

§. 333. *-ig*, sædvanlig: *-i*, *-e*, *-ĕ*, Isl. -igr, -ugr, Oldsx. -ig, -eg, -ag, Dn. -ig, Ndsx. -i(g), en Delagtighed i Stammeordets Begreb; af No. f. Ex. (Dygd) — *dygtig*, *-e*, *-ĕ*; og *dÿrti*; *Àwl*, Isl. afl (Kraft) — Sndv. *owle* (*awle?*), Angl. *öwle* flere Former s. §. 69. Anm. (andre Udledninger hos Hager.); *Mûd* — *modde* (modig); *Wâr* (Værd) — *wari* værdig; Isl. trás, Trods — *trassi* trodsig; af Talo. *jèn* — *jenne* ene og enig; af Gjo. Dn. kjære (klage) — *kære* Angl. möjsommelig (f. kærig eg. beklagelig); af Tlo. en nærmere Bestemmelse: *lind* — *linne* Angl. smidig; Isl. vildr, god — *ville* (f. vildig) fremmelig; Isl. snótr (forstandig) — Angl. *snutte* vittig, snu; sval — Trnl. *swalle* (svalig) kold; undertiden overflødigt: ussel — *usselig*; spinkel — Vns. *spinkelig*; tvær — Angl. *twære* (tværig). Ordet: *fatte*, fattig, er en Sammensætning, Isl. fá-tækr.

-lig, sædvanlig *-li*, *-le*, *-lĕ*, og *-elig*, sædvl. *-eli* o. s. v., Isl. -ligr, -iligr, Anglsx. -lic, Dn. -lig, -elig, Nrsk. -leg, -le; af No. og Gjo. Begrebet som adjektivisk, ogsaa en Mulighed, f. Ex. *Sÿwn*, og *Sjÿn* — *sjÿnle* synlig; Isl. hóf — *howle* Vns. temmelig god; Ret — *rettle* (eller *retle*) Angl., (hvoraf *Rettlehejt* Rettighed); Flid — *flitle* Angl.; *Sònner* (Syd) — *sønnele*; Haand — *hannele* Trnl. fornemmelig; dy (sig) — *dylle* Trnl. Angl. taalig, from; lempe — *lempele* maadelig; liste — *listele* sagte; ældr. Dn. mughæ (Isl. mega) — *mòwle* mulig; *gle'* — *gleddele* glædelig; *ræ* (rædde) — *ræele* rædsom; fuldkomme — *fuldkùmmele*; af Tlo. (i overf. Bet.) f. Ex. vrang — *vringele* Trnl. fortrædelig; Angl. *vrangle*, *vringle* vind og skjæv (sml. Engl. wringled?), Isl. vildr (god) — *villele* fremmelig (s. *ville*, ovfr.); af Talo. *jèn* — *jenle* enlig, og *jennele* eneste; af Fho. og Bio. *äbâg* — *baggele* som er bagved; ligl. *äfor* — *forrele*; *öwer* — *öwele*, Angl. *awle*; *fram* — *frammele*; *nejen* — *nejele*, *ûj* — *uddele*; *ind* — *innele*, som er foran, ovenover, fremfor (foran), nedenfor (lavere, sml. gml. Dn. nederlig), udentil, indentil; Ordet: *fåkynnele* Trnl.[1]) vanvittig, synes at være dannet ved en Sammensætning, som af: faa — kyndig Isl. fákunnugr, uvidende.

§. 334. *-sum*, *-som*, Engl. -some, Anglsx. -sum, Isl. -samr, Dn. -som, en Beskrivelse; ogsaa en Tilböjelighed til den i Stammen liggende Virksomhed; af No. *Ròw* (Ro) Thl. Fornöjelse, Moro

---

[1]) Aagaard skriver: *forkyndelig*.

— *ròwsum* Thl. Fss. Hms. munter; Isl. hóf Maade, Maadehold — *howsum* Vns. Thl. Sndv. Angl. middelmaadig, maadelig, ogs. stille (Skg.), Færø.: hóvsamur stille, maadeholden; s. *howle* ovfr. — *Enn* (Ende) — *ennsum* Trnl. hurtig; *San* Vns.[1]) Thl. (Orden, Skik) — *sānsom* Angl.[2]) ordenlig, nöjagtig (?); af Gjo. *bjerre* — *bjerresum* Mrs. flittig; *merk* — *merksom* Angl. s. Hager.; *spill* — *spillsom* Angl. (smstd.) af Bio. *fràm* — *framsom* Angl.

-sk, Dn. -sk, Ndsx. -sch, af No. i overf. Bet.: Oldsx. uuam, Anglsx. Nrsk. vamm, en Lyde — *wamsk* Vns. som faar ondt, flov; (samme Stamme i Ærø: *vamelsk*, vammel); af Tlo. *dwal* Vns. (ækel, af flov Smag) — Angl. *dvalsk* lumsk, nedrig; Isl. olmr (rasende) — Angl. *olmsk* gal, om Tyren, (sml. *mann-olm* eller *-òllem*, Mrs. *-wòlm*, ogs. med Formen *-òllen*, *-wòllen* Vns.); Isl. fúss villig, tilböjelig (sml. fuse) — *fysk* Vns. forvirret, halvgal.

§. 335. *-et*, *-ed*, *-e*, *-ē* (sjeld. *-i*), Dn. Nfr. -et, Isl. -aðr; af No. en Beskrivelse: *Stump* — *stumpet*; Isl. kollr (Isse) — *kolled* kullet; *Yssen* Vrn. Øxne — *ysne* (öxnet) tyregal; om Aftegningen paa Kreaturene: *hjelmed* med Hjelm, eller hvid Pande; *blissed* med Blis i Panden, *ryged*, Nsm. *draget*, med hvid Stribe langs ad Rygraden; Tok Sv. (og Sjæll?) en Tosse — *tokke* Angl. (tokket), tosset; Vrn. *tunte* (tuntet) og Mls. *tompet* d. s. (Ordet *tossi*, tosset, er enten dannet af Isl. þurs eller þuss ved Endelsen -et (eller -ig), eller det er kun No. *Tossi* (Tosse) brugt som Tlo.); Smör — *smörrē* Rnd. smörret, polidsk; *Mjl*, Angl. *Mjöl*, Lnb. *Mjöl* — *mjelle*, *mjölle*, *mjølle* melet. I Sammensætninger: *kaw* Vns. Angl. (kejtet, unæm paa Hænderne) deraf — *kawhanne*, Snd. *kejhånne* kejthaandet; *Hal* (Hale) — *stumphållet*; overflødigt i: *nisfisset* næsvis.

-eret, *-ered*, *-ere* en udvidet Form af forr., f. Ex. *tawleret*, tavlet, tærnet; *terneret* d. s.; *grynnere* grynet; Angl. *stennere* stenet, *senere* senet; Vns. *Hwå* (Hoved) — *hwodret* ikke rigtig i Hovedet.

§. 336. *-vurn*, Angl., med forskjellige Former: *-worren* Vns.; ogs. *-wurren*, *-wurre*, *-wur*, *-wun*, Nsm. *-ùren*, Dn. -vorn (Øgothl. vulen, beskaffen), Tlf. af vorde: vorden Isl. orðinn). Ordet *wôren*, *wòrren*, der betegner i Mrs. Thl. og Vns. skikket til, passende (jvf. Dn. det Modsatte: uvoren), er gaaet over til at være en meget udbredt Afledsendelse, og udtrykker en Tilböjelighed, ogsaa

---

[1]) Melsen skriver: *Sand*. [2]) Hagerup: den som sanser godt, af *Sāns*.

en Lighed; af No. *maŋdworren* Skg., d. s. s. *maŋdwòllen* (Vns.) rasende (s. §. 334); *kjepvurn* Angl. kjepagtig (om Træers Væxt); *bænwun* barnagtig; Vns. *Lyr'* Isl. ljóri (Røghul i Taget) — *lyrriworren* hullet, løst bundet Uldtöj; af Gjo. *pinwun* Lsg. karrig; *flir'* Mrs. (smidske) — *flirwurren* lattermild; *mäsvurn* Angl. besværlig; *trat'* Angl. Sndv., *tratt* Trnl. vrövle — *tratvurn*; Nsm. *klommervurn* plump; *hasselûren* hidsig (?); af Bio. *ill* — *illwur* Lsg. arrig; *gjenwurre* Mrs. gjenstridig.

§. 337. *-en, -e,* Anglsx. Dn. -en, en Tilböjelighed, Lighed, af No. Vid — Vns. *viden,* Angl. *vĭtten*[1]) klog, vittig, sml. Vns. *for-vidden* nysgjerrig; *owsen,* Angl. *yssen,* Vns. *jywsen* tyregal; Isl. hagr (Nytte) — *hægen* behagelig, ogsaa: lysten (Vns.); *Lod* — *lojen* (Isl. loðinn); Dræt (?) — *dræten* Angl. forkjælet; af Gjo. værge — Trnl. *verren,* Angl. *virren* stor, dygtig (værgagtig, Ærø: væragtig[2]); Isl. þora — *drīsten* Angl. dristig; *fögjæ'* Angl. (Ndsx. vergeten, Nfr. forjéṡen) — *fögjæen* (forgjæden) glemsom; ende — *ennen* Trnl. hurtig (sml. *ennsum* §. 334); af Roden *mŷg, mîg* — *smigen* Hms. smidig; Isl. eiga, Sv. äga — *iën* egen; kjæle — *kjelle* sml. kjælen; *spink'* Vns. (spare, Begreb: noget Ubetydeligt) *spinken* Thl. tynd; af Tlo. *slâg* Vns. (maadelig, Isl. slakr slap, Oldsx. sḷac sløv, uvirksom, sml. Angl. Ærø: *slöj*) — *slægen* Sndv. langsom.

§. 338. *-s, -es,* Dn. -s, -es, af No. Begrebet adjektivisk: *trels* besværlig; Angl. *sinnes* sindet; *mags* handelig (haandterlig); *nyks* egensindig (nodelig); *bans* bansat; Isl. sátt (Forlig) — *ósattes* Angl. uenig; *Latt* (Lærred) — *lass* Vns. af Lærred); Vrag — *vrags* Hms. slet, fejlfuldt; af Tlo. en nærmere Bestemmelse; *skjöw* — *skjöws* Lsg. vanartig; rap — *rappes* Mrs. hurtig; af Talo. *jèn* — *jens* (ens) enig. Ofte er *-s* ligefrem kun Ejef.s Endelsen, f. Ex. *öwerârs* Angl. fjorgammel; *tilliss* (-lids), Trnl. taalig, from; *ænt-uns* (f. Aarens, Isl. ársins) — eller *ænt-ens-ifjûr* ioverfjors; *døssens,* dødsens o. s. v.

-el, Dn. -el, af Gjo. Thl. *krøvvel* lam; af Stammen: hvim-, ving- (om en hastig Bevægelse) — *hwingel* svimmel; af Fho. og Bio. Sndv. *baggel,* som er bagved; *frammel,* som er foran; — se *-lig.*

-mant for: *-mer* (-mere), i Vns. i de tvende Ord: *närmant* og *fjärmant* f. *närmer* og *fjärmer* s. §. 292, altsaa vel egenlig en Sammensætning.

-ums, -um, -om, en Lighed af Tlo. i: *stụrums* eller *stụrum* Rnd., *sturom* Nsm. storagtig. For *-ajte,* -agtig, Nfr. -ágtig, som

[1]) Hagerup skriver: *vétn* (kort e-Lyd. [2]) sml. Td. wehrhaft.

betegner en Lighed, bruges heller *-vurn* o. s. v. se §. 332, f. Ex. *bœnajte* eller: *bœnwun*, *tywajte* eller *stēlwun*, o. s. v.

§. 339. Om Stedords og Talords Afledning gjælde i Almindelighed de samme Regler, som i Dansk.[1]) De förste ere dannede ved Afstamning fra Islandsk; kun bemærkes, at Angl. *inne* (ingen) er en assimileret Form af ein-gi, og at *itt*, *ītt* (Intet) har assimileret *g* eller *k* i Negtelsen -gi eller -ki (jvfr. §. 129). — Talordenes Afledsendelser, med de Folkesproget ejendommelige Forandringer, oversees af Fremstillingen i Böjningslæren. I *fjar'*, *fœr* (fjerde) er Endelsen *-de*, Isl. -di, bortfaldt.

Biord afledes ved

§. 340. *-en*, *-n*, Dn. -en, Isl. -an, af Tlo. *nejsten* næsten; af Bio. *sinn*, *sidden* siden (Isl. síð, silde); *fra* Stedet: *hjemmen* (*frœ*) hjemmefra (Isl. heiman); föjet til Tlo. paa -lig, men sjelden og optaget efter Skriftsproget, f. Ex. *alwôrligen* Fss.

-el (f. -en, Isl. -an, opr. Gjf. Hank.) i: *sammel* sammen, Isl. saman (samr, den samme, og Stammen: sam- Forbindelse, Enighed).

-s, Dn. -s, af Tlo. *nӯs* eller *nӯss* nylig; *straws* strax (strag? lige); af Bindeo. *ejes* ellers; af Stdo. *hwùns* Hms. eller *hwòns*, *hòns* Vns., *hwans* Thl. hvordan; *hĭss* hist (af hin); tydelig Ejf.s End. i Angl. *nœrhands* næsten; Nsm. *faris* for nylig (sml. Ærø *fŏrs* maaske: för Dags) = Angl. *ajœns* s. Hgrp.

-t (Isl. -at) af Bio. *til* Stedet: *hwott* gml. Dn. hvort, hvorhen; oftest som Intetk. af Tlo. brugt som Bio. f. Ex. *titt* tidt (af Isl. tíðr — títt), *stŷt* stort, o. s. v.

-st, vel en Superlativ-Endelse: *gjenst*, og udvidet med *-er*: *gjenster* s. §. 309.

-ig, sjelden *-ige*: af No. *stendig* stadig (Stand); af Tlo. *grummige*[2]) særdeles (grum).

-lig, *-elig* sædvl. *-li*, *-le*, *-lĕ* o. s. v. af No. *grusle* Angl. gruset; *bĕsle* Angl.[3]) særdeles, saare (Vns. *bâs* Tlo. net, pyntet, jvfr. *Bâs* eller *Bâs* en dygtig Karl, en Mester); *howelĕ* Fss. heftig, voldsomt (Isl. öflugr af afl, Kraft); *listle* Angl. varlig; af Tlo. *lowtelĕ* Rnd. tydelig, lydt (Oldsx. hlúd, Td. laut, sml. Isl. hljóð, Lyd); *søddele* sødelig; *bløddele*; af Bio. *nappelĕ* (næppelig) med Nød og Næppe; *lisselĕ* Fss. ligesaa (som for: ligesaa-lig, eller ligesaaledes).

---

[1]) s. N. Petersens Orddnlsl. [2]) eller maaske af Tlo. *grummig* med tilföjet *e* (s. 285. Anm.), f. Ex. *en grummige stûr Fiśl.* [3]) dannet ved Omlyd *e* f. *œ*, efter Hagerup for: bestlig.

-l', Dn. -le, Isl. -la: *arl'* Angl., *al'* Vrn. aarle (i Sammens. *monnarl* i Morgen tidlig, Isl. árla).

-e, -i (sjelden), Dn. -e (Isl. -i); af Tlo. *grumme*; af Sto. *hissi* Mls. = *hiss* (s. ovfr.); af Bio. *hejni* Mls. henne (af *hèjn* hen); oftest blot ved en Forandring af Tonelag eller af Selvlyden: af Tlo.: *leng'* eller *læng* længe; *napp* næppe (af *nap* knap); *gjann* gjerne (Isl. gjarnan, af gjarn, Oldsx. gern, begjærlig); *ill* ilde Isl. illa (Tlo. illr, Stammen: ill-); af Fho. *um* — *umm* omme; *àw*, *â* — *āw* og *æ* (a'e, ældr. Dn. aufæ eller avæ J. L. 3, 25 N. M. Ptrs., auæ Thors.); *ŏwer* — *öwer* ovre; af Bio. *pau* Stedet: *op* — *æp* oppe; *nịr* (f. nêr, Isl. niðr) — *niri* Mls., ellers *nịr'*, *nië* nede; *ind* — *inn* inde; *ûd*, *ûj* — *ud'*, *uj'*, eller: *û* — *u'* ude; *hjìm* — *hjimm* hjemme; *frœ̀*, *frâ* — *frœ*, *fræ* (fra'e).

-oms, *-ums*, Dn. -un, Isl. -um Hsf. Flt. i: *ikkoms* Rnd., *ittjums* Vns. ikkun, Isl. einkum.

II. Sammensætningen.

§. 341. Til nærmere at betegne en Person sammensættes ofte Fornavnet med et Fællesnavn, der angiver Opholdssted, Haandtering, Udseende o. s. v., enten stillet foran, eller sat efter Navnet: *Ajes-Bakk*, og *Bakk-Ajes*; *Krēsten-Skàlle* og *Skalle-Krēsten*; *Ma-Skrejer* og *Skreje-Maren*; *Kŭnge-Lāws*; *Nar'-Krœ̀n*, *Sønner-Krœ̀n* o. s. v.; med et Tlo. i: *Bitte-Niëls*; *Sụt'-Sĭssel*; *Rø-Ras* o. s. v.; sjeldnere Efternavnet: *Høg-Smejen* (hvor dog *Hôg* ogsaa kan være et Fællesnavn). — Sml. Nrsk. Aas. §. 309, og Anm.

§. 342. Undertiden tjener den förste Del af Sammensætningen blot til at forsterke Udtrykket, f. Ex. *vejgâ* d. s. s. *gâ*; *sjöwskrig'* Sndv. skrige höjt (*Sjöw* Sjov); *tywstollen* tyvstjaalen; eller den danner en Slags Samstilling: *Mölle(r)tỳw* Tyv af en Møller; *Swynnawn*, Navnet *Swŷn* (Svin).

§. 343. Sammensætning af Gjo. med Fho. og Bio. bruges næsten kun i de sydlige Sprogarter, især i Nvf. og lid. Tlf. f. Ex. *né(d)rywes*, *mė(d)tejes*, *indkommen*, *u(d)gånn*, *ihjelslawen*, *fŏ(r)-spœ̂nd* o. s. v., ganske som i Skriftsproget; paa lignende Maade: Angl. *skill-a(d)-tejes*, *-mæes*, *-graẉes*, tages, maales, graves adskilt; *skill-á-kænd* dömte at være skilte ad; i de nordlige derimod: *rywes nịr*, *taes méj*, *kummen ind*, *gonn ûj*, *slawen ihjel*, *spend fór* o. s. v. Kun naar Betydningen er uegenlig, sættes her Partiklen foran, f. Ex. *öwe(r)wunnen* overanstrengt; *öwetrojen* overtraadt ɔ: overdreven eller overstadig (fuld); *oplâd* Fss. oplagt (til); men den kan ogsaa sættes bagefter, saa at den uegenlige og

den egenlige Betydning skjelnes alene ved Betoningen: *ta tĭ* tiltage, og *ta tĭ* tage til; *ta ve* vedtage, og *ta ve* tage ved; *si etter* efterse, og *si etter* se efter; *trykk sĕ ûj* udtrykke sig, og *trykk sĕ ûj* trykke sig ud o. s. v. — (Med Sammensætnings-Maaden i de sydlige Sprogarter sml. Nrsk. Aas. §. 336).

§. 344. At Ordene ved Sammensætning ofte blive ukjendelige formedelst Bortfald eller Overgang af Lydene, er allerede vist under Forandr. §. 164 flg. — Forholdsordene: *i, â, ad,* Isl. í, á, at (Anglsx. æt) faa tidt forandrede Former f. Ex. *idaw, adaw, ädâw*; *igjen, ägjen*; *ifjöwer* og *efjöwer* (Lsg.); *abâg* og *übaug* Isl. á bak; *äfor* (foran) Anglsx. ætforan.

§. 345. Biordene *nịr* eller *ne* (Isl. niðr, Dn. ned), *ûj* eller *û, ind,* der betegne til Stedet, hedde med tilföjet *-en* (Sv. -an, Isl. -an opr. fra Stedet)[1]: *nejen, udden* (Sndv. *urren*), *innen,* naar de forbindes med Forholdsord, og *öwer* bliver *öwen* (Isl. yfir — ofan, af Fho. of), f. Ex. *nejentĭ, nejenve, nejenûm* (eller *nejn-*), *öwenûm* (eller *öwn-*) o. s. v.; *rundt* bliver: *rùnnen,* i: *rùnnenûm* rundt om, ogsaa: *trint — trintenum*; *-en* indskydes ogsaa ved andre Sammensætninger, f. Ex. *umentrent* (Nfr. amentránt, Nsx. Trant, Gang, hvor *en* vel da er Kjo.); *hwiss-umensinn* Lnb. dersom. Ved Sammensætninger med *Tî,* Tid, til at danne Bindeo. og Bio. indskydes *-ens*: *nèrenstî* naar, *déssumensti, hwiss-umensti, hwiss-umensinnensti* Lnb. dersom; *degòngensti* dengang; jfv. §. 174.

§. 346. Undertiden föjes *-e, -i, -er,* men ofte *-s* til Sammensætningens förste Led (s. §. 174) *Bönnelill, Hejstefûj, òllebejst, Brùddeviels, Piggilaw, Gajilam* (Gadelam); *Fåslôr* (Faarelaar), *Nøssfôr* (Foder til Nød ɔ: Kvæg), *Timsglas* Fss. (Timeglas), *Kweldsnatter*; *Hyrsmand* Angl. (Lejer), *Löwsensmittel* Angl. (Levnetsmidler); *Lòwerda, Lûĕrda* sml. Löverdag.

Anm. De nævnte Endelser ere oprindelig Ejeform (fornemmelig *-er* og *-s,* om *e, i* se §. 174. Anm.), og til *-e* svarer Isl. -a Flt. barna, hesta, allra, eller -ar Hunk. Ent. brúðar; til *-i* Isl. -u: Hunk. Ent. píku, götu; til *-er* Isl. -ar Hunk. Ent. laugar; til Isl. -s Hank. og Intetk. Ent. — I Ordet *Kÿôrhus* (Kostald) *-s,* svarer til förste Led Isl. kýr, der er ikke blot Flt. Nvf. men og Ent. Nvf. og Ejf. (nyere Isl.) — Endelsen *-en* i *Fruentimmer* o. fl. er gjennem Dansk optagen i Folkesproget fra Tydsk.[2])

§. 347. De Sammensætninger, hvis förste eller sidste Del ikke kan oplyses af Folkesproget selv, ere dels de samme som i

[1]) s. N. Petersen anf. St. §. 26. [2]) s. N. M. Petersen Sproghist. I. S. 174. 250.

Dansk[1]), dels andre, særegne for hint; af Isl. kan forklares f. Ex. *Ålam* Thl. Gimmerlam, Isl. á, et Faar; *Atkwast* Skg. Rognklase, Isl. át, Nrsk. Aat, Mad, Lokkemad, Nrsk. Kvast, en Klase; *jissin*(*n*) Angl. engang, og *fasin*(*n*) Trnl. sjelden, Isl. sinn, Gang; jvfr. §. 325; *Sēg-dokk* Skg. Nøler, Isl. seigr, sen, træg; *Ballerone* en Leg (af Balder og Rune); *Fiddivaw* Lsg. Hms. Klemme, Forlegenhed, sml. Isl. fit í vef[2]); *Ister* (og *Isterrad*) Stuehuset, maaske af Isl. vist Hunk. Bolig; *Nannest* Lsg. Smaaredsel, af Nam (Isl. nám) Gavn, og Næst, hos Ihre, Føde, sml. Isl. nesti Rejsekost (s. Molb. Dial. lex. under *Nadnester*); *Solröst* Trnl. Solens Nedgang, Isl. röst Ophold, Hvile (sml. Rast); af ældr. Dn. *Da-jamling* Lsg., *Daw-jammen* Rnd. s. §. 322; *nohànner* og *nohìnne* omtrent, maaske af Luc. hanner, hen, (sml. Isl. handan), men Betydningen ikke nöje tilsvarende: noget hen (henne), eller for: noget nær; af Sv. *Slevejr* Skg. Tøvejr, for Slæg, Sv. slagg, Omslag i Vejret; *Hówròw* Morskab, *ròw sĕ*, Sv. roa sig, more sig; af de german. Sprog: Td. *Eggedødel* (*l* f. *r*, i en gml. Kogeb. fra Mdlald.[3]): æggi duddær eller æggi dydær) Æggeblomme, Td. Dotter; *sin-gót*, Vns. *sen-got*, Nfr. se-gódd ɔ: segne Gott, vel bekomme! — (*h*)*vinner* Angl. Trnl. naar, sml. Oldsx. huanér, Ndsx. Dtm. wanér (eller = Isl. hvenær); af Ndsx. *umentrent* s. §. 345; af Lat. *Helmes* (Helligmesse) i overf. Bet. s. §. 183 Slutn. af Lat. missa; gjennem Oldsx. eller Isl. *Fornôn*, Engl. forenoon, Formiddag. *Ettenôn*, Engl. afternoon, Eftermiddag, *Unnen* f. Undernôn, Middag, af Nôn Oldsx. Isl. nón ɔ: hora nona.

Femte Afdeling. Ordföjningslære.

§. 348. Den jydske Ordföjning er i Almindelighed ikke forskjellig fra Skriftsprogets, med Hensyn saavel til Böjningsformernes Anvendelse, som til Ordenes Stilling i Sætningen, og vi ville derfor indskrænke Fremstillingen til de Træk, der ere ejendommelige for det jydske Almuesprog.[4])

---

[1]) s. N. M. Petersen Orddnlsl. [2]) s. Molb. Dial. Lex. jvfr. B. Haldors. isl. Lex. [3]) N. M. Petersen Literaturhist. I. S. 94. [4]) Af den jydske Ordföjning har især St. Blicher givet os et fortrinligt Billede i sine jydske Fortællinger (*e Binnstow*'), hvorfra derfor de fleste Exempler her ere hentede.

Gjerningsordene.

§. 349. Et Gjerningsord, der skulde have Personen som Adjekt, staar ikke sjelden med Personen som Subjekt f. Ex. *ol de Ophold, (te) a ka tĭkumm* (som kan tilkomme mig); *a ĕ blöwen dem ginn* (de ere b. mig g.); *hwa skâ do?* (hv. skader dig?); ligl. *a tykkes, han tÿtt* (Angl. derimod: *mĕ tott* eller *tött, ham tott*).

Anm. Med *a tykkes* sml. dn. Talebr. jeg synes f. mig s.; (med *mĕ tott* jvfr. Engl. me thought).

§. 350. Til at udtrykke Fremtid, især en Overgang, bruges *wôr* (vorder), Angl. *ver* (Isl. verðr) f. Ex. *de wôr ǐtt tĭ ant* (der bliver ikke andet af); *bî, tĭ* (indtil) *han wôr lissĕ gammel en Mand*; Angl. *ĕ ver i Svien* (begynder at svede), *hun vur i Græen* (brast i Graad); *min' Lejmorrer vur i Rĕsten* (kom til at ryste); *de kn vel vu vær* (blive værre); i andre Sprogarter *blyw'* i samme Betydning, Lsg. *a blöw illwur* (blev forbitret); Lnb. *nær a blywer gàmmel*. Om de sammensatte Tider af disse Gjo. s. §. 238.

§. 351. I en afhængig Sætning med samme Grundord som Hovedsætningen kan Grundordet udelades, hvor vi bruge simpel Infinitiv: *a e r ǐtt i Stand fòr ŏ k a finn-et* (ved en Pleonasme): jeg er ikke i Stand til, at j e g k a n, eller: til at kunne finde det. Ved Navnef. i Fortid udelades ofte Hjælpeordet (have): *a vill sjèl ŏ lykønsket di tòw* (at) have l. de to; ogsaa hvor vort Talesprog har Nvf. Nut.: *woFolk di w a nær ŏ t a w t Nis' ŏ Mund*, Rnd. (nær ved at have tabt, ell. at tabe); *di wa nær we ŏ s p r e k k e d(t)* n. v. at have sprukket, ell. at sprække. *Så had han v i s s t* (vidst) *bejer ŏ s k i k k e t sĕ* at have skikket sig, ell. at skikke sig bedre. Sml. Gml. Dn. so hade han och tenkt at giord weth mig; se N. M. Petersen Sproghistorie I. S. 255. — Undertiden staar Biform for Navnef. efter de uselvstændige Gjo. ville, kunne o. s. v. f. Ex. *sum di vill h a j trînd mĕ nêr* Vrn. (som om de vilde have traadt m. n.) — Nutid og Datid omskrives undertiden (Angl.) med Hjælpeordet »er« og handl. Tlf. f. Ex. *esto bet Folk fŏmojens?* (formoder eller vænter du flere Folk?); *ĕ va ham itt fŏmojens* (Angl.).

§. 352. Ofte indskydes et Gjo. til nærmere at beskrive Handlingen: *gô, stô, sidd*, og med Ringeagt: *ligg*, hvilke Ord da ere toneløse, f. Ex. *han gor ŏ lider* (leder), *di stod ŏ gawt'* (gabede); *hwa sĭdde dô ŏ bestiller? — han ligger ŏ velter; di ligger ŏ kumme gàl astej*; og naar saadanne Gjo. staa i den byd. M. med en Negtelse, og Sætningen altsaa indeholder et Forbud, sættes det Gjo., der udtrykker det Forbudne, ligeledes i Imperativ, uden at Negtel-

sen gjentages; f. Ex. *gó no ĭtt dǣr ŏ fald!* (ɔ: fald ikke); *sto no ĭtt ŏ êd!* (æd ikke); *lĭg ĭtt hǣr ŏ sow!* (sov ikke).

§. 353. Til at udtrykke en fortsat Handling gjentages Gjo., eller der tilföjes et andet af lignende Betydning, f. Ex. *di lĭtt ŏ lĭtt* (ledte idelig); *di rowed ŏ rowed* (roede bestandig); *han lôser ŏ lôser* (læser vedholdende); eller: *han slĭdder ŏ slæver; di roft ŏ skrêg.* Især ynder Jydsken saadanne Forbindelser, der indeholde et Rim, f. Ex. *di ska skjenkes* (s. §. 349) *ŏ benkes; waskes ŏ pjaskes* o. s. v. — Derimod udelades Gjo., naar en rask Bevægelse skal beskrives, f. Ex. *han — op ŏ tàw fat; han — astej de bejst', han hæd lâr* (lært); *a — ind ŏ tàw* (tog); *hŭn — ud ŏ sô* (eller med gjentaget Grundord: *hun — ud, ŏ hŭn sô*); *han — ette ham,* nl. *lôv,* sprang eller lign.; og i Almindelighed udelades af to Gjo. det, der antyder Bevægelsen (constr. prægn.) f. Ex. *a war ud' ad e Kjâr* (ɔ: gaaet derud og var der); *ä Svön(d) ĕ tĭ Broen(d)* Angl. (Karlen er gaaet til, og er nu, paa Vejarbejde); *a må hjèm; a kumme tĭ,* eller *tĕ,* s. §. 193 (ɔ: er nødt til) *ŏ tĭ bæg* (nl. gaa); — i en Ellipse: *ĕ ĕ tĭ,* eller: *ĕ hĕ vurn tĭ i N. N.* Angl. (jeg er bleven til, er født i N. N.). Ved Ordet: *Helsen* f. Ex. *Helsen Piĕ!* (bring P. min Hilsen!) Rgkb. Omvendt fuldføres en sædvanlig elliptisk Talemaade, ved Hilsen eller Afsked: *Go Dàw ska I ha! — A vil gi Dĕ Få-wal!*

Anm. Om Gjo.s Gjentagelse og om dets Udeladelse i Nrsk., s. Aas. §. 326. — Med Rimet sml. Dn. række og strække, skalte og valte o. fl. — Ordet *Helsen* bruges ogsaa som Gjo.: *a sku helsen* (Jer) *frö N. N.* (hilse, bringe Hilsen).

§. 354. Af de uselvstændige Gjo. »kan, skal« o. s. v., der ellers have Nvf. umiddelbart efter sig, forbindes undertiden »vil« (Rnd.) og »tör« (Hms.) med *ŏ* (at): *a vill sjèl ŏ lykønsket di tòw,* underfrst. »have« s. §. 351; *a tör ŏ gô* (tör gaa); *han tör ĭtt ŏ kumm.*

Anm. Sml. Isl. þora s. Rask Isl. Sprogl. 1811. S. 205.

Navneord, Tillægsord, Kjendeord.

§. 355. Nogle Stofnavne, som oprindelig ere af Hankjön eller Hunkjön (Dn. Fællesk.), blive i Jydsk af Intetkjön, naar der er vedföjet en Bestemmelse, eller der tænkes paa et bestemt Stykke, en vis Del (altsaa partitivt), f. Ex. *de Jôr* den Jord, *mĭtt Jôr* (Isl. jörð, ældr. Dn. iorth Hunk.), *gott Hwèd'* (Isl. hweiti Hank.), *de sur' Mjĭlk* (mjólk Hunk.), *ol(t) de Stĭg* (Steg); *mitt Fisk; de Trô* den (Mængde) Traad o. s. v. Fremdeles: *Jôret* ɔ: et vist Stykke, deraf *Klosterjôret* en Gade i Aalborg; *Mjilket* denne bestemte

Mælk; *Stįget* den Portion Steg; derimod *Jôren, Hweden, Mjįlken, Stîgen,* naar der tales om det Hele, eller i Almindelighed.

Anm. Samme Brug er hyppig i det plattere Talesprog. — Sml. Ærø: Borret ɔ: den Landtunge, hvorpaa »Borgen« har staaet, eller og: Levningerne af »Borgen«.

§. 356. I de Sprogarter, hvor det best. Kjo. foransættes Navneo. (§. 7. I. §. 269), udtrykkes Ejeformen ved Mærket *-s*, naar den staar fraskilt, f. Ex. *dèn* (*dé*) *Hûs er e* (*ä*) *Mąnds, e Söns, e Mìnds, e Sönners* (*det* Hus er Mandens o. s. v.); ligl. *ümm ve e Prestes* (hos Præstens), *tĭ e Skwolmejsters* (hos Skolemesterens). Naar derimod Ejendommen følger efter, omskrives Ejeformen ved et personligt Sto. *hans, sin* o. s. v. f. Ex. *e Mąnd hans Hûs*; Angl. *ä Prest sin Kjep; ä Krommąnd sitt Hûs* (Mandens, Præstens, Kromandens); fremdeles: *e Kyn' hinner Bôn, e Frow' hin Kjerrest, e Høn hinner Kywlinger, e Træ si* (Mrs. for dets) *Blad', e Pigger djer Lön* (Konens, Fruens, Hönens, Træets, Pigernes).

Anm. Omskrivning af Ejf. ved et Sto. forekommer undertiden i det ældre Sprog, navnlig hos: Lucid. Jesus christus hans legomæ; Adam hans wenster Side; J. chr. hans ublidhæ anlidæ, ogs. Noes hans myæthælstæ son; af døt fææ theræ skyn (Skind); af stenæ theræ naturæ; andræ creatur theræ fauerheth.

§. 357. Af to Genitiver udtrykkes kun den ene ved Omskrivning, f. Ex. *mi Fâer si Mosters Mąnd,* (min Faders M.s M.); *e Lu' er e Kròwmąnds Kâl hans* (Huen er Kromandens Karls). — Naar et Ejesto. gaar foran Navneo., kan dettes Ejef. enten omskrives (som i forr. §.), f. Ex. *mi Fâer hans Begràwels,* Ulvb. (min Faders B.), eller faa *-s* f. Ex. *min Fâers Hûs* (Angl.); *wŏ Prestes Sön* (Lnb.).

§. 358. I de østlige Sprogarter (s. §. 10. 270) er Ejeform paa *-s* sædvanlig ved Benævnelser paa Personer; ved Dyr og livløse Ting omskrives den oftest (især i forbund. Stilling) ved et Forholdsord, f. Ex. *Mjìlken a Kòwen* (Koens Mælk); *Tàgget å* (paa) *Hûset, Bladen å Træ̀ren*; eller udtrykkes ved Sammensætning (f. Ex. *Kòwmjilk*); og ved saadanne Begreber forekommer Ejef. paa *-s* da kun i Levninger af Oldsproget: *Bysens Klokk, Nåssens Brø* o. s. v. se §. 276; fremdeles bruges Ejef. i nogle Forbindelser med et Forholdso. *i Ás, i Morres,* eller som Levninger af en gammel Styrelse, f. Ex. *tĭ Mands, tĭ Daws, tĭ Ôrs* (Aars), *tĭ Sös, tĭ Bonds* (Bunds), *tĭ Hass* Fanø (til Havs) o. s. v.; i nogle Talemaader: *en Daws Tî: en Skjellings Pæng*; og i Sammensætninger, f. Ex. *Krigskâl.*

§. 359. Intetkjön af Tlo. bruges i de østlige Sprogarter sæd-

vanlig kun 1. naar Tlo. staar fraskilt, f. Ex. *Vejret ĕ gjèwt, Hûst ĕ stŷt*; 2. som No. f. Ex. *han fekk olt*; 3. som Bio. *de gjör unt* (ondt); 4. i upersonlige Sætninger: *de wa knöwt; de ĕ stint* (*stind* stiv), og i de vestlige Sprogarter, der mangle en Intetk.form for Kjo. (en og den), er Brugen af Intetk. for Tillægso. indskrænket til de tre sidste Tilfælde. Jvfr. §. 279. — I upersonlige Sætninger (4) bortfalder ofte Intetk.mærket i de nordlige Sprogarter i Almindelighed: *de ĕ wal wår* (vel værdt); *de er ĭtt kjön* (Lnb.); *de war ĭtt frî; de ĕ vĭs.* — *litt* er i de nordlige kun et Bio. (sml. Dn.), men bruges i de sydlige ogsaa som Tlo. f. Ex. Angl. *ĕtt litt jitt* et lille Et (en Lille), *ĕtt litt Stej* et lille (lidet) Sted; *ĕtt litte* (f. litet) *Vĭtte* (§. 125).

Anm. Den sidste Brug ogsaa paa Ærø: *ett litt* (*i*-Lyd) Hus; *ett litt* en lille Smule.

§. 360. Om *go* (god) som et Slags Bestemmelsesord i sydlige Sprogarter s. §. 269. Det bruges mest i spøgende Tale f. Ex. *go Nô* Nødvendigheden; *go Sön, go Tyw* o. s. v. (i de nordlige i Tiltale, som i Dansk: *go Kål* god Karl!); men det kan ikke bruges foran et Tlo. — For *ä* bruges i Angl. ved No. i Ejf. Flt. det bst. Sto. *di* som Kjo. f. Ex. *di Piggers Bôg* (Pigernes).

Anm. Sml. Dn. (kirkel.) »et til de Romere« o. s. v. ved en Germanisme, f. Rommerne.

§. 361. Nogle Tillægsord anvendes adverbialiter til Forsterkelse: *ŏl* i: *ol-jenne* alene, *ŏl den hịle Mars* (Marsch); *ott-hịlt* Angl. (alt-helt ɔ: aldeles); *vĭtte* Angl. (*bĭtte*), hvorved »lille« faar en særegen Form: *ett litte Vĭtte* s. §. 359; *bĭtte* Hms. *den bitte minst'* den mindste (af de Smaa); — især saadanne, der ellers have en ond Betydning: *en grumme* (eller *grummige*) *stŷr Fiôl; fæle* (farlig) *hŏw; en fæle gûe Howkummels* Lnb. d. s. s. Angl. *ett falle merksomt Höj* (et udmærket Hoved); *skammele knŏw* (overmaade smuk). — Mærkes maa Ordet *öwle* (ogsaa *ywle, uwle, jywle, juwle*) Angl., *owle* Sndv. (Isl. öflugr sterk, fast), sædvanlig stillet efter det Tlo., som det skal forsterke: *manne ywle Ȯr* (mangfoldige Aar); *stor owle* Sndv. overordenlig stor; undertiden foran Tlo.: Aabr. *uwle manne Minnisker.* — Ellers kan Begrebet forsterkes blot ved at gjentage Tlo.: *dĕ wa manne, manne,* eller: *så manne, så manne; en stûe, stûe Jèn; en hŏw, hŏw Kål.* — Hst. Gr. forsterkes ved *ŏller-, ŏlle-* (aller-, Isl. allra Ejf. Flt.): *ŏllestöst, de ollebejst'* eller: *ŏlle de bejst'*; og undtd. ved *lanṭ, lonṭ* (langt): *lanṭ de besst* (Hdsl.); *lonṭ de vìllest'* Rgkb. (uden Sammenligning det bedste).

Anm. Med Ordet *bĭtte* sml. Angl. *ett Bitt*; Ærø: *en Bitte*

(*i*-Lyd) et Stykke; til *ywle* svarer ogs. Ærø: *manne ywle* Mennesker (Søby). — (Forsterkning ved Gjentagelse forekommer ligl. i Hebr. skjönt af andre Ordklasser: af Navneo. בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת Gen. 14, 10; af Bio. מְאֹד מְאֹד Gen. 7, 19; Num. 14, 7. Septuag. *σφόδρα σφόδρα*. — Hst. Gr. hos Luc. alglade st.

§. 362. Tillægsordenes bestemte Kjo. kan i de vestlige Sprogarter være baade *den* (*de, di*) og *e* (Lnb.). Det förste bruges mere i Almindelighed, eller mindre bestemt, samt ved höjeste Gr.; det sidste om mere bekjendte Gjenstande, og bestemmer i snævrere Betydning, f. Ex. *e swott' Hest, e rø Ku, e hwid' Föl*; den Hest o. s. v., som med den Egenskab er bekjendt for Enhver. Paa Als og i Angl. bruges *ä* for: den o. s. v. f. Ex. Als *ä sille Awten*; ogsaa naar Tlo. staar som No. f. Ex. *ä Grön'* (det Grönne), Angl. *ä mịst Tij*. — *Den* o. s. v. staar undertiden foran et paapeg. Sto. (*hin*) f. Ex. Angl. *den hin Æṇd* den anden Ende; *de hint Hûs, di hin' Hus'*. Dette Kjo. sættes ofte foran et No. (Egennavn) i adjektivisk Betydning, især i Flt. f. Ex. *di Kjāsholms Brøer* (Brødre); *di Hossens Hejstfolk* (ɔ: Kyradsererne); *di Annsbjerre Folk*; undertiden foran et Bio. brugt som No. *de Sønnen* ɔ: de sydlige Lande (ogs. *e Sönnen*). — I de vestlige Sprogarter, hvor No. i Almindelighed ere af Alkjön, bruges Intetk.formen *de* kun ved Tillægso., der staa som No. f. Ex. *de er ów* (ogsaa) *de bæst*; samt ved visse Stofnavne s. §. 240.

§. 363. Det foransatte bst. Kjo. *ä* bruges stundum ved Maaneders Navne f. Ex. Angl. *i ä Maj*; òg i nogle adverbiale Talemaader: *i ä Gàwn* (til Gavn), og: *i är Ugawn*; hvilken Brug vel er en Germanisme. — Om *ä Væren* s. §. 274. Ellers kan dette Kjo. udelades i de vestlige og sydlige Sprogarter; f. Ex. ved Klokkeslet: *Klokk syw* eller: *e Klokk s.*; Angl. *om Klokk jìn*. — Undert., men sjelden, staar det ubst. Kjo. foran et No., som tillige har det efterhængte, kun i komisk Talebrug: *in Helwedens Kumpen* Fss. (*Helwedens* Flk. f. Intetk.). Sml. en Sygens (eller Syges) Mængde.

Stedordene.

§. 364. Naar det personlige Sto. staar fraskilt, bruges Gjenstsf. ikke blot som i Dansk i upersonlige Sætninger f. Ex. *de ĕ mĕ* (mig), *er-ed-dĕ?* (dig) o. s. v., men ogsaa ved Sammenligninger: *lissĕ gaṃmel sum mĕ; så nǽ(r) sum mĕ; bejer en* (*end*) *mĕ* (eller *a*), og s. næste §.

Anm. Den samme Brug findes ogsaa i andre Sprog, i förste Henseende i Nfr. dát as me; dát vás ham séllev o. s. v.; i

sidste Henseende Engl. f. Ex. wiser than m e; sml. Eftertryksf. i Ital. me, te, se, o. s. v. og Fr. moi, toi, soi o. s. v.

§. 365. Naar en Person omtales, sættes Stedordet ofte foran samme, for Eftertryks Skyld, f. Ex. . . . *ŏ så sa h a n, Jens Jensen; de wa h i n n* (eller *hinner*), *Mett Marî; sô hŭn h a m, Öwli;* ligeledes foran Samstillinger: *tĭ e Skwolmejsters, h a m Kræn Kowstrup; så sa h a n J. J., h a m e Hųskræmer; så fulles vi ad, mĕ ŏ h a m* (jvfr. forr. §.); *wor annen Dreng, h a m Særen;* og gjentaget: *h a m, den ỳngest Brôer, h a n kjowt'; h a m, den elst' Brôer, h a n bejled; så tòw h ŭ n Ûret* (Ordet), *h i n n Kjen Pejster* (s. næste §.).

§. 366. Det persl. Stedord sættes ofte for Eftertryks eller Tydeligheds Skyld efter Grundordet, f. Ex. *Mowns, h a n blöw hįd; Hans, h a n kam; Marî, h ŭ n skull astej; oll ä Minnisker, d i drowned* (Ulvb.); *Stur' Las ŏ Lill Las, d i wa henn ŏ plovv* (Angl.); *mi Awer, d i wa long'* (Lnb.); ogsaa upersl. *d e: — men mi Mûer, d e war en dræste Kwìnd;* især efter Bibestemmelser og Mellemsætninger indskydes Stedordet: *jèn å* (af) *mi gue Venner, han hâ* (har); eller gjentages: *oll d e m i e Stow', d i grint'; oll dem, dĕ kint' ham, d i sø.* Paa samme Maade indskydes det paapeg. Sto. som S u b j e k t: *Vèn à-jer, der er kommen, . . . d e n hĕr* (har) *vel ŏ sêt* (Sndv.); som O b j e k t: *hwa Jèn* (den Ene) *den vill, d e vill den Annen olti;* ligl. upersl. *dèn Stèj* (Sti), *han mint', de wa . . .*

Anm. I det ældre Sprog: Luc. thær noe h a n vognædæ; sosom monen h a n er gør (gjort); efter en Indskuds-Sætning: thær (hvilket) æn jøthæ, heeth nemroth, ther siethæ war fran noe, h a n loth bygghæ. Samme Brug af det prsl. Sto. s. Aas. 318. 320, men bør ikke efterlignes i Skriftsproget, da den er overflødig, og gjör Stilen tung og slæbende.

§. 367. Gjentagelse af det personl. Sto. (i förste Sætning efter §. 364) finder ligeledes Sted, naar flere Personer opregnes, f. Ex. *h a m o wŏ Prestes Sön, d i wå* (vare) *gue Vænner,* hvorved maa mærkes, at den Talende altid omtaler sig selv först, f. Ex. *mĕ o mi Kųn', v i sôd* (sade); — *mĕ ŏ Muotens Sĭssel, sŭm Syskin wusst v i op* (St. Bl.).

§. 368. For *sĕ* (sig) i Flertal bruges ofte *dem,* f. Ex. *no ejer di d e m sjèl* (ↄ: nu ere de Selvejere); *di bagt' d e m* (sig) *en stôr Kag'; Powl ŏ Esben, di laj d e m* (sig) *no i en Seng;* men ogsaa: *tu, lä djem så osse fŏnyw' s ĕ.* — For 1 Prs. i Gjf. Flt. høres undertiden *v i: lä vi de!* (lad os det), mere i komisk Talebrug. — Stedordenes Ejeform omskrives undertiden ligesom Navneordenes (s. §. 356) f. Ex. *ajer djer Höwder* (Andres H.) Mrs., *ajer djess* (Andres) Mrs.; *tĭ e Mund a* (af) *ham* (til hans M.).

Anm. Med *dem* for *sĕ* sml. Luc. the fonga aldræ seth töm om (sêt sig om).

§. 369. I Tiltale til en enkelt Person bruges *do*, eller *du*, til Ligemænd, Underordnede og Yngre, ogsaa med Foragt; *I* til Ældre; *Han* og *Hŭn*, modernere *Di*, til Fornemmere og Kjöbstedboere. — Ved Omtale bruges i de Sprogarter, der adskille Hankjön og Hunkjön, Vns. Nsm. og undertiden ældr. Mls.: *han* og *hŭn* ogsaa om livløse Gjenstande, f. Ex. Vns. *han* om Ordene: Kniv, Stol, Fod, Serk, Hose o. s. v.; *hun* om Öxe, Klokke, Næse, Hede, Skjorte o. s. v. Ellers bruges *han* og *hŭn* i de øvrige Sprogarter blot om Personer, og om dem af de Umælende, især Arbejdsdyrene, hvis Kjön vides. Er det naturlige Kjön ubekjendt, bruges om nogle Dyreklasser *han*, f. Ex. Mrs. om Fiskene; Mls. om Pattedyrene f. Ex. Hunden, Ræven o. fl.; om andre f. Ex. Fuglene Mrs. snart *han*, om Storken, Örnen, Skaden, Kukkeren; snart *hŭn*, om Kragen, Viben, Lerken o. fl., tildels overenstemmende med disse Ords Kjön i Isl. — Naar Benævnelsen paa et af de almindelige Husdyr ikke bestemt angiver det naturlige Kjön, f. Ex. »*Klòj*, Plag, Føl, Lam«, siges enten *den* i Alkjön: Mrs. Thl. Lnb. Trnl., eller *den*, *de* (det) Hms. Rnd. Mls. (Lsg.) — En særegen Brug af *hŭn* som upersonligt for *de* (det) finder Sted især i livlig Tale, f. Ex. *hô, hwo hŭn dunrer; lig' te hŭn pêv etter*; hvilken Brug vel ikke er ualmindelig i Danmark, især i Sømandssproget.

Anm. Brugen af *han* og *hŭn* om livløse Ting er en Levning af Oldnord. og forekommer endnu i ældr. Dn. (J. L., W. S. L., E. S. L.), »han« om: garth (garðr), fot (fótr), skog (skógr), dom (dómr), stath (staðr); »hun« om: hand (hönd), iorth (jörð), mark (mörk) o. fl., ligesom den og finder Sted i de sjællandske Sprogarter, i det norske Folkesprog og i det svenske Talesprog.

§. 370. Naar Grundordet er et saadant, hvorom der siges *han* eller *hun* (s. forr. §.), bruges, især i de nordlige Sprogarter, istedenfor *sin*, *sĭtt*, som tilbagevisende i samme Sætning Ejf. *hans* og *hinner* (*hinne*, *hinn*) og i Flt. *djer* (*djĕ*), f. Ex. *Palli tārt hans* (sine) *Öwn; Jens lô po hans Si'; e Prest lôst sjĕl mĕ hans Sön* (Lnb.); ogsaa Aabr. *den jenn dròw hans Safel*; fremdeles: *Kokken po hans Ræn; Kjesten ròw sĕ i hinner Hôr; hun stinned hinne Rÿg: hun had hinn Tòw i Hānen; — di ku ĭtt skywt' djĕ Bĭn'*. I de sydlige Sprogarter dog oftest *sin*, *sĭtt*: *ä Jejer sigter å ham mĕ sin Bøss* Vrn., *han hæ tĭ sin Kjerrest* (*sin* overfled.) Sndv.; *han kom tĭ sin Fåer* (Husum).

Anm. Med *hans* for *sin* sml. Th. D. han skal haffue for hans

vmagh, Luc. han (christus) mo clæthæ hans gutdom meth hans manddom; han tees blidh bodæ meth hans mandom oc mæth hans gudhdom; han (Kam) bath hans (sine) brødræ; han war slauen a (å) hans hals; ligl. theræs for: sinæ: hwy muæ ey diæflæ frelsæs af theræs pinæ? — Til *djer* (deres), for: sine, svarer den danske Talebrug, der rimeligvis er gaaet over i Jydsk.

§. 371. *Sin, sĭtt, sin'* (*si*) bruges derimod overalt, naar Grundordet er af Fællesk. eller Intetk. f. Ex. *hįr ha Tovvelehịd sĭtt Spil* Rnd.; ogsaa ved Objektet: *den Ting fær han ŏ lä stâ ve si Wâr*; i adverbial Forbindelse: *mi Fâer hå di* (man) *oll si Daw' kall Pe Sòw* (Lsg.); oftest efter et ubest. Sto. f. Ex. *Jèn må pass si Bestìlling; de ĕ sîn Sag* (en egen S.); især efter *hwær, hwâr: hwær unne si Àrm; ve hwæ sin Si'* (hver ved sin Side); *hwâr i sîn Enn* (Ende); endelig for at undgaa Tvetydighed: *hwèm, dĕ ska mød ham epo sin Vej.*

§. 372. I de sydlige Sprogarter bruges ikke sjelden *sin* hvor Skriftsproget har »hans«: *da han vår vitt vek, sâ sin Faer ham* (hans F.) Husum; *han vĕr itt, hvôr sin Bŷn* (Börn) *er* (Angl.); *ĕ vill klemm sin Hānd; ven der osse var en Slang' om sin' Finger*; Tndr. *ĕ vill grif' sin Hānd.* Om Brugen af *sin* ved Omskrivning af Ejf. s. §. 356.

Anm. Med *sin* for *hans* o. s. v. sml. Luc. synæ f. theræ: tha latæ sek opp synæ öwen (da oplades deres Ö.). A. S. Vedel, Ligtale over Johan Fris 1572: Endog hannem forlode sine Forældre saa tilige.

§. 373. Det paapegende Stedo. sættes ofte blot for Eftertryks Skyld, med Hentydning til et Ord i den foregaaende Sætning, ligesom det personlige, mest i Intetk. f. Ex. *hwott han så timmedes, de vêd a ĭtt; li'-et, de ka-dĕ jo Ingen*; ligeledes det ubestemte *de*: *den stösst Tòrre* (Torv), *de ĕ* o. s. v. (Lnb.). — *Den* bruges undertiden i de sydlige Sprogarter om en Person, naar Relativet er opløst i »og« med et Sto. s. §. 375.

§. 374. Som henførende bruges subjektivisk det sædvanlige *der* (*dĕ*), undertiden *te* med følgende *der*, f. Ex. *manne, te der her* (har) *rigle* Tdr.; objektivisk *te*, sjeldnere (Angl.) *hva*, baade om Personer og Ting, f. Ex. *den særest Han(d)tîring, te a hå sit* (set); *de grummeste Slaw, te han had wutt î; di sist' Ôr, te han hør* (hørte) Vrn.; *Awen* (Agern), *te ä Svin à* (aad) Tdr.; fremdeles: *de ĕ de, hva ĕ men'* (mente); men ogsaa: *de ĕ ham, hva ĕ men'.* — Undertiden staar *hva* som spørgende Biord, lig »om« f. Ex. *ĕ*

vér itt, hva ĕ ska komm Angl. (om jeg sk. k.). — I øvrigt udelades Relativet oftest som Objekt, ligesom i Talesproget.

Anm. I det ældre Sprog forekommer undertiden the eller thæ f. thær og sum: St. Kn. 34. allæ brothær och systær, the hwos ær; Th. D. them, thæ ws thyene; J. L. CLVIII: dynæ oc ble, the han war dræpæn a. Ligeledes hvat (om), Th. D. (Anhang 20): skillie, hvat han skal vere fridløss eller ey. Med »*te der*« sml. »som der«, i den vulgære Talebrug.

§. 375. Det henfør. Sto. udelades undertiden som Subjekt, f. Ex. *der vår* (var) *jen a-dem, vill ind* (som v. i.); mest digterisk: *dĕ fôes wal Jèn, ka trøst dĕ* (dig); eller omskrives ved *ŏ* (og) med det prsnl. eller paapeg. Stedo. f. Ex. *di kam ind mĕ e Brúdgom, ŏ han wa slawen födèrret* (som var sl.); *en Prejst stod der ve hwœ sin Si', ŏ di wa swutt i e Ansigt*, hvilke (begge) vare o. s. v.; *dĕ kam en Kriskâl, ŏ han satt en Stej' tĭ ett Hûs; kan ku ĭtt snakk, ŏ de* (hvilket) *wa jow ĭtt hans Skyld; dœ sâr* (sad) *ä Gåsse, ŏ den nappet ham i hans Finger* (Lrsk.); *en a ä Borrer* (Borgere), *ŏ den skikket ham* (Hus.); eller ved blot *ŏ*, Angl. *der ĕ ingen Hund ŏ* (som) *löffer syw Òr* (Aar) *gall, te'en itt* (at den jo) *ver* (vorder) *mött heller stött.*

Anm. I det ældre Sprog er Relativet som Subj. udeladt: Hdrsl. then Beck, nest er Spidall; i Luc. f. Ex. foran »hedde«: sæt fik en sön, heth enos; i eth land, heet armenia; ther ær en hemmel, hetter watn hemmel, og s. §. 366 Anm.; Er. af Ps. Kr. æn Ridder, heet Henrich Eemælthorp; ogs. Chr. Peders. 1529: de soe en haffn, hadde it gaff; sml. »Alle de Fiske, i Floden svam« o. s. v.; i Ordsprog, især naar det paapeg. Sto. gaar foran: Det skal tidlig krøge, god Krog skal vorde, de ere ej Alle Jægere, i Horn blæse.

§. 376. »En« en Viss. kedder *Jèn* (Vl. *Æn*) baade som Grundo. og Gjnstd. f. Ex. *nœr Jèn* (Nvf.) *vĭ hjilp' Jèn* (Gjf.), *ŏ Jèn vil ĭtt gjør en bĭtte Kôn, hwa ska så Jèn blyw' tĭ? — Æn er hwarken lesp eller stam, der ka* o. s. v.; undertiden *Summ* (Somme), Als *Ven Summ visst, (h)va Summ sejer um Summ, så so' Summ itt så möjer* (f. *möjed* meget) *um Summ.* — »Man« hedder *En*, f. Ex. *En ska ĭtt farres* (færdes) *ûd* (Lnk.); *En ka ĭtt olti vœ lĭ' glâ*; og *di*, naar der tænkes paa Flere: *di sa fóme, te di spilt' dœr* (man bildte mig ind, at man sp. d., eller: at der blev spillet der); *di gœr ä mĭst Tĭj öwer, hvor ä Gôr ĕ lavvest.* — Om *Jèn* med det ubst. Kjo. s. §. 299. 302. 303.

§. 377. Ved Tælningen benævnes 20 ofte »Snes«: en eller *jèn Snĭs*, eller *Snĭsen fuld*; og almindeligt er det, at tælle fra Snes

til Snes, f. Ex Vns. *jèn ŏ tyw'* — *ti ŏ tyw* (30) . . . *ölle ŏ tyw'* indtil *fyrre* eller *tòw Snis'*; ligl. *töll ŏ fyrre* (52) indtil *trīs* eller *trèj Snis'*; *tratten ŏ trīs* (73) indtil *fīs* eller *fi' Snis'*; *fjowten ŏ fīs* (94) indtil *hunner* eller *fem Snis'*; men ogsaa tælles fra Ti til Ti som i Dn.

Smaaordene.

§. 378. Visse Forholdsord bruges forskjellig i de forskjellige Sprogarter; ved Tidsbestemmelser: *a*, *å* og *po* (Isl. á og upp á) 1. om den forbigangne Tid: *vi fĕ* (f. *fekk*, fik) *wor Allems a Freda* (i Fredags); *a kàm po Lowda* (i Løverdags); 2. om den nærværende Tid: Angl. *a Dàw* (eller: *i*) i Dag; *a Morren* denne Morgen; med følgende Ejeform: *a Morrens* i Morges, 3. om den tilkommende Tid: *å Morren* (Ulvb.) i Morgen.

i 1. om den forbig. Tid: Trnl. *i Monn* i Morges; 2. om Handlingens Vedvaren, eller i et bestemt Tidsrum, Angl. *i ä Dàw* om Dagen (*fi' Mīl i ä D.*); ligl. *i är Ug'*, *i är Ŏr* (*vi drejer fi' Kall i är Ô.*), hvor andre Sprogarter bruge *å*: *fi' Mīl å ä Dàw*, eller *um* (om) som i Dn.; ved Stedsangivelser bruges i Mls. *på*, næsten instar omnium, især for »i, til, hos, ved«, f. Ex. *Kokken sidder på ed Trǣ* (f. i et T.); *han sô op på — dem* (op til dem); *vi kummer nīr på — dæ* (ned til dig); *han lô på Mikkel K.* (logerede hos M. K.).

Anm. Med *po* om Fortiden sml. P. Hegelund. Cal. 17. Novbr.: paa Tiisdagmorn kom Herr J. F.;[1]) med *i* om Fortid, Isl. í morgun, i Morges; med *i*, i Bet. om, sml. Æro: to Gange *i* Ugen, jvfr. Td. zweimal in der Woche.

§. 379. Undertiden udelades Forholdsordet; ved Tiden, 1. den forbig. *monn* Trnl. i Morges (ogsaa i M. s. forr. §.), *law* (f. *i Law*) Angl. da, dengang; 2. den tilkom. *morn* (eller *morren*) Angl. i Morgen, Vns. *monn* d. s.; ved Klokkeslet: *Klokk jìn* (eller *um Kl jìn*); ved Stedet, angivet efter Verdenshjörnerne: *nuren Tistej*, *vesten Vejle*, *sønnen Tistej*; ogsaa i andre Forhold: *udden*, *nejen* o. s. v. f. Ex. *udden e Dâr* (udenfor Dören), *nejen e Böj* (nedenfor Byen). — Levninger af Fho.s Styrelse s. §. 267: *tī* (til), *a* (af), *i*.

Anm. Med Udeladelse af Fho. sml. Td. morgen (i Morgen); Dn. ved Klokkeslet Kl. 1 o. s. v. undertiden: uden Porten (f. udenfor P.).

---

[1]) s. Vegener om A. S. Vedel: S. 196. Not. 20.

§. 380. Efter et tilföjet Omsagn udelades det paapeg. Sto., der sigter til den förnævnte Gjenstand: *han snapped e Flask' ŏ rent' mej* (med den); *han tòw hans* (sin) *Kær ŏ jawed igjömmel den Annen* (jog den) Sndv.; *han tòw en Yws' ŏ stakk bag nîr ve hans* (sin) *Nakk* (stak den). (Sml. Nrsk. Aas. §. 333). Er Obj. en Person, tilföjes Sto.: *e Tyw stàl jen å e Pigger, ŏ rent' astej mĕ hinn.*

§. 381. Navneformens Bindeord er *ŏ*, Lnb. Rngkb. *o* (at); i afhængige Sætninger bruges undertiden *a* (at) Rngkb. Lnb.: *hans Mûer sa tĭ ham, a han sku sett sĕ; de war ìtt mĕ wŏ Ville, a han kam* . . . (Lnb.); men sædvanlig *te* (ældr. Dn. thet, [Isl. þat], Oldfr. thet, Anglsx. þæt, sml. Engl. that; Nrsk. dæ) eller *atte, atte de* (Nrsk. ate, ate dæ, Anglsx. þætte); f. Ex. *de war ìtt frî for, te a ku sî; hun tÿtt, te de wa bejer; diĕ wa så manne Finner, te den jenn ku ìtt spytt fŏ den aan; så manne Smådewl', te de wa grusselig* (St. Bl.); *te Folk kan gaa ägjen, de trûer ĕ itt* (Angl.). — Men baade *a* og *te* udelades hyppig, ligesom i Dansk, naar Bisætningen er stillet sidst. Ellers sættes *te* ofte som overflødigt efter: fordi, dengang, dersom, nu o. s. v. f. Ex. *fŏ-dé-te hŭn wa minner; degòng te a sku føst Gòng å Sessjûnen; hwissumensti te a engong sku kumm isykk; no te de sku tê* (til) *ŏ vær Alwur*; efter »at«: *atte*, f. Ex. *de kunn jo int' fejl', atte der vår* (Sndv.). — *Te* (som Bio.) har ogsaa Betydningen: saa at, f. Ex. *han ga R. ett Slaw, te han fil ow Hejsten* (ell. et saadant Slag, at); *a hôg ham öwer hans Nakk, te han bŭst en Bakkorre* (ell. saaledes over Nakken, at); *a ska syng', lig' te* (saa sterkt, at) *de ska limmer* (gjenlyde) *i de hile Hûs; han egger, te de skùngrer* (Angl.).

Anm. I det ældre Sprog forekommer thet i Betydn. »at« J. L. XVI og XXV (Overskr.) thet konæ arf bætær arf; thet konæ ma hænnæ børn oc hænnæ goz gømæ; CXLII æftær thet the æræ oc skild at; Flsb. 38: dyl han, thet han ei sald; 98. dyl han, thet han ey fals wissæ; 112. gif a logh, thet han ei thiuf greep; 114. swo mykæt, thet han scal hængæ; St. Kn. 30, (saa at): Hwosnm sclæær sin brothær, thet han blothegh worther.

§. 382. Ved Sammenligninger bruges undertiden, især i de sydlige Sprogarter, *som* efter höjere Gr., for: end; f. Ex. *bær som dĕ* bedre end du; Angl. *han hĕ mîr' Stîn', som ĕ* (end jeg); *En kan itt sĕ Folk nærer som tĭ ä Tìnner: han tel itt mîr' å de, som ven En slær Vand å en grå Gås.*

Anm. Samme Brug paa Ærø, hvor tillige omvendt end bruges i Bet. »som«: ligesaa stor end. Sml. i begge Hnss. Td. als.

§. 383. Et paapeg. Biord sættes ofte for Eftertryks Skyld,

ved Angivelse af Sted, Tid eller desl. f. Ex. *i e Kôr, dæ̂ gikk di* (man) *ud ŏ ind; i Gammelby-Skow, dæ̂ va jissin en Kyn'; dengòng a war hjemm, da war mi Bröjer saa hor'* o. s. v.; *den an Gòng a wa derud', da kam* o. s. v.; ligl. et paapeg. Sto. i Intetk. f. Ex. *men Krî, de fonam vi ĭtt tĭ* (dertil f. vi intet) jvfr. §. 366; eller det Bio., hvormed Forsætningen begynder, gjentages, f. Ex. *no te de sku tê* (til) *ŏ vær Alwur, no blöw hun* o. s. v.

§. 384. De henførende Bio. kunne omskrives ved »og« med et paapeg. Stedsbio. sml. §. 369, f. Ex. *Legsmànnen* (Lægdsm.) *dröw mĕ ûd o* (paa) *Sessjŭnen, ŏ dæ̂ blöw a tawen* (hvor jeg b. t.).

§. 385. Til Forsterkelse gjentages undertiden Biordet i samme Sætning, f. Ex. *bådde dégong ŏ dégong* (ɔ: ofte, eller den ene Gang efter den anden); *mo̊j mo̊j bejer* (sml. §. 361 og Anm.); eller der tilföjes en Bestemmelse i samme eller beslægtet Betydning, f. Ex. *titt ŏ manne Gong'* (sml. tidt og ofte); *knap ŏ napp* (med Nød og Næppe); *hu dæ̂r?* (hvor?). En anden Art Forsterkelse bestaar i at fordoble Negtelsen: *de vêr a itt-ikke* (eller *int' ikke*); Angl. *der er oller ingen, oller int'* (*itt*); Ordsp. »*Sjèl ha*« *her* (har) *olr* (*oller*) *ingen Lig'*.

Anm. Den dobbelte Negtelse forekommer i Luc. the fynghæ aldry ey understandeth hans gooth-het. Med *itt-ikke* sml. Ærø: itte ikke (Er det en Udvidelse af: itke, Isl. eit-ki (hvoraf: ekki)?

§. 386. Et blot Fyldeord er *sin* (*sinn, i*-Lyd, siden) i de sydlige Sprogarter, især Angl.; og svarer ikke alene til: derpaa, derefter, men ogsaa til: jo, da, eller dsl., idet at Tidsbegrebet er næsten forsvundet, f. Ex. *de bās* (bares) *mĕ fŏ sin; a væn(d) sin om; de gyr'* (gjorde) *han sin ŏ* (ogsaa). — Som overflødigt bruges ogsaa *så*, f. Ex. *jitt Gang så vår der en Mand; hen å ä Natt så kam*; ligl. *sŭm* efter *en* (end): *mir' en sum de*, mere end det (Rnd.). — Omvendt kan et andet Fyldeord, det upersl. »der«, udelades inde i Sætningen (men sjelden), Angl. *Gōj Davv ska gōj Bîn tĭ ŏ bær.*

Anm. Samme Brug af *sĭn* paa Ærø: se sĭn! o. s. v. i fortrolig Tale.

§. 387. Af Udraabsordene bruges især *tu! to! ito!* til at indlede en Replik, der indeholder en Opfordring, Indrömmelse, Modsætning, Forklaring, eller lign. f. Ex. *Tu, lä djem så ossĕ fŏnöw' sĕ; tu, lä wuss så da ossĕ drikk* Rnd. — *To, a wa slåt ikk mĕ tĭ dèn Glej'* (Rnd.). — *Ito, lä wŭss så fô-en!* — *Ito, sa Wolle H., a er ĭtt grùm tĭ ŏ syng'.* Andre Overgangs-Partikler ere: *nóda! nóddeda!* — Til at vække Opmærksomhed: *si no! si kuns no!*

eller blot *si!* (se!). Lidenskabelig Tale begynder almindelig med et Udraab, f. Ex. *Aì ja! de grinn di â* (af). — *Aì, de er æstint* (altfor stift)! *æ, gi dě still tê-et! ū, hu do ska fo! Uha, hu han so ûd!* — *Jøsses! hwo skrannied di å* (af) *de hær Històrri; hū, hej! hwo de gôr.* Andre Former ere: *Aìå ja!* — *Uhawha* (Angl.).

§. 388. Ordstillingen er i Almindelighed som i Dansk. Kun sjelden sættes Gjerningsordet tilsidst i en afhængig Sætning: Angl. *han gjör, hva han i ä Væren kan*; og ved de sammensatte Tider: *No her ägjen Jìn sin Skê opsett* Angl. (s. Hager. Bemærkn.). Omsætning af Fho. finder Sted i: *a Siën ve,* og Angl. *Siës ve,* ved Siden af.

§. 389. Istedenfor at begynde med Grundordet indledes Sætningen ofte med det upersl. *de* (det), og efter dens Slutning tilföjes da Grundordet, som i Samstilling, f. Ex. *han ě kummen, Kâlen* (Karlen); *de war en speddelske Knejt, den samm Möllerswend; de hå wår en skammele kælhøgen Knejt, den samm Ejler*; eller med gjentagen Indledning: *de wå no alstej* (altid) *sâddan en venle Dreng, de wå Kârl* (Lnb.).

§. 390. I relative Sætninger stilles Fho. oftest i Slutningen, naar dets Styrelse indeholdes i det relative Ord: *no vèd ·a, hwa* (det som) *han bestôr â* (af); *huë kumme do fræ* (hvorfra k. d.) — paa Grund af, at Jydsken mangler sammensatte henf. Bio. — Endskjønt Folkesproget har saadanne Sammensætninger som: herved, heri, derved, deri o. s. v. er dog ogsaa her den opløste Form den sædvanlige: *de ved a ìtt nødd â* (deraf). I Angl. begyndes med et Bio. istedenfor ellers med et Sto. f. Ex.: *dær kömmer de hi* (hid) *frâ* (deraf kommer det, ell. det kommer deraf); *dær fört hun hinnes Kÿer mě* (dermed ell. med det); *dær do han gilik etter* (deretter).

§. 391. I en indskudt Sætning som: tror jeg, mener jeg, ved jeg o. s. v. sættes Grundordet först, f. Ex. *di ajer* (andre) *osse, a lâr* (tror jeg) Rnd.; *hun war ŏ mej* (med), *a mîn; dě wa kuns tòw, a tÿtt; no ě do da farre* (færdig), *a vê* o. s. v.

§. 392. Med Hensyn til Sætningernes Forbindelse stemmer Folkesproget deri med ældr. Isl., at det foretrækker löse Sætninger, f. Ex. *Diĕ lô* (laa) *Franskmannen — de wa no bĭtte geswint' Kal — di botred pô — de gikk sum Kjepper i Hjÿwl — men a ku ìtt föstô annt en* (end) *»Futter« — de betyer så möj sum: Dellen skal annamm dě!* — Ligl. *Diĕ war osse en fransk Gjennerâl fulle mě-wŭss — di kalt ham Lallemand — de war en Wowhals — han hæd en bitte rø Lu' epô — den swinget han olti mej* o. s. v.

§. 393. Afvexlingen af Bindeord er kun ringe, og Handlingernes Fremskriden betegnes oftest blot ved: *så*, eller *ŏ si så*, f. Ex. *Så wà-vi da samled å* (af, fra) *hile e Böj* — *men så* (desuden) *wà-di-dær osse å Kapballe* — *så had vi* (da vi nu havde) *ennele molt â* (af), — *så sejer* o. s. v. Ligl. *Så tòw hun Ûret* (Ordet), *hinn K. P.* — *så sang hun osse en Vis'*. — *Men a sø* . : . *ŏ så slòw a* [dem] . . : *ŏ så tow a dem tĭ Fong'*. Løse Sætninger forbindes ofte ved *ŏ* (og) f. Ex. *han ga gott for* — *ŏ han böj hinne Peng'*, *ŏ han lowed hinn bådde Guld ŏ grönn Skow'*. — *Hun war ung blöwen Enki, ŏ rìg wa hun, ŏ knòw wa hun.*

§. 394. Da Folkesproget især stræber efter Tydelighed, ynder det ikke lange og, endnu mindre, indviklede Perioder. Selv ved Indskudsperioden have vi set, at dens Karakter ophæves, idet Grundordet gjentages ved et Stedord efter Mellemsætningen (s. §. 366). Efter den rel. Sætn. gjentages undtd. Omsagnet tilligemed Grundordet f. Ex. *A tòw nødd å de Rejnwand, dĕ stodd i e Gròb, de tòw a i mi Hatskygi.* Ligeledes ved den sammensatte Periode, naar Hovedsætningen er stillet först: *Så sèjer Unneroffisîreren tì-mĕ, en Dàw a had ginn ham en Pöls' ŏ en Pa Woster* — *fŏ han wa gywt, skal a sej' wuss* — *Hô* (hør), *sèje han* . . . Efter en indskudt Sætning (sagde han o. s. v.) faar Bisætningen, ved Grundordets Stilling efter Gjo., Præget af en Hovedsætning, i de sydlige Sprogarter, f. Ex. Als: »*Hva no*«, *so' Volle, dĕ* (der) *var e Gris i ä Skaf; de hĕr* (har) *sin Rigtighe, so' e Mand, da ho han taft en hal Daler.*

§. 395. Let foraarsage indskudte Sætninger Anakoluthon, f. Ex. *Men Prejsten, de war elles en dejlig Mand ŏ mòj gûĕ mod fatte Folk* — *men han vill alliwel ìtt* o. s. v. (d. e. Præsten, som ellers var . . . vilde alligevel ikke . . .). Denne Figur opstaar især, naar en sammensat Periode er anlagt, men igjen er bleven forstyrret ved mellemkommende Sætninger, hvoraf en træffende Efterligning hos St. Bl.: *Degong te di ve Kjövvenhawn mĕ Amral Niĕlsen drowes* — *de war en hòw Skjätasda di bestilt' ìtt annt en slowes* — *de Pust begynt' ve Kirketí, da di had ringed sammen* — *men Klokken den blöw trèj såwal, fa Niĕlsen han sa Amen* — *ŏ de wa mĕ ŏ Jens ŏ Piĕr, fra jèn Böj olle Trèj* — *ŏ po et Skiv, hed Prøvestîn, dâ wà-vi ossc mej.* (d. e. da de droges v. K. . . . vare jeg og J. og P. . . . ogsaa med paa et Skib, som hed P.).

§. 396. Af ufuldstændige Sætninger kan mærkes den afkortede Spørgesætning, der indledes ved *en*, Isl. en, men, f. Ex. *En Kâlen? Hudden gjekk-ed ham?* (Men Karlen da?) . . . *Èn Saren?* (Men nu Sören?).

Sammenligning med beslægtede Sprog.

1. Naar vi skulle anstille en Sammenligning imellem Jydsk og de beslægtede Sprog, kunne vi skjelne mellem de skandinaviske Sprog og de germaniske. Af hine have vi allerede paavist Forholdet til ældre og nyere Dansk, og skulle i det følgende betragte Islandsk, Færøisk, de norske og svenske Sprogarter; — af disse komme her i Særdeleshed i Betragtning: Mösogothisk, og de nedergermaniske: Oldsaxisk, Angelsaxisk, Nedersaxisk, Engelsk (med Nordhumberlandsk), Oldfrisisk og Nordfrisisk (især Rísum Mór). Vi fremstille först Forholdet til de beslægtede Sprog i Almindelighed, dernæst Forholdet til de skandinaviske og til de germaniske, hver for sig, idet vi henvise til §. 68 Anm.

Anm. De her anvendte nedersaxiske Sprogarter ere især Ditmarsisk og Meklenborgsk (betegnede med Ditm. og Mkb.), undertiden Holstensk (Hlst.), Hamborgsk (Hmb.) og Hannoveransk (Hnvr.). Om Lydtegnene bemærkes, at *á* er i de nedergermaniske Sprog en Mellemlyd imellem *a* og *o* (nærmere Dn. *aa*), *aa* i Nfr. er ligt Dn. *aa*; *é*, *í*, *ó*, *ú*, *ý* ere lange Selvlyde, idet *ý*, ligesom ogsaa *y* samt *ö* og *ø* i Ndsx. svare til Dn. *y*, *ö*, *ø*. — *þ* og *z* som Efterlyde i Nfr. betegne den samme Lyd, nemlig Holl. og Fr. *z*, eller det blode *s* i Fr.; men nærmere i Overensstemmelse med Rodbogstavet er anvendt *þ*,[1]) hvor Ordet oprindelig har *d*, og *z* for oprindeligt *s*. — *v* i Nfr. er ligt Dn. *v*.

[1]) Denne Lyd er i §. 155 betegnet ved *ś*.

De beslægtede Sprog i Almindelighed.

I. Om Bogstavernes Udtale.

Selvlyde og Medlyde.

Sprl §. 19. 2. Af Selvlydene udtales *y* og *ý* i nyere Isl. som *ĭ* og *í*, og for *y* og *ý* er i Skindbøgerne ofte skrevet *i* og *í* (skjönt *y* og *i* have haft hver sin Lyd: higja f. higgja f. hyggja; mirkr f. myrkr, fíkr f. fýkr; síndi f. sýndi, sína f. sýna, spíttu f. spýttu, hlíða f. hlýða. Sml. Engl. i Endelsen -ly; jvfr. Oldsx. der mangler *y*, og Oldfr., hvor *y* kun bruges for *j* eller langt *í* (*ij*).[1])

3. Med den dunkle Lyd af *e* (§. 23) kan sammenlignes den isl. Hank.end. *ṙ* (Rask) i No. og Tlo., jvfr. Engl. *ĕ* (Rask) eller *ŭ* (Walker).

§. 32. 4. Den bløde Udtale af *d*, som de nordlige Sprogarter have tilfælles med Talesproget (ældr. Dn. *th*), er Isl. *ð*; den findes ogsaa i Dalmaalet: skraiða (skride), wärða (vorde); i Nrsk. i enkelte Sprogarter (Nordfjord og søndre Søndmør); i Oldsx. *th* eller *ð*, Anglsx. *ð* (og *þ*), Oldfris. og Engl. *th*, Ndsx. Dtm. (*d*), og tildels Nfr. *þ* og *z* (eller *s*, lespende, s. Nr. 1. Anm.).

§. 35. 5. Til det sterkt lydende *h* foran *j* og *w* svarer Isl. hjarni, hjól, hvatt, hvítr o. s. v., Anglsx. heord (ɔ: *hjord*), hvít; Nfr. Hjarl (heglet Hør), Hjarn (Hjörne); Engl. what, while, whence, why; rimeligvis udtalt saaledes ogsaa i Oldsx., hvor det dog undertiden bortfalder (s. Nr. 21). I den danske og svenske Udtale er *h* derimod bortfaldt, sml. Londonsk: vhy (ɔ: *vej*) f. why.

§. 37. 6. Den særegne Udtale af *ld*, *lt*, *nd*, *nt*, der ogsaa findes i nogle norske Distrikter (norden for Sogn og Guldbrandsdalen), er almindelig i Nordfr. ved *ll* (f. ld, lt) og *nn* (f. nd), samt ved *nt*: *Goļļ* (Gold), *hyļļen* (halten), *Biņn* (Band), *Roņte* (Jakke), i Ndsx. (Mkb.) ved *nn*: *Leņner* (Länder); *röņnen* (rende); *Huņd* (Hund); sml. *n'* i Bømisk; og meget udbredt i Russisk, hvor den betegnes ved ь.

§. 38. 7. Udtalen af *r* som Tungelyd (snurrende) er almindelig i Td. og i Engl. (som Forlyd), ogsaa i Sverrig og Norge (men jvfr. Nr. 25); i Ndsx. (Mkb. og Dtm.) er *r* et Ganebogstav (s. Nr. 25).

§. 40. 8. Den gamle Udtale af *v* med Lyd af *u*, foran en Vokal, synes ogsaa at have fundet Sted i Oldisl., hvor det skrives *w*:

---

[1]) s. Rask Fris. Sprgl §. 8.

werki (f. verki), winstre, was (f. var), wære (f. væri), wiþ (f. við, Fho.), æwe (f. ævi f. æfi); i Mösogoth. (*ov*): wandaloi (*ovανδαλοι*), ligeledes *ovακις*, *ovιλας*; i Oldsx. (*uu*): uueg, uuord, uuang, huerbon, huíl (Tid, Td. Weile), uuritan (Isl. rita); Oldfr. with, willa, tuam og twám; maaske ogsaa i Anglsx. vuolde f. volde, vuas f. vas, sua f. sva. I nyere Sprogarter, Dalsk: 'wänn (hvad), wið Isl. við (vi), war, wärið, 'wäp (Hvalp), swägå (svelge), og almindelig i Engl. water, work (jvfr. one, once); ligl. i: we, west, what; i Ndsx. (Mkb.) foran *r*: Wrausen (der Rasen), wrengen (ringen), wrenschen (vrinske); svagere foran en Selvlyd: winken.

II. Bogstavernes Forbindelse.

9. *w* staar som Forlyd foran alle Selvlyde ogsaa i Dalsk, §. 43.
Mgoth. Oldfr. og Engl., s. Nr. 8. — *j* (§. 47) er i Oldisl. sat foran *e* og *æ* efter *k* og *g*, og er brugeligt foran *ö* efter *g* (gjöf). I Nrsk. forbindes *k* og *g* ligeledes med *j* foran *e*, *æ* samt *ö* (*ø*), dog saa, at efter *g* næsten kun *j* høres: kjær, kjenne, kjøle; Gjær, gjera, gjöyma, sml. Østgothl. Jōl f. Gjord. — Med *kw*, *hw* (for *k*, *h*) foran *o* (§. 48), sml. Ital. cuore Lat. cor, uomo f. huomo, Lat. homo.

Om Afstammningen.

I. Selvlyds Overgang.

a. Bortfald.

10. Bortfald af Slutn.*e* finder Sted ogsaa i Nrsk., i nogle §. 70.
Afledsendelser: -leik(je), -els(e), -ar(e), -ing(je), og navnlig i Trondhjemsk i to store Ordklasser: Navneord og Gjerningsord: Huv (f. Huve), Gryt, Klokk, Luk; kast, bryt, finn, kjenn, snakk. Det er sjeldent i Angelsaxisk, hvor det sker i Afledsendelsen -els (Oldfr. -elsa, Oldsx. -isli); ellers kun i enkelte Ord, f. Ex. mennisc (Oldsx. mennisco), spræc (Td. Sprache), lár (Td. Lehre) — hvilke Former kunne tilskrives en særegen Dannelsesmaade, sml. Mensch, (Ge)spräch, Sprog —

medens Angelsx. har endog en toneløs Selvlyd, hvor selv Islandsk og Dansk mangle en saadan i Nævnef. f. Ex. faru, Isl. för (Færd), sceamu, Isl. skömm, Skam; ligeledes i Afledsendelserne: -ere, Dn. -er, og -scype, -skab. Derimod har Bortfaldet sit Tilsvarende i Nedersaxisk, Mkb. i Navneo. f. Ex. Schyn (Scheune), Ul (*ú*) Eule; Ir (*í*) Erde; Rýr (Röhre), Aw (*á*) Affe; Dirn (Dirne), Sák (Sache), Hemd (Hemde), Wull (Wolle); i Bio. hyt (heute); i Fho. án (ohne); Dtm. Wæk (Woche), Dák (Dn. Taage), Wég (Wiege), Egg (Egge), Wagg (Woge), Sít (Seite), Hét (Hitze); Hæn (Henne), Tynn (Tonne), Joll (Dn. Jolle); Schér (Schere), Møm (Muhme); Hakkels (Hakkelse); i Tlo. tág (zähe), sach (Dn. sagte); i Fho. án (ohne); — i Nordfrisisk, Navneo. f. Ex. Dík (Dige), Rík (Rige), Sløz (Sluse), Ræjz (Rejse), Híþ (Hede), Plónt (Plante); ligl. Klokk, Kaag, *Sköl*, Hart, Tung, Maunn (Klokke, Kage, Skole, Hjerte, Tunge, Maane);[1]) — især i Engelsk, jvfr. clock, school, hart, moon, og efter Udtalen: cake, tongue; sml. Nrdhbl. hit (Hede), clip (Klippe), claith (Klæde); fremdeles Engl. Gjo. stop (stoppe), dwell (sml. dvæle), spill (spilde), help (hjælpe), send (sende), lead (lede), creep (krybe); eat (æde), seeth (syde), draw (drage) o. s. v., og efter Udtalen: grave, take, come o. fl.

b. Ombytning.

§. 74. 11. *a* (1) med *aa*: Nrsk. Haamar (f. Hamar), taaka (f. taka), Aam (f. Alm), Baan (f. Barn), Gaan (f. Garn), ligl. aav, Graan, Kraam, Plaata; Sv. gåfva (Gave); Øgthl. Flån f. Flarn (Bark); jåns (f. i anden Tid); kort, = *ŏ*, i Sv. från (fra); många (mange); Vrdl. ånne, bånn, kåll (Sv. ande, band, kall); bången (Dn. bange); men især i de nedergerm. Sprog, Ndsx. *á*: Váder (Vater); Mkb. Hán (Hahn), slágen (schlagen), gáw (gab), nám (nahm); Dtm. ráken (Dn. rage), schrápen (skrabe), Stáken (Stage), klár (klar), Bárt (Bart), Pál (Pahl), máken (machen); og Nfr. *á*: Náz (Nase), og *aa* (s. Nr. 1. Anm.): Daal (Dal), Daaþ (That), Staal (Stahl), Laage (Td. Lage); sml. Engl. efter Udt. water, war, salt, false, call.

(2) med *ŏ*: Isl. monnvit f. mannvit; Nrsk. (Söndre Bergen og Telemarken): Nott, Svol, Trost o. s. v. (f. Natt, Sval, Trast);

---

[1]) i en Dialekt af Nordfr. (Silt) bortfalder Navnef. Endelse af de sterke Gjo. f. Ex. ja skuld gung (de skulde gaa), ellers: gunge; ligl. ik vel sprék; men beholdes oftest i de svage: vild leve (vilde leve) o. s. v.

Øgthl. botna (Isl. batna, sml. batte): Oldsx. fon og fan, on og an; Anglsx. sond og sand, long og lang, mon og man; Oldfr. gong (Gang), lond (Land), mon (Mand); Ndsx. Mkb. oll (Td. alt), hollen (halten), follen (gefallen), donn (dann), -schop (-schaft); Dtm. Rott (Ratte), Solt (Salz), Molt (Malz); i den sterke Dat. trok (Dn. trak), goll (Td. galt), holp (half), sml. Engl. of (af), long (jvfr. Fr. long, Lat. longus, lang), og efter Udtalen: warm, want. Med *o*, Ndsx. Mkb. Jór (Jahr), dór (dar), mól (Td. mal), Dtm. óld (alt), dó (da), Spón (Td. Span); i den st. Dat. stól (stahl), dróp (traf), sprók (sprach), brók (brach).

(3) med *ŭ*: Isl. munnvit f. mannvit; Øgthl. Fukter (Fagter); Ndsx. Dtm. Murk (das Mark), snurken (schnarchen); i Alm. den st. Dat. bund, dwung, stunk, drunk (band, zwang, stank, drank); Tlf. hungen (gehangen); Nfr. (Silt): *Huņd* (Td. Hand), ellers kort *o*-Lyd, i: Pónn (Pande), Plónt (Plante); bónnen (bande); Skómm (Skam), Góng (Gang), Mónn (Mund).

(4) med *æ*, sml. Isl. lætr (lader); Vrdl. kær (Karl), Færø: læta (lade), hæva (have), gæmal (gammel), sværa (svare); Anglsx. læt; dæg, fæger, æcer og acer; Nfr. Dæj (Dág), Ndsx. Dtm. Tæn (Zahn), Næs (Nase); Bæk (Bach); Hævk (Habicht); snætern (schnattern), ræteln (rasseln); Isl. *e*, Sv. *ä*, Isl. hefir (har); Sv. Färg (Farve); Dalsk: 'wäp (Hvalp); Vrdl. värg (Sv. varg); hässle (Hassel).

(5) med *ĕ*; hertil svare i Isl. Formerne: leppr, hvelpa, erfa, vermi, tek(-inn), mekt og makt, dreg(-inn); fellr (Færø: fellur); ekr, hesputrè, hvenær og hvaðnær; þet og þat, þenn og þann; -eri og -ari. Oldsx. erbi, huelp; vexlende: hebban eller hebbjan og habbjan, ferid og farid (3 Prs.) farer; sml. ger og jár (Jahr), uueg og uuág; samt hyppig i Endelserne: -*e* og -a; -er og -ar, -es og -as, -en og -an; Ndsx. seggen (sagen), hebben, Mkb. hewwen (haben); Dtm. menni (Oldsx. maneg); Schecht (Dn. Skaft); Oldfr. dej (Dag); sml. Isl. degi (Hf. af dagr) og i: middegi.

12. *a* (2) med *o*, sml. Oldisl. óin f. áin; hór f. hár; smó f. smá, fóm f. fám; mól f. mál, sór f. sár; tór f. tár; róð f. ráð; óst f. ást; só f. sá (Dat. Flt.) f. sáu; spón f. spán; bóðum f. báðum, og almindelig i Nrsk. Ho f. Haa, ligl. mjo og mjaa (smal), doe og daae (døde), nor, Mor, Fjor (og: naar, Maar, Fjaar); Øgthl. Sō (Saad, Suppe); Trō (Traade eller Træde paa Rokken); Ndsx. Mkb. Hór (Dn. Haar); Jór (Dn. Aar) jvfr. Nr. 11 (2); Dtm. Bós (sml. Baas), Gós (Gaas); Ok (*ó*) Aag (i Byg- §. 75.

ninger); Nfr. Sóþ (Saad, Suppe), Dróp (Dn. Draabe); især i Engl. go, both, more (Anglsx. gán, bá, Isl. báðir, baade, — máre); kort i: gonn (Ndsx. gán); — sml. Nrdhbl. boose (Baas); — samt Engl. *oa*, efter Udt. boat (Baad); oar (Aare, at ro med); og efter Skrivn. goose, boose.

(3) med *æ*; kan oftere henføres til Isl. f. Ex. nær (Bio.), mæla (maale), læsa (laase); ek ljæ (låaner); fær, slær, sær (sml. geingr, stendr); Nrsk. nær, Sæl (Sjæl), Træm (Rand) og: naar, Saal, Traam, fæ(r), slæ(r), gjæ(r), stæ(r); jvfr. Anglsx. gæð, stent, sævð; Ndsx. Dtm. Hæp (Haab).

§. 76. 13. *ŏ* (2) med *a*, Isl. stappa (stoppe), vagn (Vogn); Isl. Mgoth. kvam, Oldsx. quam, (Anglsx. com); Nrsk. stappa, Sv. vagn; Oldsx. far og for, thalon og tholon; Ndsx. van (von), Mkb. schal, Dtm. sal (soll).

(3) med *ŭ*, Isl. *u* vexlende med *o*: kuma (koma), stuð (stoð), bulr (bolr), stufa (stofa); i manske Runeindskrifter 11. Aarh. krus f. kross; Vrdl. uss (Isl. oss) sum (som); Nrsk. Udd, uss, Klukka (Agersh. St.) f. Odd, o. s. v. Anglsx. cuman (komme); Anglsx. Oldfr. us (f. uss, Td. uns, Oldsx. ús); Ndsx. Mkb. Wull (Wolle) og wull (wollte); Dtm. dull (toll); Wulk (Wolke), Buk (Bock), vun (von), Putt (Potte).

o (1) med *u*, Isl. kú (Ko), bú (Bo), krúna og króna og i manske Indskrifter: muthur, fustra, guthan f. móðir, fóstra, góðan; Nrsk. hu (f. ho), ur (f. or) o. s. v. Tjuf (Isl. þjófr). Især findes en lignende Overgang i Oldsx. vexlende med *o*: gibud og gibód, giuuuno og giuuono (vant); eller *uo*: bluod og blód, stuol og stól, fuor og fór, buoc og bóc, muodar og módar, guod og gód; Ndsx. Mkb. Dúr (der og das Thor), Múr (Moor); Dtm. dúsen (tosen), stúr (sml. Dn. stor); Anglsx. cú (Ko), hú (hvor); Engl. efter Udt. do, who, shoe, moon (Td. Mond), loose (Td. los); kort i: book, foot, good, stood, sml. Nrdhbl. fued, stued, bword (ɔ: buord) Bord.

§. 77. 14. *ŭ* (1) med *ŏ*, Isl. (gólf), kol, mold, botn (fundus), sloppinn, og vexlende med *u*, mon f. mun, fogl f. fugl, goð f. guð; samt i Böjn. og Afl.endelser: -om f. -um, o. s. v. Nrsk. Korg og Korv, Golv, Kol, Mold, Botn, sloppe; Sv. korg, golf, kol, botten; Vrdl. oggla, logg, tong (Sv. uggla, lugg, tung); Ndsx. Mkb. Dtm. Worm (Wurm); trokken (Dn. trukken); Dtm. Boss (Brust); Voss (Fuchs); Popp (Td. Puppe).

(2) med *ø* (kort), Vrdl. brønn, tønn, tønna (Sv. brunn, tunn, tunna); Ndsx. Mkb. søchst (suchst); Dtm. sml. Bøk (Buche),

fløken (fluchen); med *a*: Sv. sparf, Engl. efter Skrivn. sparrow (Spurv); Ndsx. Dtm. Mullwarp (Maulwurf).

u, til Formerne: *snû*, *bû*, *Kû* svare Isl. snúa, búa, kú (s. Nr. 13, *o* 1), sml. Oldsx. búan; Anglsx. cú, Td. Kuh; til *drû*, Isl. drjúgr; til *tû*, Nfr. túggen (at to).

(4) med *y*, Isl. ýr og úr, sml. Øgthl. tjyf (Sv. tjuf), djyp (djup), nyta (njuta); Fnyk (Dn. Fnug); Anglsx. brýd (en Brud); Ndsx. sml. Mkb. Brýgam (Brudgom, og Bräutigam).

Med *ÿ*, sml. *ý* i Isl. mýss ell. mýs (Flt.), Anglsx. mýs, Ndsx. Mkb. Mýs, Lýs (Lus), Hýser (Huse); — ym (um); Dtm. Kyll (Kulde), Byx (Buxer), snybbeln (snuble).

Ombytning af *u* med *o*, *a*, *y* og *ø* stemmer med Nrsk. Don (Dun), bron (brun); Maan (f. Mun), saamt (sumt), Floga (Fluga); stytt (stutt), Lykka, tyrka, Tynna (især i de nordlige Egne); fjøke (f. fjuka), krjøpe ell. krøpe (f. krjupa).

15. *ē* (2) med *ī*, Isl. tigund f. tegund; iva af: ifi f. efi; tvinna f. tvenna; rinna f. renna; gingum, fingum f. gengum, fengum; Nrsk. brinne (f. brenna), dinne (f. denne), itte f. ette (efter); Oldsx. gildid f. geldit; Anglsx. imbe f. embe; Engl. think (Anglsx. þencian); Nrdhbl. bink (Bænk); Ndsx. Mkb. dinken (denken), likken (lecken); Dtm. Minsch (Mensch), Finster (Fenster), Blik (Blech), stikken (stechen); Mischen (Messing), gissen (gjætte), Nip (Isl. nef). §. 79.

(3) med *a*, Isl. fram, hlass, askr, gjald, sjaldan, gjarna, hjarta; harri og herra, val og vel, hvar og hver; Nrsk. (ved Ligedannelse): bara, lasa, vaga (f. bera, lesa, vega) s. Aas. §. 65; Sv. jag (jeg), fram, hvar; Øgthl. ja (jeg), Davä l (Dagverd), og foran *r*: Harsten (Hærde- eller Slibesten); Oldsx. after (Oldfr. efter), og vexlende med *e*: spracan og sprecan, mannisc og mennisc (menneskelig), falljan og felljan, uuala og uuela (vel); hyppig i Ndsx. Dtm. Plak (Fleck); Blak (Dn. Blæk); alk og elk (Oldsx. elc, Oldfr. ek); især foran *r*: Mkb. Arft (Erbse), barsten, Dtm. bassen (bersten), starben, Harst og Harvst (Herbst), og i Alm. Barg (Berg), Hart (Herz), warren (werden); og i Nfr. farrig (fertig), Stjart (Sterz), Bjarn (Oldfr. bern), Gjars (Oldfr. gers), Hart (Herz), ma (med); sml. Engl. after; Nrdhbl. war (w. and. w.) være; — til *wuks'* svarer Isl. Dat. óx, sml. Ndsx. wuss, Td. wuchs; til *vejs'* Isl. Nut. ek vex, sml. Ndsx. Mkb. 3 Prs. wässt, Td. wächst.

e (1) med *æ*: Vrdl. næka, nædan (Sv. neka, nedan); Nrsk. Æling (f. Eling); Fæna (f. Fenad); Anglsx. hvæte (Hvede),

Ndsx. Mkb. læsen (lesen), læwen (leben); wæder (weder); Dtm. Sægel (Segel), lænen (lehnen); ræden (reden); næmen (nehmen).

(2) med *i*; hertil svarer i Isl. *ei* — *í*: níta f. neita, svít f. sveit (hvilket synes at vise, at ei har været udtalt som *í*); Nrsk. spila f. spela; Øgthl. si (se); Vrdl. si (se), di (de), ikorre, Isl. íkorni (Sv. ekorre); Oldsx. vexlende med *e*: hi og he, thi og the; thiem og them, thieses og theses, hiet og het (eller *i* skal her læses *j*?); mira og méra; si og seh; Ndsx. Mkb. foran *r*: mír (mehr), sír (sehr); Hírd (Heerd); líren (lehren), Híring (Hering); Oldfr. sía (at se), skía (ske); især i Nfr. síen (to s.); skíen (to sk.), gríp (greb), míne (Ndsx. Dtm. ménen), Dírt Ndsx. Dért (Dyr), Sníz (Snes), híl (hel), Sní (Sne); allíne (Ndsx. Dtm. allén), Stíne (Stene), Bíne (Ben, Flt.), Lík (Leg), blík (bleg), Híþ (Lynghede); sml. Nrdhbl. yen (iën) én, styan (stian) Sten; kort i Nfr. *Stiņ* (Sten), *Biņ* (et Ben), Vitte (Hvede); — Engl. efter Udt. see (se), leave Afsked (jvfr. Isl. leífa, efterlade, levne).

§ 80. 16. *ĭ* (1) med *ĕ*: Øgthl. flekka, drekka, gekk (Sv. flicka, dricka, gick); Vrdl. quenna, meje (Sv. quinna, midja); Oldsx. bettar og bittar, herdi og hirdi; Ndsx. Melk (Milch); Mkb. Mess (Mist); Dtm. merren (mitten), wrengen (ringen); Holl. Kerk (Kirke).

§ 81. 17. *ö* (4) med *ĕ*; nndertiden Isl. hefla (hövle), og vexlende med *ö*: ern og örn, gera og göra, ex og öx, gleggi og glöggi; Oldsx. smer (adeps, sml. Smör); Ndsx. Mkb. Dtm. *œ*: Sæn (Sön); Mkb. kænen (können); Dtm. Læpel (Löffel), dær og dör (durch); Td. *ü*: Dtm. Dær (Thür, Dör). — Engl. eye (Öje); efter Skrivebr. flew (flöj); efter Udt. foetid.

ø (2) med *y*: Isl. kýr (Køer); Oldisl. hýra f. heyra (høre); Nrsk. Lyu (f. Løde, Lade); Sy og Sjø; Anglsx. cý, hýran; Ndsx. Mkb. hýren (hören), Rýr (Röhre).

(3) med *ĭ*, Isl. timbr (Tømmer), bir (Bør), biss (Bøsse); mirkr (f. myrkr); sml. Td. Zimmer; Nrdhbl. mirk (mørk); midding (Mødding).

(4) med *e*, Isl. *ei* undtd. sveip (Svøb), Sv. svepa (svøbe); men især i Anglsx. og Oldfr., der mangle *ø*-Lyden og have *é* f. Isl. œ, Dn. *ø*: Anglsx. fédan (føde), — dépan (døbe); Oldfr. lésa (løse), héra (høre); sml. Nrdhbl. reek (Røg); Nrdhbl. Kent: rere (røre); med *ĕ*: Isl. brestr (Brøst), sml. Nfr. fæjr (før, tyk).

(5) med *æ*, Isl. æ vexlende med œ: fræ og frœ (Fro); sær (Sø); Nrsk. Fræ og Frø; ær og ør (Isl. ŷr); Dalsk (Orsa): 'äg

'äger, 'ägst (Sv. hög, högre, högst); Ndsx. Mkb. mægen (Td. mögen); dægen f. døgen (deraf: Døgenicht); især i Dtm. klænen (Hlst. kløncn), stænen (Td. stöhnen), drænig (dröhnig); nælen (nøle); Sæg (Nfr. Sog, Dn. So); Dæs, Svimmel (sml. Døs) og dæsi (døsig); bræsi, kjek (sml. brosig); schær (Dn. skjør); Swæp (Svøbe); og hvor Td. har *ü*: æwer (sml. øvre); Mæl (Mølle); mær (mør); — Nfr. dæsig (døsig); Anglsx. sæ (Sø).

18. *ŷ* med *ī*: Isl. ling (Lyng, Isl. ogs. lýng); hrista (og hrysta); þikkisk (f. þykkisk); sml. den ny-isl. Udt. af *y* som *ī*, og jvfr. Nr. 2; Dalsk: lingen (Sv. lygn); Nrdhbl. ling (Lyng); Engl. thin (tynd); Ndsx. Dtm. dippen (dyppe); drippen (dryppe). §. 82.

(2) med *ŭ*, Ndsx. Dm. Dut (Dysse); Sv. Td. lustig (lystig).

y (1) med *i*: fíkr (f. fýkr); hlíða (f. hlýða), og sml. den ny-isl. Udt. af *ý* som *í* (jvfr. Nr. 2); Dalsk: misa (Sv. mysa); Nrsk. klipe (klypa, knibe); Nise (Hardanger: Nysa, Delfin); Oldsx. niuui (ny); Ndsx. Dtm. ní (ny); Mír-ém (Myre); Engl. efter Udt. hear (Anglsx. hýran); ear (sml. Angl. *Yr'*, Øre); Kent: skie (Sky); — kort i Isl. (*ĭ*): hirðir; hilla (Hylde); Oldsx. hirdi (Hyrde), cribbia (Krybbe); Nrdhbl. crib (d. s.); lister (en Lyster); big (Byg); Engl. fill (fylde); hill (Td. Hügel); Udt. af *y* i: system, syllable, og i Endelserne: *-y*, *-ly*: history, luckily.

II. Medlyds-Overgang.

a. Bortfald eller Tilsætning.

19. Med *Nist* sml. Isl. neisti (ogs. gneisti), ligl. Nfr. Nist. §. 84.
I Nrsk. (Sæterdalsk) bortfalder *k* ligeledes foran *n*: Napp (f. Knapp); Ne, Niv; *g* i Söndmørsk: nella (f. gnella, hvine); niste (klynke), nure (gnide); og ellers: Neiste, nika (gnide), Nue (f. Gnue, Kno). — I Engl. kunne *k* og *g* betragtes som bortfaldne i: knave (sml. Td. Knabe); knee (Knie); knife (Kniv), knight (sml. Knegt); know (Anglsx. cnavan, sml. Lat. nosco f. gnosco, γι-γνωσκω, γνωσ-ομαι); — gnar, gnat, gnibble, gnome (γνωμων), udt. næv, nī o. s. v., nar, nat o. s. v. — Mellem to Selvlyde, Nrsk. due f. duga, Aua f. Auga; ligeledes i: dra, pla, læ f. draga, plaga, lægja; Øgthl. rua (ruge); enligt efter Selvlyden, Isl. hjó (hug) o. fl. s. §. 152. Nrsk.: i Endelsen -le, f. -leg: role, lagle, maatele; ligeledes i Ordene: e (f. eg), me (meg), se (seg); Øgthl. ja (f. jag, jeg); davål (Dagverd); af Endelserne -ig, -lig, -elig: drosi, dåli, ädeli;

Vrdl. ja (Sv. jag), da (dag), lå (låg), allri (aldrig). — I Oldsx. bortfalder *g* i: tóju f. tógju (jeg viser), hudig f. hugdig (betænksom); Anglsx. drí f. dríg (Ndsx. Dtm. drøg, tör); sæde (sagde), lede (lagde); Ndsx. Mkb. sæd, Dtm. sæ (Engl. said); Mkb. lær, Dtm. læ (Engl. laid); Nfr. Lí (en Leje, ældr. Dn. leghæ); til Bortfald af *g* i *mĕ, dĕ* svarer Oldsx. Oldfr. mi, thi; Ndsx. alm. mi, di; Anglsx. Nfr. me, þe, de; Engl. me, thee (jvfr. με, σε, Æol. Dor. τε, Lat. me, te). Af Endelsen bortfalder *g* i Oldsx. mahti, sali, sculdi, thriti f. mahtig o. s. v., Ndsx. Dtm. dusti (støvet); fuchti f. fuchtig (fugtig), menni f. mennig (Oldsx. maneg), pulti f. pultig (Sv. paltig), wranti f. wrantig (vranten); Engl. cloudy, truly, speedily; *ch* (*k*) er bortfaldt i Mkb. dör, Dtm. dær (durch), na (nach), no (noch), ni (f. nich f. nicht); om mi, di se ovfr.; Nfr. na (nach). — Ng (Mgoth. *h* eller *ch*?) bortfalder af Nvf. i Isl. fá (Dat. Flt. fengum), Oldfr. fá (Dat. feng), Oldsx. (fahan ell.) faan (Dat. féng), Anglsx. (on)fón (Dat. on-feng), Mgoth. fahan; Isl. (dgtr.) gá (f. ganga); Nrsk. gaa, gjæ (f. ganga, gjeng'), Oldsx. Anglsx. gán og gangan; Ndsx. gán, Engl. go (Roden i Sanskr. ga-a eller gā); jvfr. §. 92.

§. 85. 20. Formerne *Sǣl* (Sjæl) og *stæl*, uden *j*, ere vel de oprindelige, Isl. sál, stela, Td. Seele, stehlen; med *Pol̦t* sml. Isl. Sv. palt, Ndsx. Dtm. Palten; med *Dèwl* sml. Isl. difill, Engl. devil; med *Arbed*: Oldsx. arbed eller arabed, Sv. arbete, Isl. arviði. Til et foransat *j* svarer undertiden Isl. *è*: èl (Iling); til *Jywer* o. s. v. Isl. júfr eller júgr (Yver, Lat. uber, οὖθαρ); men til *je* svarer ellers Isl. ei: eimr, einn, eitt, eik (og eyk), eitr, Eiríkr, heilsa, heita, og *je* staar da for *i* med Bilyd af *e* (îë — je §. 79 *e* 2); *j* foransættes ogsaa i Anglsx. (*e*): eóv, eá, eáge, eall, earm, Engl. (y): you, ye, year, young, jvfr. juniper, Frnsk. genièvre (Enebær); Oldsx. Ndsx. jú (euch); Mkb. jí (I) sml. Oldsx. Nf. gi, Holl. gij; Dtm. jiggens, Mkb. jichens (irgend); Dtm. jymmer (immer); sml. Jahr, Joch, jung (Aar, Aag, ung). Til det indskudte *j* svarer Isl. sèt, sjàlfr, tjald, mjólk, mjöl, sjón, Sv. sjelf, mjölk, sjunga (gml. Dn. sjunge); Nrsk. Mjelk, Tjagl (f. Tagl, Hestehale); Oldsx. thjem s. Nr. 15 *e* (2) og them; især i Anglsx. bearn, feáva, seolf, leoht, o. fl., og i Nfr. Mjarn (Morgen); Mjogs (Møg); Bjarn (Barn); bjavsen (bellen); fjauer, Oldfr. fjúwer, Isl. fjögur (Mgoth. fidvór); Sjarn (Smörkjerne), Sjøn (Syn), Stjapmodder, Isl. stjúpmóðir; Ljágt (Licht); sml. Kjarl (Frugtkjærne), Gjars Anglsx. gærs, Isl. gras), Hjarl (heglet Hør), Hjarn (Hjörne, af Horn); jvfr. Engl. *ew* i: few, new o. s. v.

21. I de ældste isl. Skindbøger findes *h* som Forlyd oftere end nu: h ö f u g r f. öfugr, h a l l r f. allr, h u g g a f. ugga, h e r u m f. erum; i Nrsk. foransættes *h* i enkelte Ord: h e l d e r f. elder, h e l l e s t f. ellest, H a s a l l f. Asall (Axelbær-Træ); i Dalsk er *h*-Lyden aldeles forsvunden, men i Rättvik, Syd for Mora (if. C. Säve) og i Øgthl. (if. M. W. Kalén) sættes *h* foran alle med en Selvlyd begyndende Ord, hvor det ikke hører hen, og bortkastes der, hvor det skulde findes. — Med Rnd. *howelē* sml. Øgthl. h o f l e g a, temmelig (= Isl. hofsamr), men ogsaa »forsvarlig, sterk« (Isl. öflugr); *h* foransættes i Oldsx. h e l c o r f. elcor (ellers); det er bortfaldt i: u u e d e r f. huueder, i e t f. hiet (eller j e t f. hjet); foransat i Ndsx. Dtm. H e j s t e r (Elster); bortfaldt i Mkb. *Unॢd* f. *Hunॢd*; e t t f. hett (hatt); sml. Ital. og Frnsk. a v e r e og a v o i r (Lat. habere), eller *h* stumt: Ital. h o (habeo); Frnsk. h o m m e; Ital. u o m o f. huomo (homo). §. 86.

22. *d*, enligt efter Selvlyden og imellem to Selvlyde, bortfalder i Nrsk.: B l a, S t a a, R a a, B u, L i (f. Blad o. s. v.); S k a e, K l æ e, F ø a (f. Skade o. s. v.); Øgthl. L ō (Lod, Lød, Uld), S ō (Saad, Suppe); B o n e (f. Boned, Sv. bonad, Isl. búnaðr); g o (god), r ø (rød); m e a (medan), ø a (f. øda), g o a (goda); ligl. i: b l ä (f. bläda), M a (f. Made, Eng), T r ō (f. Traade, Træde paa Rokken), M ē - j ō l (f. Midjegjord, Sv. midjeband); og i Vrdl. B r u (Brud), T i (Tid), B o n a (f. Bonad s. ovfr.), F a ë r, M o ë r, s t r i i g (f. stridig); Færø, imellem to Selvlyde: v a ð a l. va-a, og paa Syderø høres *d* aldrig i Efterlyden. Hertil svarer i Ndsx. Dtm. Bortfald af *d* (Td. *t*) i Gjo.s Stamme: h ø f. hød (hüte og hütete), b æ f. bæd (bitte), b é f. béd (bat og biete), b ó f. bód (bot); — b á f. báde (ich bade og badete);[1]) samt efter *r*, Mkb. I r (i) Erde, Pírd, Flt. P í r (Pferde); Dtm. E r (é) Erde, P æ r (Pferde); m ø r n (morden), W ø r f. Wørde (Worte); efter *l*: Mkb. b a l (bald); Dtm. ó l (f. óld), de ó l e (f. ólde), k ó l e (f. kólde), F ó l f. Fólde (Falte); efter *n*: u n f. und; Nfr. a n (Oldfr. and); m a (med), R a (Dn. Rad). Med Bortfald af *nd* i: *stô*, *staa*, Isl. (dgtr.) s t á (f. standa); Sv. s t å, Nrsk. s t a og s t a a, s t æ (staar), Oldsx. s t á n (og standan), Ndsx. s t á n; sml. Lat. s t o, Gr. *σταω*, Roden i Snskr. s t a - a eller s t a. §. 88.

23. *r* bortfalder i Nrsk. af Slutningen: æ (f. ær), v a (var), n a a, o og u (f. ur), og som Böjningsendelse; Oldsx. h e f. her (han); h u e f. huer (hvor); Oldsx. Oldfr. m i, t h i, u u i (uue), w i, Ndsx. m i, d i, w i (Td. mir, dir, wir); Anglsx. Nfr. m e, þ e, d e, §. 90.

[1]) Af Bortfald af *d* kan omvendt forklares Formen „*Apenrade*" f. *-rae* f *-rā* ɔ: *r-aa*(å), *Openr-* eller *Apenr-aa*(å).

ve (Isl. mèr, þèr, vèr); Ndsx. Mkb. ji, Oldfr. *i* (Td. ihr, Isl. þer). — Med *læ* sml. Isl. ek lè, Td. leihen (med *læn*, Sv. läna, Isl. lena).

§ 94. 24. Med Bortfald af *v* efter *h* (ɔ: *hu möj* o. s. v.) sml. Isl. hyrfa f. hverfa, Nrsk. haa, hor (f. hva, hvar), Sv. huru, Anglsx. Oldfr. hú f. Ex. Anglsx. hú mycel, hú lange, Oldfr. hú monich. I Forlyden er i de ældste isl. Skindbøger *v* (*u*) stundum sat (eller beholdt) foran *u* eller *o* (f. *u*): uurðu = vurðu ɔ: urðu af verða; uultu = vultu ɔ: ultu og voltit f. oltit af velta, foran *y*: vynni f. ynni (af: at unna), og foran *r*: vrangr f. rangr; i Nrsk. sættes *v* foran *r* i Telemarken og Buskerud: Vrak, vrang, vrei, vrie, Vrist (men ikke i det Vest- og Nordenfjeldske). Især i de germaniske Sprog foransættes (eller beholdes) *v* i Forlyden: Mgoth. vokrs, Anglsx. vocor (Isl. okr, Aager); vord, Oldsx. uuord, Anglsx. vord (Isl. orð); vorms, Oldsx. uuurm, Anglsx. vyrm (Isl. ormr); fremdeles: Oldsx. uuulf, uuundar, uurítan, Anglsx. vulf, vundor, vrítan; Oldfr. word (Ord), wód (vadede, Isl. óð), wreka (Isl. reka), wlite (Isl. and-lit), Nfr. Vall (Ol), vríþ (vred, Isl. reiðr); Ndsx. Wórd, Worm; foran *r*: Mkb. wríwen (rive), Wrausen (der Rasen); Dtm. wrengen (ringen); Engl. worm, wonder, word, Wednesday, efter Udtalen i: one, once, foran *r* ifølge Skrivebr. wring, write (Isl. rita), wrong, wreck; sml. Td. Wort, Wolf, Wurm, Wunder, Wodan, wünschen. Med foransat og indskudt *v* sml. Ital. uovo (Lat. ovum), uopo (opus), suolo (solum), suono (sonus), suora (soror), buono (bonus), tuono (tonus), duolo (dolor); jvfr. Lat. vermis, Wurm, Orm; verbum, Wort, Ord; vis Gr. *ἴς*; vinum, *οἶνος*; vulgus, *ὄχλος*.

b. Ombytning.

§. 95. 25. I Sv. med Dialekter ombyttes *kj* med *tj*: Sv. efter Udt. kär, kärna, kinkig, kylig, kök, l. *tjær* o. s. v.; kjortlar, kjusan l. *tjortlar*, *tjusan*; i Dalsk.: kjörkja (l. *tjörtja*), Isl. kyrkja; kjyr (l. *tjyr*) Isl. kýr; kjåkji (med bortf. l) Isl. kjálki, Sv. kälke: Øgthl. hötje (Sv. öka): Vrdl. tjyng f. kyng; — og *gj*, *ggj* med *dj*, *ddj*: Dalsk.: gjärå (l. *djärå*) Isl. göra; gjirun (l. *djirun*) Td. gierig; wäggjen (l. *wäddjen*) Sv. väggen; bäggje (l. *bäddje*) Isl. beggja; Øgothl. bryddje (Sv. brygga), huddje (hugga); Færø: genta, gima, gyrða (l. *djenta* o. s. v.); borgin (l. *bordjin*). Sml. Mgoth. vaddjus Isl. veggr; Oldsx. béthja Isl. báðir (Anglsx. begen); Oldfr. *tz*, *ts*, *sz* (Isl. blødt k): tzjake Nfr. Tjavse (Sv. käke), tzilick (Td. Kelch); witsing (Viking); szereke

eller sthereke (Kirke, Anglsx. cyrice, Isl. kyrkja), szetel (Kjedel, Anglsx. cytel, Isl. ketill); Ital. *c* (ɔ: Lat. *k*) som *tsj* foran *e* og *i*: cento (centum), cibo (cibus); Oldfr. *dsz, dz, dzj* f. Isl. *gj, ggj*: sedza eller sedsza (Isl. segja), lidzja (Isl. liggja), sml. Nfr. sédden (sige), ladden (ligge); jvfr. Engl. efter Udt. gelly, gem, gip, giant. — I Nrsk. ombyttes *k* med *t* undertiden: inte, itte f. inkje, ikkje. (Hyppigere *tj* med *kj*, s. Aas. §. 90).

26. I Nrsk. vexler *t* med *d* i Efterlyden: veid, skaud, §. 98.
Bod, f. veit o. s. v.; Ndsx. *d*, Td. *t*, *tt*: stríden (streiten), ráden (rathen); Mkb. höjden (hüten); Dtm. dýden (deuten), Bád (Bote), Móder (Mutter), Wedder (Wetter); — og omvendt *d* med *t*, Nrsk.: baate, Mot, nit-i (baade, Mod, nid-i); i Oldsx. magat, f. magað (Mø); hobit (f. hobið), samt i Endelser, frems. Nut. 3 Prs. -it f. -id, og byd. M. Flt. -at f. -ad: f. Ex. látit og látat f. latid og látad; med *git* (gid) sml. Anglsx. git (dog); — med *r*: Nrsk. Mjærm, Dalsk. Mjörm,[1]) Isl. mjöðm (Hofte); Nrsk. Mark (f. Madk); sør (f. syd) Sv. söder, Isl. suðr; Øgthl. Merafta f. Midaften; især i Ndsx. Mkb. lír f. líd (leide); lær f. læd (Engl. laid, Sv. lade, lagde); *dd* med *rr* (eller *rd*): Ferrer f. Fedder (Feder), Lerrer f. Ledder (Td. Leder); harr f. hadd (hatte), hörr f. hödd (hütete); Dtm. *dd* med *rr*: Borrn f. Bodden (Boden); lerri f. leddig (ledig); ligl. nerrn (Dn. neden); merrn (sml. Sv. medan, Dn. middel-, og Td. mitten), harr s. ovfr.

27. Ombytning af *l* med *r* finder Sted i Nrsk. især efter lange § 101.
Selvlyde, f. Ex. i: Aal, stal, væl, fæl, som: *Aar* o. s. v. sml. Ndsx. Dtm. werk én f. welk én; Stikkerbejn (Stachelbeere); af *r* med *l* i Nrsk. i de Ord, der oprindelig endes paa *rð*: Gar, Or, Bord, som: *Gal* o. s. v.; i Øgthl. Gaal, Ol (ō), Bōl, Jōl (f. Gaard o. s. v.), Dagväl (dagverðr); ogsaa i: Jæl (Gjær), Malle f. Marre ɔ: Marv (Kjærnen i Sæd); vulen (f. vuren, s. om -vurn §. 332); Ndsx. Dtm. wul (wer), sikkeln f. sikkern (sichern).

28. Med *Plumm* sml. Ndsx. Dtm. Plumm, Nrsk. Ploma, Isl. §. 104.
plóma; Nrsk. Punt f. Bunt, ligl. Purre, Pyskje, Prim (Ost). Med *vītte* sml. Isl. vætt, Flt. Ejf. vætta, Nrsk. vetta, Anglsx. viht s. §. 125. — I Nrsk. vexler *p* ofte med *f* (foran *t* og *s*): djuft f. djupt, knaft, klifte, slefte, kjøfte; sml. Isl. aftr f. aptr, eftir f. eptir, aftan f. aptan; især i de germaniske Sprog er *f* herskende, sml. Jd. *døf, kjof, løf, Pif Sif, Skif* og (Angl.) *draf* med Td. taufen, kaufen, laufen, Pfeife, Seife, Schiff,

---

[1] Efter C. Säve er „*Mjörm*" den oprindelige Form, af Suskr. *marman*. Led, Ledemod, Lem, sml. Gr. *μηρος*.

treffen; Oldhjtd. skafan (skabe), Anglsx. scafan (skrabe); ligl. *Draf* og Tropfen, *Affel* og Apfel; og vexlende i Sprogene: Anglsx. scúfan (skubbe) Dat. sceáf, Td. schieben, schob; hóf, Td. hob; ýfel, Td. Uebel, Oldsx. ubil; Ndsx. Dtm. Gráf (Grab), af (ab), Arf (Erbe).

III. Den blandede Overgang.

Overgang til en Halvselvlyd.

§ 110 29. (2) Til Overgangen af *g* til *j* svarer i Nrsk. *g* — *i*, naar *g* har en blød Vokal foran sig og et *j* efter sig: Nöie f. Nögje (af Nog, Isl. nógr), löien, plöia; löile (f. lögjeleg), beien (f. bægjen af baag, Isl. bágr), Leie (f. Lægje) og leie (f. legje), seie (f. segje), ogsaa: Veien af Veg. Med *sej'* sml. den isl. Udt. af segja: seija, Sv. säga, Smaal. säja (Rimkr. seye, Ærø: seje); Vrdl. flyja, läjen, väjen (f. flyga o. s. v.); krajen (f. kragen), råjen, skōjen; Øgthl. fäjen (Isl. feginn), maj, daj, saj (f. mig o. s. v.); Færø: avlaji (Isl. öfluga Bio. sterkt); sml. Oldfr. wej, dej, Nfr. Væj, Dæj (Anglsx. veg, dæg); Oldfr. mej (Anglsx. mæg); Oldfr. nejl (Negl), slejth, Ndsx. alm. slejt (Td. schlägt); Oldfr. lay ɔ: laj (Mgoth. Td. lag), Engl. efter Udt. high, sigh, might; med *nejst* sml. Nfr. næjst; med *bejĕ*, Mgoth. bajóþs (Isl. Ejf. beggja, men Nf. báðir); jvfr. Td. Ei (Æg).

(3) Nrsk. *t* — *i*: Kjeil (f. Kjetel), beire (f. betre); Nfr. hæj (Td. hatte).

(4) I Nrsk. bliver *d* til *i* foran *r* og *l*: Jair f. Jadr f. Jadar; Leir (f. Ledr); Veir (Isl. veðr Intetk.; Ail (f. Adl, Kjærneved), Sail (f. Sadl); Vrdl. meje (Sv. midja), lajsen, vaj (Sv. ledsen, ved); Øgthl. Faje (Fader); Færø, efter Udt. loðin (l. lojin) lodden; samt efter i, í, y og ý: liður (l. lijur) et Led, o. s. v. Sml. Nfr. gláj (glad), laaj (lad, loj); Faaje (Fader), Fæjþm (Favn, Isl. faðmr); Orknøer: haray, Isl. herað. Om Mgoth. bajoþs, Isl. báðir. s. ovfr.

(6) med *ajer* sml. Nrsk. aire (f. adre, Isl. aðrir) ogsaa: andre; sml. Nfr. Tæjs (Tænder).

§. 112. 30. (2) I Isl. undrtd. *v* f. *g*: fóveti f. fógeti, eller *f* (ɔ: v) for *k* eller *g*: stúfa og stúka, Sv. stuga. I Nrsk. vokaliseres *g* til *u* efter en haard Vokal: Hau f. Hug, Flaue f. Fluga, nau, Skau f. nog, Skog, au (og) ogsaa, Tau (Tog), Trau (Trog), jau (jog); Dau f. Dag, Lau, Slau, jaue, saue f. Lag, Slag, jaga, saga; Vrdl. undrtd. kraven f. kragen, råven f. rågen, skoven f. skogen, s. Nr. 29 (2). Samme Overgang har fundet Sted i

Engl. cow, sow, bow (Isl. buga), owl (Ugle), fowl (Fugl); sml. Nrdhbl. trow (Trug), raun (Rogn), Shtl. foude (Foged); ellers er i Engelsk, som saa ofte, den oprindelige Udtale ophørt, medens Skrivningen med *w* vedblev, f. Ex. law, low, bow (Isl. bogi), flew, drew og threw, der vise hen til de jydske Former: *Low, làw* (Isl. lágr), *Bow', flöw, dröw*, Mls. *flèw, drèw*; sml. Isl. *á* f. *ag*, Oldfr. *ach*, Anglsx. *áh*: slátra (slagte); há (Oldfr. hach, hst. G. hagest; Anglsx. heáh); sá f. sag (Sv. såg, Anglsx. ge-seah, Oldfr, sach, Flt. sagon; Mgoth. sahv ell. saw); lá f. lag (Sv. låg, Anglsx. læg, Oldsx. Mgoth. lag); Anglsx. truva og Td. trauen (sml. Sv. trogen, Tlo.); heávan, Td. hauen (Isl. höggva).

(4) i Nrsk. *v* — *u*: Staue f. Stova, Haud f. Hovud, sml. Oldsx. *f* — *uu*: houuidis og hofdes; eller: *u*: houa (Isl. hufa ɔ: huva); Nrdhbl. Howth eller Houeth (Hoved, Navnet paa et Forbjerg).

Vokalisering.

31. Overgangen *i* for *j* og følgende Selvlyd finder Sted i: §. 113.
fire, Sv. fyra, Td. vier (Nrsk. fjogo, Isl. fjórir, Anglsx. feóver, Oldfr. fjuwer, Nfr. fjauer); Dn. Fiende (og Fjende), Nrsk. *Find* (Isl. fjandi, Anglsx. feond); Td. Vieh (Isl. fè, Ejf. fjár); Td. viel (Isl. fjöl-), og fiel (Isl. fèll).,

Brydning.

32. (1) *o* — *au* i Nrsk.: bauka og boka (ròde), Draug og Drog, §. 117.
Bau og Bod; i Færø. bliver *ó* til *ou* i Udtalen: ósi (Isl. óss) stórur, bjóða (l. ousi, o. s. v.); stórt, tólv, dóttir (l. stourt, o. s. v.). At denne Brydning har fundet Sted i Anglsx., vise Formerne: eóv (Oldsx. jú, Oldfr. jó), og i Dat. reóv, greóv, seóv, bleóv, cneóv, Tlf. róven, gróven, sáven, bláven, cneáven, af róvan (Isl. róa), gróvan (gróa), sávan (sá, at saa), blávan (Engl. blow ɔ: blō), cnávan (Engl. know ɔ: nō); feóver (sml. Isl. fjórir), — og den synes her at være grundet i en Bestræbelse efter at forebygge Lydgab, sml. *ὠον* — ovum, *βοος* — bovis, *αἰων* ɔ: æon — ævum. Den findes i de nuværende nedergermaniske Sprog: Ndsx. *au* (eller: *ou*), Oldsx. *o* ell. *ó* (Td. *o, u*): Mkb. tau (Oldsx. to, Td. zu); i den st. Dat. baud, laug, flaug (Oldsx. bod, log, floh); slaug, draug (Oldsx. slóg, dróg); fremdeles: daun (Oldsx. Anglsx. dón), gaut (Oldsx. Anglsx. gód); Brauder (Oldsx. bróthar, Anglsx. bróðar); ligeledes: Blaum,

Staul, Schaug, raupen (Td. Blume, Stuhl, Schuh, rufen); Hannov. graut ell. grout f. grót (grosz); Dtm. drauen (drohen), rauen (ruhen); hyppig i Nfr. *au*, Dn. *o*, *aa*: Rauz (Rose), Prauz (Praas), Baule Flt. (Dn. Bôl), Auven (Ofen, Ovn), Maunn (Mond, Maane); Td. *u*: Rau (Ruhe), de gauþe (der gute), Brauþer (Bruder), Staule Flt. (sml. Stuhl), Skaule Flt. (sml. Schule), Skauch (Schuh).

(2) Til *u* — *ow* svarer: Dalsk.: 'aus (Hus), skaur (Skur), tauna (Isl. tún), dauva (Sv. dufva); Td. *au* i: braun, Laune. — Til disse Overgange svarer aldeles Engl. *ou* i: hour (hora), our (vor), out (ud, aus); *ow* i: crown; brown, bower (sml. Bur), now (nu). Efter Skrivebr. four (fire s. ovfr.); mouldy; — row, grow, sow, blow, know (s. ovfr.). Sml. Shtl. howf f. hof, Mousa(y) f. Mósey; Nrdhbl. lawnd (Lund).

§. 118. 33. Med Brydningen *ĕ* og *e* — *ej* kan sammenlignes i Nrsk. den brede valderske og vossiske Udtale af Tvelyden *ei*: vait, Stain, braidt (Aas. §. 25) f. veit, Stein, breidt; ligl. Færø (sydl.): bajn, tvajr, lajta (Isl. bein, tveir, leita); Skn. Blk. hajst, hejst (Hest); fāj, fēj (Isl. fè, Mgoth. faihu ɔ: fehu, Fæ, Td. Vieh); Vrdl. bajn; lajr (Ler); Oldsx. *ei* (*ej*) vexlende med *e*: thei f. the; beidero f. béðero (begges); teican f. técan; Ndsx. *ej* (Oldsx. Td. *e*): alm. tejn, Oldsx. tein og ten (og: tehan, Td. zehn); steid og stéd (Td. steht); gejt (Oldsx. géd); Mkb. sejhen ell. sejgen (Oldsx. sehan); ejn (Oldsx. én), twej (Oldsx. tué); hej (Oldsx. he); dej (Oldsx. the, s. foran); dejd (Oldsx. 3 Prs. dede, Anglsx. déd); Lejm (Td. Lehm); wejnig (wenig); Dtm. wejhen (wehen); drejen (drehen), fejlen (fehlen); Bejn Flt. (Beere); Td. *ä* (*æ*), Mkb. i den st. Dat. bet. M. gejw (gäbe), lejs (läse), sejg (sähe), ejt (äsze); Dtm. mejen (mähen), nejen (nähen), sejen (sähen); Krej (Krähe); Mkb. *aj* (Td. *ä*): majhen (mähen), Krajg (Krähe). Sml. Td. ein, zwei, beide, Zeichen, Bein (Ben), klein (Isl. klèn); Reise, jvfr. Dn. Rejse (men Isl. reisa og rísa); -heit (-hed); Nfr. *æj* (Oldfr. é, Anglsx. æ, é): Hæjr (Oldfr. hér, Anglsx. hær, Haar), Bæjrig (Oldfr. bérch), Gæjs (Anglsx. gés), jvfr. Mkb. Göjs; ligl. Nfr. Sæjrk (Serk), Bæjst (Bæst, bestia), Mæjslinge (Meslinger), Andræjs (Andrês f. Andreas). — Til *i* — *ej*, i Nrsk. *ei*: dei og di, Gjeil og Gjil (Gyde), svarer Gutl. bræjda (vride, jvfr. Isl. bregða, knytte), væjkur (Isl. víkr), dræjvur (Isl. drífr); i andre Sprogarter *aj*; Dalsk.: wajna (Isl. hvína), skrajða (skride), wrajða, vride, Isl. ríða (flætte); Færø (Strömø) *uj*, efter Udt. hví, líva,

vist (l. hvuj, lujva, vujst); Nfr. *aj*: lajet (Oldfr. littich); Ndsx. Mkb. *ej*, Td. *i*: Knej (Knie), Dejw (Dieb), Bejr (Bier), vejr (vier), sej (sie), dej (die), hej (Oldsx. hi og he, s. ovfr.), i den st. Dat. rejw (rieb), slejp (schlief), stejg (stieg), fejl (fiel); glejk (glich), lejt' (liesz), snejd (schnitt). Sml. Td. reiben (rive), steigen (stige), gleiten (glide), mein (min), fein (fin); Engl. efter Udt. five (Anglsx. fif, Oldsx. fif), fire, fine, mine, bind, mild, time.

34. Med *y* — *öj* sml. Isl. s. §. 119 Anm.; Nrsk. möykje §. 119.
f. mykje; Færø (Strömø), *uj*: brujta f. brýta, lujgur f. lýgur (s. Nr. 33 om *í* — *uj*); Ndsx. Mkb. *öj*: föjlen (fühlen), höjden (hüten), möjd (müde); möjten (müssen), Föjt (Füsse), söjt (süss); Hamb. bremer Marsk: gröjn (grün); sml. Td. *eu* (ɔ: *öj*): heulen (hyle), Freud (Fryd), Feuer (Fyr), neu (ny); *y* — *ej*, Ndsx. Mkb. lejgen (lügen), frejsen (fryse); Dtm. Frejd (Fryd), lejn ell. lejen (lyne); Nfr. *æj* (Td. ü): fæjgen (fügen), spæjlen (spühlen); og *aj* (Dn. *y*): sajen (sy), naj (ny); Engl. *ej* efter Udt. by, why, dry, fly, sky. — Med *ø* — *öj* sml. Nrsk. *öy*: Höy, Öyra, löyse (f. Hø o. s. v.); Færø, Udt. af *ey* (Isl. *au* ɔ: *öj*) som *æj*: leysur (Isl. lauss, løs), neyst (Isl. naust, Nøst, Baadehus); Ndsx. Mkb. *öj*: flöjten (flöten); Hamb. brem. Marsk: schöjn (schön); Dtm. *ej*: Flejt (Flöte); strejn (strø); Td. *eu*: Heu (Hø); streuen (strø); Nfr. *æj* (f. Dn. *ø* og *ö*): Æjk (Øg), fæjr (før, tyk), tæjven (tøve); æjm (öm).

Fordobling m. m.

35. Fordobling forekommer i Sv. timma (Isl. tími), glömma §. 121.
(Isl. gleyma); Øgthl. kimma, klemte (sml. Dn. kime); om Isl. s. §. 121 Anm. — Nfr. Kille (Kile), Snytte (Snude), Fidder (Fader), Modder (Moder); skörren (skure); slippen (slibe); Ndsx. Mkb. liggen (liegen), seggen (sagen); Ledder (Td. Leder); disse (diese); hewwen f. hebben (haben); Dtm. liggen, seggen (l. lingen, sengen); Fedder (Td. Feder); Bessen (Besen); smerri (schmierig); holl (hohl); Ammer (Eimer), Plumm (Pflaume). — Omvendt: Nrsk. töma (tömme), skræma (skræmme); samt *l* og *n* for Dn. *ld* (*ll*) og *nd* (*nn*) s. Aas. §. 110; Ndsx. Mkb. stæken f. stekken (stikke, Td. stechen); sölen (sollen); kámen (kommen); Dtm. Kár (Karre); snætern (schnattern), ræteln (rasseln); Td. zählen (tælle).

Assimilation.

a. Af den förste Medlyd med den anden (§§. 125—128).

36. Til *ss* for *ks, gs* svarer Oldsx. *ss* f. *hs* (ɔ: *chs*): fuss (f. fohs, Td. Fuchs); Ndsx. *ss*, Td. *chs*, alm. Foss (d. s.), Oss (Ochs, Oxe), Flass (Flachs), Wass (Wachs, Vox), wassen (wachsen); Mkb. söss, Dtm. syss (sechs), Sysselnk (Sechsling), Byss (Büchse); sml. Ital. prossimo (Lat. proximus); Øgthl. smusslå f. smugslå (hæle). — *ll* f. *nl*: Isl. ellifu (f. einlifu, elleve); Td. Zwilling (Nfr. Tvannling). — *ss* f. *rs* Isl. fyst (f. fysst, fyrst); Færø: stösta (f. stössta, största); Nrsk. fyst, stöst; Oldsx. thust (f. thusst f. thurst, Törst); sml. Londonsk: oss f. horse; Ndsx. Dtm. Döss f. Dörst (Törst), Föss (Td. Firste), Boss og Bosst f. Borst (Brust); Wuss f. Wurst; bassen f. barsten (bersten); dwass f. dwars (tvers); for *ns*: Isl. oss (Mgoth. uns), hvess; Øgothl. has f. hass (hans); Oldsx. ús, fús, Isl. fúss (Frankisk: funs) — eller *r, n* kunne betragtes som bortfaldne. Med *etter, àtter*, sml. Nrsk. ette, atte (f. efter, aftr ell. eptir, aptr), Færø.: eftur l. ettur, aftur l. attur; i Engl. Dial. atter f. after; jvfr. Ndsx. Dtm. hett, Mkb. hatt (gehabt, Dn. havt ell. haft), Ital. sette (septem), scritto (scriptum).

b. Af den anden Medlyd med den förste.

§. 130. 37. Til *ll* og *nn* (f. Dn. *ld, nd*) svarer Isl. kalla, falla, illa; panna, annan, tunna, sunnan, hennar (hendes), kvinna, inni (inde); samt naar *ld* og *nd* gaa foran en Medlyd; *llr* f. *ldr*: ellri f. eldri; *lln* f. *ldn*: hallnir f. haldnir; *ll* (ell. *lll*) f. *ldl*: milliga f. mildliga; *nl* ell. *nnl* f. *ndl*: vanligast f. vandligast; *ns* ell. *nns* f. *nds*: annsvör f. andsvör; Vrdl. ånne (Sv. ande), bånn (Sv. band), annra f. andra, minnre f. mindre. I Ndsx. er *d* assimileret med *r, l, n*: warren (werden); Dtm. Garr (Garde), melln (melden); Mull-warp (Dn. Muld-varp); wennen (wenden), synner (sonder), anners (Td. anders); Mkb. Hund, Flt. Hunnen; Kind, Flt. Kinner (Td. Kinder). Især træffes *ll* og *nn* f. ld og nd hyppig i Nfr. Vrall (Oldfr. wrald), *Fäḷl* (Td. Feld), *Biḷl* (Bild), *Iḷl* (Dn. Ild), *Hiḷl* (Hyld), *Niḷl* (Nelde), *hyḷlen* (Oldfr. halda), skillern (skildre), óller (aldrig); *Byṇn* (Dn. Bund), *Lyṇn* (Lund), *Iṇne* (Ende), Unnerne (Anglsx. undorn), Vanning (Vindue), mannere (mindre), tvanne (tvende), tranne (trende), sönnern (Td. sondern); Td. fallen, füllen, kennen, brennen; sml. Engl. efter Skrivebr. call, fall, fill, svarende til de jydske Former: *kall* og *koll*, *fall* og *foll*, *fyll* og *fill*.

Udvidelse.

38. Med Udvidelse ved Indskydning af en Selvlyd, efter Bortfald af Slutnings-*e*, sml. Dalsk.: 'äger og 'öger (Sv. högre); Ndsx. Dtm. Kringel (Kringle), Stæwel (Stövle), Tögel (Töjle), anner (andre); Nfr. Krajngel, Tögel, Kjerrek (Kirke); Td. Stiefel, Zügel, Apfel (Æble), Hafer (Havre). Ellers indskydes Selvlyden ogsaa i Alm. imellem to Medlyde: Isl. meðal f. meðl; annarr f. anrr, annarri f. anri; Sv. fågel (Isl. fugl); især i de germaniske Sprog: Oldsx. tungal (Isl. túngl, Maane), manag eller maneg (f. mang, sml. Dn. mange), óthar (Hf. óthrum, Isl. öðrum); vexlende med de oprindelige Former: fugal og fugl; thegen og thegn (Isl. þegn, Mand, Undersaat), aram og arm (fattig), uuaram og uuarm, arabed og arbed; Anglsx. tungel, fugel, þegen, hræfen (Isl. hrafn), brægen (Engl. brain), filled (Isl. fyldr), oðer (Flt. oðre, Isl. aðrir); vocor (Isl. okr, Aager); Oldfr. monich (sml. Dn. mange s. ovfr.); minnire (mindre); other, sml. Engl. other; njúgun, Nfr. njøgen, Oldsx. nigun, Ndsx. nægen (Td. neun, Mgoth. niun); især i Nfr. Brægen (Engl. brain), Blægen (Blegn), Gágen (Isl. gagn), Stauven (Stavn); mannere (mindre), auþer, Oldfr. other (sml. Anglsx. auðer, Lat. alter); Húlem (Halm), séllev (selv), húlev (halv); Svallig (Svelg), Túlig (Talg); Spárrig, Engl. sparrow (Spurv); Harrevst, (Dtm. Harvst; Herbst); Td. Vogel, Zweifel, Wagen, Ofen, gegen (Isl. gegn). Med Jydsk Nvf. paa *-er* f. *-re*, *-el* f. *-le* sml. Td. glimmern (Isl. glíngra), hindern (Isl. hindra), zimmern, Oldhtd. zimbarón (men Anglsx. timbrian, Mgoth. timrjan, Isl. timbra); wirbeln (Isl. hvirfla), sammeln (Isl. samna, Dn. samle), taumeln, handeln o. s. v. Nfr. flággern (flagre), gaumeln (gumle). §. 135.

Forkortning og Sammentrækning.

39. At Ordet forkortes ved Bortfald af den tonelose Slutnings-Selvlyd i Nrsk. Ndsx. Nfr. o. fl., s. Nr. 10. — Et Ord sammentrækkes ved Udfald af en Selvlyd, i Nrsk. Pæng (f. Pæning), Kling (f. Klining), nærre f. nærare, Sv. re'n f. redan; Er f. Eder; i Ndsx. Dtm. Hævk (Habicht), Fór f. Fóder (Dn. Foder), Gárn (Garten), Bæn (Boden), bábn f. báben, sylbn ell. sylm (f. sylben, Td. selbst), æm f. æben (eben), hemm f. hemn (f. hebben); strejn f. strejen (streuen); Oldfr. eng f. énich (nogen), or f. other; Td. gen f. gegen; sml. Lat. glans, Gr. βαλανος; ervum (ὀροβος); magnus (ΜΕΓΑΛΟΣ); ulna (ὠλενη). — Sam- §. 141.

mentrækning af flere Ord finder Sted i Isl. af: at (at, og: ikke), ek, es (Sto.), vera (i frems. Nut. 1 og 3 Prs. Flt.): þótt (f. þó at), svát (f. svá at); verða-t (Nut. Flt. vorde ikke); gerðu-t (gjorde ikke); vilja-k (f. vilja-ek), segja-k, bera-k; þar-s (f. þar es), hvar-s (f. hvar es); eða-ro (f. ero), vèr rom (f. erom); og er vel almindelig især i Folkesprogene: Nrsk. d'æ'kje f. dæ ær ikje; va' kj' an f. var ikje han; han snakka' kj' um dæ; jvfr. Engl. I'll (I will), do'nt, can't, sha'nt f. do not o. s. v. Fremdeles: Ndsx. Dtm. wa'k (wat ik), wenn'k (wenn ik); són f. só én; dás f. dá is, dats f. dat is; især det bst. Kjo. int f. in dat; inne f. in de; achtern f. achter den, tum (tóm) f. tó dem; hyppig i Nfr. hæv'et (hæv't) ɔ: hæv dát (har det); og de persnl. Sto. som tilhængte: vall'r ɔ: vall he (vil han), kón's ɔ: kón jø (kan hun), sách'n ɔ: sách ham (saa ham), van's ɔ: van ja (ville de), van'm ɔ: van húm (naar man); sml. Oldfr. is't f. is hit, skel't f. skel hit; sá're f. sá hi, mej're f. mej hi; halde'ne f. halde hini; alsá-m f. alsá him; ligeledes Nfr. dát'r't ɔ: dát he dát (at han det), dát's't ɔ: dát jø dát (at hun det); fæjt'm'r faar ɔ: fæjt húm dirrfaar (faar man derfor); möt'm'r bāj (maa man derved); dø bast'r *önn* (du er deri); sml. Oldfr. skel're't f. skel hi hit; sá felle're't f. sá felle hi hit; mot-er f. mot ther; hver sá-r f. hver sá ther; skel ma-r umbe (skal man derom), thet-er (at der).

Omsætning.

§. 145. 40. Sml. Isl. þærll f. þræll, skýrðir f. skrýddir, þrop f. þorp, kurkur f. krukkur, ars f. rass; i Nrsk. beikst f. beiskt, te Gangs f. Gagns, Vang f. Vagn; kyrve f. kyvre (svøbe); Alv f. Avl; Kors f. Kross, kaltra f. klatra (kludre); Anglsx. þerscan, Mgoth. þriskan, Isl. þreskja; fixas, Isl. fiskar; flaxe, Isl. flaska; gærs, Isl. gras; hors, Isl. hross, Td. Ross; forst, Isl. frost; cræt, Engl. cart (Karre, Vogn, sml. Karrêt); Engl. through, sml. Oldfr. thruch (Anglsx. þurh, Td. durch); Oldfr. gers, Nfr. Gjars (Isl. gras); bernen (Nfr. brännen, Td. brennen) sml. Bernstein; Nfr. Harrevst (Engl. harvest); Ndsx. Mkb. Frucht, Td. Furcht (ogs. Frucht), Wrat, Td. Warze; dyrtejn ell. dörtejn, Td. dreizehn; Dtm. Bost f. Borst, Td. Brust; Born, Td. Brunnen; Td. bersten, Isl. bresta.

Fremmede Ord.

41. Til flere af de i §. 147 anførte svare norske Former: Krætur, spekelera, Gjenral, Vangjilje, Perkum, preika,

Spital; Studenter, Musikanter, Histori, Komedi, Materi, Famili. Sml. Isl. spital, postuli (Apostel); paktar (epactæ). Ndsx. Dtm. Konstoren (consistorium), Deklamor (declamator); Postýr (Fr. posture), Ponæs (f. Polonaise, gammeldags Kjole); Vigelín (violino); Buttel (bouteille), Eschepé (echappée, en Dans); simeléren (simuler); Artyffel (Hannov.) og Kantyffel; Parmtik og Perpentikel; kasprat (desperat); Povis (bovista); Rejmertissen (rheumatismus); Priamel (præambulum).

VI. Bogstavernes Forandringer.

1. Selvlydene.

42. Som ved §. 165 anmærket, findes Omlydene i Jydsk tilsvarende til Isl. og de skandinaviske Sprog overhovedet. I de beslægtede Sprog er Omlyden enten sjeldnere, eller af en aldeles forskjellig Karakter. I Lat. kun *a* — *e*: ago — egi, facio — feci, Gr. *α* — *ε*: *ἄγχι* — *ἐγγυς;* i Oldsx. sjelden, f. Ex. *a* — *e*: lange — leng (hr. G.), *á* — *é*: stán — stéd, desuden mangler Sproget, ligesom Oldfr., Selvlydene: *æ*, *ö* (*ø*) og *y* (s. Nr. 2, S. 85), Anglsx. mangler *ö* (*ø*), (og hine Sprog hjælpe sig da med *e*, *i*); saa at Omlydene blive i Oldfr. 1. *a* — *e*, *i*; 2. *á* — *e*; 3. *o* — *e*, og *ó* — *é*; 4. *ú* — *í*; Anglsx. 1. *a* — *æ*, *e*, *i*; 2. *á* — *æ*, *í*; 3. *o*, *eo* — *y*, og *ó* — *é* (f. *ø*); 4. *u* — *y*, og *ú* — *ý*. Ndsx. har de samme 3 Hovedklasser som Td. *a* — *ä*, *o* — *ö*, *u* — *ü*, især i Mkb., hvis Omlydning er 1. *a* — *ä*, *i*; 2. *á* — *æ*, *i*, *ej*, *y*; 3. *o* — *ö*; *au* (f. *ó*) — *öj* (f. *ø*); 4. *u* — *y*, og *ú* — *ý*; sjeldnere i Dtm. — Nfr. har vel fuldstændige Omlydsklasser: 1. *a* — *é*, *i*, *æ*, *ö*; 2. *á* (og *aa*) — *í*, *ø*; 3. *o* — *ö*, *ĕ*, og *au* f. *ó* (Flt.) — *öj* (Ent.); 4. *ú* (Flt.) — *y* (Ent.), samt *ú* — *í*; men som det sees, ere nogle af Overgangene grundforskjellige fra Isl. sml. á — í, ǿ med Isl. á — æ, og Anvendelsen i 4 Kl. er den omvendte. Engl. har undertiden *o* — *e* (Walker $\overset{2}{\text{e}}$) og *i* (W. $\overset{2}{\text{i}}$), *oo* — *ee* (*í*), *u* — *i* ($\overset{2}{\text{i}}$), *ou* — *i* ($\overset{1}{\text{i}}$), men mangler 4 Kl., og tildels 1 Kl. (sml. clear — clarity).

43. Om Aflydene henvises til Isl.; her bemærkes kun, at de §. 166.
jydske Aflyde have i Almindelighed deres tilsvarende i Isl.; ligeledes Tvelydninger: kona — kvinna, kú — kvíga; hann — hon (hún), sitja — setja, falla — fella, fara — fœra, mót með o. s. v. Sml. Lat. capio og cupio, ubi og ibi, Gr. *ἅμα* — *ὁμου;* *ἕζο(μαι)* og *ἵζω;* *παρα* og *περι*.

44. I de beslægtede Sprog kan Selvlyden ligeledes bortfalde §. 172.
af den toneløse Slutningsstavelse: Isl. sumar — sumri, ketill —

katli, höfuð — höfði; Oldsx. hobid — hobdes (ell. houuidis), fugal — fugles; tecan — tecnes; Anglsx. fugel — Flt. fuglas, vinter — Flt. vintra, bróðor(er) — Flt. bróðra; ealdor (Jarl) — Flt. ealdras, drihten (Herre) — Flt. drihtne; Oldfr. finger — Flt. fingra; háved — Ejf. háfdes, wepin — Hf. wepne.

II. Medlydene.

§. 183. 45. Med sammensatte Ords Medlydsforandringer sml. Isl. ellifu (ein-leifu), nótt-urðr (f. nóttverðr); Anglsx. áht (oht) eller avht f. aviht (noget) og náht (noht) eller navht f. nánviht (intet, af: viht, en Ting), Engl. aught, naught; Td. nicht af: ne-wicht; — Engl. lord, Anglsx. hlaf-ord (Isl. lávarðr); — med *liwal* sml. Sv. likväl; — med *Mýng* sml. Ndsx. Dtm. Misten (Misthaufen); — Kasspel f. Karkspel (Sogn); Schösstén (Skorsten); — Sv. verld, Verden, Isl. veröld, Dn. (ubst.): Verd, sml. verdslig; Oldfr. wrald, Nfr. Vrall; Ndsx. Td. Welt, Oldsx. uuerold; Engl. world, Anglsx. voruld.

§. 186. 46. I Nrsk. bortfalder ligeledes *-de* i Dat. og *-t* i Tlf.: kasta, orka, baade: kastade og kastat, o. s. v.; ogsaa i Sv. i dgl. T. -de i Dat.: kasta (f. kastade) o. s. v. Ndsx. Dtm. overalt i Dat.: dach f. dachde ell. dachte, ligl. broch, søch, mák, rør, føl, mén, hæp, øw (Td. brachte, suchte, machte, rührte, fühlte, meinte, hoffte, übte); dé f. déde (Td. that); og Kjendebogstavet tillige: Nrsk. sa, la (f. sade, lade, f. sagde, lagde), sku (skulde), ha (f. hade, havde); Ndsx. Dtm. sæ f. sæde (af: seggen), læ f. læde (af leggen). — Med *d*, Dn. *t*, i Dat. og Tlf. sml. Isl. selde, taldi, (sagði); Tlf. Hunk. seld, töld, sögð; Sv. sålde, talde, (sade); Tlf. Flk. såld, tald, sagd; Oldsx. salda, talda, sagda; gisald, gitald, gisagd; Anglsx. sealde, tealde, sæde; seald, teald, sæd; Engl. sold, told, said; Oldfr. sejde, lejde; sejd, e-lejd (Td. sagte — gesagt, zählte — gezählt o. s. v.), kun at *d* i Jydsk er stumt efter Medlyden (*sòld, tòld*); med *-ed* f. *-et* i Tlf. Isl. Hunk. kölluð o. s. v. Sv. Flk. kallad; Oldsx. gi-senkid (sænket), gi-truod og -ot, eller *-ad*, -at (troet), o. s. v.; Anglsx. (ge)-seglod (sejlet), (ge)-hatod (hadet); ligl. hýred (hørt), bærned (brændt) o. s. v. Engl. loved, begged o. s. v. Oldfr. e-makad (Td. gemacht), e-skadad (skadet); ligl. héred (hørt), léred (lært); dog at i Jydsk *d* efter Selvlyden er blødt (ð).

Om Böjningsformerne.

I. Gjerningsordene.

A. De sterke.

47. Til Omlyd i Nut. *a* og *o* — *e* svarer Isl. falla — fellr, taka — tekr, standa — stendr, halda — heldr, vaxa — vexr, koma — kemr; Færø: falla — fellur, taka — tekur o. s. v. Nrsk. standa — stend', halda — held', koma — kjem; til *a* — *æ*: Isl. slá — slær, fá — fær; *á* — *ei*: gánga — geingr; Færø *á* — *æ*: sláa — slær, fáa — fær; Nrsk. *aa* — *æ*: slaa — slær, faa — fær, ogsaa: staa — stæ(r), gaa — gjæ(r), blaasa — blæs'; Anglsx. *a* — *e*: standan — stent; *á* — *æ*: sávan — sævð, blávan — blævð, gán — gæð; Oldsx. *a* og *á* — *é*: gangan og gán — géd eller gengid (og gangid), standan og stán — stéd (og stád); slahan — slehit (og slahit); Ndsx. Mkb. *á* — *æ*: drágen — drægt, láten (lade) — læt; *á* — *e*: fangen — fengt, hangen — hengt; *á* — *ej* (f. *é*): gán — gejt, stán — stejt, slágen — slejt; Td. *a* — *ä*: schlagen — schlägt, wachsen — wächst, lassen — lässt; Oldfr. *á* — *é*: fá — féth; *o* — *e*: stonde — stenth; Ndsx. Mkb. *ó* og *o* — *ö*: lópen — löpt; hollen — hölt; *á* (Oldsx. *u*) — *y*: kámen (Oldsx. cuman) — kymt; Anglsx. *u* — *y*: cuman — cymð; Td. *o* — *ö*: kommen — kömmt; dog i de germaniske Sprog kun i 2 og 3 Prs. § 199

Förste Afdeling.

48. Förste Klasse; förste Slægt, s. §. 201 Anm. Til *sjyng'*, *syng'* svares Sv. sjunga — sang (sjeld.) — sjungen; Færø singja — sang — sungið; Mgoth. singvan — sangv — sungvans; Oldsx. Anglsx. singan — sang — gisungan, og sungen. Til *synk'*, Færø sinkja, Sv. sjunka, Mgoth. sinkvan, Oldsx. sincan; til *sank*, Sv. sjönk, svarer nærmere Mgoth. sankv, Oldsx. sanc. Til *sprang*, Sv. Nrsk. Oldsx. Anglsx. sprang (men Isl. Færø: sprakk). Til Lnb. *u* i Dat. svarer Flt. *u* i Isl. Færø Mgoth. bundum, Sv. bundo; Oldsx. Anglsx. bundon, sml. Engl. Dat. bound; Isl. Færø sprúngum, Sv. sprungo, Oldsx sprungon, Engl. sprung (og: sprang), sml. Ndsx. Mkb. binnen — bint — bund — bunnen; springen — springt — sprung — sprungen; Holl. binden Dat. bond, Tlf. gebonden; springen — sprong — gesprongen. Til Lsg. *ö*, Nrsk. *aa*: saang, Holl. zong. — (Isl. þvinga har svag Böjning: þvingaði.) § 201

— Til *komm*, Isl. Nrsk. Færø: koma, Sv. komma, Td. kommen, Holl. komen; til *kàm* Oldsv. kam, Isl. Mgoth. kvam, Oldsx. quam, Td. kam (jvfr. Nfr. Nut. 1 Prs. kam), Engl. came ligger imellem kvam eller kam og Ndsx. Dtm. kém; til *kùm* (*kòm*), Færø, Sv. Oldfr. (ogsaa Isl.) kom, Anglsx. com.

§. 202. 49. Anden Slægt. Til Lnb. Dat. *o* svarer Isl. Mgoth. Dat. Flt. *u*: drukkum og drunkum, Isl. stúngum og stungum; Holl. Dat. dronk (Tlf. dronken), Ndsx. alm. drunk (Tlf. drunken). og saaledes i de nedergerm. Sprog allerede i Ent. *o* (ell. *u*), altsaa: Holl. treffen — trof — getroffen; trekken — trok — getrokken; Ndsx. Dtm. drápen — dróp — (drápen); trekken — trok — trokken; med *draf* — *dreffer* sml. Isl. drepa — drepr, Ndsx. drápen — dröpt (Mkb.). Til *fõnimm* o. s. v. Dn. fornæmme, — nam, — nummet, svarer Isl. nema — nam — numit, sml. Oldfr. niman — nam — (nimen). Til *tesk'* o. s. v. Oldsv. þriska — þrask — þruskin, Skn. Blek. torska — tarsk — torsken, Mgoth. þriskan — þrask — þruskans; Anglsx. þerscan — þearsc — þorscen. Med *trej'* o. s. v. stemmer Isl. treð — trað — troðinn (at troða), Td. treten — trat; — med *ver* Isl. verðr, Oldfr. werth; med Dat. *vur* Ndsx. Mkb. wurr, sml. Anglsx. Dat. 2 Prs. vurde, Flt. vurdon, Isl. Flt. 3 Prs. urðu, Oldfr. wrdon; Td. Ent. wurde; med *vurn* Oldfr. wrden, Isl. vorðinn (f. orðinn), Oldsv. urþin ell. vurðen, Øgoth. vuren.

§. 203 50. Til *bær* — *bâr* — *boren* (Dn. bære — bar — baaren) svarer Isl. Færø. Nrsk. bera, Sv. bära — bar — borinn, Færø. borin, Nrsk. bore, Sv. buren; Oldsx. bera — bar — giboran; med *bôr* (f. *bâr*) sml. Isl. Flt. bárum, Færø. bórum, Nrsk. baare, boro, Sv. buro, Oldsx. bárun, Engl. bore og wore; med *boren* sml. Engl. efter Udt. borne. Til *skjær* — *skjâr* — *skjoren* (*skjaren*), Dn. skære — skar — skaaren, Isl. Færø skera — skar — skorinn og skorin, Sv. skära — skar — skuren, Nrsk. skjera — skar — skore; med *skôr* (f. *skâr*) sml. Isl. Flt. skárum, Færø skórum, Sv. skuro, Nrsk. skaare, skoro, Td. Ent. schor, Holl. schoor, Engl. shore (klippede). Til *stæl* o. s. v. Engl. steal, svarer Isl. stela — stal — stolinn, Sv. Dat. stal, Mgoth. stilan — stal — stulans, Td. stehlen — stahl — gestohlen.

§. 204. 51. Anden Klasse. Om Datidens Selvlyd s. §. 204 Anm. Til *sî*, Engl. see (ɔ: sī) svarer Oldsv. Oldfr. sía, Nfr. siën (to s.), sml. Isl. sjá og sea, Færø siggja, jvfr. Oldsx. sehan, byd. M. si; til *sòw*, Færø Flt. sógu, Oldsv. Ent. ság, Sv. såg,

Nrsk. saag, Mgoth. sahv, Oldsx. sah, Flt. ságon og sauun, Oldfr. sach, Flt. sagon, Nfr. sách, Ndsx. Mkb. og gml. Engl. sach, jvfr. Isl. sá; Engl. saw ligger imellem Oldsx. ság — eller sau — og Dn. saa; til *sit*, Engl. seen (ↄ: sin), til *sjet* Nrsk. sjet, Isl. sèt (ↄ: sjet), Oldsv. sett. Til *law* svarer Isl. lá, Flt. lágum, Færø lógum, Oldsv. Ent. lag, Sv. låg, Nrsk. laag, Mgoth. Td. Oldsx. lag, Ndsx. Mkb. lág. Til *sôd* (f. *sâd*, sml. *ôd* f. *âd*) svarer Færø Flt. sótum, Isl. sátum, Sv. sutto, Oldsx. sátun. Til *vow*, nyere Isl. vóg, Færø Flt. vógu, Holl. woog.

52. Tredie Klasse. Til Ordene af denne Klasse svarer i §. 206.
Dat. Isl. Oldsx. *ó*, Anglsx. *ó*, *eó* (*e*), Oldfr. *ó* (*é*). Til Formen *draw'*, Engl. efter Skrbr. draw, svarer Isl. draga, Mgoth. dragan; til *drej'*, som allerede i Nvf. har faaet Omlyd, Oldfr. drega; til *drejer*, Isl. dregr, Færø dregur, Nrsk. dræg, Oldsx. dregid, Oldfr. drecht; til *drôg*, Isl. Oldsx. dróg, ogs. Isl. og Færø dró, Flt. drógum, Sv. Nrsk. drog, Oldfr. dróch, Flt. drógon, jvfr. Td. trug. Til *ta*, Isl. taka, til *tej'* (jvfr. *drej'*) Mgoth. tékan, Engl. take (ↄ: tæk) ligger imellem taka og tékan; til *tów*, *tô*, Isl. tók, Mgoth. tai-tók, Engl. took (ↄ: tūk) ligger imellem tók og Jd. *tû*; til *tejen*, Isl. tekinn, Færø tikin, Nrsk. tekje, Mgoth. tékans, Engl. taken (ↄ: tæken) imellem tekinn og Dn. tagen. Til *slô*, *slâ*, Nrsk. slaa, svarer Isl. slá, Færø sláa, Ndsx. Dtm. slán, Mkb. slágen, Anglsx. sleán, Oldfr. slá; til *slær*, Nrsk. Færø slær, Isl. slær, Oldsx. slehit; til *slòw*, Nfr. slauch, svarer Sv. Oldsx. Ndsx. (Dtm.) slóg (Mkb. slaug), Isl. Færø Flt. slógum, Nrsk. slogo, Mgoth. Ent. slóh, Anglsx. slóh, Flt. slógon, Td. schlug; til *slawen*, *slan* (f. slann, f. slagn, f. slagen) Sv. slagen, Mgoth. slahans, Td. ge-schlagen, Oldsx. gi-slagan. Til *stô*, *stâ* Isl. (dgtr.) stá, Nrsk. staa (ellers: standa), Sv. stå (og: stanna), Oldsx. stán og stan (ogs. standan), Ndsx. alm. stán; til *stôr*, *stâr* Nrsk. staar, Sv. står, Oldsx. 1 Prs. stahu, Ndsx. stá; til *stær*, *stêr* Isl. stendr, Færø stendur, Nrsk. ogs. stend, Oldsx. sted, Anglsx. Oldfr. stent, Engl. stand (å); til Dat. *stô*, *stòw* (f. *stô*), *stodd*, *stòj* Isl. stóð, Mgoth. stáþ, Oldsx. Anglsx. Oldfr. stád; til *stannen*, *stajen*, *stann*, *stan* Sv. stånden, Anglsx. ge-standen, sml. Isl. saðinn (f. standinn), Færø staðin, Nrsk. stae. — Til *swær* og *sverr* svarer Isl. sverja — sver — svor — (svarinn), Færø: svörja — svör — svór — svorin, Holl. zweren — zwoor — gezwooren. Til Formen *løv* svarer Isl. hlaupa, Nut. hleypr, Nrsk. laupa (Mgoth. hlaupan); til Formen *læv* Færø leypa; til

Dat. *lof* Isl. hljóp, Sv. lopp, sml. Mgoth. hlai-hlaup. Til *lēr* (*lär*) Isl. lætr, Færø lætur, Nrsk. læte(r), Mgoth. létaþ, Anglsx. læt, Oldfr. lét, Engl. let; til Dat. *let* Nrsk. Anglsx. Engl. let, Isl. lèt, Færø, Sv. læt, lät, Oldsx. Ndsx. (Dtm.) lét, Oldfr. lit; til Tlf. *latt* Nrsk. late, Færø látið, Ndsx. alm. láten. Til *lòw* (*lô*) svarer Isl. hló, Flt. hlógum, Mgoth. lailó, Oldsx. hlóg.

Anden Afdeling.

§. 207. 53. Förste Klasse. Til *fo, fâ,* Sv. Nrsk. få, faa, svarer Isl. fá, Mgoth. fahan, Oldfr. fá, Oldsx. faan (ɔ: fa-an), Anglsx. (on)fón; til *fǣr, fēr,* Nrsk. fær (fæ), Isl. fær, Anglsx. (on) féhð, Oldfr. féth; til Tlf. *fån,* Oldsx. fången, Anglsx. (on) fangen, sml. Oldfr. (bi)fen. Til *gô, gâ,* Sv. gå, Nrsk. undrtd. gaa, Isl. (dgtr.) gá, Anglsx. Ndsx. (alm.) gán; Engl. go; til *gǣr, gêr,* Nrsk. gjæ(r), Oldsx. géð, Anglsx. gæð, Ndsx. (alm.) gejt, sml. Isl. geingr; til *gonn, gånn, gån,* Sv. gången, Ndsx. (alm.) gán, Engl. gone. Til *fèller,* Isl. fellr, Færø fellur, Td. 3 Prs. fällt; til *fīl* Isl. fèll, Oldsx. fél, Nfr. féll, Engl. fell, Holl. viel, Td. fiel; til *folt,* Oldsv. ogsaa fjol, Anglsx. feoll. Til *holl* Sv. hålla, Engl. hold, Ndsx. (Mkb.) hollen; til *hèller* Isl. heldr, Færø heldur, Anglsx. helt (sædv. hylt); til Tlf. *holt* Sv. hållit, til *hollen* Ndsx. Mkb. hollen, sml. Engl. holden (ō).

§. 215 54. Til 2 Prs. paa *-t* (s. §. 215) svarer Isl. kant, skalt, vilt, mátt, Oldsx. scalt, uuilt, maht, Anglsx. scealt, vilt, miht, Oldfr. skalt, mot, Nfr. skæt, Engl. shalt; paa *-st*: Sv. måste, Oldsx. móst, Ndsx. (Mkb.) möst, Anglsx. most, Engl. must (Td. musst), mayst (Td. magst), Isl. veizt (ɔ: veitst), Færø. veist, Oldsx. uuést, Ndsx. (Dtm.) wést, (Anglsx. vást). Til Dat. *mått, matt* Isl. mátti, Oldsx. mahta, mohta, Anglsx. meahte (og: mihte, Engl. might); til *måst* Sv. måste, Oldsx. móste, Anglsx. Oldfr. moste, Nfr. móst. Til Dat. *wisst, visst*: Færø visti, Sv. viste, Nrsk. visste, Oldsx. uuiste, Anglsx. viste, Oldfr. wiste; til Tlf. *wisst, visst* Nrsk. visst, Oldfr. (wist).

B. De svage.

§. 217. 55. Förste Klasse. Til *i* eller *j* som Bindelyd (s. §. 217 Anm.) svarer i Anglsx. *e* (*ea* ɔ: *ja*) i enkelte Ord af denne Klasse: vyrcean, þencian, þencean; de ovrige have tabt *e*, men beholdt Omlyden. (Mgoth. har Bindelyd *j*, men uden Omlyd).

56. Med *tykkes* o. s. v. sml. Isl. þykkja — þykkir — þótti — þótt, Færo tykja, Dat. tókti og tótti; jvfr. Nfr. Dat. og Tlf. tocht; Anglsx. þincean — þuhte; Engl. thougt, af: to think, ligger imellem Anglsx. þuhte af: þincean (tykkes) og þohte af: þencean (tænke), eller Nfr. tógt af: tánken (tænke). § 218.

57. Med *sell* — *sel* sml. Isl. selja — selr, Engl. Nvf. og Nut. sell. Med *tell* Isl. Oldsx. teljan, Engl. Nvf. og Nut. tell; med *toll* og *tol'* (f. *tall* og *tal'*) Engl. Dat. og Tlf. told (ɔ: tōld), ellers *a* i Dat., Isl. taldi, Oldsx. talde, Anglsx. tealde.

58. I *sej'*, sml. Engl. say, synes *j* at være beholdt (s. Nr. 55); men det er kun en Overgang af *g*: Isl. segja, Sv. säga, Oldsx, seggjan (sml. §. 221 Anm.); med *sa'*, *sæj*, *sōj* sml. Sv. sade, Anglsx. sæde, Ndsx. (Dtm.) sæ (Mkb. sæd, f. sæde); med *la'*, *lōj* (f. *lade*, *læde*) sml. Sv. lade, Anglsx. lede, Ndsx. (Dtm.) læ (f. læde). § 219.

II. Navneordene.

Talböjning.

59. Förste Klasse. Til *Mend* svarer Isl. menn, Anglsx. Engl. men (Ent. Nf. man); til *Gjīs* Anglsx. gés (Ent. gós), Engl. geese (ɔ: gīs, Ent. goose), Isl. gæss, Færo gæs; til *Mȳss* Isl. mýss og mýs, Færo, Anglsx. mýs, Ndsx. (alm.) Mýs; til Flt. *Bán* og *Bár* Sv. Flt. barn, Isl. Flt. Ejf. barna, Anglsx. bearn; til *Börn* og *Bôn* Isl. Nf. börn. § 248.

Tredie Klasse. Til de anførte Ord (§. 260) svare Isl. kú — kýr, Anglsx. cú — cý, sml. Td. Kuh — Kühe; tönn Ejf. tannar, Flt. tennr, Td. Zahn — Zähne; hönd Ejf. handar, Flt. hendr, Td. Hand — Hände.

Til *Ówn* og *Ojn'* svarer Sv. ögon, Isl. Flt. Ejf. augna, Anglsx. Nf. eágan, Oldfr. Nf. ágon, Nfr. Ugene, Td. Augen; Mgoth. augóna; eller *n'* er det best. Kjo.: Isl. augun (s. N. M. Petersen Sprogh. I.). § 264

III. Kjendeordet.

60. Det isl. foransatte Kjo. hinn, hin, hit o. s. v. er gaaet af Brug allerede i ældr. Dn., og *den*, *de*, *di*, ældr. Dn. thæn, thæt, the, Dn. den, det, de, er egenlig det paapeg. Sto. Isl. Ent. Gf. Hank. þann, Intetk. þat, Flt. Gf. Hank. þá, brugt paa samme Maade som i de germaniske Sprog og ubetonet. § 277

IV. Tillægsordene.

A. Kjöns- og Palböjning.

61. I Forbindelserne: *en grimme Jèn* o. s. v. (§. 285 Anm.) er *-e* enten en Levning af Isl. Hank. *-r*, Færø *-ur*, sml. Nrsk. s t o r ' e (Berg. Krist.sand), r i k'u (Hardang. Voss: han æ rik'u) s. Aas. 244 Anm.; eller det er en Germanisme (Td. Hank. *-er*, Hunk. *-e*). Naar et *e* eller *i* tilföjes i bst. Flt., stemmer dette med Isl. s. §. 285 Anm., men ogsaa med den ældre Nrdhbl. Sprogart (s. Rask Anglsx. Sprl. S. 132), og med Oldfr. (s. Samme Fris. Sprl. Fort. S. 12, *-a* f. *-an*; sml. Nfr. *-e* (for -en?): d a g r ó t t e de store, d a g a u þ e de gode.

B. Gradböjning.

§. 289. 62. Til *möj* svarer Isl. m j ö k eller m j ö g (Bio.), sml. Engl. m u c h, Sv. m y c k e t; til *mögl, möjl* Isl. Færø m i k i l l og m i k i l, Mgoth. m i k i l s, Anglsx. m y c e l (stor); til *mįr', mer'* Sv. m e r a, Isl. Færø m e i r i, Nrsk. m e i r; Oldsx. m é r a, Anglsx. m á r e (större); Oldfr. m á r r e (mere), Ndsx. Dtm. m é r, Mkb. m í r; Td. m e h r, Engl. m o r e, Nfr. m ö r r; til *mjest* Isl. m e s t r, Færø m e s t u r, Sv. Nrsk. m e s t, Mgoth m a i s t s, Oldsx. m é s t, Anglsx. m æ s t, Engl. m o s t, Nfr. m a s t. Til *bet* (mere, flere) svarer Isl. b e t r i (bedre), som Bio. b e t r, Oldsx. b e t, b a t, Anglsx. b e t. Om *bĭtte, vĭtte* s. §. 125; til *lille* svarer Isl. l i t i l l, Mgoth. l í t i l s, Oldsx. l u t i l, Anglsx. l y t e l, Ndsx. (Dtm.) l y t t, l y t t j, Oldfr. l i t t i c h, Nfr. l a j e t; til *minner* Isl. ogs. m i n n r (miðr), Nrsk. Sv. m i n d r e, Oldfr. m i n r e og m i n n i r e, Nfr. m a n n e r e, Mgoth. m i n n i z a, Td. (minder); til *minst* Isl. m i n n s t r, Færø m i n s t u r, Nrsk. Sv. m i n s t, Mgoth. m i n n e s t s, Td. (mindest), Oldsx. Oldfr. m i n n i s t, Nfr. m a n s t (Roden: min, sml. Lat. min-or, minimus). Til *gammel* Isl. g a m a l l, Oldsx. g a m a l; til *eller* Sv. ä l d r e, Nrsk. e l d r e, Isl. e l l r i, Færø e l d r i; Nfr. á l l e r e (Anglsx. yldre); til *elst* (*ellst*) Nrsk. e l s t, Sv. ä l d s t, Isl. e l l s t r, Færø e l s t u r, Nfr. á l l s t. Til *gôj* Isl. g ó ð r, Oldsx. Anglsx. g ó d; med *bejer* sml. Nrsk. b e i r e, Nfr. b æ þ e r e, Oldsx. b e t e r a, Anglsx. Oldfr. b e t e r e, Engl. b e t t e r; med *bejst* og *best* Sv. b ä s t, Nrsk. Engl. Oldsx. b e s t, Isl. b e z t r, Færo b e s t u r. — Til *war', vær, verr* Isl. Færø v e r r i, Sv. v ä r r e, Skn. v a r r e, Nrdhbl. w a r (w a r a n d w a r, værre og værre), Nrsk. v æ r r, Oldfr. w e r r e; til Formen *vest* Isl. v e r s t r, Færø v e r s t u r, v e s t u r, Sv. v ä r s t, Skn. v a r s t, Nrsk. v æ s t (v e s t), Mgoth. v a i r s t s. Til *manne*

Sv. många, Færø mangir, Nrsk. mangi, Engl. many, Mgoth. managai (s. §. 84).

63. Med *fòrre* (som er foran) sml. Isl. Færø fyrri (af: for, fyrir, Færø: fyri), Anglsx. furþre (af: forþ), Oldfr. further (Bio., af: furth). Til *inner* Isl. innra, Anglsx. innere, Engl. inner. Til *nær, nerr* Isl. nærr, Færø nærri, Nrsk. nærre, Td. näher; til *näst, nejst* Isl. næstr, Færø næstur, Sv. näst, Oldfr. nest, Engl. next, Td. nächst. Til *nejer* Isl. neðri, Sv. nedre, Anglsx. niþere. Til *føsst* Isl. fysstr, fyst s. Nr. 36, Færø fyrstur, Sv. först, Engl. first, sml. πρωτος (primus). Til *sist* Isl. síðastr, Færø siðstur, sml. ὑστατος. Med *fjärmer* sml. Isl. fjærmeir, Sv. fjermare, Engl. former. §. 291

V. Stedordene.

64. De personlige. Om *ĕ* og *a* bemærkes, at *e*-Lyden findes foruden i Isl. ek, eg, og ældr. Dn. æc (s. §. 293 Anm.), i Færø eg, Dn. jeg (*jĕj*), Øsprogene: jĕ, je; Nrsk. eg, je, sml. ἐγω og ego (eg-o), Fr. je; *a*-Lyden foruden i Isl. (digtr.) ak,[1]) og ældr. Dn. ac (s. anf. St.), i Kbhvn. jaj, Sv. jag; sml. Russ. ja, og Snskr. ah-am. Med *mĕ, dĕ* sml. Nrsk. mæ, dæ, sæ, de, jvfr. Anglsx. Nfr. me, þe, de, Engl. me, thee (mī, thī), με og Lat. me, σε (Æol. Dor. τε) og Lat. te. Til *vi, wi,* Nrsk. Sv. vi, svarer Isl. Tot. við, Oldsx. Flt. uui, Oldfr. wi, Ndsx. (alm.) wi (ɔ: vi), Holl. wij (ɔ: vej); med *wc* sml. Anglsx. Nfr. ve; Engl. we (ɔ: wi) ligger imellem Oldsx. uui og Anglsx. ve. Til *I* Sv. og Oldfr. i, Oldsx. gi, Ndsx. (Mkb.) ji, Holl. gij (ɔ: gej), Engl. ye (ɔ: jī) ligger imellem Ndsx. ji og Anglsx. ge. §. 293

65. Spørgende. Til *hvèm* svarer Isl. Hf. hveim, Sv. hvem, Mgoth. hvamma, Oldsx. huem, Anglsx. hvám, hvæm, Td. wem, Oldfr. hwam, Nfr. húm; til *hven* Isl. Gf. hvern, Mgoth. hvana, Oldsx. huena (-*e*), Anglsx. hvæne, Oldfr. hwene, Ndsx. (Mkb.) wæn, Td. wen; til *hwiss* Isl. hvess, Mgoth. hvis, Oldsx. hues. Til *hwikken,* Engl. efter Skrb. which, Isl. Gf. Hank. hvílíkan, Oldsx. huiliken (sml. Ejf. huikes f. huikkes f. huilkes), Ndsx. (Mkb.) Gf. wekken, Anglsx. hvylcne, Td. welchen, Nfr. Nf. hokken, hokk. §. 302.

66. Ubestemte. Til *der* svarer Isl. þar, Nfr. dirr; til *Jìn, Jèn* Isl. einn, ein, Engl. one; til *sumt* Isl. Færø sumt, Sv. somt, Mgoth. sumata (el. sum); med Flt. *anner* sml. Isl. Intetk. § 303.

[1]) s. Egilss. Lex. poet. linqvæ septentr.

Flt. önnur og Ejf. annara, Færø Intetk. Nf. onnur, Sv. andra, Oldsx. andar; til *begi* Isl. Færø Ejf. beggja, Anglsx. bega; til *bejĕ* Isl. Færø Intetk. Nf. bæði, Mgoth. bajóþs, Oldsx. Hank. Hunk. béðja ell. béðje ell. béðe, Oldfr. béthe; til *baaj* og *boe* Isl. Gf. báða, Sv. både, Engl. both; til *ol, olt, oll* Isl. allr, allt, Flt. Gf. alla, sml. Anglsx. eall, Flt. ealle, Engl. all (ɔ: *aal*); jvfr. ὁλος.

VI. Talordene.

§ 304. 67. Til *jèŋ, jèn, jitt* svarer Isl. einn, ein, eitt, Mgoth. ains, aina, ainata (ell. ain); til Alkj. *jèn* Oldsx. Oldfr. én, Anglsx. án, der ere uböjelige i Nvf., sml. Engl. one; til *tòw* Nrsk. tvaug, Nfr. tug, sml. Isl. Intetk. tvau; til *tu* Sk. Bl. tu, Nrsk. tvu; til *trèj* Sk. Bl. trāj, Td. Ndsx. (Mkb.) drei, sml. Nrsk. tryg, Isl. Færø Ejf. þriggja, triggja; til *trê* Nrsk. Sv. tre, Oldsx. thré, Ndsx. (Dtm.) dré, Engl. three ligger imellem tre og Nrsk. tri, Isl. Hank. þrír; til *try* svarer Sk. Bl. Nrsk. try, Færø trý, Isl. þrjú; til *fir'* Sv. fyra (f. fjura), Mgoth. fidvor, Td. vier; til *fim* Isl. Færø fimm; til *sejs* Sk. Bl. sejs, sajs, Isl. Færø, Lat. sex, Gr. ἕξ (ɔ: sex), Mgoth. saihs (ɔ: sehs). — Af Ordenstallene stemmer *føst* med Isl. fyrsti, Oldsx. furisto, sml. Engl. first; til *aan, ān, annen* svarer Isl. Færø Gf. annan, Oldsx. anderna (ogs. oðerna); til *triddi* Isl. þriði, Færø triði, Oldfr. thredde (Anglsx. þrydde), Mgoth. þridja. Til Endelsen *-ent, -end* i *sywent* o. s. v. svarer Isl. -ndi, -undi, Oldsx. -undo (ogs. -odo), Oldfr. -unde; til *-ent* i *tröttent* o. s. v. Isl. -ándi, Færø -andi, Oldfr. -inde; Angl. *-ens* synes, ligesom Engl. -eenth at staa paa Overgangen imellem Isl. -ándi (Dn. -ende) og Anglsx. -oðe.

VII. Biordene.

§ 309 68. Til Formen *bet,* der findes i flere sydlige Sprogarter (Angl. Als) som höjere Grad af *vel,* og i Betydningen »mere, bedre,« svarer Isl. betr (sml. batna, blive bedre, og Dn. batte, forslaa) samt Oldsx. bat, bet (mere og bedre), Anglsx. bet f. betor, bedre; med *minn* sml. Isl. minnr, Oldfr. min, Nfr. Silt: men; med *gjenst* Engl. againt (Fho.).

Orddannelseslæren.

Om Orddannelsens Forhold til de beslægtede Sprog, se »den jydske Sproglære« Afsnittet om Orddannelseslæren.

Ordföjningslæren.

69. Til Navneordene. Omskrivning af Ejf. med et Sto. er almindelig i Nrsk.: Grannen sin Hest; Bonn'a sine Bøk'er; og i Ndsx. Dtm. Nf. med Sto.: de Møller sin Sæn (Sön), de Farwer sin Hus; og fraskilt: Peter Kunrad sin; de Móder ær Bróder, Gréten ær Váder (ogsaa: in Náwers Hýsen s. Kl. Groth: Verselln. 1855, S. 44; og digt. de Kæthners Sæn, smstds. S. 83); Mkb. Gf. med Sto. den Mann sín Hús; Mander ér Kléd; ligl. wæn sín (ↄ: hvis); Nfr. Silt: de Skepper sin Vyf (Skipperens Kone); Könning Bröns sin o. s. v. (men i Rísum Mór har Ejf. altid Böjningsend. *-s* ligesom i Dansk). § 356.

70. Til Stedordene. Med Brugen af *sin* f. *hans* sml. Nrsk.: han sa', at Hesten sin va den yngste; hertil svarer Ndsx. Oldfr. sín, der baade er Ejf. Ent. Hank. og tillige Ejesto. til 3 Prs.: Dtm. he sæ: sín Móder wér en arme Wætfrú; Oldfr. alsá'm sín ásega déme (som hans A-sega tildömmer ham). § 372.

71. Til Ordstillingen. Med Angl. dær kömmer de hi *fræ* o. s. v. sml. Gml. Dn. ther haffde wij lang handel om (s. N. M. Petersens Sproghst. I. S. 252); Isl. taka menn þar storfè eptir; varo þar ok timbrveggr um. Ndsx. dár sturv he gliks ná; Nfr. dirr styrv he strágs éfter (derefter, om en Tidsfølge), ogsaa: dár ná og dirr éfter; fremdeles: Ndsx. Dtm. dár øv he sik in (deri øvede han sig); dár gev he nich um (derom brød han sig ikke); dár har he weni bi to dón, áwer væl bi to denken (derved havde han lidt at gjöre, men meget at tænke); dat kém der nich op an (det kom ikke an derpaa); Nfr. dirr as nint baj to dúgen (derved er intet at gjöre); dirr lét ham nint báj *dyŋn* (derved lader sig intet gjöre); dirr balet (gjor) nán *Ilyŋn* éfter; de *Haŋst*, dirr 'e Hæver bést fortinet, fajt 'r manst auf (faar mindst deraf). § 390.

De skandinaviske Sprog.

Om Bogstavernes Udtale.

Selvlyde og Medlyde.

§. 18. Anm. 72. De gamle Tvelyde ombyttes i Isl. med enkelte: *ey* med *y*, *ö*, *e*; *ei* med *e* og især *í*; œ med ý, f. Ex. yxn, öxn, exn og eyxn; örugr og eyrugr, erindi og eyrendi; þerra f. þeirra, þema f. þeima; níta f. neita, mín f. mein, svít f. sveit; ýskja f. œskja, ýrinn f. œrinn. Af Selvlydene kunne *i*, *o*, *u*, *y* være korte ogsaa i Nrsk. f. Ex. i: kvitt, Vidd; Sott, rodd; butt, budde; nytt, flydde o. s. v.

§. 33. 73. Den bløde Lyd af et enkelt *g* efter en Selvlyd stemmer overens med Isl. ældr. Dn. (*gh*) og Talesproget. Til den haarde Udtale af *g* (*gg*) i: *Ek* (Æg) o. s. v. svarer Isl. *gg* i: egg, veggr, skegg.

Om Afstamningen.

I. Selvlyds-Overgang.

Ombytning.

§. 75. 74. *a* ombyttes med *a*: Øgthl. Aljer (Aalegjer). Overgangen kan sædvanlig henføres til Isl. *a*, i: hand(ar), vakinn, eller *á*, Dn. *aa*, i: árla (aarle), ráð (Raad). — *ŏ* med *ø* (*ö*?) i: Vrdl. øpp (op), høppe (hoppe). — *u* med *o*, undrt. Øgthl. gōl (gul), loka (luge).

§. 78. 75. Til *æ* — *ĕ* svarer Isl. *e*, i: egg, veggr, skegg, nef (Æg, Væg, Skjæg, Næb). — *ĕ* ombyttes med *o* og *ö* i Nrsk.:

hjolpa (f. hjelpa), Mjolk, Olv, og hjölpa, Bjölla (= Bjella), Isl. ĕ med ö: öðli f. eðli, tröðr f. treðr, söfr f. sefr, hölgi f. helgi; med *Vöw* sml. Nrsk. Vøv (Isl. vefr); med *dōm* (dem) sml. Øgthl. dōm. — *e* med *a*, Vrdl. foran *j* (f. *d*): lajsen (Sv. ledsen), vaj (vêd); med *ø*: Sv. snö (Sne). — *ĭ* med *æ*: Sv. säker (sikker). — *i* med *e*: Nrsk. Kve (f. Kvi, Isl. kví), tre (f. tri); teden (tiden, tøet); med *ĕ*: Isl. segja, eldr, kelda (Kjær, sml. Kilde), Nrsk. segja, Eld, Kjelda (Brönd); Sv. säga (ɔ: seja), eld, källa (Kilde); med *æ*: Nrsk. Bæk (f. Bik), kvæk, væta; med *ў*: Isl. skyn (f. skin); med *y*: Isl. stýfr (stiv); lýf (f. líf); skŷra (f. skira).

76. *ö* med *y*: Øgthl. byssa, myssa (Sv. bössa, mössa); § 81. med *u*: Isl. fjugura f. fjögra, hufdingi f. höfdingi; *ø* med *u*: i Nrsk. Jutul (f. Jøtel, Isl. jötunn), slug (f. sløg, Isl. slœgr); med *œ*, Isl. œ med æ: fræ og frœ; sær, Sv. sjö (Sø); Nrsk. Fræ og Frø, ær og or (Isl. yðr); *y* med *u*, sml. Isl. skuggi, Sv. skugga.

II. Medlyds-Overgang.

A. Bortfald.

77. I Efterlyden bortfalder *g* (§. 84) i Isl. af *rgt*: mart f. margt, og af *rgn*: morn f. morgn f. morgin ell. morgun; ligeledes i Nrsk. imellem *r*, *l*, og en anden Medlyd: syrde f. syrgde, fylde f. fylgde. — *t* (§. 87) bortfalder i Nrsk. efter en Selvlyd, i: a (at) og af Endelsen -at s. Aas. §. 81. — *r* (§. 90) bortfalder i Nrsk. foran *n*, i: Baan (Barn), Gaan (Garn); Øgthl. flån f. flarn (Bark); med *Taning* sml. Isl. teníngr. — *l* i Nrsk. ska, te, ve (f. skal, til, vil), Vrdl. sa f. skal. — Med Bortfald af *n* (§. 92) i *Basel* sml. Nrsk. Barsøl. — *v* (§. 94) bortfalder i Isl. i Forlyden: orir f. vorir, oro f. voru (váru); sædvanlig med Forandring af Selvlyden: nàtturðr f. náttverðr, dögurðr f. dagverðr, öndurðr f. öndverðr; sult og svelta, tysvar og tvisvar, syptir og sviptir, hyrfa f. hverfa, söfn f. syfn f. svefn, sýkva f. svíkva (svíkja), ykkva f. víkva (víkja), kýkr f. kvíkr; i Efterlyden (*twil'*) sml. tvíla (tvivle, Td. zweifeln) s. S. 47, Not. 2. I Nrsk. i Forlyden foran *o* og *u*: ondt f. vondt, Uku f. Vika, Kode f. Kvoda (Harpix), to f. tvo, Sulu f. Svola, Turu f. Tvor (Isal. þvara); efter *h*: haa, hor, holva (= kva, kvar, kvolve); i Efterlyden efter *r* og *l*: tar f. tarv (behover), sjöl f. sjölv; ha f. hava, gje f. gjiva.

B. Ombytning.

78. *k* og *g* (§. 95) vexle i Isl. i Efterlyden: eg, mig, þig, sig, mjög f. ek, mik, sik, mjök. — *hj* med *sj* i Nrsk. Sjærne f. Hjerne, Sjell f. Hjell (Hylde), isjaa f. hjaa, Isl. hjá. — (*sl* med *tl* i det sydvestlige Norge: Kvitl f. Kvisl, Kløft, vetle f. vesle, Isl. vesall.) — *l* med *n* (§. 101): Nrsk. Nykjel f. Lykjel. — Med *br* f. *vr* sml. Gutlandsk bræjda[1]) (vride).

III. Den blandede Overgang.

Overgang til en Halvselvlyd, Assimilation.

79. *k* — *j* (§. 111, 1) sml. Sk. Bl. sejs, sajs (f. seks). — Att *tt* er en skandinavisk Overgang for germ. *gt*, *cht* er allerede antydet §. 125; sml. endnu Nrsk. totte, Ætt, Trætt (f. tokte, Ægt, Trægt) og Afledninger: Draatt (af draga), sml. Dn. Dræt, fretta (af frega) Dn. fritte; smatta af smaka (smage); Øgthl. nått f. någt. (Jvfr. Ital. otto Lat. octo, detto Lat. dictum). Samme Forhold ved *kk* (§. 127) for germ. *nk*, sml. Isl. hvor ogsaa ofte *kk* staar for Dn. *nk* eller *ng*: bekkr (Bænk), ekkja (Enke), akkeri (Anker), brekka (Brink), hèkk (hang); sökkva (synke), dökkr (dunkel); Nrsk. Bekk (Bænk), Ekkja, Akkjer; sprekka (springe, sml. sprække), fakka (fange), ikkje f. inkje (ældr. Dn. ænctæ f. entke), Rukka (Rynke); Færø: brekka, dökkr, rukka (s. ovfr.); Øgthl. flakka (f. flanka, sml. Dn. flakke). I Ndsx. undtagelsesvis: Mkb. Dtm. sakken (sinken), Dtm. sakk (f. sank, Nvf. sinken). — *ll* (udt. dl) f. *rl* (§. 126) i Isl. jall, kall, valla (udt. jadl o. s. v.) f. jarl, karl, varla; Nrsk. mulla f. murla, lilla f. lirla; *tt* f. *dt* (§. 126): Isl. gott (Dn. godt, udt. *gott*); f. *nt*, Isl. vöttr (Vante), möttull (Mantel), satt (f. sant f. sannt), mitt, þitt, sitt, eitt, hitt (f. mint o. s. v.), batt f. bant f. band, af binda), vatt (f. vant f. vand, af vinda); Nrsk. satt, hitt (s. ovfr.), Vetter Isl. vetr (Vinter), Vött (s. ovfr.); ligl. batt, vatt, i Nvf. bitte (f. binde) og vitte (f. vinde); Færø: vöttur, möttul, satt, vetur f. vettur (s. ovfr.), sml. Td. Wetter og Winter; *ss* (§. 127) f. *ds*, *ts*: Øgthl. väss f. väds (væddes), Vrdl. goss f. gods, plass f. plats (Plads); *nn* (§. 127) f. *rn*: Nrsk. Bjönn (Isl. björn); søndenfjeldsk: Kinna (Isl. kirna), Kjenne (f. Kjerne, Isl. kjarni), Skjenne (f. Stjerna, Isl. stjarna), gjenne (f. gjerne, Isl. gjarna), onna (Isl. orna). Med Nsm. *Tanni* sml. Nrsk. Tonning.

---

[1]) besl. med Isl. bregða = riða (knytte) og Anglsx. bredan (flette).

IV. Bogstavernes Forandringer.

80. I Isl. föjes *-r* i frems. Nut. (§. 185) umiddelbart ogsaa til Stammens Medlyd i de sterke Gjo. og i förste Klasse af de svage: liggr, slítr, stendr; fær, sèr, og telr, vekr, temr; i Nrsk. kun til Stammens Selvlyd: bur (bor), spaar o. s. v. — t (ell. *ð* f. *t*) i Endelsen (§. 186) skifter i ældr. Isl. med *r*: þèr skilaðir(t), þèr sýnir(t), hvar f. hvað, f. hvat, o. s. v.

81. I Nrsk. bortfalder *r* i Nut. af de svage Gjo. 2 og 3 Kl. §. 187 ved Stammer paa en Medlyd: tøme(r), vise(r), lære(r), kasta(r), og 188. kalla(r), og i nogle af 1ste Klasse: vekkje(r) vækker, tegje(r) tier, segje(r) siger, o. fl. I Isl. bortfalder *-r* (Dn. *-er*) ved Stammer paa *s*, *r* og *n*: hann les, blær, rís, eys, frýs; fer, sver; skín, og i Skindbøgerne efter *nn* i: renn og brenn f. rennr og brennr; samt efter *l*: hyl (f. hylr), skil (f. skilr), eller assimileres: stell f. stelr, sell f. selr; og i Nrsk. bortfalder *-er* i de sterke finn (f. finner, finder), syng, et (æder), ligg o. s. v. samt i de fleste af de svage 1ste Kl. tel, hev, legg o. s. v. — eller finn'e o. s. fr. — i Færø *-ur* efter *r*: ber (f. berur), sker (f. skerur) o. s. v.; i Sv. *-er* efter *r* og *l*: bär, skär, far (f. bärer o. s. v.), og stjäl, gal, mal (f. stjäler o. s. v.). — Af Tlf. paa *-en* bortfalder *n* i Nrsk. funne (f. funnen ell. funnet), bore, kome, tekje; sml. Bortfald af *t*, s. Nr. 46.

Böjningsformerne.

I. Gjerningsordene. (s. §. 196 Anm.)

A. De sterke.

Förste Afdeling.

82. Förste Klasse; förste Slægt. Til *sakk* svarer Færø sakk § 201. og sökk, Isl. sökk (sml. Ndsx. Dtm. sakk, Nr. 78); til *sokken'* Isl. Færø sokkinn, sokkin. Til *sloppen* Isl. Færø sloppinn -n, Nrsk. sloppe.

83. Anden Klasse. Til *sow' — söwer — sòw — sòwet* (*savve*) §. 204 svarer Nrsk. sova — söv — sov — sove, Sv. sofva — sov og 205. — sofvit, Færø Dat. Flt. svóvu (Ent. svav), Tlf. sovið. —

Til *vær* o. s. v. gjenfindes tilsvarende Former i Nrsk. vera — æ — va — vore. Dette Gjerningsord er i sine Former aldeles skandinavisk og slutter sig ligesom i Dansk og fl. beslægtede til (nyere) Isl. og Færø: vera — er — var — verit, ældre Dn. væræ — ær — var — væræt, Sv. vara — är — var — varit. Særkjendet er, at der, hvor de skandinaviske Sprog i de anførte Former nu have *r* til Kjendebogstav, have de germaniske i Almindelighed *s*[1]); kun Anglsx. har i 2 Prs. Nut. *r* f. *s*: eart. — Til Sammenligning med de germaniske Sprog kan tjene:

	Nvf.	frms. Nut. 3 Prs.	frms. Dat. 3 Prs.	Fort. Tlf.	byd. M.
Mgoth.	visan	ist	vas	(visans)	—
Oldsx.	uuesan	is	uuas	gi-uuesan	uuis
Anglsx.	vesan	is (ys)	væs	ge-vesan	ves
Oldfr.	wesa	is	was	wesen	—
Ndsx. (Mkb.)	wæsen	is	was	wæst	wæs
Nfr.	vésen	as	vás	væn (f. væsen)	vés (véz)

jvfr. Engl. (be) — is — was — (been), hvilket henter sine Former fra to forskjellige Ord i Anglsx. vesan og beón; og Nut. 1 Prs. am, 2 Prs. art svare baade til Anglsx. eom, eart, og til Isl. em, ert.[2]) — Med Angl. 2 Prs. *esto* (ɔ: *est do*) sml. Isl. ertu (ɔ: ert þu).

§. 206. 84. Tredie Klasse. Til Dat. *slô* svarer Isl. Færø, Nrsk. Ent. sló, slo. — Til *ag'* — *egger* — *ôg* svarer Isl. aka — ekr — ók, Færø: aka — ekur — ók, Nrsk. aka — æk — ok.

---

[1]) hvilket og har været Kjendebogstav i Oldisl.: est (deraf Angl. *est*, *esto*), es, vas. [2]) De forskjellige Former af dette Gjo. udledes almindelig af flere Rødder eller Stammer (s. Grimm: Deutsche Grammatik; Munch: Gotisk Formlære), medens de dog alle (paa Ordet beó i Anglsx. nær, sml. Oldsx. bjum og jvfr. Lat. fio, og fui af ældr. Lat. fuo, Gr. φυω) baade i de trakiske og de gothiske Sprog lade sig naturlig udlede af en eneste Rod, nl. i Sanskrit: as, Nut. 3 Prs. as-ti, heraf ἐσ-τι, es-t, is-t, is, as, *er*; Dat. 3 Prs. a-as-it, heraf v-as, v-ás, v-æs, (Engl.) w-as Flt. w-er-e, *v-ar*; sml. Nvf. es-se, v-is-an, uu-es-an, v-er-a. *v-ær-e*. Fremdeles, med Hensyn til de Former, som ikke forekomme i nyere Dansk: Nut. 1 Prs. Snskr. as-mi, deraf (Dor.) ἐσ-μι, s-u-m, Mgoth. i-m, Anglsx. eo-m, Isl. e-m, Engl. a-m: 2 Prs. Snskr. as-i (f. as-si), deraf εἰς (ɔ: is) ep. ἐσ-σι. Lat es, Mgoth. is, Isl. es-t, er-t, Anglsx. ear-t; Engl. ar-t. Til Fremt. Snskr. s-ya-mi, s-ya-si o. s. v. svarer bet. Nut. Lat. s-i-m, s-i-s, Mgoth. s-ij-au, s-ij-ais, Oldsx. s-í, s-í-s, Anglsx. s-ý (s-eó, s-ig), Isl. s-è, s-è-r o. s. v., ældr. Dn. s-e (J. L. I.) — idet den samme Rod as gjentager sig i alle Formerne, snart med, snart uden Grundlyd, eller med Forslaget *v*, Gr. (ʽ), medens Kjendebogstavet, i de skandinaviske Sprog overgaaet til *r*, alm. vedbliver: saa at dette Ord, med dets vexlende Former, er ligesom et Knudepunkt, hvori de indogermaniske Sprog samle sig, og som et fælles Mærke paa deres indbyrdes Slægtskab. (Se Ann. f. nord. Oldk. 1858. S. 11. flgg.) — Til *beó* o. s. v. svarer en anden Rod i Sanskr. nl. bú.

Anden Afdeling.

85. Förste Klasse. Til *fekk* svarer Nrsk. fekk, Isl. fèkk; til *fikk* Sv. fick; til *fott, fått* Sv. fått, Nrsk. ogsaa: faat. Til *gjekk* Nrsk. gjekk, Isl. gekk (ɔ: gjekk); til *gikk* Dalsk gjikk (ɔ: djikk); til *gångend* Sv. gångande. Med *fŷl* sml. Sv. föll (jvfr. Anglsx. Nut. fylð); med *falt* Isl. ogsaa: felt (s. Egilss. lex. poët.). §. 207.

86. Tredie Klasse; anden Slægt. Til *flöw, flèw,* sml. Engl. efter Skrivebr. flew, svarer Sv. flög, Isl. flaugh. Til *griv'* (og *grif'*) — *grêv* svarer Isl. (Færø efter Skrvbr.) grípa — greip, Nrsk. gripa, greip, Sv. gripa — grep. §. 212.

B. De svage.

87. a. Förste Klasse. Til *gjør, gjer* — *gjor'* — *gjôr* svarer Nrsk. gjöraa, alm. gjera — gjorde (gjore) — gjort, Sv. göra — gjorde — gjord, Færø: gera (— gjördi — gjört), Isl. göra (— görði — gört) ell. gera (gerði — gert); til *gjør* (kort) og *gjer* svarer Sv. gör, Færø ger (Isl. göri og geri). Til *hør* — *hor'* Nrsk. höyra — haurde (haure); til *kjør* — *kjor'* Nrsk. kjöyra — kjaurde (kjaure); til *smør* — *smur'* Isl. Færø: smyrja — smurði — smurt. — Til *si'* — *siër* svarer Færø: siga — sigur (síir). §. 220 og 221.

b. Anden Klasse. Med *dd* i Dat. ved Stammer paa *d* (*ð*) sml. Isl. gladdi, reiddi, leidde. — Med Fordobling af Endelsens Medlyd i 2 Kl. ved Stammer paa en Selvlyd sml. Sv. flå — flådde, spå — spådde, så — sådde, jvfr. bo — bodde o. s. v. §. 231.

II. Navneordene.

A. De sterke.

88. Anden Klasse. Til Flt. *Engi, Sengi* svarer Isl. *-ja* i: Nf. eingjar, sængjar, Ejf. eingja, sængja. §. 254.

89. Tredie Klasse. Til Flt.-endelsen *-er* (§. 256. 257 a) svarer Isl. Hank. Hunk. *-ar, -ir* Hunk. *-r,* f. Ex. Hunk. tiðar, sakir, kinnr, Hank. gestar, staðir, men Oldsx. Hank. *-os, -as,* Anglsx. *-as,* Engl. (Alk.) *-s.* — (Intetk.ord skulde være uden Endelse i Flt., men følge Skriftsproget). — Med *Hejster* o. s. v. sml. Isl. hestar, hattar, dagar, drengir, kattir, og Sv. hästar, hattar, dagar, drängar, bäckar o. fl. Nrsk. Drengjer, Bekkjer.

§. 260. Til Omlyd i Flt. svarer Isl. staung — steingr, Isl. (Færø) tá — tær; Isl. klo — klœr (klær), Færø kló ell. klogv — kløur; Isl. bók — bœkr, Færø bók — bøkur; ligl. Isl. fót — fœtr (fætr), rót — rœtr (rætr); önd Ejf. andar, Flt. endr; nátt (ell. nótt) Ejf. náttar og nætr, Flt. nætr, Færø nætur.

B. De svage.

§. 261 og 264. 90. Endelsen *-er*, Isl. *-ar*, *-ur*, i Flt. for den svage Böjning er særegen for de skandinaviske Sprog, medens derimod de germaniske have til Udlyd *n* (*-on*, *-an*, *-en*), Oldfr. *-a* (f. *-an*). Med *Kwonner* sml. Isl. kvonar (Ent. kvon); med *Buend* o. s. v. Isl. bóndi (búandi) — bœndr ell. bændr Bönder, Færø bøndur; med *Yssen* Isl. yxn Int. Ent. og Flt. sterkt efter 1 Kl.

III. Kjendeordet.

§. 268 91. Til det ubestemte *en*, *ett* svarer Sv. en, ett, Færø ein, eitt; til *inn* (og *i*), *in* og *en*, *ett* (og *e*) Isl. einn, ein, eitt, Nrsk. ein, ei, eitt.

§. 270. 92. Til det efterhængte bestemte Kjendeord *-inn*; *-in* og *-en*; *-et* og *-e* svarer Isl. -inn, -in, -it, f. hinn, hin, hit; til Flt. *-in* (f. -ine, Dn. -ene) Isl. Gf. -ina (f. hina) — sml. i Nrsk. Ent. Hank. -inn, Hunk. -i, -e, Intetk. -e. Til *-en*, *-et* Sv. -en, -et, Færø -in, -ið.

§. 273 a. og b. 93. Med Bortfald af *e* (*i*) i Kjendeordet sml. Dn. Sv., hvor *e*, og Isl. Færø, hvor *i* bortfalder efter en kort Selvlyd. I Nrsk. bortfalder *n* af Hunk. f. Ex. Skaal'i og Skaal'e (Skaalen), og *t* af Intetk. Hus'e og Hus'i (Huset). I nyere Isl. (og Færø) ombyttes *t* med *ð*.

94. Det efterhængte Kjendeord i de østlige Sprogarter, i dets forskjellige Former, viser baade ved Stilling og Lyd hen paa det skandinaviske Oldsprog, s. Nr. 92. — Det kan iovrigt her bemærkes, at medens Brugen af det bestemte Kjo. er et væsenligt Skjelnemærke mellem de skandinaviske og de germaniske Sprog, er dets Stilling som efterhængt dog ikke udelukkende anvendt i de japetiske Sprog. Af de semitiske have næmlig baade Syrisk og Chaldaisk deres (bst.) Kjendeord i samme Stilling (status emphaticus) f. Ex. ܡܠܟ (Konge) — ܡܠܟܐ Kongen, ܡܠܟܐ̈ Kongerne; Chald. מֶלֶךְ — מַלְכָּא, Flt. מַלְכַיָּא (derimod i Hebr. הַמֶּלֶךְ o. s. v.).

95. Til de ældre best. Ejeformer: *Bŷsens* o. s. v. svare Isl.

Hank. býssins, dagsins, guðsins, Intetk. hafsins, landsins, ársins, hússins, lífsins, hjartans, o. s. v. Færø sjelden, og kun som Levninger af den bestemte Ejeform: landsins, hjartans.[1])

IV. Tillægsordene.

A. Kjönsböjning.

96. Til Formerne: *lille — litt*, Angl. *litte* (*ētt l. vītte*) svarer §. 281.
Isl. Færø: lítill, lítil (bst. hinn lítli), Intetk. lítið (f. lítit f. lítilt), Sv. litet, Nrsk. lite (*l. vetta*), Dn. lille — lidt, ældr. litet (sml. Mgoth. lítils, Oldsx. luttil, Anglsx. lytel. — I Nrsk. faa de paa *-a*, (*-andi*), og i de fleste Sprogarter de paa *-leg* (*-le*) intet *t*.

B. Gradböjning.

97. Til *minn* svarer Isl. Færø: minni. Med *gamler, gamlest* §. 289.
sml. Sv. (i dgl. Tale): gamlare, gamlast. Til *ûnd* svarer Isl. vandr, Færø: vondur, óndur, Nrsk. vond, Dn. ond. Til *flįr'* Isl. Færø: fleiri, Sv. flera, Nrsk. fleire, Dn. flere; til *flest* Isl. flestr, Færø: flestur, Nrsk. fleste, Sv. Dn. flest.

---

[1]) Forfatteren til den §. 196 Anm. nævnte Artikel i Antiquarisk Tidskr. har villet svække Gyldigheden ogsaa af det efterhængte Kjendeord som særeget for de skandinaviske Sprog, med den Bemærkning: „Artiklen i Slutningen er meget let indført," og derpaa anføres Exempler paa et saadant Kjendeords Tilstedeværelse ogsaa i Engelsk: „garden" af „gard," [Nf. garðr], „burden" af „byrd", [Nf. byrði ell. burðr], „mixen" af „mix" [Mist]. Hertil maa svares, at, hvis dette *-en* er det efterhængte Kjo., er det en enestaaende Form af samme (sml. Frnsk. jardin), uden Tvivl indført af eller optagen fra indvandrede Danske, eller hvis *-en* er oprindeligt, er det kun en Afledsendelse, sml. Td. Garten, Ndsx. Gárn, (Have, af Mgoth. gards, Gaard), Anglsx. byrþen, Jdsk. *Börren* eller *Byrring*, en Byrde (s. §. 130), og med „mixen" sml. Ndsx. Dtm. Misten (Misthaufen, jvfr. Mødding og Møgdynge). Det skal gjerne indrömmes, at Tilföjningen var „let", dersom det blot kom an paa at tilhænge en lille uforanderlig Endelse; men i Islandsk ɔ: Olddansk, hvorfra Dansk og Svensk med deres Folkesprog nedstamme, og hvor Kjendeordet har en fuldstændig Böjning med fire Forholdsformer i hvert af de tre Kjön, i begge Tal, er det aabenbart, at Kjendeordet ikke er tilföjet for Nærheds Skyld, eller ved et Tilfælde, men ifølge et bestemt System — hvilket vel i Henseende til Stillingen, men ikke i Formerne, har sit Analogon i Syrisk (sml. ܐ- med -inn, Flt. ܐ- med -nir, Gf. -ina, medens derimod de nævnte skandinaviske Sprog, især Folkesprogene, have som foranført, aldeles tilsvarende Former jvfr §. 270 og Nr. 94), og vise sig derved alene som sideordnede de germaniske.

— Til *innest* svarer Isl. innstr; til *frammer, frammest* Isl. Færø: fremri, fremstr, fremstur; til *nèjest* Isl. neðstr; til *nore* (f. norer f. nordr, nordre) o. s. v. Isl. nyrðr, norðastr; syðri, syðstr ell. synnstr; eystri, austastr; vestri, vestastr; med *närmer* sml. Isl. nærmeir, J. L. nærmer og nær meræ, Luc. nermer.

V. Stedordene.

§. 293 og 295. 98. De personlige og ejende. Til *ĕ* svarer Isl. ek, eg (s. Nr. 64), Nrsk. æ, e (f. æg, eg), og heraf synes det forklarligt, at denne Form har vedligeholdt sig i den nordvestlige Del af Jylland (Thyl.), medens det østligere Vensyssel har *a* (Sv. jag). Til *dej, sej* svarer Færø, Nrsk. deg, seg. Med *Jer* sml. Sv. Er, Nrsk. Ær, Jær, sammentrukket af »Eder« (yðr), med *j* til Forslag (jvfr. Oldsx. Ndsx. jú, Anglsx. eov, Oldfr. jó, Engl. you); og deraf Ejf. *Jess* f. Jers (Nrsk.), udvidet *Jerres* (jvfr. Nfr. jarringe), Dn. Eders (Engl. yours). Om 3 Prs. Sto. s. §. 293 Anm. — Med de afkortede singulare Former sml. Nrsk. *mi, di, si.*

§. 297 og 298. 99. Paapegende. Med Intetk. *de* sml. Nrsk. dæ; og med *di* og *dem* som Nf. i Flt. Nrsk. di, dæm. Det jydske Sto. mangler Ejf. Ent. (paa -*s*), ellers er Forholdet til Isl. som i Dansk: *dèn* Isl. Gf. þann, *de* (f. dett) Isl. þatt, *di* Isl. Gjf. þá, *dem* Isl. Hf. þeim, *djer* (Ejf. forb.) Isl. þeirra, frask. *djerres* har faaet den danske Endelse -*s*, sml. Sv. deras.

§. 303. 100. Ubestemte. Til *nowen* svarer Isl. Gf. nokkurn, Sv. någon, Nrsk. nokon; til *nowet, nott* Isl. nokkut, Sv. något, Nrsk. noko; til *no, nå* Nrsk. naa; til *nöj', nø* Isl. nökkut; til *novver* Isl. Ent. Nf. nokkurr, Sv. Flt. några, Nrsk. nokre, nogre; til *nuer* Nrsk. naar. Til *annen, ann, æn* svarer Isl. (Gf.) og Sv. annen, Nrsk. annen; til *annet, annt* Isl. Sv. annat, Færø annað, Nrsk. anna; til *ajer* (f. *anner*, andr' s. §. 111, 6) Isl. (Gf.) aðra (f. annra, annara), sml. Oldsx. Oldfr. Engl. other, Anglsx. oðer. Med *ingen* sml. Isl. (Gf.) eingan og Færø (Nf.) einga, Nrsk. Ent. Hunk. og Flt. ingje, Sv. Flt. inga, Færø Flt. Intetk. eingi; til *ĭtt, itt* Isl. ekki f. eitki. Til *hwær, hvær* svarer Isl. hverr (ɔ: hvo); til *hwår* Sv. hvarje, enhvar, hvar och en.

VI. Talordene.

§. 304 101. Til *fèm* svarer Sv. Nrsk. fem, Isl. Færø fimm; til *tjyvv* Færø tjugu, Sv. tjugo, Nrsk. kjuge (f. tjuge); *trödde,*

tredde er enten en Forkortelse af »tredive«, eller lig Isl. þrjátíu, Færø tríati, Nrsk. tretti. Tallene efter 40 adskille sig ligesom i Dn. baade fra Isl. (sml. Sv.) og fra de germaniske Sprog derved, at der i Jydsk tælles efter Snese, i hine derimod efter Tiere. Med Tællemaaden efter Snese stemme i Nrsk. de søndenfjeldske Sprogarter: fyrrekjuge, haltress o. s. v., medens de øvrige tælle efter Tiere: (tretti), fyrti, femti o. s. v.; i Færøisk bruges nu almindelig den danske Tællemaade ved Tallene over 20, men ved Maal, f. Ex. af Jorder, bruges kun den gamle Regning efter Tiere. Til *ænt*, *annt*, *annet* (*d*) svarer Isl. annat o. s. v. s. Nr. 100. Til *sjæt*, *sæt* Isl. sètti, Færø sætti, Dn. sjette (udt. *sjæte*).

Ordföjningslære.

---

102. Indskydning af et bestemmende Gjo. finder Sted ogsaa i Nrsk. Dei gjekk aa leitte; dei laag aa trætta stødt; han sto aa hyvla; — ligeledes Gjentagelse: dei leitte aa leitte, han sto aa banka aa banka; og Udeladelse: han — ut aa saag ette; dei — avstad aa leitte. §. 353.

103. Med *öwle, owle* som forsterkende sml. Færø avlaji, f. Ex. avlaji owlujkjir (ólíkir), se Færey. Saga, 2 Kap. udg. af Rafn. §. 361.

104. I Nrsk. udelades ligeledes Sto. undertiden af en sammensat Sætning: *han tok Baaten aa reiste mæ* (med den); *han tok Hatten aa satte* (den) *paa seg*; Isl. hann greip upp beitiásinn (Skibsraaen), ok barði með; þ. tók sverð sitt, ok barðist með drengilega. §. 380.

105. Med Stillingen af Fho. i relative Sætninger sml. Isl. (hjálmrinn), er sólin skein á; (Jórdán), þar sem drottinn var skírðr í. §. 390.

De germaniske Sprog.

Om Afstammningen.

I. Selvlyds-Overgang.

106. Ombytning: *a* med *ö* (§. 75), sml. Nfr. sönn (saadan); *o* med *a* (§. 76): Oldsx. bam og bóm, Ndsx. Dtm. Padden (Pfoten), Wagg (Woge), Nfr. Jard (Jord); *ĕ* med *ö* (§. 79): Ndsx. Mkb. frömd (fremd), Töller (Teller); *i* med *a* (§. 80): Nrdhbl. amell (imellem, jfr. Isl. á milli', Engl. again (igjen); *ö* — *æ* (§. 81): Ndsx. Mkb. Dtm. Sæn (Sön); Mkb. kænen (können); Dtm. Læpel (Löffel); Jækel, Istap (Isl. jökull, Isbjerg); for langt *ö* (Td. *ü*): Dær (Dör); Snær (Snöre), dær og dör (durch); med *æm* sml. Nfr. æjm (öm); med *ö* — *a* sml. Engl. efter Skr. bean (Bönne); *y* — *u* (§. 82): Ndsx. Mkb. Dtm. húlen (hyle); Dtm. krúpen (krybe, sml. Isl. krjúpa).

II. Medlyds-Overgang.

107. (a) Bortfald. Til Bortfald af *g* foran *n* (§. 84) svarer Anglsx. ren (Regn) og rinan (regne), væn (Vogn), þen (Isl. þegn); sml. Nfr. Rinn eller Rin (Regn), Engl. efter Udt. rain. Med Bortf. af *j* (§. 85) i: *Tær* sml. Td. Ther. — *t* i Efterlyden (§. 87) bortfalder i Ndsx. efter en Medlyd, især *ch* og *s*: Mkb. nich og nichs (nicht, nichts); Dtm. Schech og Schecht (Skaft), Mach (Macht), Hæk (Hecht); Lych (Leuchte, Lygte), nich, nichs; jys (f. jyst, just); Boss (f. Bosst, Brust), Wuss (Wurst), Döss (Durst, Törst); undert. efter *r*: Mkb. Wýr, Wýrer (Wörter), Dtm. Gárn (Garten); tilsættes i Dtm. Dért (Thier), Murt (Mor, Mose); Porst (Dn. Porse); sml. Nfr. Dírt (Thier); *r* er bortfaldt i Ndsx. Dtm. Møser (Mörser); Anglsx. elles (ellers), sml. Engl. else.

108. (b) Ombytning. Med Hensyn til Overgangen af Dn. *b* til *v* (§. 104) finder det samme Forhold Sted i de oldsax. Sprogarter, idet *b* vexler baade med *uu* og med *f* (*v*): hoƀdes og houuidis og hófdes; eller b og ƀ ombyttes med u og uu: selbo og seluo, uuulbos og uuuluos; delƀan og deluuan, biróƀan og birouuan; *f* med *uu*: hjofan og hjouuan (græde); *b* overgaar til *v* (*w*) i Ndsx. Mkb. blíwen (bleiben), læwen (leben), leiwen (lieben), sæwen (sieben); sölwer (selber); Dtm. æwer (über), Næwel (Nebel), Hævk (Habicht), grýweln (grubeln); Nfr. blivven, laven, líven, saaven, séllev, auver (bleiben o. s. v.); gréven (graben), stræven (streben), Dövv (Taube), Røv (Rübe), írven (erben); héven (Oldfr. hebba); Svøv (Dn. Svøbe); Oldfr. dríva (Mgoth. dreiban), sterva (Oldsx. sterban); Engl. live (Anglsx. lybban), have (Anglsx. habban), heave (Anglsx. hebban); sml. Ital. avere (habere), scrivere (scribere). Om Ordet *Vinser* s. §. 104. 108.

III. Den blandede Overgang.

Overgang til en Halvselvlyd, Vokalisering, Assimilation, Udvidelse, Forkortning.

109. Med *l* — *j* (§. 111, 5) sml. Ndsx. Dtm. Hejster (Td. Elster); med *k* — *w* (§. 112, 1): Nrdhbl. ouse (Oxe), Engl. bow (bukke), drown (drukne), vowel (Vokal). Om *ƀ* og *f* (§. 112, 4) vexlende med *uu* i Oldsx. s. Nr. 108. — Med Vokalisering ved Sammensmæltning af *w* i Forlyden (§. 114) sml. Anglsx. hú (hvor), hugu (f. hvegu); Nfr. Urt (Wort), Uch (Dn. Væg), úk (weich). — Assimilation af den förste Medlyd med den anden: *rl* til *ll* (§. 126), Ndsx. Dtm. Eller (Td. Erle); *rt* til *tt* (§. 126), Dtm. Hatten f. Harten (Hjerter), Smatten f. Smarten (Smerter): dwattsch f. dwartsch (af dwert, Dn. tvert); Wuttel f. Wurtel (Wurzel); med *ds* til *ss* (§. 127) sml. Mkb. hissen (hidse, hetzen): *rn* til *nn* (§. 127), Dtm. Dönnsch (f. Dörnsch, Stue); *lk* til *kk* (§. 127), Mkb. wekker, Dtm. wykke (hvilke, welche), sml. Oldsx. huikes (og: huilikes); — af den anden Medlyd med den förste: *rg* til *rr* (§. 129), Mkb. Morren (Morgen); *st* til *ss* (§. 130), Mkb. Mess (Td. Mist). — Til Udvidelse ved en tilföjet Selvlyd (*e*), §. 138 (sml. §. 71 Anm.) jfr. Nr. 38, svarer Nfr. Bæjrig (Oldfr. bérch, Td. Berg), baurigen (borge), Bilig (Bælg), med fordoblet Medlyd: Márrig (Isl. mergr, Marv), sörrigen (sörge), Skyrrev (Skurv), Törrev (Törv); ved Tillæg af en Stavelse

(§. 140): *-en,* Ndsx. Dtm. dochen (f. doch), nøsen og násen (af: nøs, siden); *-er,* Dtm. raffer, ropper, rúter (f. heraf, herop, herút). — Forkortning ved Bortfald af en Stavelse (§. 141) finder Sted i Ndsx. og Nfr. som Følge af det bortf. Slutn. *e*: Ndsx. Dtm. Fól f. Fólde (Td. Falte); Wæt(-frú), Nfr. Vāþ (Wittwe).

IV. Bogstavernes Forandringer.

110. Med Forandringen: *v* — *f* (§. 176) sml. Oldfr. dríva — drífth (han driver), skríva — skrífth.

111. Bortfald af *-e* som Böjningsendelse (§. 184, 1) finder Sted i Nfr. og Ndsx. Nut. 1 Prs. Ent. f. Ex. Nfr. ik æþ, finn, sédd, lédd, hír, lív, mág; Ndsx. Dtm. Mkb. æt, finn, segg, legg, Dtm. hør, lév, Mkb. hýr, lejw; Dtm. Mkb. mák (Td. esse, finde, sage, lege, mache); i den svage Dat. i Nfr. og Mkb. (om Dtm. se Nr. 46), f. Ex. Nfr. sæþ (Oldfr. sejde), læjd (Oldfr. lejde), hírt (Oldfr. hérde), livet (Td. liebte), máget (Oldfr. makade), áget (Dn. agede); Mkb. sæd, lær, hýrt, lejwt, mákt; søcht (suchte), køft (kaufte) o. s. v. og i flere germaniske Sprog i Nut. Tlf. Oldsx. libband og libbandi (levende); Ndsx. Dtm. lébend, Mkb. lejwend, Nfr. lívend, Td. liebend, sml. Mgoth. ljubands (af: ljuban, være kjær). I Tlo. bst. Hunk. og Intetk. i Nfr. jø, dát grott (Ndsx. Dtm. de, dat gróte). — Med Bortfald af hele Endelsen i Fort. Tlf. i de sterke Gjo. *-en* (§. 188) jvfr. Engl. efter Udt. won (vunden), come (kommen), stole (og: stolen), trod (og: troden); undtd. Ndsx. Dtm. kám f. kámen (Dn. kommen).

Böjningsformerne.

I. Gjerningsordene.

De sterke.

Förste Afdeling.

§. 201. 112. Förste Klasse; förste Slægt. Til *kŭmm* o. s. v. svarer Oldsx. cuman — cumid; Anglsx. cuman — cymð, Tlf.

cumen (*ŭ*); Oldfr. kuma — kumth; Ndsx. Dtm. Nut. kumt, Td. kömmt. Til *hungen* svarer Ndsx. alm. hungen (Dat. hung), sml. Engl. hang (hænge) — hung — hung.

113. Anden Slægt. Til den forlængede Selvlyd i *stek'*, *drek'* svarer Nfr. stégen, brégen (brække); Ndsx. Mkb. stæken, bræken, Holl. steken, breken (sml. Oldsx. stecan, brecan). Til *hjölpen* Anglsx. holpen, Oldsx. giholpan, Holl. giholpen, Td. geholfen (Isl. hólpinn). Til Angl. Nvf. *vŭr* svarer Nfr. vorden, Anglsx. veorþan (vorde); til Nut. *wur, wor* Anglsx. veorþe (vorder). — Til *bejen*, efter 2 Kl. svarer Ndsx. alm. bæden. §. 202.

114. Tredie Klasse. Til *færer* (uden Omlyd; Isl. ferr, Færø: fer, Anglsx. færð) svarer Oldsx. farid (ogs. ferid). Til *jôg* Holl. joeg (ɔ: júg). Til *stû* (*stûd*) Oldsx. ogs. stuod, Engl. stood (ů) ligger imellem Isl. stóð, ell. Anglsx. stód, og Oldsx. stuod; til *ståjen* Mgoth. stoþans (jvfr. *stajen* Nr. 52). Til *slån* Ndsx. Dtm. slán (ɔ: slån), Mkb. slágen. Til *lív* Td. lief (ell. Isl. hljóp, jvfr. §. 113), eller f. lêv Ndsx. Dtm. lép. Til *bag* — *begger* — *bôg* svarer Anglsx. bacan — bæcð — bóc, Td. backen — bäckt — (buck). Til Nvf. *loff*, Tlf. *loffen* (Angl.), *lòvven* (Lnb.) Ndsx. alm. lópen. Til *læ* Anglsx. lætan, Oldfr. léta, Mgoth. létan, Engl. let; til *lô, lôd* (*lûd*) Mgoth. lailót; til Tlf. *lett* (*lätt*) Engl. let, Anglsx. læten, Oldfr. léten, Mgoth. létans. §. 206.

Anden Afdeling.

115. Förste Klasse. Til *gæen* (*gæn*) svarer Ndsx. alm. gán (= *gæn*), Anglsx. a-gan; til *gangen* og de overgaaede: *gawen, gowen* Anglsx. gangen, Oldsx. gigangan, Td. gegangen. Til *follen* Ndsx. Mkb. follen, Engl. (efter Udt.) fallen. Til Dat. *holt* svarer Anglsx. heold; med Tlf. *holt* sml. Engl. holden (undtd.) s. Nr. 53. — Med *smĭtt* af 2 Klasse 2 Slægt (§. 210) sml. Engl. smit. — Med *skott* af 3 Klasse 1 Slægt (§. 213, a) sml. Engl. (Dat. og Tlf.) shot, Anglsx. Tlf. scoten. Til Tlf. *lavve*(*n*) af 2 Slægt (§. 213, b): Ndsx. Mkb. lágen (ell. Isl. loginn). Med *flèw* sml. Engl. (efter Skr.) flew. §. 207.

116. Til Angl. Nut. 2 Prs. *tŭst* (*tŭsst*) svarer Oldfr. thurstu (1 Prs. thur ɔ: behøver), sml. Mgoth. darst; til Dat. *tŭst* (*tŭsst*) Nfr. turst (behøvede) og durst (torde), Oldsx. Anglsx. Oldfr. durste, sml. Mgoth. daursta. — Med *kunn* (*ku*), *skull* (*sku*), *vill* sml. Ndsx. Mkb. Dtm. kunn, Mkb. sull, Dtm. schull, Mkb. Dtm. wull. §. 215.

II. Navneordene.

Kjönnet.

§. 240 og 243. 117. Med Mangel af Intetk. i de vestlige Sprogarter sml. Engelsk (Alkjön). Med *ĕtt Grís* sml. Nfr. dát Gris; med *ĕtt Kalle* Td. das Kalb, ligl. das Gänschen, Entchen, Küchlein; med *ĕtt Ræls* sml. das Räthsel.

III. Kjendeordet.

§. 268. 118. Med det ubestemte Kjo. *en* for alle Kjön i Lnb. Ulvb. sml. Oldsx. én, Ndsx. Dtm. en og Anglsx. án i Nf. Engl. a, an, og Nfr. hvor ubst. Kjo. vel er i Hank. an, og i Hunk. og Intetk. en, men begge afkortes i Udtalen til 'n f. Ex. 'n Mónn (en Mand, de Mónn), 'n Vöff (en Kone, jø Vöff), 'n Bjarn (et Barn, dát Bjarn); Ejf. 'n Mónns o. s. v.

§. 269 119. De Sprogarter, der sætte det bestemte Kjendeord *e* eller *ä* foran Navneordet, stemme heri overens med de germaniske Sprog, og da dette Punkt synes det vigtigste Skjelnemærke mellem de tvende Hovedafdelinger af de jydske Sprogarter (§. 7. I. II.), skal her, saa udførlig som muligt, anføres hvad der med Hensyn hertil kan tjene til Oplysning. Vi ville da opstille Nævneformerne af det bestemte Kjendeord i de nedergermaniske Sprog, som dem, der komme her nærmest i Betragtning, og deraf søge at uddrage et Resultat:

		Intetk.	Hank.	Hunk.	Alk.
1. Oldsx.	Ent.	that	the	thju	Flt. thja
2. Anglsx.	—	þæt	(se)	(seó)	þá
3. Ndsx. Dtm.	—	dat	de	de	de
4. Oldfr.	—	thet	thi	thjú	thá
5. Nfr.	—	dát	de	jø	da

sml. Mgoth. Intetk. þata (Hank. sa, Hunk. só), Flt. Intetk. þó, Hank. þai, Hunk. þós.[1]) De ere alle oprindelig paapegende Stedord, og kun Oldfr. thet har som paapegende en Böjning, forskjellig fra Kjendeordets.

Om 1. bemærkes, at det uforanderlige the kan bruges for: that, the, thju, thja o. s. v. især som paapegende Stedord, men ogsaa som Kjendeord.[2])

2. Det samme gjælder om Anglsx. þe, for: þæt, se, seó

---

[1]) Roden i Suskr. ta: Intetk. tat, Hank. sa, Hunk. sā, Flt. Intetk. tāni, Hank. té, Hunk. tās. [2]) saaledes i „Heljand“.

o. s. v. i alle Forholdsformer, dog helst i henvisende Betydning, og först i senere Tider som Bestemmelsesord[1]) (Artikel). Til Oldsx. the og Anglsx. þe svarer Engl. the, og intet af dem har mistet Forlyden. De synes at have deres Grund i Mgoth. Redskabsf. þe (sml. Isl. Hf. því), jvfr. Snskr. Rdskbsf. Hunk. Ent. tajā.

Ved 3 sees, at de stemmer med Oldsx. og Engl. the, Anglsx. þe, og taber heller ikke Forlyden i den rene Plattydsk, undtagen i Hunkjön i det Holstenske.[2])

Om 4 kan anføres som mærkeligt, at Kjendeordet afkortes, idet Forlyden *th* (undertiden Stavelsen the) bortkastes, og det øvrige sammendrages med det foregaaende Ord. For Tydeligheds Skyld hensættes her den fuldstændige Böjning af det oldfrisiske Kjendeord, efter Rask (s. Fris. Sprl. §. 115. 117.):

	Intetk.	Hank.	Hunk.		Alk.
Ent. Nf.	thet	thi	thjú	Flt. Nf.	thá
Gf.	thet	thene	thá	Gf.	thá
Hf.	thá		there	Hf.	thá
Ejf.	thes		there	Ejf.	théra.

Heraf forekommer for thet: -et, for thi: -*i*, for thene: -ne, for thá: -*á*, for thes: — es, f. Ex. af Bindeordet thet (Jdsk. *te*) og Kjo. thet bliver thet -et: thet-et alter (at Alteret); ogsaa thet-i for thet thi, og i Gf. umbe-ne boldbreng f. umbe-thene b. (om Medgiften), oppa-ne hals (paa Halsen); Hf. út-á húse f. út thá h. (ud af Huset), mith-á húse (med Huset); Ejf. with-es erwa willa (imod Arvingens Villie); Flt. Hf. et-á fjúwer howem (paa de fire Gaarde). Af disse afkortede Former bruges saaledes -*i* i Ent. Nf. Hank., og -*á* i Ent. Hf. Intetk. og Hank. samt i Flt. Nf. Gf. Hf. for alle Kjön, og svare til Jydsk *e* eller *ä*.

Om 5 kan mærkes, at den samme Forkortning ved Bortfald af Forlyden gjentager sig her, tillige med Forandring af Selvlyden, saa at af det nordfrisiske Kjo., der er uböjeligt udenfor Nf., bliver dát til 't, og de, jø, Flt. da, alle til 'e, dát 't Kaurn f. dát dát K. (at Kornet), dát 't Bjarn (at Barnet); faar 't läjet (for det lidet ɔ: for lidt siden); Hank. dát 'e Méller (at Molleren), an 'e *Hyŋn* (og Hunden), dör 'e Sní (gjennem Sneen), éfter 'e Jyll (efter Julen), auf 'e *Haŋst* (af Hesten), unner 'e Bank (under Bænken),

---

[1]) Rask Anglsx. Sprl. S. 44. [2]) Kun i Anglerplattydsken, der vel er den nyeste plattydske Sprogart, og derhos fordærvet, bruges *'e* for alle Kjön og uböjeligt, men aabenbar indkommet fra Angelsk; s. Tuxen: det plattydske Folkesprog i Angel. Kbhvn. 1857.

ön 'e Slytt (i Grøften); Hunk. dör 'e Néll (igjennem Naalen), éfter 'e *Hönn* (efterhaanden), baj 'e Vöff (hos Konen), faar 'e *Dōr* (for Dören), ír 'e Tidd (för Tiden), unner 'e Skév (under Bordet); Flt. dör 'e Fajngre (gjennem Fingrene), unner 'e Banke (under Bænkene), unner 'e Vanninge (under Vinduerne), baj 'e Tyrke (hos Tyrkerue); ligeledes: faar 'e híle Vonter (for hele Vinteren), he féllt 'e Bottel (han fylder Flasken) o. s. v. — hvilket er aldeles stemmende med Jydsk: *te e* (*ä*) *Möller* (at Mølleren), *aw e Hest, imell' e Finger, unner e Skyw'* o. s. v.

Af det Anförte sees, at det jydske bst. Kjo. *e* eller *ä* ikke svarer aldeles nöjagtig til noget af de opstillede — at det i Henseende til Uböjelighed staar nærmest ved Oldsx. the, Anglsx. þe, sml. Engl. the, uden at dog disse have mistet Forlyden — at det med Hensyn til den afkortede Form er aldeles ligt med det nordfrisiske *'e* (i Ent. Hank. Hunk. og i Flt.), hvilken Form atter har sin Grund i Oldfr. *-i* og *-á*, medens derimod det nedersaxiske Kjo. i Reglen beholder Forlyden.

Resultatet bliver da med Sikkerhed kun dette: at det jydske *e* eller *ä* som foransat bestemt Kjendeord ved Navneo. er en germanisk Brug, det vil sige, at Vesterjydsk og Sønderjydsk have, i Lighed med de germaniske Sprog, anvendt som No.s bst. Kjo. en Form af det Stedord, der i Isl. bruges kun som paapegende; — og med Sandsynlighed dette: at *e* eller *ä* er indtrængt i Jydsk (ikke fra Nedersaxisk, s. ved 3 og Not., men) fra Frisisk, navnlig Nordfrisisk.

IV. Tillægsordene.

Gradböjning.

§. 289. 120. Til Formen *verrest* svarer Oldfr. werest, Anglsx. vyrrest. Med *mer'* og *mest* f. flere og flest, sml. Oldfr. márre og mást, Nfr. mörr og mäst, Engl. more, most, Td. mehr, meist. Til Formen *ellest* svarer Engl. eldest, Anglsx. yldest, Mgoth. aldists, Td. ältest. — Med Uböjeligheden af hr. og hst. Grad sml. Engl. — Til *nærer* (*nære*) svarer Anglsx. neare, Engl. nearer. Med *méllemst* sml. Oldfr. mellemst.

V. Stedordene.

§. 293. 121. De personlige. Til *wŭss* svarer Oldsx. ús, Anglsx. Oldfr. Ndsx. (Hoya) us; Engl. us (ů) har en Mellemlyd af oss og us; med *wŭrres* sml. Engl. ours. Engl. har en Form for 3 Prs.

Intetk. it, Oldsx. it, Ndsx. alm. et ('t), Mgoth. ita (sml. Lat. id), men med Flt. they forholder det sig som i Jydsk, Dansk, Isl. o. s. v. At de vestlige Sprogarter adskille hverken Kjön eller Tal i Ejestedordene (i forb. Still.) stemmer med Anglsx. Nf. Ent. og Flt., og med Oldfr. Nf. Ent. sml. Engl. my, thy, our, your, their. Med de jydske fraskilte sml. Engl. mine, thine, ours, yours, theirs.

122. Paapegende. Med *djem* sml. Oldsx. thiem (thjem?). §. 299.
Til *den hær* (*hįr*), Sv. denhär, og *den dær* (*dįr*), Sv. dender, svare Nfr. de hirre og de dirre, Ndsx. Dtm. de híre og de dáre. Med Tilföjningen *sjèl* sml. Engl. myself, himself, o. s. v.

123. Henførende. Til *der* (*dē*) svarer vel Isl. er, men lige- §. 301.
frem Ndsx. Dtm. der, Oldfr. ther, Nfr. dirr. Til *te* Oldsx. the (for: that, the, thju), Angltx. þe og þæt (s. Nr. 119) Engl. that (sml. Isl. þat, men kun som paapeg.).

124. Spörgende. Til *hwèms*, Sv. Flk. hvems, svarer Oldfr. §. 302.
hwammes, Nfr. húms.

125. Ubestemte. Med *en Jèn, sôn en Jèn* sml. Engl. a one, §. 299
such a one. Med *bo' tòw* Anglsx. bá-tvá. og 303.

VI. Talordene.

126. Til Formen *tû* (sml. Dn. »i tu«) svarer Nfr. túg; Engl. §. 304.
two (ɔ: tū) ligger imellem Anglsx. tvá ell. Oldfr. twá og Nfr. túg ell. ældr. Dn. tu. Med *sÿw* (Dn. syv) sml. Anglsx. syfon. Tællemaaden efter Tiere have vel de sydlige Sprogarter, men, som Formerne vise, aabenbart optagen efter (neder)germaniske Sprogarter, enten Ndsx. vérti(g), föftig, sösstig, sæwentig, tachentig, nægentig, ell. Nfr. fértig, fyftig, sösstig, söventig, tachentig (Oldfr. ogs. tachtich f. achtantich), nægentig.

Ordföjningslæren.

127. Navneord. Til Omskrivning af Ejef. med et Forholdso. §. 358.
(ogsaa hyppig i det danske Talesprog) svarer Engl. of.

128. Stedord. Brugen af *hans* og *hinner* stemmer med §. 370.
Anglsx., hvor tredie Person ikke har egne Ejestedord, men his, hire, hira (heora) svare baade til »hans (dets), hendes, deres«,

og til »sin, sit, sine«; sml. Engl. his, hers, their; Oldfr. Hunk. hiri; Flt. hjára (hira), Nfr. Ent. Hunk. harren (»hendes« og »sin«), Flt. Hunk. harr (deres og sine). Naar Jydsken mangler et Ejestedo. for 3 Prs., hvor Grundordet er Flt., stemmer dette baade med de anførte, og med Talesproget, hvorfra Brugen af »deres« — *djer*, vel er indkommen i Jydsk. — Om de henførende *der* og *te* s. Nr. 123. — Med Angl. *hva* (som) sml. Ndsx. wat (efter et No. i Intetk.): Dtm. dat Bild, wat dú krégst; Nfr. vat, Td. was.

129. Smaaord. Om *te, atte* (at) s. §. 381. Om *som* (ɔ: end) s. §. 382 Anm. Med den dobbelte Negtelse sml. Oldfr. nannen (ikke intet ɔ: slet intet), navt ne (intet ikke ɔ: aldeles ikke); ligl. ic nebbe (ne hebbe) navt (jeg har ikke); nis (ne is) navt (er ikke); Anglsx. nán — ne (ɔ: ingen); ne — næfre (ɔ: aldrig). Jvfr. Td. kein — nicht (ɔ: ingen), hvilket ansees for fejlagtigt (s. Heinsius: Deutsche Sprachlehre 1834. §. 206 a. Anm. 1.).

Om Jydskens Forhold til Sprogstammerne paa Halvøen.

I Afsnittet om Afstamningen have vi betragtet de Forandringer, der foregaa med Ordene ved deres Overgang fra Oldsprogene, ved Bortfald eller Tillæg af Lyde, ved Assimilation, Udvidelse og Sammentrækning, for en stor Del ved Svækkelse af Lydsystemet, især af Medlydene, hvilket Alt udgjör det Ejendommelige for Sprogarten, skjönt flere af disse Fenomener have deres Analogier i beslægtede Sprog. Vi have fremdeles seet det Lige i Sprogene, det, hvori Jydsken stemmer overens med ældre Sprog, især med Islandsk, af hvilke Overensstemmelser vi her ville gjentage de vigtigste, hvorved tillige Forskjelligheden fra de oldgermaniske Sprog vil sees: et fuldstændigt Selvlydssystem, medens af de oldgermaniske: Oldsaxisk og Oldfrisisk (ligesom Mösogothisk) mangle *y*, *ö* (*ø*), og *æ*, og Angelsaxisk mangler *ö* (*ø*); Assimilationen tt f. *gt* (*ht*, *cht*, *kt*), og kk f. *nk*, *ng*; et udviklet Omlydssystem, tildels efter de samme Regler som i Islandsk, Norsk, Dansk og Svensk, da derimod Omlyden i de fleste nedergermaniske Sprog er mere indskrænket eller følger ganske andre Regler (s. §. 153. Anm. jvfr. Nr. 40); hertil kunne föjes grammatikalske Kjendemærker: Flertallet i Navneordenes svage Böjning paa *-er* (*-r*), i de germaniske paa *-en* (*-an*); for en Del: Navneo.s bestemte Kjo. efterhængt, i disse derimod foransat; i Almindelighed: Tillægsordenes Intetkjön paa *t*, hvilket mangler i de nedergermaniske Sprog; Gjerningsordenes fremsætt. Nutid paa *-r*, i de germaniske 3 Prs. paa *d*, *t*; Navneformen oprindelig paa en Selvlyd, i de germaniske med konsonantisk Udlyd: *-en* (*-an*, *-on*), herfra undtages alene Oldfr. Nvf. paa *-a* (Nfr. *-e*); Lideformen paa *-s*, hvilken mangler i de germaniske Sprog. Fremdeles er særeget: Manglen af en egen Form for 3 Prs. Stedo. i Flertal, hvori Jydsken stemmer med de skandinaviske Sprog, ligesom ogsaa deri, at den har en Form for 3 Prs. som

tilbagevisende, hvilken derimod mangler i de fleste nedergermaniske Sprog (Oldsx. Anglsx. Oldfr. Nfr. sml. Engl.).

Men paa den anden Side indeholder Jydsken adskillige Træk, der ikke kunne forklares ved at gaa tilbage til Islandsk, men vise hen til de germaniske Sprog. Saadanne ere fornemmelig: Ombytning af *b* med *v* (Oldsx. Ndsx. Nfr.); Navneordenes bestemte Kjendeord, i den sydlige og vestlige Del af Landet, sat foran Ordet, og i den samme Landstrækning: Omskrivning af Navneordenes Ejeform ved et Stedord; Manglen af Intetkjön af det ubestemte Kjendeord og tildels af Tillægsordet, i den vestlige Halvdel af Nörrejylland; den hyppige Brug af 3 Person i Ejf. for 3 Persons Ejestedord.

Det jydske Folkesprog synes saaledes at bevæge sig imellem to forskjellige Sprogstammer: den ene skandinavisk, den anden (neder)germanisk, og at have Del i begge; ja det indbefatter endog to Hovedafdelinger (s. §. 7), af hvilke den ene indeholder flere af de germaniske Træk (se ovfr. og jfr. §. 7. I.). Denne Forskjellighed imellem de jydske Sprogarter har man villet føre tilbage en fjern Fortid, og antaget, »at to i Oldtiden afvigende Sprogarter have banet sig Vej paa Halvøen.« Til at oplyse dette, ville vi nærmere undersøge, hvorvidt en saadan Indvirkning har fundet Sted. Vi skulle kun foreløbig her bemærke, at ved en etymologisk Undersøgelse, som her er den eneste mulige, er det ikke *nok* at se hen til, at Ordenes Udseende eller Grundform kan være fælles med dette eller hint Oldsprog; saadant kan vel tjene til at bestyrke Slægtskabet, men er af mere underordnet Betydning, da meget her maa tilskrives Folkesprogets eget Lune, Vilkaarlighed og Vaklen, der vedbliver, indtil Sproget ordnes ved Grammatikkens Regler. Af störst Vigtighed blive de grammatikalske Egenheder, fordi et Folk længst bevarer de til at udtrykke Kjöns- og Tidsforhold o. s. v. nødvendige Böjningsformer.[1])

For saa vidt Indvirkningen føres tilbage til Oldtiden, staa vi ved et Punkt, som tildels ligger udenfor Historien, eller til hvilket den oftest indeholder negative Svar, og der er derfor her en vid Mark for Hypotheser, hvilke dog maa bedømmes og reguleres efter grammatikalske Hensyn. — Man tænker sig almindelig, at Forskjelligheden er fremkommen ved *Indvandring*, og Opgaven

---

[1]) Rask: Om Isl. Opr S. 35: „Den grammatikalske Overensstemmelse er et langt sikrere Tegn paa Slægtskab eller Grundenhed (end den lexikalske); thi man vil finde, at et Sprog, som blandes med et andet, yderst sjelden eller aldrig optager Formforandringer eller Böjninger af dette, men omvendt snarere taber sine egne.“

henviser til Muligheden af, at to Sprogarter, »den ene skandinavisk-nordisk, den anden germanisk-angelsaxisk, have, nordfra og sydfra, med Folkestammerne banet sig Indgang paa den jydske Halvø.« Hertil maa nu strax bemærkes, at der ikke kan være Tale om et angelsaxisk Folk eller Sprog som saadant paa Halvøen selv, og heller ikke om nogen egenlig saa kaldet *angelsaxisk* Indvandring: eftersom Angelsaxerne först ere blevne et eget Folk med et særeget Sprog ved Foreningen af Angler og Saxer efter Udvandringen til og Nedsættelsen i Bretland efter Aar 428.[1]) Det angelsaxiske Sprog, som aldrig har været talt udenfor England, kan da ikke have haft Indflydelse paa Jydernes, men omvendt: da disse vare Anglernes og Saxernes Ledsagere paa Toget til Bretland, kan Jydernes Sprog have afgivet Elementer til Angelsaxisk.[2]) Heller ikke kan der tænkes paa en angelsaxisk Indvandring i Jylland *efter* Nedsættelsen i England, eftersom Angelsaxerne aldrig siden vendte tilbage.[3])

Men maaske kunde en Indvandring i Jylland være foretagen af de gamle *Saxer* för Udvandringen? Dette benegter med al Grund Prof. Rask, idet han siger: »der gives ikke det mindste Vink eller Spor til nogen saxisk Indvandring i Norden, saa langt som Historien rækker; tvertimod skilles de Danske fra Arilds Tid af fra Saxerne, med hvilke de førte idelige Krige,«[4]) o. s. v., og hvad her siges om de Danske i Almindelighed, maa vel efter hans Mening gjælde ogsaa om Jyderne. Fremdeles, ifølge Stedet i Chronicon Saxonicum ved Aar 449: »*of Angle comon, se á siððan stód vestig betvix Jutum and Seaxum*« . . . skilles de ogsaa her saa tydelig fra Saxerne, at det beskrives, der boede en egen lille Stamme, nemlig Anglerne, imellem dem.[5]) Sml. Stedet hos Beda, Hist. eccl. Angl. Libr. 1. Cap. 15: »et ab eo tempore usque hodie manere desertum inter provincias Vitorum (ɔ: Jutorum) et Saxonum.«[6]) Jvfr. Ethelverd, 11. Aarh.: »Anglia vetus sita est inter Saxones et Giotas (Jutos), habens oppidum capitale, quod sermone Saxonico Slesvig, secundum vero Danos Haiteby dicitur.«[7]) — H. Meibom: »I det 4. Aarhundrede have Saxerne udbredt sig ikke blot til de Egne, som fik Navn efter dem, men ogsaa til belgiske og andre fjernere Kyster, og færdedes som Sørøvere mod Galler, Britanner,

---

[1]) Aarstallet efter Cambden, s. Joh. Moller: Isagoge ad historiam chersonesi Cimbricæ. Hamb. 1691. S. 55; ifølge Beda 449, if. Reusner 445. [2]) Jvfr. Rask: Angelsaks. Sprogl. Fortale S. 56. [3]) anf. St. S. 6. [4]) anf. St. S. 6. [5]) anf. St. S. 5. 7. [6]) Joh. Moller anf. St. S. 57. [7]) anf. St. S. 58; jvfr. Robert Sheringam. de Anglorum gentis origine S. 38.

selv imod Rommerne, men at de have draget nordpaa *omtales ikke.*«[1]) Der haves ligesaa lidt Efterretninger om, at de gamle Saxer ere indvandrede i Jylland *efter* Udvandringen, hvilket vilde være usandsynligt, da deres eget Land ved denne var bleven blottet for Indbyggere.

Norden for Saxerne boede *Anglerne*, fordum kaldte Svever,[2]) i umiddelbar Nærhed af Jyderne — Versio saxonica: »is þæt land, þe Angulus is nemned, betvyn Geatum and Seaxum,«[3]) — og kunde derfor med större Lethed, end noget som helst andet Folk, have indvandret i Jydernes Land. At dette skulde være sket *för* Udvandringen til England, derom indeholder Historien ligesaa lidet som om Saxerne. Vi kjende overhovedet intet til de gamle Angler fra förste Færd, kun at de udgjorde en egen lille Stamme mellem Saxerne og Jyderne, og i en Landstrækning, der kan have haft en noget större Udstrækning, end det nuværende Angelland — »maaske hele den østlige Del af Hertugdömmet Slesvig og vedliggende Øer[4]), muligt hele Slesvig,«[5]) — men næppe ud over den nordlige Grændse for det nuværende Sønderjylland. De omtales hos Tacitus i Forbindelse med andre Folk, blandt hvilke *Varini*[6]) (Vagrier?). Deres Sprog kan muligvis have haft nogen Indflydelse paa Jydernes, medens de boede som Naboer paa Halvøen, — skjönt det Omvendte ligesaa vel kan have været Tilfældet; men at Anglerne ligesaa lidt *efter* som för Udvandringen til England have indvandret i Jylland, viser ovenanførte Sted i Chronic. Saxon., hvor det udtrykkelig hedder, »at de flyttede bort saa rent, at Landet stod øde mellem Jyder og Saxer,«[7]) saa at ikke engang Levninger af dem kunde blande sig med Jyderne, eller at dog — om hint Sted ikke skal tages saa aldeles bogstavelig — de Tilbageblevne vare for faa, til at foretage nogen Indvandring eller i det Hele indvirke paa Sproget i Jylland. Ikke heller beretter Historien, at Angler nogensinde have vendt tilbage til deres förste Hjem.

Det tredie nedergermaniske Oldtids-Folk paa Halvøen er *Friserne* (Fresi, Fresones), hvis Efterkommere, Nordfriserne, endnu bebo en Del af deres Forfædres Land. Dette Folk er virkelig indvandret paa Halvøen — men vistnok först i en senere Tid, rimelig-

---

[1]) Joh. Moller anf. St. S. 17. (H. Meibom introductio ad histor. Saxon. Infer. p. 4.) [2]) Rob. Sher. anf. St. S. 28. [3]) Samme S. 36. [4]) N. M. Petersen: Danmarks Historie i Hedenold, S. 60. [5]) Paulsen: Sprogets Historie paa den jydske Halvø (i Nord. Tidsskr. for Oldk. 1. B. S. 267); Werlauf: Prisskrift om det danske Sprogs Historie i Hrtgd. Slesvig, S. 17. [6]) Tacitus: Germania C. XL. [7]) Rask: Anglsx. Sprl. Fortl. S. 5 flg.

vis længe efter Saxernes og Anglernes Udvandring[1]) — da det fordum strakte sig fra Rinen til Veser.[2]) Men uden at se hen til, at dets Indvandring, navnlig i Nörrejylland, aldrig omtales i Historien — de ere ingensinde komne Nord for Skodborgaa — viste Folket i det Hele saa liden Lyst til at udvandre, at det er höjst usandsynligt, det har taget nogen betydelig Del i den angelsaxiske Udvandring, som nogle Forfattere (v. Wicht, Hoch og Wiarda) ville.[3]) — Det synes at have ligget i dette Folks Karakter, at det har været det mere magtpaaliggende at bevare sine Grændser, end at udvide eller overskride dem.

Da saaledes en Indvandring i Jylland af hine tre nedergermaniske Folk ikke kan have fundet Sted, nødes vi til at gaa ud fra de *Sprog*, der i Oldtiden have hersket paa den jydske Halvø selv, og spörge: Var der samtidig to Sprog, det ene skandinavisk i den nordøstlige Del, det andet germanisk i den sydvestlige? — Ved denne Hypothese forklares vel Forskjellen, men ikke Enheden; thi i saa Fald bliver det vanskeligt at forklare, hvorledes en saa fuldstændig Sammensmæltning er foregaaet i Henseende til Ordform, Böjninger og Ordforraad, at Forskjellighederne i Sammenligning kun ere faa; saa at vistnok Enheden i Sproget fra Oprindelsen af maa forudsættes.

Men hvilket har nu det oprindelige Sprog været? *Enten*: Halvøens Sprog har oprindelig været oldgermanisk, maaske et af de nævnte tre nedergermaniske Sprog, der siden er blevet forandret ved Skandinavernes Indvandring; *eller* omvendt: det oprindelige Sprog paa Halvøen har været skandinavisk, der i Tidens Løb smæltede sammen med et germanisk Sprog, eller optog germaniske Bestanddele i sig.

Dette skulle vi nu nærmere undersøge, og da det ikke kan afgjøres ad den historiske Vej, hvilket (eller om overhovedet noget) af hine tre Sprog, der har været det oprindelige, maa vi forsøge det ad den grammatikalske. — Vi bemærke da atter strax med Hensyn til Angelsaxisk, at ligesom ikke ét angelsaxisk Folk har kunnet vandre ind paa Halvøen og der blande sig med dennes Folk, saa er det en Selvfølge, at heller ikke et angelsaxisk Sprog kan have indvirket paa Halvøens Sprog. Det er i Almindelighed, ved Sammenligning af germaniske Oldsprog med Jydsk, en Fejl at gaa ud fra Angelsaxisk, der selv er et afledt Sprog af senere Oprindelse (efter 600 uddannet til Skriftsprog[4])). Vi maa gaa tilbage til

[1]) Paulsen, anf. St.; sml. Saxo, L. XIV. ed. Steph. 260; Outzen, Falck.
[2]) Rask: Frls. Sprl. Fort. S. 2. [3]) Rask, anf. St. [4]) Rask: Anglsx. Sprl. Fort. S. 35

dettes *bekjendte* Stamsprog: *Oldsaxisk*, derfra føre Undersøgelsen videre til, hvad der kan udledes om dets andet Stamsprog, *Oldangelsk*, og efter en Betragtning af *Oldfrisisk* sammenligne Jydsken med dem alle.

Samle vi da i Korthed Ejendommelighederne i *Oldsaxisk*, med stadigt Hensyn til Jydsk, ere de følgende: 1. i Lydlæren: *uu* (*w*) i Forlyden, og det foran enhver som helst Selvlyd; Manglen af *æ*, *y* og *ö* (*ø*), Ombytning af *a* med *o*, og af *o* med *a*; af *ó* med *uo*; *a* med *e*, og *e* med *a*; *e* med *i*, og *i* med *e*; af *d* i Slutningen med *t*; af *b* med *u* og *uu*, samt af *f* med *uu* (begge i Efterlyden); Bortfald og Tilföjning af *g*, Bortfald af *r*; af *n* foran *th*; Foransætning af *h* (foran *e*), samt af *uu* (*w*) foran *o* og *u*; Mangel af Tvelyde.[1]) — 2. I Formlæren: det best. Kjo. *the* brugt uforanderligt i alle Forholdsformer for that, the, thju, Flt. thja o. s. v., Ejef. paa *-s* ogsaa for Hunk.ord, almindeligt efter 14. Aarh.; Omlyd sjelden; en forkortet hr. Gr. af Bio. undertiden. — I øvrigt har Oldsaxisk en Böjning, der i Fuldstændighed staar næsten ved Siden af Islandsk, men er ren (neder)germanisk, idet den har Nf. og Gf. lige i Flt., Nf. og Gf. Flt. Hank. paa *-as*, *-es*, *-os*, Hunk. *-i*, *-a*; Tillægso.s ubst. Nf. uforandret i alle Kjön; i Gjo. Nvf. paa *-n* (*-an*, *-on*), frms. Nut. 3 Prs. (paa *d* eller *t*) altid forskjellig fra 2 Prs. (*-is*), i Flt. alle Personer lige, og paa et Tungebogstav[2]) (*-ad* eller *-at*, sjeldnere *-and*, *-ent*, sml. Mgoth. *-and* eller *-od*, *-ot*, sjeldnere *-ond*).

Den gamle *Angelsk* kjende vi ikke,[3]) og som et forsvundet Sprog kan man kun tilnærmelsesvis slutte sig dertil af de Træk, hvori Angelsaxisk adskiller sig fra Oldsaxisk. Afvigelserne angaa dog mest 1. Lydene:

æ for Oldsx. *a* (Isl. a): *fæder*, Oldsx. fader, *æcer* — acer, *væs* — uuas, *þær* — thar, *þæt* — that, *hvæt* — huat.

\- - *á* (Isl. á): *lætan*, Oldsx. látan, *dæd* — dád.

ea (ja) - - *a* (Isl. a, ö, e): *bearn* — barn, *earm* — arm, *eall* — al, *þearf* — tharf, *mearh* — marg (Marv).

á - - *é* (Isl. ei): *cásere* — késur, *tácn* — técan, *gást* — gést (Aand), *brád* — bréd, *bát* — bét (bed).

---

[1]) I en Form som *houa*, Hue, er *ou* næppe en Brydning af *u* eller *o*, men *u* i *ou* kan være et blødnet *b*, sml. Td. Haube, eller f (v), sml. Isl. húfa, s. Nr. 30 (4). [2]) Jvfr. Rask. Fris. Sprl. Fort. S. 13. [3]) N. M. Petersen: Danm. Hist. i Hedenold, S. 64: ... Anglernes gamle Sprog, hvoraf vi ikke have Levninger tilbage.

eá (já) for Oldsx. *ó* (Isl. au): *leás* — lós, *reád* — ród, *streám* — stróm; *leán* — lón, *déad* — dód, *eáre* — óra.
eo (jo) - - *e* (Isl. e, è, jö, ja): *veori* — uueri, *sveord* — suerd, *eorðe* — ertha, *beorh* — berg, *feor* — fer, *preost* — prétas, *feoll* — féll, *heold* — héld.
eó (jó) - - *eo* (Isl. è): *treó* — treo; for *e* (Isl. è): *feóh* — fehu.
y - - *ó* (Isl. ey): *hýran* — hórian; for *e* (Isl. e): *syllan* — sellian, for *i* (Isl. i): *hyrdi* — hirdi.

Fremdeles *a* og *à* vexle med *æ*: *æcer* og *acer* (Ager), *æc* og *ác* (Eg); *o* med *a*: *man* og *mon* (Mand), *land* og *lond* (Land), *sand* og *sond* (Sand); Bortfald af *g* foran *d* og *ð*, samt foran *n*; Omflytning af *r* og *s*: *gærs* Isl. gras (Græs), *fixas* Isl. fiskar (Fiske); Omlyd og Aflyd hyppigere end i Oldsx.: *á* og *a* — *æ*, *a* og *ea* — *e*, *ó* — *é*, *o* og *eo* — *y*, *u* — *y*, *e* — *i*, *vi* — *y*; *g* som Kjendebogstav forandres ofte til *h*, *c* og *cc* foran *s* og *ð*, til *h* foran *t*;[1]) Brydningen *ov* i *róvan* (ro), *gróvan* (gro); fremdeles Brydn. *áv* i *knávan* (kjende), *blávan* (blæse), *krávan* (krähen), *sávan* (at saa). 2. Dernæst synes Böjningen i den gamle Angelsk at have været simplere, eller og Angelsaxisk er bleven det ved Sammensmæltningen, hvorved Angelskens særegne Former muligvis ere tabte.[2]) Angelsaxisk mangler saaledes Redskabsformen i No. og Tillo. (for Hank. og Intetk. i Oldsx.); Tllo.s ubst. Nf. er vel ikke som i Oldsx. aldeles uböjelig, idet nogle tilföje *u* i Hunk., men i det Hele simplificeres Endelserne, idet *e* ofte er kommet istedenfor *a*, *i*, *o*, *u*. Af Gjo. ere mange i Oldsx. af den svage Böjnings 3 Kl., men i Anglsx. af 2 Kl. f. Ex. *hýran*, *syllan*, *fédan*, *dépan*, *déman*, *védan*, Oldsx. hórian, sellian, fódian, dópian, dómian, uuódian; ogsaa mangler Anglsx. Konjugationen paa *-on*. At Angelsken i sin ældste Skikkelse har brugt *þe* som Kjendeord, uforanderligt i alle Forholdsformer, synes ikke rimeligt, da denne Brug först i *senere Tider* forekommer i Angelsaxisk.[3]) I ovrigt viser Sprogets grammatikalske Bygning, at det horer, vel ikke til de tydske (overgermanske), men til de nedergermaniske Sprog; og deraf kan sluttes, at de gamle Angler, ligesom Saxer og Friser, have hort, vel til de nordlige, men ikke til de skandinaviske Folk.[4])

---

[1]) Om disse Overgange og Forandringer s. Rask, Anglsx. Sprl. S. 10 flg. [2]) Jvfr. Samme om Islandskens Oprindelse S. 35. [3]) Samme, Anglsx. Sprl. S. 44. [4]) Andre i den nyeste Tid ville regne de gamle Anglere til Sydskandinaverne; s. Brynjulfsen, Antiq. Tidsskr. 1853—54, S. 114. — At de nuværende Angelboer ere Danske (Jyder), der have faaet Navn efter Landskabet, fremgaar tydelig af Sprog-

Frisisk, siger Rask, synes at være et af de oprindeligste oldgermaniske Tungemaal, og Sprogets Begyndelse i den Form, hvori vi kjende det, kan man sætte ved Aar 900[1]) — altsaa 300 Aar yngre end Angelsaxisk. Ifølge sin oprindelige Natur slutter Oldfrisisk sig nöje til Angelsaxisk og Oldsaxisk, saa at det i Ord og Udtryk helder mere til det förste, i Udtale og Böjninger mere til det sidste.[2]) Fra Angelsaxisk adskiller Oldfrisisken sig 1. derved, at den mangler to angelsx. Selvlyde, nl. *æ*, som erstattes med *e*, og *y*, som erstattes med *u*, *jú*, *é*, eller *i*, f. Ex. Oldfr. *wetir*, Anglsx. væter (Vand); *umbe* — ymbe (om), *bjút* — bý́t (byder), *héra* — hýran (høre), *kining* — cyning (Konge); ligeledes fattes Frisisk *þ* og *ð*, der begge erstattes med *th*, altsaa vel heller ikke have været adskilte i Udtalen. De øvrige Bogstaver, som stemme overens i begge Sprog, anvendes dog meget forskjellig i de forskjellige Ord, f. Ex. Oldfr. *áge*, Anglsx. eáge (Öje), *nacht* — niht (Nat), *erwa* — eafora (Arving), *greve* — gefera (Greve), *drochten* — drihten (Herre), *nose* — nasu (Næse), *éin* — ágen (egen), *dúa* — dón (gjöre), *gunga* — gangan (gaa), *kind* — cild (Barn), *háved* — heáfod (Hoved). — 2. I Böjningen mangle Hunkjöns-Ordene paa *u*; i Gjo.s bet. M. ere Ent. og Flt. lige, og Klasserne af den lukte Hovedart udføres med en ganske anden Omlyd end i Angelsaxisk. — Med de *skandinaviske* Sprog har Frisisken det tilfælles, at den slutter Gjo. i Navnef. paa *-a*, ogsaa Navneo. i Hank. af den aabne Hovedart endes overalt i Ent. paa *-a* (Anglsx. paa *-an* udenfor Nf.), og mange Hank.ord af den lukte Hovedart have i Flt. *-ar* (*-er*), Anglsx. *-as*. I øvrigt er Böjningen *nedergermanisk*, og Grændsen imellem de germaniske og skandinaviske Sprogstammer er endnu skarpt bestemt.[3]) — Fremdeles har Oldfrisisk *w* som Medlyd af *u* i Forlyden; foruden *æ* og *y* mangler *ö*-Lyden, som erstattes med *á* og *é*. Omlyd har Frisisk hyppigere end Oldsaxisk, men ikke saa udviklet som Islandsk. En Selvlyd i Slutningen afkortes (bortfalder) saare ofte, naar det følgende Ord begynder med en Selvlyd (f. Ex. *al'* under ena, for all ɔ: alle), stundum ogsaa i Begyndelsen af Ordet, naar Slutnings-Selvlyden af det foregaaende ansees for mere væsenlig og uundværlig[4]) — deraf de afkortede Stedord *-t* for hit, *-ne* for hine, *'m* for him. — Med Hensyn til Sidesprogene svarer:

---

arten, saaledes som den er oplyst af Hagerup anf. St. Om de plattydsktalende Angelboer s. Tuxen anf. St.

[1]) Rask. Fris. Sprl. Frtl. S. 2. 16. [2]) Anf. St. S. 4. [3]) Anf. St. S. 5 flg. S. 13 [4]) Anf. St. S. 11.

á til Anglsx. *eá*, Isl. *au*, *ey*, *ó* (Oldsx. *ō* ell. *ó*): *dád* død, Anglsx. deád, Isl. dauðr; *rád* rød — reád — rauðr; *lás* løs — leás — lauss; *strám* Ström — streám — straumr; *áre* Øre — eáre — eyra; *háp* en Hob — heáp — hópr.

é 1. til Anglsx. *é*, Isl. œ, æ (Oldsx. *ó*, *é*): *fét* Fødder, Anglsx. fét, Isl. fœtr; *dépa* døbe — dépan; *déma* dömme — déman — dæma; 2. til Anglsx. *á*, Isl. *ei* (Oldsx. *é*): *éth* Ed — áþ — eiðr; *téken* Tegn — tácen — teikn; *hél* hel — hál — heill; *bréd* bred — brád — breiðr; 3. til Anglsx. *æ*, Isl. *æ* eller *á* (Oldsx. *á*): *hér* Haar — hær — hár; *dede* Daad — dæd — dáð; *bréda* stege — brædan — bræða (smælte); 4. til Anglsx. *ý*, Isl. *ey* (Oldsx. *ó*): *lésa* løse — lýsan — leysa; *héra* høre — hýran — heyra.

já til Anglsx. *eó*, Isl. *jó* (Oldsx. *jo*, *ju*): *bjáda* byde — beódan — bjóða; *fjárde* fjerde — feórðe — fjórða; *sják* syg — seóc — sjúkr.

jú til Anglsx. og Isl. *ý* (Oldsx. *jú*): *bjút* byder — být — býðr; *urljúst* taber — Anglsx. forlýst.

ju ell. *jo* til Anglsx. *y* eller *eò*, Isl. *è*, *æ* (Oldsx. *e*, *ju*): *rjucht* ret — ryht — rèttr; *frjund* ell. *frjond* Ven — freond, Flt. frynd, sml. Isl. frændi.

i ofte 1. til Anglsx. *y*, Isl. *e* (Oldsx. *i*, *e*): *mith* med — mid — með; *nima* tage — niman ell. nyman — nema; *is* han er — ys — er. 2. til Anglsx. *eo*, Isl. *a* (Oldsx. *e*): *irthe* Jord — eorðe — jörð, Ejf. jarðar; *hirte* Hjerte — heorte — hjarta; *fir* fjern — feor — fjarri.

dsz ell. *dz*, *dzj* for Anglsx. *cg* (*gg*), Isl. *ǵj*, *ggj* (Oldsx. *gj ggj*): *sedsza* sige — secgan — segja; *lidzja* ligge — licgan — liggja; efter en Medlyd *sz* ell. *z*, Anglsx. *g*, Isl. *gj* (Oldsx. *gj*): *brensza*, *brenza* bringe — bringan — bringja.

tz, *ts* og *sz*, *sth* for Anglsx. *c*, Isl. *k* ell. *kj*: *tzjake* Kjæbe, Sv. käke, sml. Isl. kjaptr; *szercke* eller *sthercke* Kirke, Anglsx. *cyrice*, Isl. kyrkja; *szetel* Kjedel — cytel — ketill.

d ofte som i Anglsx., hvor Isl. har *ð*: *léda* lede, Anglsx. lædan, Isl. leiða; *réd* Raad — ræd — ráð; *dád* død — deád — dauðr; idet Frisisken synes at have adskilt *d* og *th* efter andre Grunde end de skandinaviske Sprog.

Endelser. *-er* træder istedenfor Isl. *-ur*, *-ir*, *-ar*: *finger*, Isl. fingur; feder — faðir; *sumar* — sumar; *-el* for *-ill*: *dreppel* Dörtærskel, Isl. dreppill; *sletel* Nøgel — lykill; *-en* for Isl. blot *-n*: *béken* Bavn, Anglsx. beácen, Isl. bákn. Heri stemmer Frisisk med Anglsx., der dog ogsaa kan have *o* i saadanne Endelser: *móder* — módor; *háved* — heáfod.

ch og *cht* for Anglsx. blot *h* og *ht*, hvor Isl. har *g*: *berch* Bjerg, Anglsx. beorh, Isl. berg; eller dette *g* bortfalder i Isl. *thjách* et Laar, Anglsx. þeóh, Isl. þjó, eller vokaliseres: *ách* ejer — áh — á; eller assimileres: *dochter* Datter — dohtor — dóttir; *drochten* Vor Herre — dryhten — drottinn (s. §. 125).

Næsten alle Hunk.Ordene tilföje et *e*, hvilket derimod Angelsaxisk ofte udelader (lig de nordiske Sprog): *irthbivinge* Jordskjælv, Anglsx. eorðbeofung; *skiffene* Anordning, Isl. skipan.

Kjendeordet *thet, thi, thjú* o. s. v. Flt. *thá* o. s. v. afkortes i Ent. Nf. Intetk. til *-et*, Hank. til *-i*; Gf. Hank. til *-ne*, Hf. Hunk. til *-á*, Ejf. Intetk. og Hank. til *-es*; i Flt. Hf. til *-á* (s. Nr. 119), og foransættes altid Navneordet. — Et Tillo. der staar som Omsagn böjes aldeles ikke (sml. Td.).[1])

Alle de tre omtalte Sprog ligne hverandre deri: at de beholde *v* (*uu*, *w*) foran *o*, *l*, *r*; at de adskille to sammenstødende Medlyde i Slutningen af et Ord (paa *l*, *r*, *n*) ved en Selvlyd: *a*, *e*, *i* eller *o*, medens Ordet i Isl. er enstavet f. Ex. *fugal, fugel* eller *fugol*, Isl. fugl, o. s. v.; at de miste Hank.Mærket *r* (Mgoth. *s*) for No. og Tillo., og Intetk.Mærket *t* (Mgoth. *ata*) for Tillo.; at de bortkaste et blot *r* som Endelse i hr. Gr. af Bio.: Oldsx. bet ell. bat, leng, Anglsx. bet, leng, læs (mindre), ma, Fris. leng, min, má, Isl. betr, leingr, miðr ell. minnr, meir; at Gjo. af den svage Böjn. (3 Kl.) tillægge Endelsen med en Bindevokal: *i*, f. Ex. Oldsx. tuiflian, Isl. tvíla; Anglsx. fagnian, Isl. fagna (glædes); Fris. thjánia, Isl. þjóna; samt at de mangle Lideformen, da det tilbagevis. Sto. »sig«, hvoraf den har sin Oprindelse, fattes. Endelig er Konstruktionen i dem alle germanisk, idet Negtelsen sættes foran Gjerningsordet, og dette erholder den sidste Plads i afhængige Sætninger.

Af alt dette er det klart, at Frisisken er et nedergermanisk Sprog, men at den mer end Oldsaxisk eller Angelsaxisk helder til Islandsk eller Oldnordisk, og det saavel i Udtalen eller Ordenes Grundform, som Endelser;[2]) saa at Frisisken staar som et Mellemled imellem den germaniske og den skandinaviske Sprogstamme.

Sammenligne vi nu Jydskens Egenheder med ethvert af disse tre Ordsprog, idet vi stadig se hen til den forudgaaende grammatiske Fremstilling af Sprogarten, spörge vi först: har Jydernes Sprog været det samme som *Saxernes?* — Unegtelig har Jydsken, enten i alle, eller dog i enkelte af sine Dialekter de nævnte Ejendommeligheder i Oldsaxisk; men *dels* er Oldsaxisk ikke det eneste

---

[1]) Anf. St. S. 3 flg. S. 13 flg. [2]) anf. St. Fortal S. 9. 22.

nedergermaniske Sprog, i hvilket disse findes, saaledes er *w* Forlyd ogsaa i Oldfris., maaske og i Anglsx.; Manglen af *y* og *ö* (i Mols.) finder ligeledes Sted i Oldfr. (om *y* s. Nr. 2 S. 180), af *ö* i Anglsx.; som nys anført beholdes *w* (*v*) foran *o* og *r* i dem alle tre; ogsaa indskyde de alle en Selvlyd imellem to sammenstødende Slutnings-Medlyde; de have bortkastet Kjönsmærkerne *r*, og *t* (jvfr. Vesterjydsk), og flere af de anførte Overgange forekomme i Nordfrisisk, f. Ex. *a* for *o*, langt *i* for *e*, o. s. v., det uforanderlige Kjo. *the* er mulig det Anglsx. *þe*, men sml. Fris. S. 225 flg. — og det jydske *e* (*ä*) kan saaledes ikke udelukkende henføres til Oldsaxisk; — *dels* kunne ikke alle Jydskens Afvigelser fra de skandinaviske Sprog forklares af Oldsaxisk: Brydningen *öj* og det gjennemgaaende Bortfald af den toneløse Slutn. Selvlyd (i den Henseende staa Oldfrisisk og Nordfrisisk nærmere).

Det kan heller ikke af *Historien* paavises, at Jyderne vare Saxer, eller en saxisk Stamme. For Jydernes saxiske Herkomst anføres 1. at Beda († 735) nævner Jyderne tilligemed Angler og Saxer, som et af de tre *tydske* Folkefærd, der drog over til England. Men selv om det ikke strengt maatte fastholdes, at Germanisk (her Saxisk) ikke i grammatisk Henseende er det samme som Tydsk,[1]) følger der af Bedas Ord ingenlunde, at Jyderne vare af saxisk Herkomst; man kunde da med samme Ret vende Sætningen om og sige, at Saxerne vare af jydsk Herkomst, eftersom de i det höjeste vare Grene af samme Stamme. Men naar man ikke forvexler genus med species, kan Meningen kun blive den, at Saxer og Jyder vare, ligesom Angler og Friser, vel beslægtede, dog forskjellige i Sprog; men at Beda, der levede 300 Aar efter Udvandringen, skulde have kjendt Jydernes Sprog, kan man ikke antage, saameget mindre, som Jyderne havde været de færreste, og deres Sprog vel paa hans Tid enten var sammensmæltet med Anglernes og Saxernes, eller opløst i Dialekter. At Jyderne (ifølge Beda) skulde ansees for at være af saxisk Herkomst, eller *et* Folk med Saxerne, maa bestemt benegtes, da Angelsaxerne selv berette, at de have flyttet til England fra de *sydlige* Dele af Sønderjylland og de sønden derfor beliggende Dele af *Tydskland*[2]); de omtale da her slet ikke det egenlige Jylland, fordi de maa have be-

---

[1]) J. Grimm (i Deutsche Grammatik) gjör rigtignok ikke blot over- og nedergermaniske Sprog, men selv de skandinaviske Sprog til *Tydsk*, hvilket saaledes er blevet et saare elastisk Begreb. Med lige Ret kunde man gaa ud fra Oldnordisk, ɔ: Olddansk (dönsk túnga) og kalde dem alle *danske*; men det vilde da ingen Dansk selv for Alvor falde paa. [2]) Rask: Anglsx. Sprl. Fort. S. 5.

tragtet Jyderne som et andet Folk end Saxer og Angler. — Herved er altsaa enhver Tanke om Jydernes sproglige eller folkelige *Enshed* med Saxerne afskaaren. 2. henviser man til Stedet i Chronicon saxonicum (ved Aar 449): »Of *Jótum* comon Cantvare and Vihtvare, þæt is seó mæið, þe nú eardað on Viht, and þæt cynn on Vest-sexum, þe man hæt Jutnacynn.« Fremdeles: »Of *Eald-seaxum* comon Eastsexa and Sudsexa and Vestsexa.« Af denne Krönnikens Fremstilling lære vi, at Kentboerne og Vigtboerne vare oprindelig Jyder, og at der til disse regnedes en Afdeling af Vestsaxerne; men at de kun vare faa, sees af Udtrykket *cynn* en »Flok«, ikke »mæið« en »Stamme«, og at de i Hovedsagen vare Jyder, sees af Benævnelsen: *Jútnacynn* »Juteslægten«, saa at der hentydes paa en Blanding af Jyder og Saxer; Massen af Vestsaxerne derimod nedstammede fra Oldsaxerne. Hvorom nu al Ting er, saa viser Stedet, at Jydernes Efterkommere adskilles fra Saxernes, boende hver i forskjellige Landskaber, hvilket tyder hen paa en oprindelig Adskillelse; og hvorefter skulde denne være gjort, uden efter Sprog- og Folke-Ejendommeligheder, ligesom de da alt i deres Hjemstavn adskilles fra Saxerne ved et mellemboende Folk, Anglerne? Med den forskjellige Nationalkarakter stemmer det godt, at Jyderne som et søfarende Folk blot have valgt Egne, hvor Adgangen til Havet var let og bekvem: Kent, omgivet paa tre Sider af Havet, Nordsøen og Kanalen, samt Øen Vigt (Wight), medens Saxerne som et agerdyrkende Folk besatte dels en Strækning inde i Landet, dels saadanne, der kun med en enkelt Side stødte til Havet, men dog derved lettede Udførselen af Produkter; med andre Ord: Jyderne foretrak Søfart ɔ: Vikingsfærd, Saxerne Agerdyrkning og Handel. — 3. anfører man et Sted af en angelsaxisk Lov fra 11. Aarh.: »at Jyderne skulle beskyttes i England lige med Anglerne, da de ere *af et Blod.*« Det er nu aabenbart, at her tales ikke om Ligheden imellem Jyder og Saxer, men imellem Jyder og Angler (hvorom nedenfor), og Stedet vilde kun *da* afgjöre noget for Jydernes saxiske Herkomst, dersom man kunde antage, at Angler og Saxer vare selvsamme Folk, med samme Sprog, saa at det var ligegyldigt, hvilket Navn man brugte — hvorimod Inddelingen i Chron. saxon. noksom strider. — At i øvrigt Saxerne skulde have beboet Jylland för Chr. Føds., omtaler Saxo Grammaticus ikke et eneste Sted, medens han beskriver deres Krige med de Danske.[1]) I 2. Aarh. efter Chr. omtales de af Cl. Ptolomæus, der giver dem til Bopæl: *τὸν αὐχένα τῆς Κιμβρικῆς*

[1]) Joh. Moller anf. St. S. 17.

Χερσονήσου, af hvilket Udtryk H. Meibom rigtig slutter, at de kun beboede Vagrien, Holsten og Stormarn, men ikke Hertugdömmet Slesvig.[1]) — Men beherskede de ikke engang Sønderjylland, er der saameget mindre Grund til at antage, at de havde hele Halvøen inde. — Det staar saaledes fast, at Jyder og Saxer have fra Arilds Tid været to forskjellige Folkestammer.

Vi spörge dernæst: har Jydernes Sprog i Oldtiden været det samme som *de gamle Anglers?* Af det Foranførte er der kun Lidet, der stemmer overens med Jydsk: *æ* for *a*, *e* for *ø* og *ö*, Bortfald af *g* foran *n* og Noget findes ogsaa i andre nedergermaniske Sprog, f. Ex. Kjendeo. þe, i Oldsx. the, medens de fleste Overgange ere særegne for Angelsaxisk: *ea* for *a*, *eá* for *ø* og *ø*, *eo* for *e*, *eó* for *y*. Dog var det muligt, at det nordhumberlandske Folkesprog og den nyere Engelsk kunde frembyde Træk til at vise, at Oldangelsk og Jydsk have været samme Sprog; thi det var i Nordhumberland, at Anglerne nedsatte sig. Men Overensstemmelserne af Nordhumberlandsk og Engelsk med Jydsk afvige næsten alle fra Angelsaxisk, hvorved det bliver rimeligt, at disse Lighedstræk oprindelig ikke have været angelske, men ere indkomne ved de store Skarer, som i de følgende Tider vedbleve at drage over til England fra Danmark, og vel især fra Jylland. — Hvad nu Jydskens Forhold til den gamle Angelsk angaar, da maatte man nærmest i de nuværende Angelboers (jydske) Sprogart, om ellers nogensteds i Jylland, vænte at finde Træk af Oldangelsk. Thi vel siger det anf. Sted i Chron. saxon., at Anglerne udvandrede saa rent, at der blev et øde Rum imellem Saxer og Jyder; dog tör det antages, at de Svage og Oldingerne bleve tilbage, saa at vel disse kunde have haft nogen Indflydelse paa Sproget hos de Folk, der fra Nord og Øst indvandrede i det tomme Land. Men her finde vi, at Angler-Sprogartens Egenheder ikke stemme med Angelsaxisk mer end med Islandsk, og heller ikke altid med Nordengelsk (Nordhumberlandsk). Det er saaledes mærkeligt, at Anglerne ikke kunne udtale det blode *d* (*ð*, efter en Selvlyd), men hjælpe sig med *r* (Ganelyd), da dog *ð* (Oldfr. *th*) anvendes i alle de anførte nedergermaniske Oldsprog, og den Dag i Dag baade i Nordfrisisk (s. Nr. 1. Anm.) og Engelsk, ligesom i Nörrejydsk og Dansk; — heller ikke *h* foran *v* og *j*, hvilket har været udtalt i Oldsprogene,[2]) som endnu i Nörrejydsk, i Nordfris. foran *j*, og i Engl. foran *w*;[3]) Endelsen *-ens* i Ordenstallene (sml. Engl. *-eenth*) stemmer ikke

---

[1]) Introductio ad histor. Saxon., hos Joh. Moller anf. St. [2]) Jvfr. Rask Anglsx. Sprl. S. 7. [3]) skrevet *wh*.

med Anglsx. *-oðe, -eoðe,* mer end med Isl. *-ándi,* o. s. fr., saa at ligesaa lidt den nuværende Angelsk, som den øvrige Jydsk kan ansees for at have været oprindelig *et* med eller nedstamme fra den gamle Angelsk; ja denne har end ikke efterladt sig Spor.

Med Hensyn til den historiske Forbindelse mellem Jyder og Angler kunde der anføres et Par Steder, hvor deres Slægtskab omtales. Det ene er det ovennævnte af den angelsaxiske Lov, hvor Ordene »af *et* Blod« synes at betegne, at de vare *et* Folk. Men det er uden Tvivl en bibelsk Talebrug efter Act. 17, 25: *ἐξ ἑνὸς αἵματος,* hvor *αἷμα* har Betydning af »Slægt« i videre Betydning, saa at hine Ord ikke sige, at Jyderne vare af *angelsk* Herkomst, eller omvendt Anglerne af jydsk, men kun, at de vare nær beslægtede som tvende Grene (species) af *en* Stamme (genus); altsaa ikke, at Jyder og Angler vare *et* Folk med *samme* Sprog, men to forskjellige, hver med sin Nationalitet og sit Sprog. Det andet Sted er de förste Ord af Saxos Værk: »Dan igitur et Angul, a quibus Danorum cœpit origo, patre Humble procreati, non solum conditores gentis nostræ, verum etiam rectores fuere.[1]) Her tales *i Almindelighed* om de Danskes Herkomst, Jydernes eller Vestdanernes iberegnet; det er muligt, at de Danske have faaet Navn efter Dan, Anglerne efter Angul, men Saxos Beretning, at de vare Brødre, er vistnok usikker,[2]) da den hører til det mythiske Tidsrum. Saxo har vel benyttet et gammelt Sagn, der kan tjene til at vise det nære Slægtskab imellem Anglerne og de Danske, til hvilke ogsaa Jyllands Beboere regnedes — men ikke *Ensheden* af begge Folk. De adskilles som beboende hver sine Egne af Halvøen[3]); Anglerne udvandrede aldeles eller for störste Delen, hvorefter de faa Levninger, om der har været saadanne, ere blevne overvældede af Jyderne og Ødanskerne, der droge ind i de forladte Egne. Men ligesom Jyderne og Anglerne boede adskilte i deres Hjemlande, saaledes blev det samme Tilfældet i deres ny Fædreland, idet det hedder i Chron. Saxon. (ved Aar 449): Of Angle comon . . . East-engle, Middel-angla, Mearca and ealle Norðymbra ɔ: de nedsatte sig i den nordlige Del af Britannien, Nord for Watlinga street,[4]) medens Jyderne indtoge den sydostlige Del, hvilket noksom beviser, at Anglerne vare et fra Jyderne forskjelligt Folk, der endog, som det talrigste af de bortdragende, gav Landet Navn.

---

[1]) efter A. S. Vedels Oversættelse: „Dan oc Angul, Humbles Sönner, vaare de förste Herrer oc Höffdinge, som regerede i Danmarckis Rige, af huilcke wi Danske haffue vor förste ophaff, naffn oc begyndelse. [2]) Joh. Moller auf St. S. 54. [3]) Allen: Sprog- og Folkeejendommeligheder i Hert. Slesv. S. 13. [4]) Om denne Vej s. Vorsaa: Minder om de Danske o. s. v. i England.

Vi komme endelig til det tredie nedergermaniske Oldsprog: *Frisisk*, og vi skulle nu betragte, om ikke Jyderne i Oldtiden have talt samme Sprog som Friserne. Dersom dette forholdt sig saaledes, maatte Jydsken i sine væsenligste Træk i det mindste kunne forklares af Oldfrisisk, og af denne alene. Men et Blik paa Frisiskens Egenheder (S. 237 flg.) vil snart lære, at denne dels i Meget er ganske ejendommelig, idet Ordformen er aldeles forskjellig, f. Ex. at *á* svarer til jydsk *ø* (Mls. *e*), *e* til *į*, *já* til *y* (Mls. *i*), *ju* til *e*, *ch* til *j* (*g*), eller er i Jydsk assimileret — dels at den, hvad Overensstemmelserne med Jydsk angaar, har flere af disse tilfælles med Oldsaxisk og Angelsaxisk (s. ovfr.). Det bestemte Kjendeo. hedder afkortet *-i*, *-á* o. s. v. efter de forskjellige Kjön, Tal og Forholdsff., men aldrig *e*, hvilket derimod bruges i Nordfrisisk i Flk. og Flt. (inde i Sætningen), saa at der i det höjeste kan siges, at Frisisk og Jydsk have her fulgt samme Regel, nemlig, at bortkaste Forlyden; Bortfald af den toneløse Slutnings-Selvlyd, der i Oldfrisisk finder Sted enkeltvis, sker i Nedersaxisk og tildels i Nordfrisisk som Regel. — Det Sprog, for hvilket Oldfrisisk kan betragtes som Oldsprog, er Hollandsk, men den er dog ikke den eneste ublandede Kilde hertil. Men kan ikke engang Hollandsken fuldstændig forklares af Frisisk, da kunne de andre Nabosprog det meget mindre.[1]) — Oldfrisisk er ligesom Jydsk rig paa Sammentrækninger, men begge Sprog have disse ofte paa forskjellig Maade; Oldfrisisk har som de øvrige Oldsprog haarde Medlyde, hvor Jydsken har de sløve: *v*, *w* og *j* (s. §. 155), samt uassimilerede Former, hvor Jydsken har Assimilation.

Med Hensyn til, at Jyderne oprindelig skulde have været Friser, siger rigtignok Suffridus Petri (de origine Frisiorum lib. II.), at Vitho eller Jutho, en Sön af Freso, i det 3. Aarh. för Chr. skal have ført en Koloni til den jydske Halvø, ægtet Cumera, Datter af Bocchus, Cimbrernes Konge, faaet til Medgift denne Provinds, som fik Navn efter ham selv, og behersket den til sin Død 238 f. Chr.; men denne Mening er for længe siden latterliggjort af J. J. Pontanus (i: Dedicat. hist. Danicæ) og af M. Bœothius (de cataclysmo Nordstrand).[2]) I øvrigt henvises til hvad, der ovenfor er sagt om Friserne.

At Jyderne skulde være de Gamles *Cimbrer*, er ikke rimeligt, da disse langt tidligere udvandrede i Masse. Der fortælles om

---

[1]) Rask Fris. Sprl. Fort. S. 3 nævner som Nabosprog: „Angelsaxisk, Engelsk, Oldsaxisk og Plattysk"; men det Sagte kan med Grund ogsaa anvendes paa Jydsk.
[2]) Joh. Moller Isagoge, pars I. S. 38.

Cimbrerne, at Levningerne af deres Hær efter Nederlaget ved Vercelli 101 f. Chr. vandrede tilbage til deres Fædreland, at Efterkommerne, ifølge Strabo, sendte Kejser Augustus en Kobberkjedel til Foræring, sluttede et Forbund med ham og bleve optagne i hans Venskab. Andre mene, at de Overblevne have nedsat sig i Helvetien, Andre i Norditalien; hertil bemærker Dr. Fr. Schiern: »Antiquæ fabulæ Cimbros profugos et in Helvetia et in Italia superiore ponunt. At vero Suitenses, Sylvanios, Haslenses originem longe aliam multoque recentiorem habuisse, dubitari vix potest. ... Neque pagi in Italia superiore, qui se ipsi a Cimbris ortos glorientur ... ex migratione Cimbrica, sed ex migrationibus Germanorum multo posterioribus repetendi sunt.« (De origine Cimbrorum S. 81). Nogle af de rommerske Skribenter endelig berette, om end overdrevent, at Cimbrernes hele Nation er bleven saaledes ødelagt af Marius, at ikke engang et Bud, men kun Rygtet kunde bringe Efterretning om det store Nederlag (s. smstd.); — saa at man kan sige, at Historien tier om deres senere Skjæbne, eller dog, at Efterretningerne om dem ere usikre. — (At Jydsk er, i det mindste i Ordformen, ganske forskjelligt fra Cambrisk, i Betydning af Cimbrisk, sees af Joh. Ray: Collection of english words, not generally used, and proper to the Northern, East and Southern-Countries. London 1768).

Som vi have seet, kan det af sproglige og da især grammatiske Grunde ikke udledes, at Jydsk er en germanisk Sprogart, og vi komme saaledes til at betragte Jydsken i dens Forhold til de skandinaviske Sprog, og da fornemmelig til Oldnordisk eller Olddansk (dönsk túnga) som det Sprog, der bevislig har hersket paa den jydske Halvø. Vi finde da ikke alene, at det er det af de gothiske Sprog, med hvilket Jydsken har tilfælles de fleste almindelige Træk, der give den dens Præg som gothisk Sprogart; men at der er intet andet ældre eller nyere Sprog, til hvilket Jydskens Egenheder i den Grad lade sig henføre.

Samle vi da ogsaa af *Olddansk* Ejendommelighederne med Hensyn til Jydsk ere de følgende: 1. i Lydlæren: Ombytning af *ē* med *ö*, af *i* med *e*, af *ö* med *u*, af œ (*ø*) med *æ* (Nr. 75. 76); Bortfald af *g* (i *rgt*, *rgn*), af *v* som For- og Efterlyd (Nr. 77); Ombytning af *k* og *g* i Efterlyden (Nr. 78); Assimilation af *gt* til *tt* (§. 125), af *nk* til *kk*, af *rl* til *ll*, af *dt* og *nt* til *tt* (Nr. 79); Bortfald af Endelsen *ṙ* i frems. Nutid ved Stammer paa *s*, *r*, *l*, *n* (Nr. 81). 2. i Böjningsformerne: Gjerningso. Nut. paa *-r* og Lidef. paa *-st* (§. 198 Anm.). — Især maa mærkes Gjo. vera (Nr. 83).

— Navneo.: de korte, af Gjo. afledte No. af Intetkjön (i de germ. Spr. af Hank.); i den sterke Böjning, 3 Kl. Flt. Hank. og Hunk. *-ar -ir*, Omlydene: *au* — *ei*, *á* — *æ*, *ó* — œ, *a* — *e* (Nr. 89); i den svage Böjning: Endelserne i Flt. Hank. *-ar*, Hunk. *-ur*, Omlyden: *ó* — œ eller *æ* (Nr. 90); Navneo.s best. Kjendeord efterhængt med Endelserne: Nf. Ent. -inn, -in, -it, Flt. -in (Intetk.), Gf. -ina (Hank.) s. Nr. 92. 94; hvorved tillige kan mærkes Levninger af den dobbelte Böjning (§. 276); af Stedordene Formerne: eg, hann, hans; hon (hún), hana, henni, hennar (§. 293 Anm.); fremdeles: þann, þatt; þá, þeim, þeirra; nokkurr, nokkurn, nokkut, nökkut; annan, annat, aðra, annarra; eingi, eingan, Flt. einga (Gf.); Intetk. ekki, hverr, hvert (Nr. 98—100); 3. i Orddannelsen: Forstavelsen of-; Endelserne for Gjo. -ta (-tta), -sa, -ka, -na; for No. -ka, -str. — Ved disse Egenheder slutter Jydsken sig paa det nöjeste til Olddansk; de lade sig alle forklare af dette Oldsprog, og af dette alene. Af de øvrige Træk (dog især i Lydovergangene og Orddannelsen) er en Del fælles for de skandinaviske og germaniske Oldsprog; nogle tilhøre nyere Sprog, andre ere særegne for Folkesproget selv.

Hvad Ordforraadet angaar, komme de skandinaviske og (især de neder)germaniske Sprog hverandre meget nær; men det Sprog, hvaraf Ordene i en afledt Sprogart simplest og naturligst lade sig udlede eller forklare, maa ansees for Stamsproget, og at dette er for Jydskens Vedkommende Oldnordisk, sees let ved en Sammenligning; thi der gives næppe noget af de germaniske Sprog, med hvilket den jydske Sprogart har sit Ordforraad tilfælles baade i Betydning og Udtryk i den Grad, som med de skandinaviske, navnlig Oldnordisk. At den jydske Sprogarts Ordforraad, endog mer end det danske Skriftsprogs, er, paa nogle rene Provindsialismer nær, at henføre til den skandinaviske Sprogklasse, det er: til Oldnordisk, derpaa kunne følgende Ord og Ordformer tjene til Exempler:

Islandsk.	Jydsk.	Oldsax.	Tydsk.
andi	*Ând*	gest	Geist
köt	*Kjöd*	flésc	Fleisch
sofa	*sow'*	slapan	schlafen
göra	*gjør*	makian	machen
		duan	thun
ekkja	*Enki*	uuithoua	Witwe
í gegnum	*igjemmel*	thurch	durch
vera	*vær*	uuesan	(sein, sml. gewesen)
fimm	*fim*	fif	fünf

Islandsk.	Jydsk.	Oldsax.	Tydsk.
fèkk	*fekk*	feng	fing
vildi	*vill*	uuelda	wollte
seinn	*sîn*	lat	(spät, sml. letzt)
sannṙ	*sann*	sóð	(wahr).

Islandsk.	Jydsk.	Anglsax.	Tydsk.
heilsa	*hjels'*	grétan	grüssen
í milli	*imell*	betvux	zwischen
ljós	*Lỳws*	leoht	Licht
lèttr	*lett*	leóht	leicht
rèttr	*rett*	riht	recht
frosinn	*frossen*	gefroren	gefroren

desuden Anglsx. ogsaa: gást, flesc, slapan, macian, dón, þurh, læt, sóð, s. ovfr. Oldsx.

Islandsk.	Jydsk.	Nedersax. (Dtm.)	Tydsk.
gólf	*Gwòl*	Bæn	Boden
nökkut	*nöj'*	wat	etwas
ofan (ned)	*öwen* (oven)	báben	oben
niðr	*nîr*	dál	(hinab)
hverr	*hwæ̂r*	elk	(jeder)
ekki (f. eitki)	*ìtt* (*ìkk*)	nix	nichts
nefna	*nöwn'*	nømen	nennen
eingan (Gjf.)	*Ingen*	nymms	Niemand
þjófr	*Tỳw*	Déf	Dieb
jörð	*Jôr*	Ér (f. Erde)	Erde.

Islandsk,	Jydsk.	Oldfris.	Tydsk.
barn	*Bân*	bern	(Kind)
trè	*Træ̂*	bám	Baum
vatn	*Wand*	wetir	Wasser
ekkja	s. ovfr.	widue	Witwe
nokkurr	*novver*	énich	einig
í gegnum	s. ovfr.	truch	durch
útan	*ujen*	oni	ohne
eptir	*etter*	ney	nach
hjá	*hwos*	bi	bei
á	*å*	an	an
í milli	s. ovfr.	twisk	zwischen.

Islandsk.	Jydsk.	Nordfris.	Tydsk.
skegg	*Skjèg*	Bjard	Bart
sem	*sum*	as	als
dagṙ	*Dàw*	Dæj	Tag
ár	*Ôr*	Ír	Jahr

Islandsk.	Jydsk.	Nordfris.	Tydsk.
nátt (Flt. nætr)	*Nett*	Nágt	Nacht
hestṙ	*Hejst*	Hanst	(Pferd)
auga	*Yw', Öw'*	Úg	Auge

desuden: Búmm (Baum), Væþer (Wasser), Vāþ (Witwe), bāj (bei), *öŋn* (an, in), tvaske (zwischen).

De anforte grammatikalske og lexikalske Træk ere tilstrækkelige til at vise Jydskens skandinaviske Herkomst; men at det jydske Folkesprog er skandinavisk i sin Rod fremgaar i øvrigt ved en simpel Slutning, der ogsaa gjælder om Sproget: hvad en Ting væsenlig er, det maa den oprindelig have været; nu er Jydsken væsenlig skandinavisk; altsaa maa den oprindelig have været det. — Endelig er det en Kjendsgjerning, at Oldnordisk er paa Halvøen det ældste Sprog, af hvilket vi have skriftlige Minder tilbage i Runestene; det er altsaa det Sprog, som Jydsken naturlig ligger nærmest; ligesom og vore Stednavne, saa langt som den jydske Sprogart tales, selv godtgjöre deres oldnordiske Herkomst.

Efter denne Undersøgelse om det jydske Folkesprog vende vi os til Folket og spörge: af hvilken Stamme ere Jyderne? De kaldes af Angelsaxerne: »Eótas« eller »Geatas«, og at de skulde, i det mindste for en Del, have haft en anden Herkomst end de øvrige Nordboere, synes Prof. N. M. Petersen at antyde: »Medens Gotherne udgjorde en samlet Stamme fra Norden i en skraa Retning imod Østen, synes en anden Folkerække at have dannet sig imod Vesten, fornemmelig bestaaende af Franker ved Rinen, Saxer ved Elben, Angler ved Slien, og *Vesterjyder*.[2])« Men af det Foregaaende (jvfr. §§. 6—11) sees, at Vesterjydsk staar i nöjeste Forbindelse med Østerjydsk og Sønderjydsk, og disse saaledes med hinanden; og paa Grund af det inderlige Slægtskab imellem alle jydske Sprogarter bør *alle* Jyder over hele Halvøen antages at have hørt til en og samme Folkestamme. Om Halvøens oprindelige Beboere have været et andet Folk, med et andet Sprog end Oldnordisk, kan vel næppe med Sikkerhed udfindes af historiske eller sproglige Kilder. Af sproglige og især grammatiske Grunde kan kun udledes, at Jydernes Sprog har været skandinavisk, hvoraf følger, at de selv maa have været en Gren af den skandinaviske Folkestamme; og fra den Tid vi have sikre Efterretninger, gaar deres Historie Haand i Haand med de øvrige Danskes, navlig om-

---

[1]) hvilket hverken har at gjöre med Gother (Anglsx. Gotan), eller med Jetter (Eótnas). [2]) Danm. Hist. i Hedenо. S. 60.

tales deres Krige med Saxerne (s. S. 231), mod hvilke de stedse forsvarede sig, og herom have vi endnu et Mindesmærke i den gamle Vold: Dannevirke (jfr. Thyre Danebods Vise). — Ligesom det staar fast, at Jydsken er en skandinavisk Sprogart, saa staar det ogsaa fast, at enhver Jyde, der er bleven sig sin Nationalitet bevidst, føler sig i Slægt med Skandinaverne fremfor nogen anden Folkestamme.

Med Hensyn til Jydskens ikke-olddanske Bestanddele findes der vel nogle Germanismer, Træk, der staa i Forbindelse især med de nyere nedergermaniske Sprog (Nedersax. og Nordfris.), fornemmelig: Bortfald af Slutnings-*e*; men herved er dog at mærke, at det selv samme finder Sted i Norsk (Trondhjemsk) i to store Ordklasser: Gjerningsord og Navneord (s. §. 70 og Nr. 10), samt i Dalsk i höjere Grads Endelse (s. Nr. 37); og fra de skandinaviske Lande, navnlig Jylland, er denne Overgangsform, der ikke er oprindelig for Sproget, men vistnok beror paa en magelig Udtale, gaaet over i Engelsk. Andre af de jydske Overgangsformer maa ligefrem tilskrives en saadan Udtale, f. Ex. *v* for *b* (*p*), *j* for *g* og *d*, *w* for *g* og *v*, uden at det ene Folk just behøver at have lært dem af det andet. Samme Grund har det hyppige Bortfald af Slutnings-Medlyde, ogsaa af Intetkjöns-Mærket *-t*, især i de nordlige Sprogarter. Omskrivning af Ejeform med et Stedord findes gjennemgaaende i Norsk.

Hvilke Træk blive saaledes tilbage, der *udelukkende* henhøre til de germaniske Sprog? Kun: 1. et Alkjön for det ubest. Kjendeord i de vestlige Sprogarter; 2. det foransatte *e* eller *ä* som Navneo.s best. Kjendeo. i de vestlige og sydlige; 3. germaniske Ord, hvilke, om de end ikke oprindelig fandtes i Jydsken, dog røbe germanisk Indflydelse. Det er formodenlig deraf Indvandrings-Hypothesen (s. S. 230) er opstaaet; men her gjælder det Samme, som vi af indre Grunde maatte gjöre gjældende om de jydske Sprogarter selv (s. ovfr.), at de anførte grammatikalske Grunde tale for en oprindelig Sprog-Enhed ogsaa i Oldtiden, idet der da paa Halvøen har hersket kun Oldnordisk, maaske en anden Dialekt, end den, der blev hævet til Skriftsprog, eller end de, der nu tales paa Island, — og af dette Sprog har i Tidens Løb udviklet sig de forskjellige jydske Sprogarter jevnsides med det nyere danske Tale- og Skriftsprog. — Vi vide, blandt andet af Runestene i Jylland fra den christlige Tid,[1]) at Oldnordisk bestod paa Halvøen endnu ved Christendommens Indførelse, altsaa endnu i 9

[1]) Her tænkes navnlig paa Hobrostenen.

Aarh.; men fra den Tid Oldsproget begyndte at forfalde i det øvrige Danmark, var det naturligt, at Sproget paa Halvøen deltog i dette Forfald, indtil der ved 13 Aarhundrede havde dannet sig *den* danske Sprogart, i hvilken Valdemars jydske Lov (1240), Flensborg- (1284) og Haderslev-(1292)Kjøbstadretter m. fl. ere forfattede. Her komme de jydske Former frem, især i de sønderjydske Stadretter, dog med Afvexling af danske Former. Sammenligner man i øvrigt Valdemars jydske Lov (given i Vordingborg) med Valdemars (1170) og Eriks sjællandske Love, vil man finde, at Sproget i hin er den selvsamme Dansk som i disse, hvilket især sees af Fortalen, der er den samme baade til Jydske Lov og Valdemars sjællandske Lov, saa at de jydske Former kunde mulig være indkomne i Afskrifterne,[1]) af hvilke den ældste (af J. L.) antages at være fra 1280 eller 1290.[2]) I Stadretterne er Sproget det samme, kun at Kjönsforskjellen begynder at tabes, idet Intetk. gaar over til at blive Fællesk., ganske som i Vesterjydsken, f. Ex. i e n dyghæn (Isl. og Dn. dögn Intetk.), e n par (Isl. og Dn. par Intetk.); s i n Gooz (sit Gods) o. s. v., se §. 240 Anm.; og at de jydske Former ere meget hyppigere (s. Formlæren). Det ældste Haandskrift af Flsb. sættes i Beg. af 14. Aarh., af Hdsl. 1639.[3])

Se vi nu tilbage paa de to först nævnte Germanismer, ere de virkelig af Vigtighed i og for sig, men i Forhold til de skandinaviske Træk altfor faa til at afgjøre Noget for Jydskens germaniske Oprindelse. Et Alkjön for Kjendeordet: *en* viser vel hen til Anglsx. á n, eller Oldsx. é n i Nvf. for alle tre Kjön; men herved er dog at mærke, at denne Egenhed findes kun i Vesterjylland (især Ribe Stift), altsaa i de Egne, der ligge nordfor Friserne, hvis ubst. Kjo. er *'n* for alle Kjön og Forholdsformer (f, an, en s. Nr. 118), og hvorfra Brugen kan have udbredt sig videre mod Nord. Paa den anden Side ere i den egenlige Vesterjydsk det tilbagev. »sig« (*sĕ*) og dermed Lideformen, samt Gjo. Nut. paa *-r* i Handlef. og Navneo. Flt. paa *-er* i den svage Böjning blevne tilbage, saa at selv denne Sprogart, der har de allerfærreste Böjningsendelser, kan kjendes at have oprindelig været skandinavisk. — Det andet Træk, den germaniske Form og Brug af (No.s) best. Kjo. findes heller ikke over hele Halvøen, men kun i Vester- og Sønderjylland (medens der dog i den sidstnævnte Landsdel (Angel) findes Levninger af det efterhængte Kjo. s. §. 276). Som vi have seet (Nr. 119) har hint *e* ell. *ä* sit Analogon i Oldfrisisk, men er næppe gammelt,

---

[1]) Jvfr. N. M. Petersen: Dansk Literaturhist. I, S. 61 flg. [2]) s. Thorsens Udg. Fortale. [3]) s. Sammes Udg. af de slesvigske Stadsretter, Fort.

end mindre oprindeligt for Jydsken i det Hele, eller for nogen enkelt jydsk Sprogart. Det er aldrig optaget i Skriftsproget, hverken i Jydske Lov, eller i de sønderjydske Stadretter, eller i Lucidarius, eller noget andet midalderligt Skrift, der bærer Mærker af Jydsken, hvilket viser, at Ordet og Brugen ikke har Rod i Sproget. Om det er indkommet i Jydsk fra Oldfrisisk, der bestod til omtr. 1500, er uvist, baade fordi Formerne her ere forskjellige (-i, -á), og fordi vel ikke længe Oldfriserne selv have været Naboer til Jyderne (jfr. S. 233); men det er aabenbart, at Formen (*e*) er aldeles nordfrisisk, hvad Fælleskjön angaar (s. Nr. 119), og kan i Tidens Løb være bleven udstrakt ogsaa til Intetkjönnet. Det tör vel derfor antages, at Brugen af *e*, eller *ä*, har fra Nordfrisisk udbredt sig imod Øst til Sønderjylland (jfr. Nr. 119, S. 226), og derfra mod Nord og Nordvest,[1]) og det paa den simpleste og naturligste Maade ved Naboskab og Handelsforbindelser; saa at det er ganske unødvendigt at tænke paa en germanisk *Indvandring* som Grund til de omtalte faa Germanismer — hvad der desuden er ubevisligt, eller paa en *Sammensmæltning* af Sprogarter — der ikke har fundet Sted. Her er ikke at tænke paa en Sammensmæltning af flere Dialekter til en, men snarere paa hvad, der er Tingens naturlige og sædvanlige Gang: en Opløsning af Oldsproget i flere Dialekter, hvilke dog alle have bevaret Stammemoderens Præg, saa at de tilsammen udgjöre en Hovedsprogart.

Der findes endelig i Jydsken enkelte germaniske Ord, f. Ex. *Bâs* eller *Bâ̈s*[2]) (Ndsx. Nfr. Bás, Herre, Mester), *spô sĕ* s. §. 239 (Ndsx. spóden), *affentòw* Lsg. (Ndsx. af un to); hyppigere i Sønderjylland, f. Ex. Sndv. *Bigtskin* (Td. Beichtschein), *Hetvi*(*g*)[3]) (Ndsx. Hét-wék); Angl. *Dörnsk* (= Nfr.), *Harrest* (Ndsx. Harvst), *otte* (Ndsx. allto), *gœar* (Td. gar, Ndsx. gár), *frœ*[4]) (Nfr. fréþe), samt Mængdetallene: *föfti* o. s. v. (se Nr. 126); men de ere uden al Tvivl i en senere Tid indkomne i Sprogarten, og deres Indtrængen især i Sønderjydsken er let forklarlig af den nære Forbindelse med Nedersaxere og Nordfrisere. Saadanne Ords Antal er kun lidet;[5]) de staa som fremmede i Sprogets hele øvrige Masse, og ere kun af ganske underordnet Betydning, i Særdeleshed i Forhold til den store Mængde ægte olddanske Ord, som det jydske

---

[1]) Med Hensyn til Rasks Regel: „at et Sprog ved at blandes med et andet, sjelden optager Formforandringer af dette, men omvendt taber sine egne“, kunne her begge Dele have fundet Sted. [2]) ogsaa i Nrsk.; maaske besl. m. Oldisl. bossi, bussi, buss, en Knøs, Mand. [3]) ogsaa Ærø, Langeland, Laaland; Molbech skriver: Hittevægge. [4]) ogsaa i Sv. fräta. [5]) langt mindre end i det danske Skriftsprog, sml. Dannelserne med: be-, bi-, er-, an-, mange med: for-, o. fl. a.

Folkesprog har bevaret, efterat de ere forsvundne af det danske Tale- og Skriftsprog, og hvorpaa nogle i Sproglæren anførte kunne tjene som Exempler; dels Stammeord: *Lu'* (*en*) §. 21, Isl. lúfa (tykt Hovedhaar); *Tust* (*en*) §. 26 — dust (Støv); *ast* Tlo. §. 28; *Lø* (*en*) S. 35; *søn* S. 40; *Tô* S. 56; *kwik* §. 84; *möel* §. 84, sml. mikill; *bre'* (smælte) §. 88; *râ* Bio. §. 88; *Löw* (*en*) §. 112, 2; *øf* §. 224; *skæt* §. 235; *Lim'* (*en*) §. 261 — límí (Kvist, Ris); *stind* §. 286; *Lyr'* §. 337; *slåg* §. 337; fremdeles: *erre* (bearbejde) — erja; *skjenn* (løbe løbsk) — skena; *Awn* (*en*) — agn (Mading); *Leggel* (*ett*) — leigill (Øltræ); *Hôs* (Svinehoved) — haus (Hjerneskal); *Jedd* (*en*) Faarehække — jata (Krybbe); *Spaj* (*en*) Suppe — spað (Suppekjød); *Tæl* (*en*) — þeli (frossen Jord); *Wol* (*en*), Flt. *Woller* — völr (Stok, Vaand); *Mon* (*ett*) — magn (Kraft) ell. munr (Fordel); *gild* — gildr (dygtig); *knöw* (kjön) — knœfr (rask); *òlm* — ólmr (rasende); *krap* (svag) — krappr (trang), o. fl.; dels afledte: *limmer* §. 84; *tøsser* §. 94; *tawn'* §. 315; *jatt* §. 315; *want'* §. 315; *Muden* §. 323; *Fôn* §. 324; *Hæske* §. 329; *öwle* §. 333; *ville, villele* §. 333; *howsum* §. 334; fremdeles: *ўrk'* (gjöre, dyrke) — yrkja (verk); *bryn'* (hvæsse) — brýna (brún), o. fl. Det forholder sig her med Sproget, som med Folket: det danske Folk bliver hverken tydsk, eller nedersaxisk eller frisisk, fordi der indenfor dets Enemærker bor en lille Del af disse fremmede Folkestammer, ligesaa lidt bliver det danske Sprog til Tydsk, Fransk o. s. v. fordi det har optaget en Del Ord af disse Sprog; men ligesaa lidt bliver Jydsk til Nedersaxisk o. s. v., fordi der er indkommet adskillige saadanne Ord deri. Der er altsaa heller ikke i lexikalsk Henseende Grund til at antage en Sammensmæltning som Følge af en germanisk Indvandring; der kan kun være Tale om en efterhaanden opstaaet Indblanding fra Nabosprogene. — At Sønderjyderne selv, hvis Sprogart er den sterkest blandede, have fra Arilds Tid haft Dansk til deres Modersmaal, viser den Kjendsgjerning, at Jydske Lov har gjældt og endnu gjælder i deres Land, efterat den for længst er ophævet i Nörrejylland, ligesom Stadretterne i Flensborg og Haderslev, tilligemed St. Knuds Gilde-Skraa i Flensborg, oprindelig ere skrevne i samme danske Sprogart som hin, og Slesvigs gamle Stadret (paa Latin) öjensynlig grunder sig paa danske Kilder fra Staden selv.[1]) Men alle, baade nörre- og sønderjydske Sprogarter tilsammen vise, at de i deres Grundvæsen ere skandinaviske, og at Olddansk er den fælles Kilde, hvoraf de ere udsprungne, — den fælles Rod, hvoraf de ere udrundne.

[1]) Se Thorsens Udg. Foreindr. S. 29.

Sprogprøver.

Den vesterjydske Klasse.

Den mellemste Afdeling. — Vardeegnen.

(Meddelt af Pastor Christensen i Hals.)

A ĕn skavve Föl ka blyw' en gûë Hest. — Swŭlt ĕ den bæst Smâg o ä Mad. — Ĕn ska ̊itt györ Dæer atter Nower.[1]*) — Ĕn ka ̊itt spinn o trænd o jèn Gòng. — Nô gjenner nægen Kuon tĭ o spinn. — De er gott o vær Prest um Pōsk, o Bân i Fæst, Buend um Jûl, o Föl um Höst. — Èn ska lįd' i ä Òwn, fâr Ĕn lįder i ä Sòwn. — Dèn Skjelling ĕ wal udgiĕn, sum spār ĕn Daler. — Ä Trœ̂ må böw', ilaw-ĕn er ung. — Dèn Dâr er ̊itt gûë o holl lŭtt, sum Hwær hâr ä Løggel tĭ. — Dèn, der sjynger så tile Mæen, vĭ nok græd innen Awten. — Den Jenn si*[2]*) Dô, den Annen si*[2]*) Brô. — A ka lowt' ä Krûj, sæ han, Fannen, um ä Brinnenaller. — Sân hær-et sĭtt, sæ ä Pig', hŭn sŏtt ä Skôr sàmmel.*

---

1. Hwa ĕ de, der gôr ind o si Huë å ä Kjerkedâr? — 2. . . . der ka nô ròjen um ä Kjerk', o er endá ̊itt star' en ĕn Ek? — 3. Hwa ĕ de, vi sįr hwæ Dàw, Kungen sįr sjælen, o Wor Har' sįr oller? — 4. Hwa ĕ de, der ĕ Kjöd o Blôë î um Dàw, men ̊itt um Netter? — 5. . . . der kùmmer a Kjöd o Blôë o i Trœ̂, a Trœ̂ o i Lįr, o så a Lįr o i Kjöd o Blôë igjen? — 6. . . . der hær lisså manne Tend, sum oll wŏ Bymend. — 7. . . . der ĕ fòj i ä Skow, o smèj i ä Smiddes, o stôr i ä Stow', o sjynger sum nower tysk Frow'? — 8. . . . der lävver ùm i ä Bòj o kŭmmer oller ind? — 9. . . . der lävver ùm i ä Buendgôr o gjör Ek? — 10. . . . der stôr o Stįn o bøsster Bįn, o klöwer Hûon o tud' i? — 11. Tobįn sôd o Trebîn, o knawet o jèn Bįn; så kŏm Firbîn o

---

[1]) Nadver. [2]) den Enes — den Andens

tòw jèn Bîn frä Tobîn; da tòw Tobîn Trebîn o slòw Firbîn unner ä Ør mej. — 12. Hywer en ĕn Mûs, men ka endá ìtt komm ind å ä Kjerkedâr. — 13. Jo mîr' Ĕn tejer fræ, des star' blÿwer-et, jo mîr' Ĕn lïgger tï, des minner blÿwer-et. — 14. Hyr sidder den stösst Stîn i ä Kjerk'?

1. ĕn Træskesöm. 2. en Noggel. 3. si Līgmand. 4. ĕn Træske.[1]) *5. Mjelk. 6. ĕn Kær.*[2]) *7. ĕn Rok. 8. ĕn Vej. 8. ĕn Vej. 9. ĕn Slīvstîn. 10. ĕn Kok, der gall. 11. ĕn Minnesk; ĕn Malkstûl,* eller: *ĕn Trefûd; ĕn Bîn; ĕn Hund. 12. ĕn Stjan'. 13. ĕn Hwol. 14. i den stösst Hwol.*

Stork, o Stork o Stîn'
mĕ Di long' Bîn',
hyr vil Du no flyw' hèn?
kŭmmer Du ìtt tībæg igjen?
No vil a sej' Færwal i Âr,
a flÿwer no tĭ Kungens Gôr.
Dær ĕ Byr' o Benk',
dær ĕ nok o skjenk',
dær ĕ Drenge, spiller Buld,
dær ĕ Pigger spinner Guld.
Hop, o hop, o hejâ,
dær ĕ nok o tej' àw!

I Angel. Til Sammenligning.

Hagerup. Bemærkninger om Sprogforh. i Angel.

Storke, Storke Lŏngbîn
Hvo hä do latt din Klefferstîn?
Uri Köffenhawn.
Dær ĕ Bor' ŏ Benk',
dær ĕ Vin ŏ skjenk'
dær ĕ Dreng' ŏ hytt ä Buld
dær ĕ Pigger ŏ spinn ä Guld.

Den sønderjydske Klasse.

Mellemslesvig.

Varnæs Birk (imellem Aabenraa og Graasten). Af St. St. Blichers: **e Binnstow'.**

Oversættelsen meddelt af Skolelærer Gammelgaard i Varnæs.

Dengang te ĕ skull tĭ Sessjôn ä føst Gang, da vant min Fáer nöwt ŏ nap fir' Âr i tre Snes'. Så fulles han ŏ min Môer a op i ä Præstgær, mĕ ett Kinken

Til Sammenligning.

Se St. St. Blichers Noveller, udg. af P. L. Möller; 6 Bind.

Østerjydsk. Hovlberg Herred, (Øst for Gudenaa).

Dengong te a sku føst Gong o Sessjûnen, da wanted mi Fâer knap ŏ nap fir' Ór i trèj Snis. Så fulles han ŏ mi Mûer ad op i Prejstgoren, mĕ en Brikk Smör

---

[1]) Træsko. [2]) Karte.

Smör ŏ en fej[1]) stor sort Kok. Ä Præstkun beholt bo ä Smör ŏ ä Kok, men ä Prest — de vår ejsen en dejle Mand, ŏ möjer gôj mor fötte Folk — men han vill allivel int' gør min Fâer eller in han vår, ŏ så mått ĕ gaa Soldaat — Rytter skull ĕ sej'. Jess Pæsen slap bær, for han fekk ett Reseft ŏ nower Avetekersager, tĭ ŏ smør hans Öjn' i, ŏ så fekk di sårren en rô Hannel (h)vä Gang han kum ŏ ä Sessjôn; men de kost' ŏ hans Fâer ett Halhunnerdælerserrel. — Ä Skol' vår slĭm; ĕ skal svar' tĭ, ä Löjtnant kunn klô Jèns Rÿg. De vår en glant Kâl tĭ ŏ fŏstæ hans Eksesits, men nær han sōj: »Kâl, Do rier sum en Agurk!« så vår han int' nåjele. — De vår i ä Krigstî. Dengang ĕ kum ûr a ä Skol', kum ĕ ind tĭ ä Rĕggemint; vor Skatrôn læ i Ekkelfør; men elaw ĕ kum, massér vi ind a Mekkelborre. Dær læ ä Franskmind; de vår nower smæ gesvint' Kal'. Di botret â, de gikk sum Kjep i Hjul; men ĕ kunn int' fŏstæ Annt in »Futter!« de betyer så möjer sum: »Dŏwlen skal tej' dĕ!« Så spur' ĕ vor Rigtmester — for han kunn prat' mĕ dem — hva de vår, di sōj. »Di sejer, sōj han, di vil drej' den rø Kjûl a-Jer, ŏ gi Jer en blæ i ä Stej«; men de blöw inda Löjn.

Den føst Gang vi kum sammel, da vår ĕ ŏ Ras Rask a vor By Blinkere. Vi kum tĭ ett lille

ŏ en mĭgtig stûr swŭtt Kok. Prejstmadammen beholt bådde Smörret ŏ Kokken, men Prejsten — de war elles en dejlig Mand ŏ mŏj gûe mod fatte Folk, — men han vill alliwel ĭtt gjø mi Fâer eller en han war, ŏ så mott a spring' Seldât — Rytter skull a sej'. Jess Piësen slap bejer, for han fikk en Resevt po no Avetekersager, tĭ ŏ smor hans Öwn i, ŏ så fikk di sôn en rô Hantíring hwâ Gong han kam o Sessjûnen; men de kost' ŏ hans Fâer en Halhunnerdælerseddel. — Skylen wa slĭm; a ska suë tĭ, Løgtenanten ku erre Jèns Rÿg. De war en víllele Kâl tĭ ŏ fŏstô hans Egsesis, men nærensti han sø: »Kâl, Du rider sum en Agurk!« så wa han ĭtt næde. — De war i Krìggens Ti. Dengong a kam ud å Skylen, kam a ind tĭ Reggimintet; wŭ Skadrôn lô i Enkelfÿr, men så snâr a kam, massired vi ind a Meklenborre. Diĕ lô Fransmànnen; de wa no bĭtte geswint' Kæl. Di botred pô, de gikk sum Kjepper i Hjÿwl; men a kunn ĭtt fŏstô annt en »Futter!« de betyer så mŏj sum: Dellen skal annamm dĕ! Så spur' a wŭ Rikmejster — for han ku præt mĕ-dem — hwá-de wa di sø. »Di sier, sø han, di vil dragge den røde Kjol' af Jer, ŏ gi Jer en blæ istedden.« Men de blöw inda Löwn.

Den føst Gong vi kam sàmmel, da war a ŏ Ras Rask a wŭ Bŏj Blenkere. Vi kam tĭ en bitte

---

[1]) udmærket.

Kvorn Skow; da kum tre a di hær smæ Kal' emôr voss. »Hven dær!« sōj ĕ. »Kiklava!« sōj di. »Feḷtræf!« sōj ĕ. »Sakkarnommedjø!« sōj di. »De er missel Löjn, sōj ĕ; vêr I iṇt bær ä Feḷtræf så skal I fölle mĕ tĭ ä Skatrôn!« Men så drow den Jenn hans Sæfel ŏ rej lig' iṇd å min Kammerat. Ĕ tott rigtenok, han koḷlt voss Engler; men Skam slæ ham, han mēṇḍ' iṇt' mæ̂-et; for han ga Rasmus ett Slaw, te han foḷd a ä Hest. »Hva! sōj ĕ; slær do Ras Rask, så skal Döwlen reger' dĕ!« ŏ mĕ de sam' hug ĕ ham övver hans Nakk, te han gikk örr Hōj (kytt Krag'). Da di aṇner To sâ de, så begyṇnt di ŏ futter ŏ sakker, o rĕṇḍ' iṇd å mĕ, sum di viḷl haj trîṇd mĕ nér. Men ĕ sōj: »Snak Dansk, I tysk' Huṇn!« ŏ så slo ĕ den Jenn övver hans hyer Àrm, o den Aṇn övver hans venster, ŏ så tow ĕ dem tĭ Fang' ŏ før dem tĭ ä Skatrôn. Men ä Rigtmester bŏj den lille Maṇd tej' sĕ, no vår vi ulykkele, for de vår Franskmiṇd. — Sīn lær han voss, vi skuḷl sej': Dragon' dannoá! de forstōj di, så visst di, vi vår Dansker. — Jèngang tow vi en Staj iṇd, der het Rasseborre. Guj bevares, hvo de gikk tĭ. Dĕ vår en Vagtmester ve fjær Skatrôn, han haj vätt mĕ for Stralsūṇd, dengang di slow Gröw Skél ihjel; han haj awlywet manne Minnisker i Krî. Han sōj, te dé Slaw ve Rasseborre vår de gysselest Slaw, te han hāj vätt î;

Kun Skow; da kam trèj a di hæ smô Kæl imød mĕ-wuss. »Hwem dâr!« sø a. »Kiklava!« sø di. »Feltrôv!« sø a. »Sakkarnommedjø!« sø di. »De ĕ missen Löwn! sø a; vèd I ìtt bejer Feltrôvet, så skal I föll mej tĭ Skadronen.« Men så dròw den Jenn hans Sàvvel ŏ rej lig' ind po mi Kammerâit. A tykkes rele nok, han kallt wuss Engle; men Skam slô ham, han mint' ìtt mæ̂-et, for han ga Rasmus ett Slaw, te han fil(d) ow Hejsten. »Hwa! sø a, slôr do Ras Rask, så skal Dellen regjæ dĕ;« ŏ mĕ-de samm hôg a ham öwer hans Nakk, te han būst en Bakkòrre. Da di anne Tòw sô de, så begynnt di ŏ futter ŏ sakker, o rennt ind pò-me, sum di vill ha trojen me nîr. Men a sø: »Snak Dansk, I tysk Hunn!« o så slòw a den Jenn öwer hans höwer Àrm, ŏ den Ann öwer hans vĭnster, ŏ så taw a dem tĭ Fong' ŏ før dem tĭ Skadronen. Men Rikmejsteren bà-den bitte Mand ta sĕ, no wa vi ulykkele, fŏ de wa Fransmend. Sīn lært han wuss, vi sku sej': Dragon' dannoá! de fŏstød-di, så visst di, vi wa Danskere. — Jengong indtow vi en Stad, der hed Rasseborre. Guj bewârs, hwo de gikk tĭ! Dĕ wa en Wagtmejster ve fjar' Skadrôn, han hæd wū mej fŏ Stralsund, degong di slow Gröw Skjél ihjel; han hæd undlywet manne Minnisker i Krí. Han sø, tĭ dé Slaw ve Rasseborre wa de grummeste Slaw, te han hæd wur i; men de ve Lybek

men de ve Lybek vår innó gysseler, for dǣr mått di hoḻl ûr i ni Daw', ŏ kør ûr a di Dø. De vår rigte streng' for di selle Bêst. Men ve Rasseborre, — sum ĕ skuḻl fortæl — vår-et så möjer ynkele ŏ sê, hvorren de gikk tĭ. Ĕ sâ en fransk Soldât, han gikk mĕ ett lille Bân å hans Baggenet. »Do er en Skān!« sōj ĕ. »Pif' mĕ lanṭ Rør!« sōj han. »Do skal ha Fāṇnen, sōj ĕ; ĕ har sjèl betaḻd min Pif'; ĕ köjt' bo' Pif' ŏ Rôr ŏ Knavv a Ras Rask, dengang vi lâ i Jessehow.« Men så kum der en gyssele Hovven Franskminḍ, ŏ di öjt' osse: »Pif' mĕ lanṭ Rôr!« Så tennt ĕ: de er de bæst, do rier din Vej, ifaḻd do vil behoḻl din Pif'.

Dengang vi kum tĭ Hamborre, så vill vi inṭ' lenger vær ve ä Franskmanḍ. Da vi sōj Farvel tĭ ham, da grǣr Prins Ekmöll sum et Bân, for han vil inṭ' haj vätt á mĕ-voss. Så re vi tĭ Borrenhōj. Dær kum ä Kosakker um voss. Di viḻl prikk etter voss mĕ djer Pigkjep. Den føst, ĕ sâ, tennt ĕ, vår en Kræmer, men da han kum närr, kuṇn ĕ vel sê, te de skuḻl vær en Krigskâl. »Do er en snĕje Kâl tĭ ŏ ri',« sōj ĕ. Ĕ trôe missel, do sĭrrer owen å din Mapos'. »Dovre!« sōj han. »Vil do ha Dower? sōj ĕ; ja ifaḻd e Löjtnanṭ sâ, hvorren dŏ sĭrrer mĕ din' Knæbên, så viḻl han nok gi dĕ Dower, kaṇ skê do fekk Têvanḍ osse.« Men så stakk han mĕ i mĭtt hyer Lâr. »Do er

war inno grummer, fŏ diē mått di holl-ed i ni Daw' ŏ kyör ud ow di Dø. De wa retten streng' fŏ di sölle Bǣster. Men ve Rasseborre — sum a sku fŏtell — war-ed så mŏj enkele ŏ sî, hudden de gikk tĭ. A sô en fransk Seldât, han gikk mĕ et bitte Bân po hans Bangenêt. »Do er ett Skân!« sø a. »Piv' mĕ lŏng Rør!« sø han. »Do ska ha Fannen, sø a, a ha sjèl betald mi Piv'; a kjowt' bådde Piv' ŏ Rør ŏ Mŏnnbĭd a Ras Rask, degong vi lô i Issehow.« Men så kam der en grusselig Hovven Fransmend, ŏ di roft' osse: »Piv' mĕ lŏng Rør!« så tinnt a, de ĕ de bejst', do rier di Vej, um do vil beholl di Piv'.

Degong vi kam tĭ Hamborre, så vill vi i̊tt lenger væ ve Fransmànnen. Da vi sø Fåwal tĭ ham, de grǣd Prins Ekmöll sum ett Bân, fŏ han vill i̊tt hå wur òw mĕ-wuss. Så rej vi tĭ Banhowed. Diē kam Kosakkeren um wuss. Di vill prikk ette wuss me djĕ Pigkjepper. Den føst, a sô, tinnt a, war en Kræmer; men da han kam nærer, ku a wal sî, te de sku vær en Krigskâl. »Do er en sûē Kâl tê ŏ ri', sø a tĭ ham; a tròwr, missen, do si̊dder owen o di Madpŭs'.« — »Dovre!« sø han. »Vĭ do hå Dower? sø a; ja dessum Løgtenanten sô, hudden do sidder mĕ din Knæer, så vill han nok gi dĕ Dower; ka henn sĕ, do fikk Têwand osse.« Men så stakk han mĕ i mĭtt höwer Lôr.

nower nærgangend,« sõj ĕ, ŏ så hug ĕ hans Kjep mĭtt övver, ŏ ham sjell bag etter. »Do kuņn haj blövven frā mĕ!« sõj ĕ. Der vår osse en fransk Gjennerœl fuļlest mĕ-vŭss. Di koļlt ham Lallemaņd. De vår en Vowhals. Han hāj en lille rø Höll â; den svinget han alti mĕ, ŏ så öjt' han lisså høtt, han kuņn: »Brave Dannoá! A ĕ long! A ĕ long!« men de vår iņt' saņn, for han vår kun en lille stumpe Kâl, men mode vår han.

Sīn drow vi tĭ en Bŷ, di koļlt Sēstej; dær vår så manne Fiņner, te den jenn kuņn iņt' spytt for den ān; men vi ragt' dem inda tĭ Si', o kŭm velhoļlen iņd tĭ Rensborre. Å ĕ Vej kum dĕr en Franskmaņd reņnend, ŏ sprang op å ä Hest ĕbag vè-mĕ. »Vek Per Missjong!« sõj han. »Ĕ hjerrer iņt' Pær, ĕ hjerrer Jens, sõj ĕ; ikke heller vĭl ĕ gœ vek for dĕ; men vil do vær skikkele, så må do ri' mé«. Så viļl han hāj Agkefit. — »Vil do ha Breņnvĭn? sõj ĕ, de kaņ do fœ,« ŏ så ga ĕ ham a min Flask'. Law han hāj drokken, begyņnt han osse ŏ snakk om mitt long' Pifrør. »Dessumensti do iņt' hoļler ä Snut, sõj ĕ, så skal ĕ kytt dĕ nêr a ä Hest«. Men så baj han um en miļd Bardûn, ŏ så blöw han role.

De vår de sīst Slaw, ĕ vår i, ŏ dengang ĕ skuļl tĭ ŏ sĭrr a ä Hest, haj ĕ foläst mitt Pifknavv, ŏ ĕ har aller sê-et sīņt.

»Do ĕ sûĕ nære!« sø a; ŏ så hôg a hans Kjep mĭtt ŏwer, ŏ ham sjèl bag etter. »Do ku ha wôr frœ mĕ!« sø a. Diĕ war osse en fransk Gjennerâl fulle mĕ-wuss. Di kallt ham Lallemand. De war en Wowhals. Han hœd en bitte rø Lu' epô; den swinged han olti mej, ŏ så roft' han lisså höwt, han kunn: »Brave Dannoá! A ĕ lòng! A ĕ lòng!« Men de war ĭtt sann, fŏ han wa kun en bĭtte stumpet Kâl, men modde wa han.

Sīn dröw vi tĭ en Bŏj, di kallt Sēstej; diĕ wa så manne Finner, te den jenn ku ĭtt spytt fŏ den œn; men vi ragt' dem inda tĭ Si', ŏ kam walhollen ind tĭ Rensborre. Po Vejen kam der en Fransmand rennend, ŏ sprang op po Hejsten bag vè-mĕ. »Vek Per Missjong!« sø han. »A hedder ĭtt Pejr, a hedder Jens, sø a; ikk hèjer vil a go vek for dĕ; men vĭ do vœ skikkele, så mo do ri' méj. Så vill han hatt Akkevit. »Vĭ do hå Brœnvin? sø a, de ka do fo,« ŏ så ga a ham ow mi Flask'. Da han hœd drokken, begynnt han osse ŏ snakk um mi long' Pivrôr. »Hwissumenstî do ĭtt holler Flàv, sø a, så skal a kyll dĕ nîr ow Hejsten«. Men så ba han um en mild Pardôn, ŏ sīn blöw han rolle.

De wa de sist' Slaw, a war i, ŏ degong a sku tê ŏ sidd ow Hejsten, hœd a möst mi Mŏnnbĭd, ŏ a hœr alle sit-et sīn.

Varnæs.

Oversættelsen meddelt af Samme.

Ä Kat ŏ ä Röw. En Kat ŏ en Röw møttes i en Skow. »No ärrer ĕ dĕ,« sōj ä Röw. — »Nej do görr vel itt,« sōj ä Kat. »Vê do da nower lövvend Raj tĭ ŏ rerr dĕ?« sōj ä Röw, ŏ satt ett gyssele Ansigt op. — »Ja, ĕ vêr da jĭtt,« sōj ä Kat, ŏ mĕ jitt ŏ òl, sâr-en opp i ett Trœ̂. — »Hâr do no nower Raj tĭ ŏ fang' mĕ?« spur' en ä Röw. — »Ja ĕ hâr en hêl Pos' fuḷd,« svar' ä Röw, ŏ lōj sĕ å Vagt uṇner ä Trœ̂; for, tennt han, Mis kan umöjle leng' hoḷl-et ûr i ä Trœ̂, ŏ kummer-en føsst nêr, så er ĕ viss ṇok å min Katstêg. »Ja, sōj han, så möjs mêr, ĕ er lisså viss â-en, sum ĕ hāj-en ì-mĕ«. Men hva ske' så? Mikkel hørr en Ḻy, ŏ sêr sĕ ùm. Da er de ä Jejer, der stœ̂r ĕbâg vé ham, ŏ sigter å ham mĕ sin Bøss. »Tej no tĭ ä Pos', Mikkel,« öjt' ä Kat fra ä Trœ. De vår di sīst Ôr, te ä Röw hør i de-hjér Lỳw.[1])

Als.

Meddelt af Pastor Fangel i Notmark.

Der ska Lykk tĭ ŏ fang' Harer mĕ en Trumm. Der ĕ lisså möjl Gott i ham, sum[2]) *der er Hunne i en Poǵ'.*[3]) *De ska smaǵ' etter nower, so hŭn ä Kyṇ', dĕ kum hun Malurt o ä Køsupp. Ä Syĕ, den tœr, so hun ä Kjelling, dĕ sprang hŭn öwer en Rĕnsten, ŏ bīr aw ett Stykk Smörbrø. »Spār!« so Moa tĭ Fār, dĕ vår ä Smör op. »Ven min Kyṇ' enda no visst, hvo ĕ vår,« so ä Skipper; »I vĕr jo itt sjel, hvo I er,« so ä Dreng. Han gœr i Barndum, lissum Per Massens Kat; dĕ taw-en Kyllinger i Stej for Rotter. De er itt så, ŏ go mĕ Krem, ven-En ingen Ryǵ här. Trej' Folk o ä Hœl, ŏ ven di vœner dem um, spytt dem i ä Öjn', de er ŏ prof, um di er tålle. »Hva vil der blyw' aw mĕ ä Smör,« so ĕ Maṇ(d); dĕ hor' ä Huṇd ätt ä Flør. »De kömmer nok egĕn,« so ä Maṇ(d), dĕ ga han sĭtt Gris Flesk. »Do gafer så fasten, sum ven do nў̆lles ho spist ett to Skillings Brø«. »Ĕ ōr en Snaps ŏ drakk en Pommel; de gyr' ĕ, ja varhafti(g) gyr' ĕ så,« so han, gammel Hans Dœvisen. Ven ä Mus er sat, så er ä Mjel bĭsk. »De slirrer,« so ä Maṇ(d); dĕ sleft' ä Nœs o ä Hjul.*

---

[1]) Se P. Hjorth. Den danske Börneven. [2]) Eller: *Der ĕ itt bet G. i h., en* o. s. v. [3]) en Tusse.

Den østerjydske Klasse.

Af E. Pontoppidans: Everriculum fermenti veteris, seu residuæ in danico orbe cum paganismi tum papismi reliquiæ. Havniæ 1736. s. S. 65. 66.	**I Angel.** Til Sammenligning. Hagerup. Bemærkninger om Sprogforh. i Angel.

Aftenbönner.

1. *A lìgger mĕ po mi hywer Lej', så sòwer a po wo Frow' frèj. Herûd Ragirist! Herind Marî mĕ Jesus Krist Herud dĭtt slimm Skân Herind Marî mĕ dĭtt lille Bân.*	1. *No ligger ĕ å mitt hy' Lej' å söwer i Kristi Jesu Frej. Vek voss, Do dyr' Herr Krist, a vi ka vāgn ĕgjen tĭ Lust!*
2. *Twi! (sputavit). De setter a mellem Dèwlen ŏ mĕ. Do gjø di Fènger fŏ brèj ŏ di Tô fŏ lòng, sagde*[1]*) Jumfru Marî. Da skal a binn dem i èn Silketrô, sagde Jesus. — Vig bort, do Dèwl ŏ 1 sỳw unn Ånner: I Lusifer, ŏ Salapax, Knevvelhowed, ŏ Klatâst, ŏ Smöjröw, ŏ Skiddentrintum. — Så setter a Wŭ-Haris tòl Engler umkrìng mè: tòw ve mi Howed, tòw ve mi Röw, tòw ve hwær a mi Bịn', tòw ve mi hywer, ŏ tòw ve mi vinster Si'; så vil a sî po den Dèwl, dĕ ska gjø mĕ nöj'. — I Gjøsus Nawn. Amen.*	2. *Om Awtne ven ĕ i min Seng gær så manne Gujs Engle fŏ me stær: To*[2]*) ve mitt Hōj, to ve mi Förrer, to ve min hyr' Si', to ve min vinster Si'; to tĭ ŏ dekk me, to tĭ ŏ vekk me to, dĕ mĕ Vej vîs, uri den himmelsk' Paradîs.*

Den nordlige Afdeling.

Vensyssel.

Af: Samling af Provindsial-Ord og Talemaader. L. Melsen 1811 (Haandskrift).

Aw Jeppes Djistòrri oppå Bjèrre. O, dji a tur' drekk for jèn Skjelling Brevvin innó. A tròwer, a djör-e. Nej, så blywer dĕ Fanen löss. Ku-a tjums føst fo Kròwere å Sjynn, så ha-e ĭn Nô; men de ĕ lissum Jèn holler mĕ tĭbag'. A ma derịnd egjén.[3]*) Djøsses! hwa èr-e do djör, Jepp? A sịr ollere' Nille lissum stô i*

---

[1]) Efterligning af Skriftsproget. [2]) Ellers *tow* s. Om det danske Spr. i Angel. §. 59. [3]) *g* stumt.

Vèjṇ fŏ-mĕ, mĕ Meṣter Jèrriḳ i Hâ̈ṇeṇ. A ma veṇn mĕ ù̈m egjén. O, bâ̈rest a ku fo jèn jennest bĭtte Sig' innó! Miṇn Maw' seĕr: Do skȧ! miṇn Rỳg: Do skāl-iṇṭ'. Hwem skāl a no ly'? A mìnner, Mawiṇn ĕ miṛ' iṇ Rygginn. Skal a bonk' oppâ̈? Hej, Jakkep Skomàgger, herû! Men dèn forbaṇne Tjèlling stôr mĕ oltins i Howiṇn. Slòw hŭṇ iṇda sônt, de[1]) Rygbjenn hoḷt hiḷ', brø a me Fanen ù̈m-e.

Sammesteds.

Af Samme.

Nolitt[2]) po Vess. — Mĭllodunt: AA Jywlegrôen, hwe smagte deṇ.

A örker Jôren, så de har Klèm
ŏ glæer mĕ flowst öwer Towt ŏ Enge;
um Høsten ager a Tjerre hjèm,
ŏ Djater[3]) skaffer mĕ dejle Drenge,
såwal sum Piger;
ja, de a siger:[4])
min Staṇd a iṇt' for ol Warens Riger
borthwingelte[5]).

Den mellemste Afdeling.

Himmersyssel.

Oversættelse.[6])

En Puddelhund ŏ en Jajthund dröw en Dàw ûd sammel. Jèn ow dje Venner, en Spisshund, sô-dem lont fræ̂, ŏ slantred-em imød. Innen di nodd ham, sø Puddelen tĭ si Kammerâ̈t: »Si kuns, hu krŷ den hæ Spiss er ow hans long' hwid' Hôr! Han sku dôg betink', te der i̊tt ka væ nowen knöwer Pels for en Hund, en syṭ' krølled Hôr.« Um Jajthùnnen wa jenne mĕ ham i dé Stykk, fekk han i̊tt ŏ ved', for-eṇ tê bùm-ṣtill. — Imèllegolaw kam Spissen tĭ, ŏ han sô wal, atte Puddelen glowed å ham mĕ styr' Ò̈wn, men han lyd, te han i̊tt fŏstodd nöj'; ŏ så snöwst' di tĭ hinan, ŏ slikked hinan, sum sâ̈n no Kràm hå fŏ Skik. — Mĕ-jitt så wà-dĕ Nowen, dĕ flöjted ette Puddelen, ŏ-en rent' sin Vej. Så sø Spissen tĭ Jajthùnnen: »Den Tossinakk ow Puddel, En sî jo wal, te han bille sĕ ind, han ĕ den knöwest ow wŭss ollsammel, fo de han hå syt' krølled Hôr! Han sku dôg how', atte long' hwid' Hôr sî möj gjewer; der ĕ ingen Fŏlîg. — Tykkes do i̊tt ŏ de, do?« — De tê

---

[1]) ellers: *te*. [2]) sammentr. af: Noget lidt. [3]) Gjertrud. [4]) efter Skriftsproget. [5]) Endelsen efter Skriftspr. [6]) s. Hjorth anf. St.

Jajthunnen ŏ tĭ, men so gnawwurren ûd. Knap etter skjeltes di aj. Da di gjekk hjèm, si så traf Jajthunnen en æn Jajthund, ŏ sø tê-en: »Mĕ hwǣ Dàw wŭr-et mĕ klærer ŏ klærer, te vi Jajthunn ĕ di ērligst ŏ di klogest ow oll Hunn; vi snæger ĭtt ette Lyder hos Anner, men fo-vi-dem ŏ sî, så-sèje vi-ed rįn ûd ow Pysen. Nyssen gjekk a me Puddelen ŏ Spissen, ŏ så leng' te di wa samled, snakked di så möj venle tĭ hinæn; men så râ te di hæd vent Rỳggen tĭ hinæn, så gjo den Jenn Nàr ow den Ann, ŏ sø, te han billt sĕ nöj' ind. De wa no så mŏj tåvvele ŏ hør, hudden di gjo sĕ tĭ ow di hæ long' ŏ di hæ krølled Hôr; di sku dôg rele hå betint, te kott glatt Hôr, ŏ mjest no sân hwid' mĕ litt brun' Prikker i, de ĕ de jennest, dĕ heder en Hund.« — »Wow, wow!« sø den æn Hund.[1])

Randers Egnen. — Sönder Hald Herred.

Fortalt af en Landsoldat fra 1850.

Di Husârer di wa olti så kålhøgen; men jèngòng wà-der en Soldat, sân en stûĕ Tamper; han ŏ så en æn — de wa sân en bitte Fỳr — di fulles ad tĭ ett Kròwr, o gikk ind a Dǣren ŏ ind i Stowen. Da di no had ûrettet djer Æren(d) — ham, den Stuĕ, han wa frä Tỳ, han hed Pòwl — så gikk di dje Vej. Men jèn a Husâren gikk bag ette dem, ŏ da di kam tĭ Trappen — de wa sân en hŏw Trapp, mĕ Opgang frä bege Sier — så støtt Husâren dem i Rỳggen, så di bust' nîr a Trappen. Men ham, den Höw' — han wa så tyk, o stûr, ŏ had' nowen Fenger så tykk sum jèn a min' Arrem — han vænd sĕ ùm, ŏ spur', hwi han itt vill lädem go i Frej, di visst itt, di had' fōnermet ham. Men Husâren spur' ham, um han »makket stuss«. Så sæ han Pòwl: »Vi hå wal Low tê ŏ gô i Ròw; sî, te do ka hytt dĕ!« O så tòw han Husâren i Nakken ŏ kyll ham nîr a Trappen, o en æn, sum kam tĭ, böwed han bege Æner sàmmel pô; ŏ di had' fott sân, te di mott po Lasserettet. Ette de hǣr gikk Pòwl tĭ Skjersanten ŏ fōtoll ham, hùdden de wa gŏnn tĭ. Men Skjersanten sæ: »De wa gott gjôr; lä mĕ sî, te I lä Jer itt go pô a dí Kæl.« — »Ja men, sæ Pòwl, da den hä Husâr lo ŏ jamret sĕ, så kam der en hįl Hovven Husâre mylrend û, ŏ skjell ŏ smell, ŏ roft', te di vill gjø vè-vuss sådden ŏ sådden, den nejst' Awten.« — »Ja, de ĕ gàl nok, swær han, for I må jo itt go mĕ Sàvvel um Awtenen. No vêr a itt ŏ gi Jer bejer Rô, en I ta Jer Feltkapper pô, ŏ så ta

---

[1]) Se: Hjorth. smstds.

Jer Bajonet unne Kappen, ŏ skull-et så væ, te di vil kumm Jer fŏ nǣr, så kan I gjenn' gi Jèn en Fleng'; næ di Anne merke dé, så blŷwe di nok fræ Jer.« — Men da di fekk de ŏ ved', te vi had' wŭ Bajonet vè-wuss, så holt di sĕ fŏ-dem sjèl, ŏ di wa så skikkele, te de wàr en. Lyst.

Sammesteds.

Af Samme.

Unneroffisîren, di wa rett flink', men vi had' jèn, dĕ hed H—; de war en stŷw Kâl. Jengong, ve Slien, da stodd a po Post; så kam han mĕ en Patrolli ŏ vill fŏbi mĕ. A roft' tĭ ham: »Holt! hwem dǣr!« Men han vill itt swar'. A roft' igjen: »Holt, hvem dǣr!« Men han tàw still. Så roft' a triddi Gòng de samm, så hwæst han: »Skjersant H—!« — »Hwa ĕ Feltrôvet?« sæ a. De vill han itt sej'. Så æ a: »Dessum Di itt vil sej' Feltrôvet, kumme Di itt fŏbî. A lar Ingen passîr, næ han itt ka sej' Feltrôvet.« No rykket han nærer ŏ nærer, men a sæ: »Hviss Di itt vill sej' Feltrôvet, så brùgger a min Bajonet;« ŏ så fellt a Gevǣr ŏ satt ham Bajonnetten fŏ Brystet. Så mott han tê ŏ sej'-et. »Ja, sèje han så, vi talles ve en æn Gòng.« — »Ja væ s'gû, sejer a, har a fŏsêt mĕ, så ka Di kun tæl.« — Men sĭn wa vi Perlevenner.

Den sydlige Afdeling.

Mols (yngre Sprogart).

Oversættelsen af Møller Lyngby. Draaby (Ebeltoft-Egnen).

En tile Summermuën war Kokken flewen op på ed Træ mĕ oll Hènsen etter sĕ. Rèwen kæm fŏbi nejenunner, sô lùmsk op pådem ŏ sæ: »De ĕ da wal ent' fŏ mî Skild, te I sidder så hèwt tîvējrs. No ĕ dĕ jo liwst Frej imell oll Dìwr, imell Ul ŏ Fâr, ŏ Hund ŏ Hær ŏ wŭss ollsammel.« »Ī, sæ Kokken, da war dé gott — ŏ på de sæm gjor' han en lòng Hals. »Hwa sîë do etter?« sæ Rèwen. »A sîër en Hund dïë hejn', sæ Kokken; ŏ dǣ kummer nok en Jèn.« »Er-ed sann?« sæ Mikkel, ŏ læt på sĕ. »Ja, Gu er-ed sann, sæ Kokken, no sîër a osse Skĭtten; men bî kuns litt, så kummer wi nîr på-dĕ, te wi ka osse få gott på Frèjen.« »Næ-ej, sæ Rèwen, de ku enda wær, te di die-hejn' enno ent' had' hêrt ùm-en.« O så war han wek mĕ de sæm.[1])

[1]) Hjorth anf. St.

Sammesteds. — **Knebel.**

Overs. af Skolelærer Feldballe.

En Owks', en Rew ŏ en Bŏlbidder slow sĕ sàmmel mĕ en Lew', for ŏ jaw' i Fèllesskav. Di fanged en Hjort, der blew djeld i fir' lig' Dįl'. Da sa Lewen: »den jenn Fjærpât here mĕ tĭ, for de a ha wŭtt Jer Jawtkammerât; den an ska a ha, for de a i oll Lann kalles Dìwrens Kung'; den tri' wil a ha, for de de wa mĕ, dĕ bed Hjorten ihjel; ŏ dèn, dĕ wil ha den fjær', må ta-en frå-mĕ mĕ Majt, fŏ guewillig gier a-en ent' frå-mĕ. Men de wowed Engen ŏ prew' pâ; ŏ sådden mått di trej anner Jægere go slokēret hjèm mĕ tomm Mawer.[1])

Ungdùm ŏ Wisdùm filles ent' olti aj. Guë Rô er titt dir'. Træed ska bewes, imens de er ungt. Den, dĕ gràwer en Graw for Anner, faller titt sjèl î-en. Manne Hunn er Hærenś Dê. De er besst ŏ smej', imens Jæned er wàrm. Den, dĕ smêr gott, han kjêr gott. Nær Katten er uïd, spille Mûsen på Bòwred. Nær Katten er mett, smager Mjĭlken bjesk. Jèn Swolli gjer engen Sùmmer. Lig' Bên[2]) *lįger bésst. Folk mo Skik fille, heller Land flî. Ett gott Ûr finner ett gott Stej. Nej Limer fejer besst. Smô Grier har osså Erer.*

Nord-Samsø. Nordby.

Oversættelsen af Pastor Jacobsen.

1 fatte Mańd wa goën ûj i Skòwi fŏ ŏ sammel Træ. Da hań ha fott sĕ en gûë Bòrren, tòw hań-en po si Rìg ŏ gikk hjèm etter mèj-en. Men Bòrrenen wa ham wal tùng, ŏ da hań ha goën Halwèji, kuńn hań int' bær-en lenger, men mŏtt legg-eń nîer po Jôren, fŏ ŏ hwile sĕ. Lissum hań no sa dįr, ŏ de lokked sterk imuë Awten, blew hań mèj utålmôde ewer sin Ollerdùm ŏ Swaglihíë, ŏ sa': »a wa ŏ tifress, te Dêi will komm ŏ gjer' En(d) po mĭtt ussel Lìw!« Li' po Timen kam Dêi ŏ spuë Mànni: »hwa wil do, Gammel?« »Ai, swært så Mànni, a enske, te do will hjelpe mĕ de hær Bòrren op på Skolleren, atte a kuńn komme hjèm fän[3]) *de bliwer mĭrk.«*

---

[1]) Hjorth anf. St. [2]) Börn. [3]) for: *færen*, förend.

Lissum di rover i Skòwi, fo di Swarr. Kukkeri rover å sĭtt ejen Nawn. Der ĕ guë Rô tĭ den Pils', dĕ ĕ fŏ long. Stur' Ûr ŏ fjett Flesk bliwer int' siddi i Halsi. Kòwen molker igjemmel Tajni[1]). *Di kå int' sî Folk lenger en tĭ Tènneren. I kôl Maj gîer en wàrm Lòw,* eller: *Majmanes Kull gi Skippen full.* »*De ĕ kun i*[2]) *Ewergong*«, *sa Rèwi, di trak Belli ewer Eren po ham. Han bre*[3]) *sĕ int' miĕ um-et, en ŏ slå Wand po en Gôs. De passe sĕ besst, te hwær fejer fŏ sîn Dâr.*

---

[1]) Tanden; her Hank., skjönt Isl. tönn er Hunk. [2]) en. [3]) brød.

105601010040